

JAN JÍLEK

Teréza Nováková

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Jan Jílek

Teréza Nováková

Znění tohoto textu vychází z díla [Jan Jílek – Jiří Šmatlán – Na Librově gruntě](#) tak, jak bylo vydáno Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění v Praze v roce 1956. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Teréza Nováková: Jan Jílek), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 31. 8. 2023.

OBSAH

I Smrt otcova	8
II Na statku Mřeňově.....	21
III V Jílkově mysli svítá.....	34
IV V Gerlachsheimu.....	46
V Zajat!	60
VI V Litomyšli.....	80
VII Rok čtyřicátý.....	109
VIII V sednici štokmistrově.....	122
IX Páter Daniel Pelikán u Jílka.....	132
X Na radnici	141
XI Exkomunikován a odsouzen!	151
XII Litomyšl hoří!	166
XIII V lesní krčmě.....	183
XIV Mezi Berlínem a Rixdorfem	192
XV Na odchodu	208
Ediční poznámka	216

Za svého pobytu v Českomoravské vysočině, zvláště roku 1893 a 1894, velice jsem se zajímala o všechny stopy, které tu zanechala Jednota českobratrská, stopy heroismu, bezpříkladného utrpení. Znovu jsem se přesvědčila, že v této nevyrovnané vytrvalosti u víře a zásadách předků vznik svůj má jeden z proudů, který způsobil podivuhodné naše znovuzrození národní. Obravši si za předmět vylíčiti podstatu lidu ve Vysočině, přála jsem si poukázati časem i k této stránce jeho. Tu zapůjčil mi počátkem r. 1895 telecký pan farář Jos. Martínek svazček vydaný nynější Jednotou bratrskou (Nachrichten aus der Brüdergemeinde 1856, 111. Gnadau Verlag d. Buchh. d. Brüderunität H. L. Menz), v němž český bratr a exulant Jan Jílek, rodič ze vsi Lubného u Litomyšle, líčí na 43 stranách svůj život. Jest v tom ovšem více blouznění než údajů týkajících se doby, neboť Jílek byl vizionář. Vzpomenuvši, že vystěhovalci z východních Čech, nejpevnější to bašty Jednoty, posud tak málo byli beletrií zpodobeni, uvázala jsem se v nesnadnou práci, kterou umožňovala mi vedle příslušných studií jediné zevrubná znalost Litomyšle a okresů jí nejbližších, lidu východočeského, jeho mluvy, zvyků, kroje. Pokud se zvláště mluvy týče, poznala jsem podřečí, jehož užívá Jílek a jeho vrstevníci na vesnicích panství litomyšlského a přilehlého Poličska a jež ponenáhlu úplně mizí, z vlastní zkušenosti, slyšíc jím mluvit starce 80–90leté. Hrdinka mé povídky „Orobová polívka“, stařena tehdy již skorem stoletá, mne jí naučila podrobně.

Práce tato přerušena byla několikrátě událostmi závažnými, o všecku sílu duše mne olupujícími... Vždy znovu v ní pokračováno, až došla svého ukončení v druhé polovici r. 1897. Tři léta po dopsání „Jílka“ hledala jsem na hřbitově církve českobratrské v Berlíně jeho hrob. Nenalezla jsem ho přes horlivé hledání svoje a hrobníkovo, ale přispěním tohoto dopídila se starého opisu seznamů hřbitovních, kde

„Jan Gillek“ čili vlastně dolík, kam položen, poznamenán „Zehnte Reihe, achter Stein“. Slíbil hrobník, že pátrati bude po kameni ve vrstvě spodní, bývát' prý kamenů nejstarších užíváno jako podkladu. Na zimu téhož roku odkryt náhrobník Jílkův a v červnu 1901 spatřila jsem, jak o zeď bratrského hřbitůvku opírá se prostá, leč úplně zachovalá deska s nápisem: „Nr – A. 17. Jan – Gilek – byl narozený v Čechách v Chrudimském – kraji v vesnici – Lubným – Dne 3ho Aprile 1709 – zesnul v Pánu – dne 3ho Octobrs 1780 – v 72hém Roku své-ho Stáří.“ Tehdy na bédně zpustlém bratrském hřbitůvku v Rixdorfě nalezla jsem i desku zmučeného Vavřince Pakosty z Kamenných Sedlišť, jenž zemřel 16. ledna 1763. (Šíře o této dvojí pouti a hrobech exulantů berlínských psala jsem do Kal. pí a dív. na r. 1902.)

Kromě svrchu zmíněného svazečku užila jsem hlavně jako pramenů: Christian Ad. Peschek „Die böhmischen Exulanten in Sachsen“, Tomáš Bílek „Reformace katolická“, Jelínek „Historie města Litomyšle“. – Přeji si vroucně, aby práce moje přispěla ku poznání vzácného jádra našeho lidu a blíže jej přimkla k srdci všech, již milují ryzost a velikost.

I

Smrt otcova

Nad Lubným snesla se jeseň r. 1720; kopce kolem Velikého Plana, tak pěkně zelené, počaly blednouti, buky, břízy a jasany na nich rostoucí stříšaly ponenáhlu žlutavé a červenavé své listy, z modřínů spadávalo vratké jehličí do vadnoucího mechu neb vysoké bělavé trávy a jen smrky a jedle zachovávaly temnou, šťavnatou svoji zeleň. Postranní stezka, vedoucí od konce Lubného podél skalnaté stráně k širokému Dolu, všecka byla spadalým listím poseta a domky, jednotlivě ve vzdálenostech dosti značných tu zbudované, které jindy kryly se ve stromoví ovocném a ve stínu lesní stráně, zdály se bližšími, jasnějšími, jich dvorky a sady prostrannějšími.

Mezi nimi byla chalupa, jejíž došková střecha všecka porostlá byla mechem a netřeskem; slézala tato zelená příkrývka až k objemnému šupu¹ a zastírala ozdobné písmo, které na prkně podšupu udávalo budovatele stavení a rok, kdy krov ten byl vyzdvížen. Před ní seděl při dřevěných, závorou připevněných dvířkách blíže záprsně hošík asi jedenáctiletý. Tvář jeho byla snědá, ale přibledlá, oči víčky zpola zakryté dívaly se unaveně a poněkud lhostejně do okolí, kde ob chvíli větřík sklátil žlutou pršku listí s vysokých stromů, stezku lemujících. Hoch měl na sobě nohavice a kazajku z hrubé šerky, nohy jeho byly bosy, přes plátěnou košili, na jejíž límec, vzadu zapjatý, splývaly dlouhé plavé vlasy, nataženy měl šle ze zašlé, kdysi červené kůže safiánové. Ve hrubém tom oděvu vypadala postavička jeho ještě hranatěji, než ve své kostnatosti vskutku byla.

Chlapci patrně bylo smutno. Sepjal ruce kolem kolen, na stupni semo tamo se houpal a skláněl, chvílemi ruce spustil a volně nahlí-

---

1 Nejvyšší, vypouklá část lomenice.

žel skulinou dveří do dvorka při chalupě a na kamennou při něm záprseň. Dosud bylo slunce dosti vysoko, ale již již, když minula čtvrtá hodina, k obzoru se nížilo. Z pevně uzavřené chalupy bylo po chvilkách slyšeti bzukot tlumených hlasů, jednotlivé steny, šustot kroků.

Kdykoli zaletěl k jeho pozorně nakloněnému uchu hlas sténavý, trhl sebou chlapec lehce a rukávem přešel si oči. Vědělť, že steny vycházejí z úst otcových a že otec těžce, těžce stůně – a on měl otce svého, Jakuba Jílka, tolik rád! Bylť Jakub Jílek muž zamklý, vážný, až zamračený, který se sousedy mnoho neměl, a vůbec s nikým mnoho řečí nenadělal; ale na své děti, zvláště na ubohého Jeníka, kterému se mládež posmívala, že do dvou let nemluvil, že je „chybný na řeč“, že je „domácí“², nekonečně vždy byl laskav! Když vykonána robota a nebylo práce o poli a lese, tu často shromáždil kolem sebe u starého stolu v rohu dítky, jichž bylo kromě hochy Jeníka ještě dvě, dcerka Helenka, nejstarší, a Jiřík, mladší Jeníka, a učil je písmenkům, jež maloval rudkou na stůl neb na šindel. Častěji však jim vypravoval o Pánu Ježíši, který, ač byl syn Boží, narodil se v chudobě, v podzemním chlévě, a pak v chudobě a prostotě po zemi putoval, pravdu boží hlásaje. Děti, obzvláště ostýchavý, málomluvný Jeník, s dychtivostí poslouchaly vypravování o Ježíši Kristu a jeho apoštolích, spolu s otcem vřelé slzy prolévaly nad utrpením Spasitelovým, které Jakub Jílek líčil zdlouha a ve všech hrozných a vznešených jednotlivostech. Obzvláště nikdy nabažiti se nemohly povídek o mládí Ježíšově, jak v chrámě mezi kněžími a mudrci sedal a s nimi promlouval a jak, když již po krajině chodil kázaje, ve chvíli odpočinku dítky k sobě volával, je laskal, jím žehnal a za příklad učedníkům je kladl.

Jeník pokládal svého otce za muže nejvýš dokonalého a moudrého, zvláště když vídal jej času večerního čítati v knihách. Z nich jedna byla veliká, objemná, jiné vysokým špalíčkům se podobaly

---

2 Hloupý.

a svázány byly v deskách plechem žlutým pobitých a takovýmitěž sponami sepjaty; Jakub Jílek brával je opatrně ze skuliny ve sroubené stěně a tam zase je se zbožnou pečlivostí ukrýval.

Nemohl hoch nikdy pochopiti, proč sedláci a chalupníci lubenští, širokodolští i sebranští na otce pohlížejí se skrovnými výjimkami úkosem a jaksi se mu vyhýbají – vždyť byl to muž nejlaskavější, nejlepší! Kdysi se matky své zeptal, proč sousedé na otce černějí a proč on s nimi nekamarádí; tu matka, žena rovněž vážná, mu odpověděla slavnostně: „Protože je služebníkem pravdy, služebníkem Pána Ježíše a jeho evangelia, kdežto tam ti klanějí se modlám a pravdu zapírají.“ Jeník ovšem slovům matčiným neporozuměl; jen tolik ve své dětské hlavičce vyhloubal, že sousedé modlám klanějí se snad v kostelíčku na Sebranicích, který má tak pěknou, vysokou věž³ z daleka viditelnou a kam rodiče jeho nikdy nechodili, aniž dětí svých tam vodili; jen tolik slova ta v něm utvrdila, že je otec laskavému Pánu Ježíši, který děti milovával a sám dítětem býval, milejší než sedláci i nejbohatší a že lépe mu slouží.

A tento milý, dobrý, neobyčejný otec nyní v sednici sténá a nemocí zlou je zchvácen! Hoch stříšl si plavé vlasy z čela, zdvihl se z kamene, kde valnou část odpoledne byl protrávil, a odstrčiv dřevěnou závoru, loudal se po záprsní k síňce, kde v pozadí bylo ohniště a naproti němu rohoží pobitý vchod do sednice. Šustot kroků jeho patrně slyšen byl v sednici, dvěře se otevřely a hlava děvčete as třináctiletého z nich vyhlédla; hned za ní objevila se zachmuřená tvář obstárlé ženy, matky obou dětí. Spatřivši hochu, pravila Jílková přitlumeným hlasem: „Tys to, Jeníku? Pojď do seknice, otec po vás chlapcech se ptal. Chde máš Iříka?“

„Odběh douši, bylo mu před chalpou smutno; skočím za ním, chcete-li, mámo.“

---

3 Věž sebranského kostela byla teprve v XIX. věku snížena a bání cibulovitou kryta.

„Neé – tady bud’ a k otci přistup,“ odvětila matka, která mluvila jen napolo a chvílemi nářečím v tomto horském cípu Litomyšlska obvyklým, z čehož patrně bylo, že jest ženou písmařovou a sama taky čtenářkou a biblařkou.

Chlapec pomalu po prstech svých bosých nohou šoural se do sednice, v níž panoval již poloviční soumrak, takže si dítě, přišedší z ohnivě záplavy zapadajícího slunce, ihned zvyknouti nemohlo. Sednice byla níзка, sroubena z trámů, jež, když šlehl na ně plamen z prsku aneb paprsek dohasínajícího slunce, matně se leskly; skuliny mezi nimi vyplněny byly mazanicí. Její dvě okénka ústila na dvorek; kromě stolu v rohu jizby a lavice, jej i pec obtáčeující, byly tu jen dva lenůšky⁴, černavá police s nádobím a mezi stolem a ohništěm malovaná postel, na níž, jsa v houních napolo zabalen, na slámě odpočíval sténající nemocný muž. Na lavici seděl jiný muž, více než čtyřicetiletý, brunátné tváře, dlouhých hnědých vlasů, na jehož těžkém, těsně upjatém oděvu a valně uprášených střevících bylo znáti, že jest po cestě. Vedle něho krčila se stařena a skláněla hlavu vpřed, aby lépe viděla a slyšela, co se v jizbě děje – bylat’ skorem nevidomá a silně nahluchlá. Stará Marjána, vzdálená tetka Jílkové i jejího bratra Mikuláše Fillipiho, tuto přítomného, pomáhala při hospodářství, „vartovala“ děti, dokud byly malé, a předla; patřila, sama jsouc svobodna, jako k rodině. K ní uchýlil se bázlivě Jeník, nevěda, má-li skutečně k chorému otci přistoupiti; avšak vida muže neznámého, couvl.

„Cák me, Jeníku, neznáš?“ zahovořil k němu pocestný. „Su tvůj strejc po máminej straně. Prauda, dlouhos me nespatrił, je to lán zeme z tej našej samoty a samá jen necesta přes tu Voldřiš a Borovou, s kopca do kopca – z lesů ani nevyjdeš! Šak sem netroufal, že dojdu v tak smutnou hodinu, dyž Ančka pro me vzkázala!“ obrátil se Mikeš tváří k nemocnému. „No, snad ti dá Hospodin z tej dýdy zasej vyváznout, musíme v Boha doufat, švaře!“

---

4 Židle selského rázu.

Jílková těžce vzdychla a jako bez vlády klesla na lavici při stole. Chorý chalupník nadzdvihl se trochu na loži, při čemž se mu tvář bolestí zkřivila: „Pán na me zakýval pravicí svou, bud' míno jeho pochváleno. Už jara nevidím, Mikši! Neplač, Ančko, manželko milá. Půjdu k Pánu Ježíši, který vylil za me kreu svou drahocennou – tam nebude pronásledování – ale plesání! –“

„Ke mně pod, Jeníku a ty, Helenko – Iříka taky zavolejte,“ dodal slabším hlasem, zpět klesaje, jako by zanícenými slovy předtím vyřčenými byl se velmi unavil.

Děti přistoupily a vložily své drobné prsty v nataženou, vyhublou a horkou ruku otcovu, kdežto matka jejich vyšla před chalupu, by se podívala, zdali malého Jiříka někde nevypátrá. Stará tetka zalomila rukama a Mikeš Fillipi upřel zrak na tmavou upěchovanou podlahu.

„Moje děti,“ zahovořil Jílek hlasem chraplavým a slabým, „pamatujte dycky na to, co vám tatík váš vykládal. Přidržte se Krista Ježíše, který vás tolik miloval a za vás umřel smrtí traplivou. Nedejte se svíst na cestu nepravosti, pro památku tátovu zůstaňte dětmi božími! Me, tatíka vašeho, dyli⁵, štváli, osočovali, že se držel zákona Kristova, beránka nejčistšího! Ó můj Ježíši, nedej, aby tito mí potomci upadli mezi vlky, ve skrejš satanášovu! Jeníku, Helenko, rozunýte ny?“ sténal nemocný.

Děti nebyly mnoho pochytily z blouznivé řeči otcovy, zvláště hoch stál tu něm a chvěl se bázní na celém těle; ale když zimničné lesknoucí se oči Jílkovy upíraly se k nim tak prosebně, toužebně, když tetka Marjána, pochytivši zčásti slova horoucná, hlasitě na lavici štkala, fěrtochem si vráskovitou tvář zakrývajíc, když strýc Mikeš k dětem přistoupil a je pobízěl, řeklo děvče dosti jasným hlasem: „Rozunýme, tatínku,“ a Jeník, jemuž horké slzy splývaly po lících, také těžkou hlavou přisvědčil. Tím se chorý poněkud utišil, zavřel oči

---

5 Bili.

a ležel valnou dobu beze hnutí, ruce dětí však neustále ve svých drže.

Mezitím byla se uhostila v nízké pochmurné sednici skorem úplná tma. Jílková vrátila se zvenčí, nemohouc se Jiříka dočekat, přinesla z kouta řezaný stojan, upevnila na něm železný, divně do točinek zohýbaný svícen, z kobky⁶ sňala svazek borových loučí, a zapálivši jednu v prsku, do otvoru svícnu ji zastrčila. Pak pohlédla na manžela, a vidouc, že má oči víčky zakryté, usedla vedle bratra na lavici. Děti zatím stály u otcova lůžka v rozpacích, netroufajíce si ruce z jeho vlhkých, potících se dlaní vytáhnouti.

„Ten hoch se vám přecej spravuje,“ započal Mikuláš Fillipi tichým hlasem, skoro šeptem, „už náko rozumněj kouká a taky trochet se vytáh. Japak, už líp hovoří?“

„Bud' míno Páně pochváleno, že nás vyslyšel. Šak sme už čekali, že bude nemota ubohá, dyž do dvou roků jazyk se mu nevobracel? Co sem se navolala k Hospodinu, aby mu dal dar řeči a dar ducha svatýho! Nel to, chudera, stejne jen z mýho strachu, dyž tehdivá, před jeho narozením, našeho stíhali pro to poselství ke králi švedskému. Ach, Mikši, bratře, tehdivá si náš tu nemoc zlou uhnal, dyž im utíkal a voni, sloty, přecej do mesta na vejslech ho dovlíkli. Začalo ho týchat⁷, chvílema v boku, v zejme dycky nohy ho bolely, až mu i votýkaly, a pořádem byl špatnějši. Dost sme se mu s tetkou mastí navařily a flastrů napříkládaly – nic to platno nebylo! A teďkom nám umře, můj ty Ježíši ukřižovaný, a to jenomej, že byl člověk spravedlivý a že iným šel pro přimluvu a pomoc, aby mohli bejt živi podle zákona božího!“

„Šak ta jeho cesta ani jemu, ani nám nespomohla,“ trpce odvětil Mikeš, „je s náma zle napořád, na litomyšlským panství jako na rychmburským a na poličským neináč! Těžce ruka Hospodinova na

---

6 Plocha na kamnech.

7 Píchatí.

služebníky věrné dopadá! Katův meč, žalář, kláda, metly nad náma jak příkrov smrtelnej visejí! Věř, Ančko, my na našej samote stejne se bojíme udávačů jako vy tu na zámeckým⁸! Jenomej kvíčerou se scházíme, jednou u nás na Svetích, jednou u Kamenníkovejch na Mrhove, a dyž měsíc šeří⁹, ani nevylezem strachy.“

„A jak se nás souseď štítěj,“ opáčila rozhorleně Jílková. „To našeho dycky žralo jako červ, že tak se pozapomeli nad vírou otcovskou a na nás, co zůstáváme stálý, ešče socej. Co povstalo na Sebránicích bratrstvo Ježíš, Maria a Josef, je tomu teďkom asi dva roky, je náhončích a udávačů všude jako much. Našeho vlastní bratránek, Pavel Chadimů, taky do bratrstva patří, po poutech a procestvích chodí a je vede a nám pořádem nadhazuje, že budem udáni jako kacíři a neznabozi, že budem do litomyšlskýho štokhauzu zavezení a mrskáni, protože do kostela a na modlení nechodíme. Už prej se ho pan falář sebránskej Keller na nás vyptával!“

Jílková tlumila hlas svůj, ale nesmírná trpkost, s níž tato slova pronášela, odňala jí rozvahu, i mluvila ke konci tak hlasitě, že i stará tetka Marjána jí dobře porozuměla a vzdychati počala: „Smiluj se nad náma, Bože, Kriste Ježíši, a nevopouštěj nás.“

„Snad ho pálí dlaň po Jidášovu groši,“ dodal Mikeš Fillipi neméně trpce než sestra, „chce se mu tech sto tolarů patentem slibovanejch! Milá brachu, dej pozor, ať knížek vašich nevyslídí.“

Děti upozorněny hlasitějšími slovy, že máma i strejc hovoří o něčem důležitém, ohlížely se již chvíli k lavici a naslouchaly. Ručky jejich vymkly se z dlaní chorého, který dosud dřímал, nyní však, když ruce jeho sklesly chabě na pelest, z bezvědomí se probíral. S namáháním otevřel oči a bloudil jimi po sednici, kalným plamenem louče a červenavými zásvity v prsku jaksi smutně a slavnostně ozářené.

---

8 Půda zámku či panství litomyšlského.

9 Svítí.

„Knížky... naše knížky – chdo mluví vo knížkách?“ zamumlal a hleděl povstati, což se mu však pro bolest v boku dobře nedařilo.

„To já, Jakube, nakazoval Anče, ať dá pozor na knihy, aby ich náhončí nedostali v moc,“ konejšil Mikuláš, přistupuje k loži a na pelest usedaje.

„Dejte ny knihy moje, podejte bibli, chci si na ní říkat,“ mluvil nemocný Jílek rychle a skoro divoce, „chvátej, ženo, ty, Mikši, me doved' ke stolu.“

Jílek namáhal se tak zoufale, že Mikeš pozdvihl jej vši silou a ke stolu na lenůšek jej dotáhl, tam celým tělem jej podepíraje, aby neklesl. Ančka mezitím ustrašena sáhla do skuliny mezi trámy v nejtmaším koutě, vytáhla odtamtud svazek prostředně veliký, velmi chatrných kožených desek, a na stůl jej kladla. Byl to spis Havla Žalanského „O službě a služebnících svatého evangelium“. Pak klekla k peci, z výklenku vyhrabala nashromážděná tam drva a kleští, odloupla kus hlíny a opatrně z jamky, objevivši se, vyňala knihu objemnou, těžkou, sponami a ozdobnou tlačenou vazbou opatřenou.

Mezitím co ji Jílková fěrtochem oprašovala, zasténal muž od stolu znova. „Bibli, chci bibli...“ a když položila ji manželka před něho, třesoucími se prsty a se zimničným chvatem jal se ji otvírati. Uvnitř desek byly všeliké zápisky a průpovědi těžkou rukou a velikými písmeny napsány, za obšírným listem titulním vytištěno černě neumělé vyobrazení utrpení Páně na kříži. Matné oči Jílkovy utkvěly na řádcích a jako by je v sebe vpíjely; za chvíli pak ozval se jizbou chraplavý výkřik: „Já nevidím!“

„Přistavím louč,“ odpověděla Jílková kvapně a již nesla ke stolu těžký stojan. Avšak div jí břemeno z rukou nevypadlo, když při zvýšeném světle pohlédla na tvář mužovu; byla všecka změněna, zsinalá, vlasy lpěly, potem jsouce zmáčeny, na skráních, v očích divný, děsivý ustálil se výraz. Mikeš vši silou podepíral tělo z lenůšku div se nekácející.

„Krista... Ježíše...“ zašeptaly zešedlé rty Jílkovy a žena jeho, domnívající se, že rozumí jeho přání, rozevřela objemnou knihu tam, kde černalo se vyobrazení Spasitele umírajícího na kříži. Nemocný posledním zbytkem sil opřel se rukama o knihu a naklonil k obrazu hlavu. I viděli všichni přítomní, Mikeš Fillipi švagra podepírající, děti v protějším koutě se krčící, stará Marjána, která spolu s Jílkovou u stolu na kolena byla klesla a ruce spínala, jak oči Jakubovy pevně a blouznivě na Krista se upírající v pohledu tom hasnou a konečně v sloup se obracejí. Ruce, křečovitě v rohy bible zaryté, ponenáhlu sjely ze stolu a mrtvý Jílek celou tíhou dopadl v náruč zděšeného Mikše.

„Skonal!“ poznamenal Fillipi tlumeným hlasem. „Kriste Ježíši, obmej ho drahou krví svou a blaženost mu dej věčnou. Sestro, děti, tetko, neplačte, ale plesejte, v Pánu dokonal člověk spravedlivý,“ dodal, klada mrtvého s pomocí obou žen na lůžko, na němž prve byl spočíval.

Jílková zatlačila muži víčka, urovnala na něm skrovný, plátěný oděv, pak zašla, svítíc si loučí, přes síňku do komory, kde z truhly okované vyňala bílou, pěkně utkanou plachtu a vrátivši se mrtvého jí zakryla. „Vyndejte, tetka, Modlitby roční, pomodlíme se při pantátoj,“ pravila, přiblíživši se k uchu staré Marjány. Stařena rukou hmatala po trámovi, aby našla skrýš modliteb, když náhle ozvalo se venku zabouchání na branku, ze záprsně na stupně kamenné vedoucí.

Všichni v sednici přítomní strnuli, a přes to, že bouchání na branku ozývalo se vždy silněji, nehnuli se ze svých míst.

Konečně promluvil Mikeš Fillipi: „Kdák to asi k vašim hde v tu dobu smutnou?“

Jílková neodpovídala; pak zajela rukama k hlavě, v šátek na uzel zavázaný zahalené, a hlesla mroucím hlasem: „Ešli pouši a na Se-bránicích doslechli, že pantáta skonává, esli hdou pro nás, že sme kneza nevzali... Tetka, pro Krista Ježíše, uklid'te bibli a ty ostatní

knížky, esli ich zhlídnou, sme v štokhauze hnedkom a našeho ešče jako nebožtíka kat upálí!“

Stará Marjána hned nerozuměla a jen vyjeveně se dívala na vdovu, která zoufale rukama lomila a oči, přetékáající horkými slzami, k černému trámoví stropu zdvihala. Zato děvče, Helenka, jež se s bratříčkem dosud v koutě krčilo a jen tiše plakalo, přiskočilo ke stolu a ptalo se chvatně: „Kam ich mám, manynko, dát?“

„Zahrab ich pod pec, douče, jak já dělávám.“

„Nejní kdy, Ančka,“ podotkl Mikeš, „poslechni, jak na vrátka tlučou. Dej ich do slámy Jakubovýho postýlku, tam si nebudou troufat – nebožtíka necháj s pokojem ležet. Pomáhej, Helenko, i vy tetka, ať je to spíš. Já hdu oteuřit branku.“

Ženštiny poslechly, ač ruce i rty se jim rozčilením přitom třásly; urovnaly rozházený postýlek i plachtu umrlčí, mezitím co Mikeš pozvolnými kroky vyšel v tmavou síňku a odtud na záprseň, jen málo světlem, z okének sem proudícím, ozářenou. Když otevřel branku, na místě zástupů náhončích, jež najisto dle slov sestřiných očekával, uzřel pouze malého mužíka růžové tváře, usmívajících se rtů a očí, jenž za ruku držel hoška snad osmiletého, Jeníkovi valně podobného, jenže lící zdravějších, svěžejších a zraků živějších.

„No, že už hde, skorem me vomrzelo tu čučet! Vedu vám zbloudilce, skotáčil pouši, a dyž bylo kvíčerou, bál se jdit dom. Cák tam u vašich stýte¹⁰ – dyť nejní ešče tak dlouho¹¹!“ počal příchozí rychle hovořiti, nerozeznáváje ani ve tmě vždy houstnoucí, kdo mu otevírá, a domníváje se, že má před sebou buď Jílkovou, neb starou tetku Marjánu.

Mikuláš Fillipi poznal sice hoška Jiříka, ale vzpomínal chvilenu, kdo by švitorný mužík byl; konečně řekl, propouštěje příchozí brankou a zavíraje ji opatrně: „Nejsi ty Pavel Chadimů, Jakubův bratráněk?“

---

10 Spíte.

11 Pozdě.

„Kdák bych nebyl – a tys Fillipových z tej samoty březinskej u Švarcavy, že? Iříku, podej ruku strejcoj – no vítám te do Čech, šťastnes došel.“

„Ba nešťastne, brachu, ve smutnou hodinu sem došel!“ odvětil Mikeš truchlivě. „Iříku, zrouna ti umřel tatík! Ale pote dál, pote do seknice –“ a již síňkou vedl do jizby oba příchozí, kteří s pootevřenými ústy naň se dívali, jen zpola smyslu jeho slov rozumějíce.

Sotvaže se Chadima s hošíkem v sednici objevili a Mikeš dvěře za nimi zavřel na důkaz, že již nikoho venku není, ustoupil postrašený výraz na tváři Jílkové i Marjány opět tichému smutku. Přitáhla k sobě vyjevené děcko, a hladíc mu zruměněné chladem tváře i lesklé, lnu podobné vlásky, pravila plačíc: „Kdes bloudil, Iříku? Vidíš, tatíček se te nedočkal, zesnul na věčnost, ani ti nedal požehnání, ani se s tebou nerozžehnal! Už jeho duše zašla ke Kristu Ježíši, už jeho telo je studený!“ Přikročila s dítětem k lůžku, a odhodivši lehce umrlčí plachtu, zadívala se na strašně sešlou a změněnou, ale klidnou tvář nebožtíkovu, kdežto dítě ustrašeně ukryvalo svoji tvář v hluboké záhyby matčiny tmavé, pestře proužkované vlněné sukně.

Pavel Chadimů však klekl u lůžka na obě kolena a počal se hlasitě modliti k Panně Marii, aby u svého božského syna vyprosila nebeské království nebožtíkovi, a pak obětoval několik otčenášů a zdrávasů za spásu duše zesnulého. Vytáhnuv z kapsy růženec, černé jeho kuličky v prstech probíral a v prsa se bil. Konečně vstal z upěchované podlahy, a skloniv se nad nebožtíkem, pokřižoval jej na čele, ústech a prsou. Jílková, která za modlitby Chadimovy stála nehnutě, trhla sebou nyní a učinila krok, jako by přiskočiti a za ruku uchopiti jej chtěla, ale za okamžik sklopila zase hlavu. Chadima přikryl mrtvolu a obrátil se k Jílkové i k Mikšovi: „Jejku, toho sem nečekal! Cák se mu stalo, Jakuboj? Dyt' ešče tuhle dál vo poli, zavorával a vláčel! A že ste ničehož nevzkazovali! Už dávno skonál?“

„Ted'kom, nežli ste přišli – ešče Iříka sháněl – už se ho nedočkal,“ kvílela Jílková.

„A pro panáčka ste neposlali, aby ho vyzpovídal, dal mu poslední pomazání a posloužil mu svátostma? Že sem ničehož nic nevedel! Byl bych dobeh na Sebránice pro pana faráře, ny¹² by to udál, třá¹³ je skorem noc. Ale vo to nic, přivedu sem šecky, co sou v našom bratrstvu, budem u Kuby držet modlení, aby mu to u Pána Boha a Panenky Marje neuškodilo, že za života málo do toho božího kostelíčka chodil a ted'komejc bez svátostí umřel! A funus mu vystrojíme slaunej, dám si záležet, šecko vám to vobehám!“

„To neé, to neé, bratránku,“ odpírala Jílková, silně ruce k sobě tisknouc a takto výbuch nevole přemáhajíc. „Náš bejval dycky tichejch způsobů, nemel v hlučným modlení a slaunejch funusech zalíbení – nesmíme mu to ani v smrti delat. On doufal, že ho Pán Ježíš příme ve svoje náručí a že mu bude vodpuštěno pro zásluhy a kreu Kristovu,“ dodala napolo pro sebe.

„No snad ho nechcete zarabat nechde v Borovej na stráni bez kněza a tysmíček? Už bych skorem věřil, že ste kacíři a neznabozi! – Člověk se se im jako dobrej katolickej křesťan nabízí k službám – a voni si ešče vyváděj. No, je vidět na tode, Ančka, žes z toho Fillipovýho plemena, tys ho stejne předála, v našom rode bejvali jenomej dobrý křesťani!“

„Nechej nás s pokojem, Chadimo, a nebožtíka taky,“ vpadl rozzlobenému mužíkovi Mikeš do řeči. „Náko to s ním uděláme, aby nel v zemi spánek radostnej! Nač ti toho třeba mu vyčítat, že nechodil do kostela a na pouty? Jakub byl člověk podle zákona božího, dyby takovejch bylo!“

„Cák je to platný, dobrým křesťanem přecej nebyl! Pouším sem si ledačehos, a dybyste nebyli z přátelstva, nenechal bych to ták – je to protivá Bohu a Panence Marji – ale –,“ dodal rychle, vida i v kalném světle louče, že se oči Mikše Fillipiho i Anččiny hněvivě zablýskly, „nebojte se, škodit mu nebudu... A ted'komej abych zasejc šel, je

---

12 Mně.

13 Třeba.

dlouho, vůsmá táhne a k našim dousi je lán zeme. Vo tom funuse si to ešče rozříkáme, šak ty, Ančka, i s Mikšem budete nýt z toho rozum a přátelstvo do řečí daremnejch nepřivedete! Bud'te tu s Pámбіčkem a Panenka Marja vám vypros zdraví.“

Mužík ješče jednou přistoupil k mrtvole, a než se Jílková nadála, na čele, ústech a prsou ji pokřížoval. Pak uchopiv Ančku i Mikše za ruce, silně jimi potřásal a ku dveřím se ubíral. Oběma sourozencům patrně třásla se slova rozhorlení na rtech, leč násilně je potlačili, a zašeptavše pouze „Spánembohem!“, Chadimu k brance vyprovázeli. Brzy zanikla cupotající jeho postavička v hluboké tmě, Ančka zavřela a zatarasila branku a spěšně ubírala se zpět do sednice.

Na večeri nikdo nepomyslíl; záhy ustlala Jílková bratru do protější komory, sama s dětmi a tetkou vylezla na strop, kde se zahrabaly v seno tu uložené, dříve však pečlivě ukryla knihy prve v slámě Jakubovy postele zastrčené. Mrtvola v bělostnou, měkkou umrlčí plachtu zahalená osaměla v sednici; tma hluboká zavládla vně i vnitř skromného stavení na širocké cestě.

Avšak klid úplný nesnesl se ve smutnou chalupu. Mikeš usnul sice únavou po dlouhé cestě a také přihluchlá stará Marjána, Helenka a Jiřík brzy oddychovali dlouze v tvrdém spánku; ale Jílková dlouho plačíc se modlila a vzdychala, a když jsouc vysílena počala se poněkud tišiti, vyrušilo ji sténání Jeníkovo, který s tváří vyděšenou neustále cosi blábolil o Kristu na kříži, o štokhauze a jiném, až bylo matce úzko. Seznala, že pohnutlivé úmrtí otcovo učinilo na málomluvného, pro obmezenost všude odstrkovaného hošíka dojem hlubší a větší než na ostatní zdravé děti. Ač neměla ve zvyku s dítkami svými se mazliti, položila si rozčileného chlapce vedle sebe, ovinula ruku kolem něho a tak dlouho šeptavě mu domlouvala, že je otcí blaze, že jest v Ježíšově náručí, že je všecky očekává, až hoch se ukonejšil a usnul. Ponenáhlou i ztrýzněná žena upadla v nepokojný polospánek, v němž obnovovaly se jí výjevy dnešního večera, obavy a žaloby Mikšovy i vyhrůžky bratránka Chadimy.

II

Na statku Mřeňově

Lidé v Širokém Dole, asi půl hodiny za Lubným, říkali o Mřeňových, že jest to u nich jako u těch zemanů, o nichž je ve starých kronikách psáno – všichni i s čeládkou že jsou jako jedna rodinka a ve statku že vypadá to jako v nějaké staré tvrzi. Nebyla tu sice ani rychta, ani statek svobodnický, avšak co do výstavnosti se mu ve vůkolí málokterý vyrovnal – a staré tvrzi podobal se i proto, že čněl osaměle a vysoko na kopci, shlížeje jakoby pyšně na všecku ostatní vesničku.

Mřeňovi byli považováni za rodinu vzornou – ale ku zvláště oblíbeným sousedům nenáleželi, poněvadž se s vesničany málo stýkali. Jejich pole byla na zadkách a táhla se k Oldříši, nastaly-li pak v Širokém Dole, jako ve všech horských vesnicích, záhy sněhy, byli od ostatního světa jako uříznuti; přes příkrou stráň bylo nebezpečno sestupovati k studánce, neřku-li do vesnice. Panímáma Mřeňová byla hezká, možná, ale tak zdrženlivá a tichá jako její manžel; pocházela z Telecího, také prý, jak si sousedky zlobně šeptaly, z takových písmařů morousů. Děti jejich, ač veselé a bujny, málo mezi vesnickou mládež přišly; školy v Širokém Dole nebylo, ani soukromého učitele, i učila je čísta bába, jež prý každou knížku přeříkala, zimního pak času, kdy nebylo napilno, ukazoval jim otec, jak se malují písmena, čeládka nebývala u Mřeňů od Vánoc do Vánoc, nýbrž do ženitby či vdavek aneb do smrti, považujíc se za členy rodiny. Tak to bývalo za sedlákova děda, který ještě hroznou třicet let trvající vojnu pamaťoval, za jeho otce, též vysokého věku se dočkavšího, i za nynějšího hospodáře.

Všichni na statku Mřeňově těšili se dlouhému věku; babičce chaloupecké (výminkářce) bylo málem osmdesát roků a ještě dobře viděla a slyšela, ba i při louči čisti dovedla. Oni sami říkali, že mají zdravý a dlouhý věk kromě z boží milosti z ostrého a čerstvého vzduchu na kopci a z ustavičné těžké práce. A pilní byli u Mřeňů velice; statek byl „těžký“, vyžadoval mnoho příčinlivých ruk, sami si dělali kroupy, škrob, „v zejmě“ předli, tkali, drali peří, „dáli drva“, strouhali šindele. I závistníci jejich uznávali, že mají všichni „dar Duchy svatého“; lidé jednali s nimi s ostychem, byliť Mřeňovi, i hospodáři i babička chaloupecká, jaksí vyšší, „znamenitější“, nezatrhovali ani tuze po lubensku, ani po horácku. „Inu,“ vykládali si sousedé, „jsou z rodu biblařského, písmařského, a to je už jako poloviční učenost.“

Proto bylo nějakého divení po Širokém Dole, po Lubném a Střítěži, když si Mřeňovi letos k podzimu zjednali na krejčovinu Jana Jílkova! Byli rodina četná, kromě rodičů a babičky čtyři hoši a tři děvčata, a čeládky také hodně; i brávali téměř co rok „na zejmu“ krejčíka, aby jim hábky pospravil, z nepotřebného hospodářova a panímámina oděvu pro děti nových šatků našil a konečně také pro čeládku, co jí třeba bylo, upravil. K „Mřeňom“ do statku šel každý rád, mohli si v chasnících vybírat; nebylo jim toho třeba, aby k sobě brali takového potměšilce, jenž nejprve u sedláka Jiruše dělal tak pobožného, až to jeho vlastní matce nešlo na rozum, a pak, když z pohonče stal se krejčovským učedníkem, vyváděl, až lidem se vlasy ježily!

Měli sousedé širočtí a lubenští na Jeníka Jílků tuze svrchu a srděčně pro jeho zhejralost všecko jeho přátelstvo litovali. Matka vdova ve své chaloupce živila se tiše přádlem a prací o poli, sestra Helenka vdala se do Střítěže a mladší bratr Jiřík sloužil za čeledína ve velikém statku na Sebranicích – všichni byli spořádaní, rozšafní. I Jeník brzy po otcově smrti dán byl za pohonče (pohůnka) ke strýci svému vzdálenému, Janu Jiruši, jenž měl největší roli v Lubném. Byl to katolík velmi přísný a oddaný služebník sebránské fary, jenž všecku svou čeládku přidržoval k horlivé návštěvě kostela, k dlou-

hým pobožnostem a častému přijímání svátostí. Nemluvný, v sebe uzavřený chlapec dal se Jiruší snadno a jaksi tupě voditi, vykonával vše, co sedlák a selka po něm žádali. Pro svou divnou povahu zkoušel mezi čeládkou zle; pacholci, pohončové i douky se mu posmívali, že je „žblabuňa“, „domáci“, šašky si z něho tropili a vše navzdory mu činili. Ve stáji jím postrkovali, z postýlku jej shazovali, až by byl býval jednou málem kobylou zašlápnut.

Často, nemoha jich trýznění snésti, utekl ubožák do nádherné poloskryté lesní rokle pod Hůrami, kde jako dítě za žití otcova si hrával, ohnivé květy, sladké jahody a maliny na krásných stráních sbíral a šumotem ohromných jedlí, jež Hůry korunovaly, uspávati se dával. Tu pak se vyplakal, na otce vzpomínal, svou budoucnost si maloval; tu si i umínil, že s bratránkem Jiruší nebude, že dojde k dědovi, otcovu otčimovi, Jakubu Jílkovi, by se u něho vyučil krejčovině. Rozpustilí vrstevníci se mu vysmívali, že „na kanceláři ve meste“ dovolení nedosáhne, že byl jeho otec tuze pošpatně u pánů zapsán; leč příbuzní vymohli mu svolení vrchnosti přece, i pobyl Jeník rok u starého, dobráckého, ač trochu dětinského krejčíře. Žil tiše a spokojeně a dobře v řemesle prospíval, ukazuje čím dále tím šikovnější ruku. Již pokud byl na Jirušově roli pohončem, rád se díval, kterak chromá tetka čepce, plachty, fěrtochy a šaty šije a vyšívá, u děda pak zkoušel, zdali by nedovedl na bruslecích a životkách, co dokázala ona na svém díle. Starý Jílek měl z hocha radost, liboval si, žádný že neví, co v něm jest, a prorokoval mu, až se vyučí a kus světa pozná, že mu rovno nebude. Ale stařec po roce zemřel a na radu přátel, hlavně Pavla Chadimy, dán byl Jeník Jílků k mistrovi po okolí nejvyhlášenějšímu, k Stanislavu Marelovi širokodolskému.

U krejčího Marela dávaly si štíti všecky okolní vesnice; lidu selkému bylo právě trochu volněji, i počala se zámožnost jeviti i ve stroji. Na panství litomyšlském, „zámeckém“, panoval pestrý, bohatě vyšíváný kroj mužský i ženský, lidé na Poličsku, „horáci“ či „zálesáci“, šatili se střízlivěji. Marel šil obojím, jak kdo chtěl a jak si kdo

poručil. Lidem „z Čech“ brusleky, lajbíky, životky a pláště pěkně vyšil, mezulánky a kabátky vkusně pentlemi ozdobil a na temný kroj horácký našil tolik lumberáků¹⁴, knoflíčků a „penízků“, že byl dost okatý a blýskavý.

Krejčí Marel krom své dovednosti lákal známosti k sobě i veselou myslí; kdožkoli do jeho baráku zavítal, ze smíchu ani nevycházel. Co den říkával chase: „Řemesník musí bejt k lidem, aby byli k němu. Cák by k našim někdo rád šel, dybych pořádem skuhral a kázal? Na skuhrot jsou babky a na kázání kněží.“ – Lidé vskutku rádi s Marelem si poseděli a zavdali, ač věděli do jednoho, že jest neznaoboh, „machometán“, že kostelu se raději vyhne, a že když se trochu „natyje“, vede nevěrecké řeči. Říkával pak, že nevěří ani v Boha, ani v čerta, ani že je po smrti jaké nebe a peklo. Marel býval každou chvíli družbou, chodil na muziky i přesporní a slavil rád modrý pondělek, jak se tomu v Chrudimi a v Praze, kde také nějaký čas dělal, kdysi naučil. Chasu svou zaučoval všem svým způsobům a zpravidla se mu s ní dařilo. Hoši od Marelů do kostela chodili, jen by se s důukami poštouchali, písniček vojanských uměli více než pobožných, krčmy všecy vytloukli a poprali se v nich nejednou. A s nimi táhl, hejřil a toulal se Jílek, dával se od mistra a soudruhů sváděti ke všemu, vedl si sice jaksi tupě, často jako ve snách – ale přece s nimi vyváděl, na podiv všem, kdož pamatovali, jakým byl samotářem a kterak s nikým ničehož nic míti nechtěl. A pojednou zase s kamarády neměl, od mistra vystoupil, starého Pavla Chadimy se přichytil, na pout s ním se odebral – zajisté nová to potměšilost tohoto hříšníka nenapravitelného!

To vše chasa u Mřeňů vypravovala široce hospodyni, zrazujíc ji, aby nebrala si do statku Jílka, třeba byl tovaryšem mistra Marela nejšikovnějším. Ale hospodář namítal, že Jílek v poslední době od mistra vystoupil, poněvadž jej ostatní chasníci tuze škádlili a mučili, a že co u matky v Lubném bydlí, ničehož zlého na hocha slyšeti není.

---

14 Velkých knoflíků.

Babička chaloupecká pak doložila s významným na syna pohledem, že je Jílek z dobrého, řádného rodu. I ocitl se chasník počátkem září roku 1730 ve Mřeňově mohutné seknici a měl tu vytrvati asi dvě neděle, dokud by všeho sobě uchystaného díla nepošil.

Jizba u Mřeňů vskutku byla starodávné zemanské světnici ne nepodobna. Již přístup byl mohutného stavení důstojný. Veliké dřevěné, vypouklé a věkem zčernalé sruby a silná zed' obklopovaly dvorec směrem k vesnici; k brance ve zdi vedly tři strmé stupně, ve skalnatém svahu vysekané a úlomky žulovými obložené. Nazad ohraničen byl dvůr chlěvy a kolnami, prostranné komory nacházely se ve srubech. Po záprsní přicházelo se jednak k síni před seknicí, jednak k malé zdivočilé zahrádce, k níž tulila se chaloupka či výměnek. Sednice byla neobyčejně vysoká a prostranná, měla dvě okénka na sad, dvě na záprseň, podlahu prkennou, strop trámový, lesklý a rovněž takové stěny. Bylat' seknice sroubena ze silných oblých povalů, na jejichž hladkosti a lesku si kolik pokolení dávalo záležiti, natírajíce je olejem z lněného semena vytlačeným. Po dvou stranách seknice pod okénky táhl se pevný lajc, před ním v obou rozích stály mohutné stoly o tvrdých deskách a vyřezávaných zkřížených trnožích, na stěnách pak ve stejném směru upevněny černé řezané, kolik loktů dlouhé římsy na nádobí. Bylo ho tu rozličného, hliněného i toufarového, malovaného i jen žlutě a hnědě polévaného. V hlavním rohu světnice stála zčernalá skříň koutnice, pevně na starobylý zámek uzamčená; na ní pak umístěn kahánek. Několik lenůšků tvrdých pěkné podoby, dva tři sedánky obkličovaly stoly a stěny; uprostřed sednice v trámu upevněno bidlo, kolem něhož obyčejně se předlo, jiná tenčí a ozdobnější obklopovala ze tří stran ohromnou pec a sloužila ku větrání šatstva a peřin a dosušování prádla. Na kobce bylo několik svazků borových loučí a nůž loučnick; vedle ní při stěně upevněn troudník v podobě malého truhlíku a na zemi stál podstavec ku železnému svícnu. Naproti peci visel od stropu „palác“ sroubený z povalů a latí, černých jako trámy a strop sednice. Bylo

na něm nastláno slámy a několik houní – spávalat' tu zvláště v zimě chasa, nyní již po několik dní sloužil palác za ložnici krejčovskému pomocníku Jílkovi.

Je odpoledne a chasník jest ve stavení sám; i hospodyně, umyvši brzy po poledni nádobí, odešla za mužem a chasou, babička chalupecká již zrána s dětmi pryč se odebrala. Mělit' Mřeňovi „na potůčkách“ směrem k Oldříši veliký kus louky a tam dnes dosušovali a nakládali otavu. Menším dětem bylo to vítanou příležitostí zaběhnouti si z louky na blízký lesnatý Štamberk, kde v tuto dobu bylo po strmých stráních „černých malin“ (ostružin) vždy neobyčejné množství. Den byl krásný, na měsíc září skoro teplý; přiházívá se tak někdy v horách, že za jaro zimavé a za deštivé léto vydaří se podzim nádherný. Okénka seknice jsou otevřena a pod nimi sedí Jeník Jílků na sedánku. Šije pilně, maje kolem sebe na lajci po jedné straně práci hotovou pěkně rozestřenu, na druhé kupu díla přichystaného. Chvillemi stírá si pot z tváře, zavzdychne, cosi nesrozumitelného zašeptá a zase horlivěji v práci se zabere. Jest to táž tvář bledá, podlouhlá, tytéž plavé vlasy a hlubokými víčky zakryté oči, jež bývaly kdysi pozoruhodnými na hošíku. Postava jeho se vytáhla a zesílela, hlava nevězí již tak tuze v ramenách, čímž vypadá tělo souměrněji, ač stále ještě jest to spíše tělo slabého jinocha než dospělého mladého muže. Oči pozbyly poněkud své plachosti, dívají se chvílemi blouznivě, vždy však smutně; na čele zaryta kolmá vráska a tenká ústa o nepravidelných zubech často jako bolestí se stahují.

Mezi třetí a čtvrtou hodinou zarachotil na zadcích vůz, koně zařičeli a zřetelně bylo slyšeti silné zapráskání bičem. Jeník jen mžikl okem na dvorec a uzřel, kterak pacholek otvírá na zadcích vrata a pak spolu s hospodářem a děvečkou vjíždí k seníku. Nevšímal si toho dále, věda, že příjezd ten a odjezd bude se do večera ještě několikráte opakovati, aniž do seknice kdo zavítá. Přišival právě k brusleku chlapce nejstaršího vysoký límec „obojek“ z černozeleného sukna, hrubým plátnem podšitý a červeně lemovaný, když

znenadání vstoupil sedlák do světnice, a hodiv kašket na stůl, usedl blízko Jílka na lajc, utíraje si čelo a tvář, po níž kapky potu ryly do prachu ji pokrývajícího lesklé stružky.

„Jo máme vedro, jako vo žněch,“ započal sedlák, „troufám, že se nám přižene bouřka ešče poslední!“

„Přál bych vám, pantáto, abyste dostal votavu za sucha dom,“ pravil Jílek srdečně. „Co to práce dá, nežlivá se poseká a dosuší, a radost je, když se tak zvede jako letos – tak ať vám i dýšť nezkaží!“

„No, dyť je do kvíčerka ešče dlouho,“ upokojoval Jílka i sama sebe Mřeň. „Chvátejte!“ volal na dvorec. „Ať zasej na potůčka vyjedem.“

Pacholek stoje na vikýři seníku rovněž horlivě otavu vytahoval a ukládal, jako dōuka na voze rychle ji podávala. Hospodář zatím, odpočívaje, zapředl s Jílkem rozprávku.

„Trvám, že je ti tu smutno, hochu; celičkej deň seš tu sám a sám, jenom s tou prácej.“

Jeník máchl rukou: „Ny je pořádem smutno, ať sem sám, nesám...“

„Takový přecej mladý chasník,“ potřásal hospodář hlavou. „A slejchával sem, že ti nebylo rouno, dyžs ešče u Marela dál. Cák tebe už ten svět nic netěší?“

„Šecko me přešlo, pantáto,“ řekl Jílek smutně. „Už nežlivá sem vod nystra¹⁵ bejvalýho vystoutyl... Tehdívá dyž sem mezi harampátím našel obrázek Krista Pána, kerak umírá na kříži.“ Ale tu se hoch zarazil, že muži skorem cizímu svěřuje se s tajnostmi svého života, a ukončil rychle: „Šak me proto chasa dala zle, že sem už s ňou nekaramádil a dál pokání!“

„Vším sem se, žes ňáko vymenenej; selka tule tě pozorovala, že dlouho na paláci se modlívaš a taky v jedenáctou hodinu před polednem klekáš a jakýsi modlení říkáš.“

Jílek se slabě zarděl: „To mám cedulku z poutu; dyž ny bylo pořádem tak ouzko, bratránek Chadima ny radil, abych vstoutyl do

---

15 Mistra.

bratrstva svatého Ignácia, a tam ny poručili, abych se modlil dycky v tu hodinu. Tule to mám vytištěno.“ Hoch z kapsy plátěných svých spodků vyňal lístek chatrného papíru, na němž pod zobrazenou hlavou umrlčí vytištěna modlitbička veršovaná. Pod slokou rubrika jakási vyplněna jménem Jílkovým a udáním hodiny jedenácté.

Lehounký úsměv zakmitl se kolem rtů hospodářových. Prohlížeje lístek, pravil: „Tolik se modlíš, a přecej seš smutnej. Pravá modlitba občerstvuje duši lidskou.“

Tato slova, s hlubokým přesvědčením pronesená, účinkovala na chasníka jako prudká rána. Pustil práci z rukou a pokryl jimi tvář. „Ach, pantáto,“ hořekoval, „vod tý chvíle, co sem se nepravostí spustil, dybyste vedel, kerak sem se nasoužil, abych pokoje došel! Byl sem jak mezek břemenem vobtěžkanej, nespál sem, nejed. Strejc Chadimů ny řek, že to ďábel ny pokouší a vode mne vodstoutyt nechce; abych dál pokání, kerak jenomej nejvíc dokážu. S procestvím na pout sem se vydal, pořádem jenomej a jenomej se modlil a tysmičky ztýval k Jezulátku vystrojenýmu a boží Matce – strejc me im všem naučil! Jezuleti sukňu sem vyšil, se zvostatníma se postil, a dyž sme na tu vysokou horu kráčeli, chde byl klášter se svatým vobrazem, dyčoval sem se do krvava a potomejc, dyž sme s vrchu šli, zasej velíkánskej kříž dřevadnej sem nes, až ny oudy šecky hrozne bolely. Dyž do Brna sme přišli, zavedli me do kláštera a odtamtad mám cedulku z bratrstva. Tam neli kapli, pantáto, říkali í očistec – hrůza hrůzoucí to byla. Ďábly na zdech tam vymalovali, kerak ubohý duše mučej a za jejich říchy tresty im strojej. Tuze ny bylo teskno – pomyslil sem na svoji dušu – na trápení, co me čeká – já byl velkej říšník, dal se svist nystrem Marelem, chasou... Nakoutyl sem si vobrázků, na cestě zpáteční zasej se modlil a postil, domka u našich voltáříčků v komoře si vystavěl – šecko sem dál, co ny strejc Chadimů i ty cizí kněží radili – Ale pantáto – cák to šecko bylo platný – pokoje sem nedošel!“

Za řeči hochovy, za níž nejedna slza skanula mu na ruce, potřásal sedlák jen hlavou a stín rozložil se mu po tváři. Čeledín oznamoval, že uloživše otavu, zpět pojedou, ale hospodář jen kývnul a Jílkovi dále naslouchal, nehýbaje se z místa. Konečně, když hoch dávno byl umlkl, zeptal se: „Cák matka říká tvýmu konání?“

„Och, ničehož nic neříká, jenomej vzdychá a černí. Dyby chtěla ke me zahovořit – snad by vedela, kerak ny pomoct – – Anebo dyby otec byl na žive – ten se mnou umel – tenkrát ny bylo líp!“

Hospodář položil ruku na hochovo rameno: „Chtěl bys bejt podoben otcoj svýmu?“ tázal se, upřev naň pevný pohled. „Znal sem otce tvýho, byl to služebník Krista Ježíše a evangelija věrný!“

„To manynka taky říká,“ příkyvoval Jeník horlivě. „Ale zvostatní jenomej se pošklebujou, že byl neznaoh a kacíř. Cák sem se málo pro tole se strejcem Chadimou nahádal? Já na otce dopustit nedám!“

„Chlapče,“ pravil Mřeň slavnostně a povstal s lajce, „esli chceš bejt živ podlevá přikázání božího, kerým se otec tvůj spravoval, neposlouchej strejce Chadimy, nemodli se k obrazům a soškám, nechod na pouty a proceství a oltářičky v komoře svojí strhej. Ale modli se, jako se modlili tvoji předkové a jak tebe tví rodičové tomu učili, jenomej žes to už zapomel. Čítej v bibli, v ní tvůj otec taky čtával; chlapče, za starých časů v Čechách nad bibli nebejvalo. Čtávali sme v ní všichni, z kancionálů krásnejch zpívali, z kalicha pili jako bratři a sestry, bratři a sestry taky sme se menovali. Tam v Litomyšli bejval sbor a našich předků biskup. Potomej dyž ta dlouhá vojna přišla a nepřítel podmanil si českou zem, bibli i kancionály nám vzali, z kalicha pít sme nesmeli a všichni na římskou víru přísahat sme museli, třá tomu žádnéj nerozumel. Tehdivá moc lidí pro svedomí ze zeme ušlo. Náš praded – cokrát ny to otec vypravoval! – taky ujdít smejšlel, ale nemoh se vod gruntu trhnout. Zůstal na panství, a my sichni, ale svý víry potajmu přecej sme se drželi. Dyž nám zakázali vespolem po našom způsobu se modlit a zpívat, šli sme nočně do lesů, na luka a mezi skály; na našej louce na potůčkách kolikrát sme

se sešli! Voldříští a Širočtí veřej, že tam zlej duch rejdy má, videj tam svetýlka, vohnivého muže a louce se vyhýbaj. Tam i tvůj otec chodíval, dokud zlá nemoc ho nezmohla. Že sem tvýho otce znal, nel sem nad tebou lítost, dyžs hejřil a se toulal, nel sem lítost, dyž tady u našich sem videl, kerak se trápíš a sesycháš, a sem ted'komej rád, že sem na tebe promluvil.“

Jeník Jílků poslouchal dlouhou řeč hospodářovu ani nedýchaje. Prudké pohnutí sevřelo mu srdce, sta myšlenek kroužilo mu hlavou... Vzpamatovav se trochu, nesměle zeptal se hospodáře: „Pantáto, tekne vás prosím, ny řeknete, co je to zač ta bible a kancionály?“

„Bible je kniha svatá,“ pravil Mřeň nadšeně, „v ní, v Novém zákoně, mluví Pán Ježíš, spasitel náš, apoštolově a svatí prorokové! V ní je prauda, věčná prauda!“ Sedlák pozdvihl obě ruce k černavému stropu a v mysli Jeníkově znělo to dále jako ozvěna „prauda, věčná prauda“. „My neli bibli velikou, i Žalmy zpevací, složené a sebrané od mistra Jana Husi,“ pokračoval Mřeň hlasem mírnějším, „ale misionáři ich pobrali a ešče byl pantáta náš mrskanej a velkou platil pokutu. Ted'kom tuze sme vopatrni, jsou na to tresty pořádem krutý...“

„To asi proto naše manynka žadnejch už knih nepřečovává. Už se pamatuju, že otec nýval ich dost a dost; ve vejklenku pod pecej, na strope ich uschovával. Ale co je tatík umřenej, nichdá sem u našich knížek neviděl.“

„Tak se mi zdá, jako bych byl slyšel, že ich Mikeš Phillipů, tvý matky bratr, vodnes do svej samoty na Světy. Nejní divu, že se Jílková bojí – ženská se neubrání...“

„Dyž smejšlíte, hospodáři, že v bibli a v tech zvostatních knížkách dočtu se tej praudy, kerou můj otec do smrti se spravoval, řeknu manynce, aby knihy vod strejce Phillipovýho ny vyprosila.“

„To udelej, hochu, udelej,“ přitakal horlivě Mřeň.

Rozmlouvající nepozorovali, že v okénku, vedoucím na záprseň, objevila se hlava stařenky v pestrý květovaný šátek zatočená. Na-

slouchala již chvíli a živá účast jevila se na vrásčité, zcela bezbarvé tváři. Byla to babička chaloupecká; šla synovi naproti, ale nesetkávajíc se s ním nikde, až na dvorec došla. Pospíšila nyní do sednice a hned na prahu volala: „Martine, synu, na potůčkách nevedí si rady, maj-li votavu ešče zavážet dom. Ženou se mraky, budem nýt bouřku z vůle Hospodina.“

„Už du, babičko, už du,“ odpovídal sedlák. „Vomeškal sem se s Jeníkem Jílkovým, poudali sme vo starejch časech, chdyž bylo ešče s naší vírou dobře... Babičko, tule Jeník chce jdit za příkladem otce svýho, dávno hledá praudu, dávno bloudí ve tmách. Ted'kom sem mu trochet otevřel zrak a ukázal cestu. Ale už běžím na potůčka, abych našim pomoh.“

Sedlák spěšně odešel a pádil po drahách k Oldříši. Jeník Jílků dal se opět pilně do šití a stařena usedla na místo, kde prve její syn chasníkovi věci tak překvapující vykládal.

„Ba, byly to časy inší, milej hochu,“ započala, „už jenomej jako ve snách pamatuju, co ny rodiče o tom vykládali. Co v každým statku, každej chalupe bylo knížek krásnejch, pobožnejch! A všecko to páni misionáři spálili nebo schovali! Dyž potomej nastalo to veliký pronásledování a my žádnýho kneza, žádnějch sborů už nemeli, tu sme se scházeli v tejhle seknici, ztývali do noci, tam ty vokna plachtama zakrejvali. Ó, ty povaly moc a moc pamatujou nářků, slz a rukou lámání! Časem přišel nočně ze sacký zeme knez náš za pláteníka neboli kupce přestrojený, přišel Klejch nebo Litochleb z Morašic, tam v Čechách, a dones nám knížtičku, špalíček – tu nám bylo blaze. V chaloupce, chde ted'kom bejvám, sme ty dobrý lidi ukryli, souseďům zkazovali a vo půlnoci krásnou pobožnost slavili, večere Páně požívali. Ale to šecko ted'kom přestalo – zbyly nám jenomej ty louky na potůčkách. Tam, chde inší lidi d'ábla spatřujou, my děti boží k modlení se scházíme!“

Ve hrozné trpkosti skončila stařena svoje vypravování; jako prve syn její zdvihla zvadlé, scvrklé ruce, taclemi řasnaté košile jen zpola

zakryté, a z očí vyhrkly jí proudy slz. „Což nesmiluješ se nad námi, Hospodine?“ volala vstávši. „Kriste Ježíši, tys vzkřísil Lazara, vzkřísíš taky panování víry naší a vyved' nás z ponížení! Sestárlna sem v zármutku, do krvava se uplakaly mý voči, dej im, Hospodine, spatřiti den radostný ešče před skonáním.“ Stařena nemluvila již k Jílkovi, šeptala vždy tišeji a tišeji k sobě samé; stála uprostřed seknice, blíže bidla ku předení, oči a ruce majíc zdviženy k povalovému stropu. Jeník Jílků nebyl s to odvrátiti od ní očí i uší – připadala mu jako prorokyně podivná, která slovy svými jako žhavou rukou sahá mu do duše...

Když opět zraky své sklonil k práci, pozoroval, že na ni nevidí. Bylať se vysoká sednice valně zatemnila, venku zmizela náhle zář sluneční a ode dveří stále otevřených vanul citelný chlad. Jílek, přistoupiv k oknům, aby je zavřel, spatřil, že obloha, ještě před hodinou modrojasná, zatažena jest šedými mraky. Přiblížil se nesměle k babičce chaloupecké, která dosud nehnutě uprostřed jizby stála, a pravil: „Paňmámo, bouří tu máme; jenomej aby se vaši šťastne dostali dom!“

Stařena se vzpamatovala a řekla úzkostlivě: „A decka! Sou taky na lukách, či dokonce v lesi! Pod'vám se před stavení, esli dou.“ Pokud síly její stačily, spěchala na záprseň, zahrnula k zadkům, a nevidouc tam nikoho, vyběhla před branku. Jeník uzavřev dobře okénka i dvéře, šel za babičkou.

Nad celým Širokým Dolem visely černé mraky jako příkrovy. Ve vesnici na hrbolatých cestách zdvíhal se prach a vichr točil všude nakupeným spadalým listím. Odevšad spěchali lidé z polí a luk, někteří při vozích, jiní s naplněnými trávníci na bedrách. Stařeny zavíraly stavení a odváděly děti dovnitř, pacholci a douky sháněli dobytek do chlívů. Náhle do hučení vichru a vzdáleného dosud hřímání zazněl nad Širokým Dolem jasný, melodický zvuk; na špičaté, bedněné vížce kostelíčka rozhoupaly se zvony a hlaholily pravidel-

ným úderem daleko po krajině. Stařena i Jílek pozorně naslouchali a chlapec polekaně prohodil: „Cák nechde hoří, paňmámo?“

„To zvoní na mračna,“ odpovídala chaloupecká a doložila po chvíli: „Lidi bláhoví! Ne zvony, ale ruka Hospodinova mraky rozežene a nás uchrání. Bud' míno jeho pochváleno,“ vykřikla náhle hlasitě, uslyševši rachotiti na zadcích řetězy a podkovy, „už naši s pola jedou.“ Stařena běžela na dvorec, ale Jílek dále u branky naslouchal zvonům z vížky znějícím i dunění hromu. Teprve když oslepovaly jej blesky a z mračen spustil se silný déšť, zamyšlen odešel do zatemnělé Mřeňovy sednice.

III

V Jílkově mysli svítá

Zima navála kolem malé osamělé chaloupky při široké cestě vysoké záměť¹⁶ a přerušila skrovný styk, který obyvatelé její s přáteli a sousedy pěstovali. Ani děti vdovy Jílkové, Helenka a Jiřík, nyní pro neschůdné cesty k ní nepřicházely, i byla smutná žena odkázána jen na svého syna nejstaršího, Jeníka, který skoro po celou zimu doma ve své komůrce pracoval, zjednáni se vyhýbaje. Od té doby, co chasník od mistra Marela odešel a k matce se přestěhoval, což stalo se někdy v srpnu, stará Jílková skoro úzkostlivě před synem do veliké seknice se uzavírala a jen nejnnutnější řeči s ním zaváděla; hoch, byl-li doma, sedával v malé, ale světlé komoře přes síň, kterou si jako dílnu zařídil. Tak to trvalo asi dva měsíce.

Co se však Jílková, někdy kolem svatého Havla, všecka uplakána od bratra ze Světů vrátila, tlumok knih, v přízi zabalených, na zádech nesouc, počalo se mezi matkou a synem jasniti, až úplná shoda nastala. Byli mnoho pohromadě, večery všechny společně trávili a stále si měli co vypravovati, nač vzpomínati. Jílek pustil se opět do díla, v němž již u mistra Marela vynikal a které také konal nejraději: vyšívání mužských brusleků a lajbíků, ženských životků a kožíšků – stal se pro ně již po okolních vesnicích vyhlášeným, a sám nechtěje, लेकरou známost mistrovi odloudil. Kouzle větvičku květu po větvičce na kroj objednaný, myslíval si, že se odsluhuje takto milým Hůrám za chvilky tam strávené, když jejich kvítka lidem k potěšení a na věčnou památku v šatstvo vyšije. Jen v čas nedělní a sváteční nedělal; tu četl, mnoho četl, a psal, opisoval do hluboké noci.

---

16 Závěje sněhové.

Dnes, v jasný den ke konci února, šel Jeník pilně od rána po samé poledne a po požití skrovného oběda znova do své komůrky se odebral. Slunéčko vysílalo teplé již paprsky na zasněženou zem a osvětlovalo malou jizbičku do nejzazších koutů. Jílek seděl na lenoušku těsně při okénku, aby lépe viděl; naproti oknu při stěně stál postýlek a na něm měl hoch rozestřeny své potřeby, kusy látek, klubíčka dracounu stříbrného a zlatého, přadénka barevného hedvábí a rezných nití, kousky šedé dektury, tenké i hrubé jehly, podivně zakroucené háčky a kovové knoflíčky. Nohy měl opřeny o starou „na struhadýlka malovanou“¹⁷ truhlu. Kromě truhly, postýlku a tří lenoušků byla v malilinké jizbě ještě neveliká římsa na stěně připevněna, na níž narovnáno několik knih větších s deskami mosazí pobitými a sponami spjatými, i drobných, špalíčkovitých. V jednom koutku blíže okna stálo několik prkének a latí a nad nimi na stěně nalepeny tři čtyři hrubé obrázky, jaké prodávají se na poutích. Představovaly vesměs výjevy z utrpení Kristova; jeho ukřižování mezi oběma lotry představeno i pěkným, pestrým obrázkem na skle, jenž upevněn visle v úhlu stýkajících se stěn. Na obílených trámech mezi obrázky byly zřejmy stopy, že jich tu bývalo nalepeno více, leckde ještě útržek papírový bylo znáti.

Byla asi třetí hodina z poledne, Jílek často mžikl okem na posněženou krajinu, zdali stíny sluneční nerostou a den nepočiná se nachylovati; měl napilno, mlynářka Zavoralka ze Stříteže zamluvila si nový kabátek, aby měla „na červený vejce“ v čem v kostele se blýskat, a postu bylo skoro namále. Kus černozeleňého sukna, patrně přednici, držel v ruce; byla na dvou krajích pokryta bílými, kresbu značícími stehy, z nichž Jílek, steh klada ke stehu, tvořil větvíčku tu onde v chomáčky květů se rozšiřující. V klíně zástěry, ve kterou jest oblečen, má trojí nit navlečenu, růžovou, žlutou a zelenou, a užívá jich střídavě, vždy chvilku přemítaje a hotovou část vyšívání zkoumaje.

---

17 Malování ve způsobě vln.

Do komůrky vkročila stará Jílková: „Nešel bys do velký seknice, hochu? Předů tam na kolovratu a skorem je ny smutno. A je tam teplej.“

„Jenomej me tu nechejte, dobře se ny tu šije a zima ny nejní. Už sem tak navyk; a chdyž sem tak sám, hdou ny myšlínky tekny. Co sem z knížek vyčet, šecko se ny zjevuje kerak živý; jenomej dybych toho zjevení praudy byl hodnější!“

„Co nejní, bude, chlapče,“ odpověděla konejšivě Jílková, usedajíc na kraj postýlku. „Ani nevíš,“ pokračovala s vyjasněnou tváří, „kerak su ráda, žes se dal na cestu, po kerej tvůj otec toliká roků kráčel. Tuze ny srdce bolelo, dyž sem svý decko vlastní nela za Idáše falešného, kerej smejšlí nás udat a památku pantátovu zhanobit. Dyž sem šla na Svety a ze Svetů, sotva nohy sem vlíkla strachy a tuze sem se Mikšoj divila, že tode knížky vydal. Ináč, dokonca ináč se to s tebou vobrátilo! Dobře ne bratr, Mikeš, dyž knížky otcovy žehnal, aby tode byly k požehnání!“

„A taky byly!“ přisvědčoval Jeník radostně. „A co sem ich užil a eště užiju! Strejc Fillipů taky ny přislíbil Postilu svou i inejch knížek, co u sebe chovaj souseďi na rychmburským panství a na Morave; taky ví o tuze krásnej knize psanej, kerá je složena od ňákýho českýho pána – jmenuje se Antialkoran – snad to dobře říkám. Na Damašku Lexa má taky růzu knížek a pantáta Mřeň opatří ny Žalmy zpěvací, abych si ich opsal jako ty tysmičky z kancionálu, co sem nel ze Svetů. Už taky trochet líp pérem vládnu, až dýlej¹⁸ budu číst a psát tuze dobře.“

Jílková hochu naslouchala s potěšením a jen přikyvovala hlavou; Jeník pokračoval, vzhlednuv od svého vyšívání, jehož stále horlivě si hleděli „Víte, manynko, já tuze rád na knížkách říkám, ale jedno je ny líto. Dyž tak čítám řečí Krista Pána a apoštolů, tu ny leccos nende na rozum. Manynko, vy ste starší a zkušenější, dybyste byla tý dobroty a ny líp rozložila, co je ve knížkách psáno!“

---

18 Později.

„Ach, chlapče, já su jenomejc sprostá, hloupá ženská, na takovej vejklad z bible neboli z postily aby byl knez, falář!“

„Nejsou už žádní kněží toho starýho bratrskýho náboženství?“

„Prej sou, ale nesmej u nás kázat, ani svátostma, ani večerí Páne přisluhovat. Dyž sem byla pro knížky na Svetích a hnedkom se vrátit chtěla, zdrželi me Mikeš a Anýžka, že budou k půlnoci slavit pobožnost na Kamenníkovým poli u Mrhova. Přišel potajmu knez ze Sacka, za pláteníka přestrojonej, u suseda Mikšovýho byl uschovanej, ten k nám mluvil a kalichem i chlebem nám sloužil. Tehdivá byla noc tmavá, nesíc nešeřil, jenomej hvezdy svítily, nebylo strachu, aby se náhončí toho šimli. Šak takový schůzky, při kerejch je kazatel, sou málochdy; vetším dílem scházej se bratři a sestry mezivá sebou a ešče je dost velký nebezpečenství z udavačů.“

„A takovejch nýst nejní, chde je dovoleno starou víru zachovávat bez trestu a pokut?“ ptal se Jeník Jílků dychtivě.

„Snad je, ale já ničehož nic o nich nevím. Na tej našej samotě člověk se nedoví. K našim přinde leda Pavel Chadimů, Jakubů bratránek, a ten zná hovořit leda vo bratrstvu, vo poutech, procestvích a mariánskejch pobožnostech.“

„Vy o vlku, manynko, a vlk za humny,“ zasmál se Jeník tiše. „Tak se ny zdálo, jako by se strejc Chadimů mihnul kolem sadu.“

„Možná dost. Šel zrána do mesta, do Poličky, snad se teďkomejc vrací dom. No, semka se nestaví – cák by tu d'ál?“

Ale Jílková se mýlila. Chadima spěšnými kroky blížil se ku brance, na ni hlučně zabuchal. Vdova spěchala mu otevřít a zpozorovala ihned na rozrušené jeho tváři, že přichází do chalupy s jakousi novinou, kterou by rád co nejrychleji udal.

„Vítám te ze mesta, zdrávs došel. Cák nám neseš, bratráнку?“ a vedla jej síní ke dveřím veliké světnice.

„Samas ve stavení?“ ptal se mužík, vida dveřmi, jež žena pootevřela, jest jizba prázdna.

„Neé; Jeník šije ve svej komůrce, zrouna du odtamtád.“

„Musím k nemu; inu lidičky, toť je novina, co živ sem tohole nezažil,“ hovořil Chadima rychle a hlasitě, spínaje ruce, a hnal se do protější komůrky. Jeníkova tvář poněkud se zasmušila, když strýc s hlasitým „Pochválen Pán Ježíš Kristus!“ do dveří vstoupil, a rychlý, úzkostný pohled zaletěl z jeho očí k malé policičce s knihami. Na štěstí zahaloval ji nyní poloviční stín; tím se chasník poněkud upokojil a vlídně, odloživ šití, podal strýci lenoušek, jenž stál opodál. Chadima však ani si nesesl. Šermoval rukama ve vzduchu a horlivě pokračoval ve vypravování prve započatém: „Jejku, byla to podívaná! Až mráz člověka rozrážel! Ale dobrému křesťanu přecej to muselo bejt pro potechu a pro svedectví, že Panenka Marja a naši svatí patroni bdej nad naší spasitedlnou cirkvej a nedaj, aby i hanobili kacíři a neznabozi!“

Stará Jílková i Jeník zbystřili při posledních slovech sluch a oba téměř jedním dechem zeptali se Pavla Chadimy: „Cák se ve meste dalo?“

„Toť, dály se veci slauný! Sta lidu, ba tisíce tam stálo v zástupech a dívalo se na ty Bohem proklatý bludaře!“

Posluchači Chadimovi zbledli a Jílková sedla si na pelest postýlku, aby nebylo znát, jak se pod ní nohy třesou.

„Abych to krátce řek. Před ňákým tejdnem velebnej pan Pelikán, misionář z pražský koleje, dopad ve Voldříši tři chasníky, kerak říkaj na kacířskejš knihách; neli Zákonky, Postilu, kancionály, ani neznám, kerak s ta d'áblovina šecka menuje. Sousedi jejich taky dosvedčili, že potajmu chodili na potůčka a tam, šichni svatí na nebi vedí, co za čary provozovali! Dal ich pan páter misionář dovízt do Poličky do žaláře a dnes ich vyvedli k bráne, na ni řetězama přidáli a metlama spařejma mrskali. Jejku, to ste neli vidět, kerak se lidi ve meste do tech bludařů spustil! Chde jakej kámen, chde jaká hruda snehu nebo bláta, šecko to letelo na bránu, na jejich hlavy a zpola nahý oudy! Nebylo človíčka, aby ich za jejich spolky s d'áblem nebyl potrestal – krom chromejš a nevidomejš nikdo ve stavení nezvostal!“

Pavel Chadima všecek ve tváři hořel, vypravoval jedním proudem, a teprve když skončil, vydechl a na lenoušek unaven usedl. Jeník a jeho matka byli bledí jako stěna; hochovi chvěly se ruce tak silně, že byl nucen ustati v práci. Chadima, když si byl poněkud oddechl, pokračoval klidněji: „Hnedkom zejtra se vydám na Sebránice, abych vo tom našemu faláři, velebnýmu pánu Krištofoj vypravoval; velebnej pán bude nýt radost, že ti škůdci naší svatý víry dostali co proto. Už snad přecej kacířský plemeno v našej zemi vyhubíme...“

„Cák tam ve meste nebylo nikoho, kdo by ty ubožáky politoval a i pomoh?“ zeptala se posléze Jílková, nabyvši opět řeči.

„Ale Ančka, cák to mluvíš?“ odtušil Chadima rozhorleně. „Kdák by litoval bludařů a neznabohů? Ať sou rádi, že ich neupálili neboli mečem nevodpravili! Na bludnou víru sou tuze přísný patenty! Sebránskej pan falář káže, že je to plevel, kerá musí bejt vytrhána i s kořenem a spálena ve vohnivej peci, ináč zkazí šecku dobrou setbu. Tak se ny zdá, Anči, že se v tode zasej vozejevá ta fillipouská kreu? Toť, tys k našemu svatýmu náboženství nichdá srdce nepřiložila – ale zeptej se tule Jeníka, jaký sou pro zbožný křesťany zákony!“

Na rtech Jílkové, ač byla neblahou zvěstí o události v Poličce hluboce rozrušena, objevil se slabounký výsměch. Jeníka, otcovu učení vráceného Jeníka dovolává se bratránek!

„Škoda, žes při tom nebyl, Jeníku,“ obrátil se Chadima k hochovi. „Ty pořadem seš dom, v tom božím kostelíčku taky růzu nedel sem te nespatri! Šak podlévá toho vyhlížíš, seš bledej jako plena! Cák pořadem máminejch faldů se držíš?“

„Je necesta od nás dousi, po tech metelicích byly tuze veliký zámete,“ koktal hoch v nesnázích.

„Toť, ty se modlíš doma v komoře; šak sem panu faláři vypravoval, jakej máš čistej voltáříček a kerak spravedlivě o jedenáctej hodine před polednem modlitby a litánije říkáš. Velebnej pán tuze ti to schvaloval a taky me chválil, že sem te na inší cestu zaved a napravil,

co ten machometán Marel na tode zkazil. No, vokaž, esli máš na voltáříčku zasej co novýho, vod Vánoc sem tu v komoře nebyl.“

Jeník do krve se zarděl, když Chadima obrátil se do onoho koutku blíže okénka, kde povalovala se prkénka a latě a na stěně zřejmy byly stopy obrázků tu dříve nalepených.

„Tys strhal voltáříček i vobrázky!“ vykřikl Chadima udiveně.

„Dyt' vidíte přecej, strejče, že sou obrázky na stene,“ hlesl Jeník, stále ještě ve značných rozpacích.

„Ale ne šecky! Dyt's ich nel silu velikou! Cos jen v moravskejch klášteřích ich nakoutyl! Kdák ich máš? A kdák máš tu teknu sošku Matičky boží, kerej si udál pláštíček z dýlýho damašku a vyšil zlatejma hvezdičkama? Plachtu takýs nel tuze čistou – zrouna jako v kostele, a ted'komejc je tu leda trochet prkýnek! Ani sem si toho neuším, chdyž sem vešel, nel sem tech voldříšskejch chasníků plnou hlavu. Kams to, Jeníku, dal?“

„Nemám než tu tech, co vidíte v rohu,“ odpověděl hoch náhle vzdorovitě, a stáhnuv obočí, sklonil hlavu.

„Chlapče neščasnej, tys ich spálil?“ vzkřikl mužík a lomcoval hochovým ramenem, div vlněnou kazajku z něho nestáhl.

Jeník pootevřel ústa, chtěje strýci přisvědčiti, ale matka, k níž byl Chadima obrácen zády, sepjala ruce v horlivé prosbě a vrtěla na hochu hlavou. Jeník poslechl a mlčel, i když strýc znovu a vášnivě opakoval: „Tys spálil obrázky svatejch patrónů a patrónek, sošku boží Matičky, chlapče, cák se vohne pekelnýho nebojíš? A co pouďám pekelnýho! Dybych tole řek na Sebránicích anebo velebnýmu panu misionároj, seš upálen hnedkom, ty kacíři, neznaobohu! To sem si vychoval teknu na tode slávu, dycky ny pan falář říká, že su za tebe zodpovednej! Chde máš cedulku z bratrstva svatýho Ignácia – sem i ukaž, ináč taky do plamenů i hodíš!“

„Ani tu už nemám,“ řekl Jílek nyní již neohroženěji a podíval se rozhněvanému strýci přímo do očí.

Chadima běhal po jizbičce jako šílený a lomil neustále rukama, neb do sporých vlasů si zajížděl, volaje: „Chlapče neščasnej, bezbožnej...“ Náhle dotekl se zrakem černé římse s knihami a již po ní sahal se slovy „Cák to máš za čtení? Panenko Marja, dyť to vyhlíží jako knížky zakázaný, ty bejvaj podobny špalíčkům a mosazej vokovaný.“

Ale Jeník divoce skočil k římse a roztáhnuv ruce, jako by ji bránil, pravil s jiskřícíma se zrakoma Chadimovi: „Ani se ich netejejte! Je to cizí majetek, nedám na ne šláhnout!“

Stařec couvl před pohledem hochovým a pravil pak zároveň zlobně a plačtivě: „Jeníku, přecej pamatuj na ty mládence voldříšský! Ančka, chceš-li, aby tvůj hoch byl přikován na bránu, spařenejma metlama mrskán a blátem pohazován? Dej se na pokání, hochu, dej! Sotva sem te ďáblovým spárům vytrh, už zasej do nicks upad. Poslechni, hochu,“ dodal staroch a přiblížil se těsně k Jeníkovi, jehož matka za ruku uchopila, „i ty, Ančka – dneškom nechám ty knížky s pokojem a budu ticho – ale jak semka zasej přindu, voltáříček nevidím a tu ty nástroje ďáblovy uklizeny nebudou, jako je Pán Bůh nade mnou a boží Matička, udám vás voba a vy pudete v řetězách do Litomyšle na zámek!“

Rozezlený mužík pohrozil oběma pozdviženou pěstí a hrnul se v nejvyšším rozčilení z chaloupky, třesknuv za sebou prudce dřevěnou brankou, až zasténala ve veřejích.

Sotvaže odešel, klesl Jeník Jílků uprostřed jizbičky na kolena a vypukl v pláč.

„Och manynko, manynko, už je konec našemu pokoji, šemu! Strejc nás udá, my zhyne na hranici neboli rukou katovou!“

Jílková ráda byla by synovi pověděla cosi na útěchu, ale ve strašné té chvíli nedostávalo se jí ani myšlenek, ani slov. Sklesla na truhlu, o niž si hoch prve nohy opíral, a veliké palčivé slzy stékaly jí po svraštělých tvářích na ruce.

Po hodné chvíli, když soumrak vkrádal se do komůrky, vzmužila se, a přistoupivši k synovi, dosud uprostřed jizby klečícímu, pravila mu slabým hlasem: „Synáčku, řeči bratránkovy tak si neber; šak on nás neudá, a dyby stejně udal, každému člověku je souzeno nějaký trápení – Co tvůj otec zkusil pro víru a svedomí – – A Pán Ježíš umřel na kříži a apoštolé byli kamenováni a mečem vodpravováni – –“

Hoch uchopil ruku matčinu a zavzlykl: „Manynko, já vím, že su nehodnej učedník Krista Ježíše! Von pro me udál toliká a já pro neho ničehož nic, ale dyž já mám z toho šeho hroznej strach! Chdyby ny Hospodin dal chdesi žít po starej naší víře v pokoji! Vo hlade a žízni bych tam chtel bejt, po kolenách bych se na ty nýsta došoupal!“

„Snad se chdesi doptáš, synáčku,“ konejšila žena. „Ale ted'komejc pojď do velký seknice, na dílo stejně videt nejní a je tu zima. Vohřeješ se a bude ti líp. Tam si pohovoříme, co si počnout.“

Jeník vstal a dal se poslušně od matky do protější jizby odvésti. Tu bylo značně útulněji než v komůrce, v prsku sice již nehořelo, ale vdova rozhrábla popel, dosud žhavý, a hodila naň trochu klestí, jež se za praskotu ihned vzňalo a vlídně jizbu osvětlovalo. Nezměnila se od smrti Jakuba Jílka, ledaže byla trochu spořádanější. Postýlek, na němž nyní stará Jílková spávala sama, měl peřiny s pěknými trhanými třílopkovými¹⁹ povlaky. Vedle stolu v rohu stál ženin kolovrat s kuzelem ještě hojně lnem naditým a přeslicí; když zasvítilo po jizbě hořící klestí, zablyštěla se upředená nit lnová i „strůna“, jíž vřetenem provlečeno.

Jílková šla nejdříve uzavřít branku, pak chvíli zdržela se na dvorci a ve chlěvě, kdež jediné své krávkě, Lysce, nasypala trochu sena; vrátivši se do sednice, přinesla stojan se svícnem a zastrčila veň hořící louč. Syn zatím usedl na lajc u kamen a upadl v hluboké myšlenky.

Hodivši ještě náruč klestí do kamen, přisedla žena ku kolovratu a zanedlouho ozýval se pravidelný vrzot „struny“ i kolečka a šlapot

---

19 Plátěná látka kdysi v horách obvyklá, bílá o barevném vzoru.

nohy, jež pohybovala pákou. Několikrát pohlédla matka na Jeníka, jako by jej vybízela k hovoru; ale ten, zdálo se, zcela zapomněl, kde jest a proč do jizby přišel. Tvář jeho vždy více se zachmuřovala, takže matka konečně sama přerušila mlčení, a zastavivši přádko, pravila: „Nač myslíš, chlapče? Snad už né na řeči bratránka Chadimy?“

„Taky, manynko, na ne myslím a na ledacos inšího,“ odpověděl hoch, probouzeje se jako z hlubokého sna. „Přemejšlím, kerak bych se tomule šemu vyhnul a taky vás z toho vytrh. Zpomel sem si, že pantáta Mřeň ze Širokýho Dolu ny vypravoval, kerak po tej velkej, zlej vojne naši předkové se stehovali ze zeme, aby se nemusili vzdát svý víry. Dybych moh vyzvedít, chde ti vystehovalci ted'komejc sou a kudy k nim vede cesta? Mřeňů praded nemoh se rozloučit s gruntem, ale já lehko s naší chalpou se rozejdu a troufám, že vy taky, manynko!“

Jílková se zarazila, hluboce zavzdychla a posléze řekla: „Su stará, chlapče, tuze su v našom stavení a v Lubným naučená²⁰! A kdák bychme tam nechde v cizine vostávali, čím se živili?“

„Cák neumím dílo, jak se patří?“ horlil Jeník. „Šák já bych vás i sebe uživil! Krejčů je potřeba po celým svete –“

„Synáčku, synáčku,“ odpírala Jílková, „ty si to maluješ šecko tuze snadný! Ani nevíš, kudy a kam jdit –“

„Sama ste poudala, že se doptám! Pudu k Mřeňom, zajdu k strejci Phillipovému, snad bude nýt o tom povedomost, dyž k ním na rychm-burský kněži docházej. Odkád byl ten kazatel, co na Mrhove večerej Páně ván sloužil?“

„Tak se ny zdá, že poudal Mikeš, jako že ze Sacka, vod Žitavy –“ vzpomínala Jílková.

„Nu tak tedy,“ radoval se Jeník. „Ňáko to vyzvím, a potomej se tam vydám a pro vás, až pořídím, se vrátím. Už nám nebudou pře-

---

20 Uvyklá.

zdívat bludařů a našemu otcoj ve hrobe neznaobhů – už nebudou nám brát bibli a Zákonky – tam udavačů nebude, ani hranice, ani štokhauzu!“

Z Jeníka jako by byla spadla všecka bázeň; vstal s lajce u kamen, a rozčileně, ale s radostnou tváří chodil po sednici.

Matka však stále kroutila hlavou: „Tys zapomel, chlapče, že sme poddaný k zámku ve meste. Človek poddanej nesmí se svobodne stehovat, musí nýt svolení z kanceláře! Vrchnost nemůže prej propouštět poddaný svý – kdák by í dál robotu? Ze živností pustejch žádná daň ani robota nende, to by prej vrchnost byla škodná. Tak to bylo za otce tvýho, chdyž ujdít chtel pronásledování pro to poselství ke králi švedskému, a troufám, že to ted'kom inší nejní. Nepustej te, a dybys šel, chytnou a dovedou dom!“

Jeník znovu se zamysli; zpráva matčina zdála se dosti pravdě podobna. Vždyť i tehda, když chtěl se učiti řemeslu u děda, bylo mu svolení z kanceláře třeba a ještě se mu chasa pošklebovala, že ho nevymůže. Kdyby nyní zažádal, jistě že rychtář vyptá se sousedů, bratránka Chadimy – a ten vše naň vypoví, že oltářiček strhl, obrazy a sošku spálil, zakázané knihy četl a do kostela nechodil... Ne, přímo cesta k ukojení tužeb a k vysvobození z okovů nevede! – Bude třeba jíti tajně, oklikou.

Jílková stále s obavou na syna pohlížela; každou chvílí se jí nit přetrhla a noha vždy pomaleji šlapadlem pohybovala. „Nesmejšlej jdit z Lubnýho, synáčku,“ promluvila posléze smutně, „pantáta to tu vydržel, ty taky ňáko to předržíš. Snad nám Hospodin chystá lepší časy – –“

„Jenomej se ničehož nic nebojte, manynko,“ odpovídal chasník stále ještě vesele. „Nejprv vyzvím, kerak to s tím Sackem je a esli bychme dokázali tam ujdít. Tady asi líp nebude – – Snad nechcete, aby se mnou taky tak dáli jako s tema chasníkama z Voldříše? Nebožáci! Ani strejc nepoudal, kerak im říkáj. Kdák to ví, nejsou-li z přízne našej – vy taky z Voldříše pocházíte –“

„Och neé, neé – –“ vzkřikla Jílková prudce, „toho dožít nechci! Rejš, chlapče, hled' do Sacka utýct! A me tu nechej, cák už se mnou – ny už žádnej pokoj souzenej nejní – snad ani poctive me nezahrabou, dyž Chadima udá, že sem byla kacírka a z kacírský krve!“

Všecka dnes zažitá bolest a hrůza dosáhla v této úvaze ubohé ženy vrcholu. Odvrátila se od kolovratu, položila lokte na stůl a skryla v nich tvář. Zoufalý vzlykot dral se jí z prsou. „Tady při tomhle stole skonat tvůj otec; och, dyby ny Hospodin dal skonat v tej chvíli, abych byla zbavena šeho trápení!“

Jeník přiskočil a hladil jí vlasy. „Vy neumřete, manynko, vy se dočkáte dnů radostnejch! Hospodin dlouho vodil národ vyvolenej po poušti – cokrát sme to v bibli četli a plakali – on nás taky vyvede do zeme zaslíbený!“

Jílková jen ponenáhlu se upokojovala; seděli pak spolu do noci, v krbu vyhaslo, i louč, odlesk bílého sněhu svítil jim do sednice, ani navzájem se těšili a budoucnost svou snovali.

IV V Gerlachsheimu

Na „pana otce“ Čechů v Gerlachsheimu, kazatele Augustina Šulce, dolehly v srpnu 1731 krušné dny. Z Království českého, hlavně z krajů chrudimského a královéhradeckého, přibyl valný zástup vystěhovalců. Všichni byli chudobní, mnozí právě propuštěni z vězení neb z obecní práce, jež pro tvrdošijnost u víře na ně vložena, přemnozí neměli ani šatu dostatečného, a k matkám chatrně oděným tulily se děti plačící, zpola nahé a hladovějící. Přáli si býti přijati v obec podřízenou duchovní správě kazatele Šulce, vykonati vyznání víry a přistoupiti ke stolu Páně, nejprve však žadonila většina jich o přístřeší a prostředky životní, aby ještě než vstoupí ve svazek církve nové, nezemřeli hladem a vysílením. Panu otci těžko bylo vyhověti všem prosbám horoucím, všem rukám k němu se vztahujícím; jen málo již vystěhovalců dovoleno bylo mu v malém, rychle se plnícím Gerlachsheimu podržeti; ostatním směl tu místo vykáhati pouze na půl roku, dokud náboženství dostatečně se nevyučí, vyznání víry nesloží a po přípravě náležitě večeře Páně nepožijí; pak poručeno vystěhovalcům usídliti se v okolních vesnicích a vesničkách.

Obyvatelstvo celé širé krajiny této hornolužické živilo se přádlem, avšak většina vystěhovalců a uprchlíků z Čech uměla pouze práci rolnickou, i bylo jim těžko novému způsobu života a výdělku si zvykati. Kazatel Augustin Šulc dával ze svého, pokud měl, vypůjčoval si od dobromyslných přátel, rozesílal listy jiným kazatelům, prosil za rozšíření zprávy o ubohých českých exulantech a vyzýval konečně starší vystěhovalce, když do městečka ku přijímání přišli, aby několika grošíky nebo trojníky novým bratřím přispěli – ale to

vše nestačilo, zvláště když chudí spolubratři, nemajíce sami skoro ničeho, častěji po trojníku než po grošíku dávali.

Dnes bylo panu otci zvláště smutno. Vycházel právě z kostela německého (neboť české modlitebny vystěhovalci v Gerlachsheimu dosud neměli, scházejíce se namnoze v soukromých domech), kde k nastávajícímu přijímání večere Páně potřebná opatření činil. Jest to muž vysoký, postavy spíše hubené, jíž štíhlosti neubírá ani široká, v hlubokých záhybech splývající říza kněžská, ve své otřelosti spíše již zelenavá než černá. Rysy jeho bílé tváře jsou poněkud ostré, ale veliké modré oči laskavě hledící činí ji dobrotivou a sympatickou; dlouhý hnědý vlas jest na temeni řídký, mohutné čelo vysoko do něho zabíhá, i vous tenké rty stínící obkličuje tvář jen ve slabých chomáčcích.

Za kazatelem vyšel z kostela muž letitý, poněkud kněze menší, ale širokých prsou a plecí, krátkých, v prsténce stočených, tu tam šedivějších vlasů. Jeho pravidelná tvář byla typem líce českého rolníka: široké poměrně nízké čelo, pravidelný, spíše tupý nos, silné lícní kosti a jasné modré oči pod hustým jezatým obočím v rámci kučeravých vlasů činily pěkný celek. Tento silák více než padesátiletý byl bratr Ostrý, původně gruntovník z Černilova na panství smiřickém, který pro víru a neustálé pronásledování členů koleje Tovaryšstva Ježíšova, otců Matouše Střepického a Firma, do saské Lužice uprchl. Přibyl do Gerlachsheimu krátce po kazateli Šulcovi, a vzdělav se ještě důkladněji v knihách náboženských, než byl doma v Čechách s to učiniti za čtení tajného, vždy slídící ohroženého, stal se milovaného pana otce věrným a platným pomocníkem. Těšil a učil přibylé ubožáky, četl jim z knih a učil je písním; nejraději s ním notoval píseň „Měj se dobře, milé v Kristu přátelství“, již sám kazatel gerlachsheimský Šulc složil. Kdykoli došla zpráva, že by v některé vesnici české rodina staré bratrské víře oddaná přála si uniknouti z vlasti, vydával se neohrožený bratr Ostrý do Čech, by způsobem ostražitým a tajným přes hranice je doprovodil. Dospěl během času,

pilnou četbou a posloucháním četných kázání takové výmluvnosti, že obyčejně více lidí z Čech přivedl, než původně zamýšlelo jich se vystěhovati. U vrchnosti a úřadů světských i duchovních byl tento rolník zapsán jako svůdce lidu nejhorší a řečník víře katolické vysoce nebezpečný. Kazatel Šulc vídal Ostrého odcházeti do Čech s bolestnou obavou, že více se nevrátí do Lužice, leč pod mečem neb na šibenici zahyne. Avšak dosud nenaplnila se předtucha jeho, bratr Ostrý vyvázl posud vždy z nebezpečností a rozmnožoval malou církev Čechů gerlachsheimských o četné nové údy.

I tentokráte přibyl slušný zástup vedením Ostrého a oba muži, vyšedše z chrámu, zapředli nyní rozpravu o krajanech nově přistěhovalých. „Rozradostněno srdce mé, že opět Pán přičinlivostí tvou a ostatních dvou bratří rozmnožil stádo věřících,“ započal kazatel, stanuv několik kroků pod stupni kostelními a sepjav bílé, téměř průhledné své ruce, „avšak, bratře milý, zároveň trne úzkostí, jak opatřiti všech těchto ubohých druhů a družek našich? Vykonal Spasitel náš zázrak veliký, nasytiv tisíce několika jen chleby a rybami, ale my, učenníci jeho, jsme lidé slabí a bezmocní! Kdo smiluje se nad těmito hladovějícími a nahými?“

„Aj, otče ctihodný,“ usmíval se Ostrý, „ty sám, který tolikrát v nás vléval víru a naději v Pána, dnes truchlíš a poddáváš se kormutlivosti? Opatřil Hospodin všecky, kteří z vlasti odešli za svědomím – opatří on i tyto věrné děti svoje. Což nepovstávají knížata a velmoci, což neotvírají svoje země Čechům u víře stálým, nezakládají jim osady a na panstvích svých je neosazují? Ejhle, jak zachoval se dobrý hrabě Zinzendorf k bratřím moravským, utěšené uchystav jim bydlo na Bertelsdorfě, jak velmocný král pruský, darovav Čechům právě Rixdorf u města svého hlavního Berlína! Zvítězí lid náš posleze nad nepřáteli svými – věř tomu a netruchli, pane ctihodný!“

Bratr Ostrý mluvil pevně a s hlubokým přesvědčením; jeho řeč plynula nenuceně a správně, bylo znáti z ní nejen muže přes nízký

původ vysoce nadaného, nýbrž i dlouholetého čtenáře knih náboženských a historických.

„Věřím, že Pán pomůže posléze ubohým bratřím a sestrám,“ odvětil kazatel po krátkém mlčení mírně; „avšak když spatřuji, jak z počátku pláčí jich drobná holátka hladem, když nemají, kde by zemleným svým údům odpočinutí zjednali, usazuje se v duši mojí zármutek. A usazuje se i strach, že nezůstanou pevní v toužení svém, že zasteskne se jim po vlasti, kde všeho byl dostatek, jako zastesklo se Židům po masitých hrncích v Egyptě!“

„To ti nepřipadníž, pane otče,“ řekl Ostrý rozhodně. „Zdaž jsi nepoznal, s jakou vroucností naslouchali kázání tvému o ouplném odezdání se Kristu Ježíši, zdaž jsi neviděl, kterak tekly slzy po tvářích jejich? Navštívil jsem některé po rozkazu tvém v bydlištích, jež jim prozatím poskytli bratři zdejší, abych se přesvědčil o jich opatření, a ejhle, co jsem spatřil? V osamělých jizbách, v síních šerých i v zahrádkách pod stromy kvetoucími neb ovocem zrajícím obtíženými modlili se ke Kristus Ježíši, k Pánu zástupů, aneb četli v knihách tajně přinesených či jim od bratří našich zapůjčených. A jak děkovali Hospodinu, že vyvedl je z pronásledování, že přivedl je v jedno stádo čisté s lidmi stejné víry a dobré vůle!“

„Kéž žehná jim Hospodin, mysl jich osvítí, aby chápali čisté Kristovo evangelium a hodnými stali se dětmi naší církvičky!“ vzdychl kazatel, patrně jsa potěšen živým vypravováním Ostrého. „Kde, bratře Ostrý, jsou noví naši údové domovem?“

„Někteří pocházejí z kraje našeho, z Králohradecka, z panství opočenského a smiřického, ale nejvíc jsme jich tentokráte vyvedli z hor na hranicích moravských. Bratr Jandík v Českých Heřmanicích, věrný pomocník náš a sluha Páně, vzkázal, že hlouběji v horách na panství litomyšlském, poličském a rychmburském mnoho lidí vzdychá a touží po pravém Kristovu evangeliu a nedočkavo jest odhoditi pouta pronásledování a tupení. I vydali jsme se lesy do Jarošova, Sedlišť, Lubného, Oldříše a jiných ještě vesnic, kde přáno bylo osadníkům

zachovati víru otců, a valně lidu odtamtud přivedli. A ještě více se jich chystá, čekali pouze, by jim pověděl kdo cesty k spolubratřím v Kristu. Z Lubného, farnosti sebránické chce odejítí osob dvěme cítma, jak mi pověděl Jan Jílek; i matka jeho, i strýc hodlá z Čech ujítí.“

„Jan Jílek?“ ptal se kazatel Šulc. „Jistě že nový v církev naši příchází, že neznám ho?“

„Ty ho neznáš, otče ctihodný,“ živě odušil bratr Ostrý, „ale on tebe zná a již nyní vroucně tebe miluje! Za tebou on, pane náš, přišel do Gerlachsheimu, za tebou hodlá přivésti starou matku a přátelstvo své. Sám se mi vyznal, že zvuk tvého jména po cestě sílil jej zázračně. Dychtil po tom, by se stal také dítětem tvým, by účastenství měl v otcovské tvé lásce. Ó, pane náš, je to hoch dobrý, třeba byl bojácný a plachý, a troufám, že dobrým stane se dělníkem na vinici Páně. Když blížil jsem se k Lubnému, jako by mne pohánělo tušení veliké a svaté: hlásil mi Pán a Hospodin náš, dobrou, zásluhou že konám cestu. Ach, jak se radoval chlapec nebohý, zvěděv, že ukáží mu cestu k pravým Krista Ježíše služebníkům; a hned se mne vypytał, neznám-li kněze Augustina Šulce, jenž prý stádečka Kristova je pastýřem nejlaskavějším! Zplesalo srdce jeho, když ode mne zvěděl, že právě od tebe, pane, z Gerlachsheimu z církve tvé že přicházím.“

„Aj, bratře milý,“ divil se kazatel, „odkudž došla hocha povědomost o jméně a konání mém?“

„Tvoji krajané lanškrounští nevypustili tebe z paměti své; i šíří slávu věrného Kristova sluhy mezi tajnými vyznavači evanjelia,“ podotkl Ostrý s láskyplným pohledem na bledou kazatelovu tvář. „Navštíví-li kdo z našich vlast ubohou a své v ní přátele, tož vděčně vzpomene toho, jenž nejen duším podává pokrmu slova nebeského, nýbrž i o schránu jejich tělesnou pečuje.“

„Nic bych nesvedl bez pomoci Hospodinovy,“ odpíral kněz, máchnuv rukou, „pročež ustaň v pochvale tolíkeré, bratře můj. Spíše o chráněnci svém vypravuj, jak nalezl cestu pravou z jícnu Belialova!“

„Ba, dobře díš, otče. Dlouho bloudil a ve tmě hmatal rukama dychtivýma, než otevřel závoru při brance k spasení. Jsa dítětem rodičů Pánu Ježíši věrných, brzy do rukou papeženců upadl a odtamtud do pelechu nevěry se potácel. Ale símě otcem v srdce dítěte uložené přece vzešlo a mocně se dralo ku světlu pravého učení božského. Privil mi, že spálil sochy a obrazy, modly to své, a jenom dychtil po místu, kde koná se služba Boha pravého, Boha otcova. Tajně vyptával se u lidí věrných, až zvěděl, kam berou se ctitelé evanjelia; i prosil, by pojat byl v počet těch, již za svědomím ubírají se třeba v cizinu. A jak je pokorný, ctihodný otče náš, dobrý ten hoch! Za nejnižšího z lidí sebe považuje, za služebníka, jenž nehoden je vykoupení Ježíšova! Stokrát po cestě slzy nejvřelejší proléval, že ničím smrti Kristovy ještě si nezasloužil, že je rozumu zatemnělého, jemuž unikají tajemství slov naším Spasitelem a jeho apoštoly pronesených. Měl jsem ho co těšit, zaslíbení vždy hodnějším že se stane – vše nevysvětlitelné že mu ty, pane, vyložíš!“

„Praví Pán, ‚Blahoslavení chudí duchem, neb jejich jest království nebeské,‘“ podotkl kazatel Šulc pohnut. „Rád připravím Pánu průchod v srdce to pokorné!“

„Ne tvrdou skalou, nýbrž měkkým drnem cestu klestiti budeš, pane!“ odpovídal Ostrý horlivě. „Jet' mysl Jílkova jak hlína poddajná, a požehnána ruka, která ji k obrazu božímu vytvoří. Kdyžs dnes před polednem měl kázání k věřícím hodlajícím dne zítřejšího tam ve chrámě ke stolu Páně přistoupiti, tuť v koutku světnice nejzazším se krče, zraků s tebe nespustil. Když jsi zkoumal obce shromáždění, zda každý celou myslí se dal Kristu Ježíši ve vlastnictví a svlékl se sebe všechno záští, závist i nevražení, když jsi se tázal, zda chová každý v sobě srdce naprostou věrou naplněné a cítí, že odpuštěny jsou mu hříchové jeho – tuť proudy slz stékaly mu s očí. Když však jsi podotýkal, že večere Páně nejvyšším a nejdražším je darem a statkem, jež nám Bůh propůjčil – tu ze slz zaleskly se zřítelnice chlapcovy dychtěním velikým. S očima do široka vytřeštěnýma

pozoroval obec naši věřící, kterak s pláčem jeden druhého po řeči a modlitbě tvé za prominutí poklesků svých žádá. Bylo znáti, jak si přeje ubohý stejně býti účasten milostí; kradl se pak tiše k domku, kde mnou byt mu vykázan – a já, pane náš, kradl se za ním! Počtem do set uvedl jsem již děti Kristových v lůno pravé církve Hospodinovy – avšak k žádnému nepřilnula duše má jako k tomu, jenž sebe cení za hříšníka nevědomého a nejnižšího. Když dospěl jsem příbytku Jílkova, tu spatřil jsem, kterak, prošed síňkou, zašel do tiché za domkem zahrádky, košatým stromovím a keři kvetoucími naplněné. Poklekl do houštiny při plotu nejzazším a tam, spínaje ruce, modlil se pološeptem, by Pán Ježíš i nad jeho hříšnou duší se smiloval a milostí svou ji naplnil. Zamýšlel jsem promluvit, ale vida, jak pohroužen jest v rozjímání svaté, tiše jsem odešel. Dobře bude, otče duchovní, sám-li moudrostí svojí nakapeš útěchy v duši jeho pokornou, ale strádající nedůvěrou ve vlastní sílu. Učiníš tak?“

„Rád ti po vůli budu, bratře milý,“ přitakal kazatel. „Poslušen vždy jsem hlasu bratří a sester svých, a vděčím se jim za pokyny jejich, k službě boží-li směřují. Napojím mysl Jílkovu nikoli věhlasem, jehož při mně není, leč pramenem milosti Hospodinovy.“

Oba muži, zastavující se často za rozprávky, tu tlumeně, tu zvýšeným hlasem konané, od stupňů chrámových došli mezi skrovné domky gerlachsheimské. Byly namnoze přízemní s malou podkrovnou v lomenici světničkou, buď dřevěné, většinou však z kamene zbudované. Na první pohled bylo znáti, že jest to osada nikoli stará, leč narychlo, pro potřeby vystěhovalců stále se množících zbudovaná. Podloubí, pilířů, arkýřů po způsobu starých měst tu nebylo; mnohý domek byl zánovní, všechny pak čistotné, byt' skromné a jednoduché. Při každém téměř byla pod okny i nazad pěkná zahrádka, osázená ovocnými stromy, zvláště jabloněmi, i na cestách mezi domky bylo lze uzříti košaté štěpy. Na větvích hojně bylo kulatých neb podlouhlých bobulek plodů, jež počaly se zardívati a tím od temně zeleného listí lišiti.

Schylovalo se k večeru; rudá záplava zapadajícího slunce dávala všem předmětům, čistotným domkům, rozkvetlým záhonům zahrádek i rozložitému stromoví vystupovati zřetelněji. Lehký větřík zadul a zahýbal dlouhým vlasem kazatele Šulce, zpod černého birytu na šíji splývajícím, i záhyby černého jeho taláru.

„Kde jste ubytovali hocha onoho, Jana Jílkova?“ ptal se kněz bratra Ostrého, když již hodnou chvíli společně mezi domky se brali.

„U bratra Kroupy,“ odpovídal Ostrý. „Kroupa sám se mi nabídl, že uhostí několik přistěhovalců, nových údů církve naší. Zavedl jsem jich k němu tré; jako pečlivá Marta stará se o ně synovkyně jeho, sestra Alžběta Jičínská.“

„Dobře jsi učinil, bratře; Daniel Kroupa Kristův učedník horlivý, a Alžběta nejen Martou, nýbrž i Marií jest. Zbožná to dívka a srdce soucitného; šťasten bude muž, jenž nazve ji pomocnicí!“

Souhlas kazatelův patrně potěšil bratra Ostrého; rychlejšími kroky zamířil ku stavení, před nímž na lavici prosté seděl stařec vелеbných šedin, dlouho zajisté nůžkami netknutých, a jasné, byť silně vrásčité tváře. Vedle něho klečela dívka věku prostředního, v jejímž nenápadném, poněkud bledém obličejí jedině vynikaly oči, veliké, šedé blouznivého výrazu a značné hloubky; přivazovala k úpravnému plotu úponky svlačce a něžně proplítala vratké lodyhy otvory mřežoví. Jakmile spatřili oba kazatele a průvodce jeho, vstal staroch z lavičky; dívka rychle ze země se zdvihla a uctivě spolu se strýcem ku knězi se přiblížila. Sklonila se nad jeho hubenou, bílou rukou, chtějíc ji políbiti, avšak kazatel Šulc nepřipustil tomu, pohladiv zlehka tvář, která v rámci hladce sčísnutých kaštanových vlasů a těsně přiléhajícího bílého škrobeného čepečku podobala se ve své střízlivosti spíše tváři matronině než dívčině.

„Kde hosté vaši?“ otázal se kněz, okem kolem sebe tékaje.

„Dva usnuli, útrapami cesty své přemoženi jsouce,“ pravil Kroupa. „Třetí, hoch z Lubného, opět do sadu zašel, kde již po poledni dlel na

modlitbách. Podivný to chasník; co z kázání přípravného se vrátil, od slzí neoschly oči jeho.“

Bratr Ostrý významně na kazatele pohlédl. „Zdaž zítra zrána také jej připustíš ke stolu Páně?“ otázala se Alžběta Jičínská. „Vyptával se nás po tom, a my nevěděli, kterak odpovědět.“

„Ne, dcero má; jest hostu našemu třeba ještě mnohé přípravy duchovní. Avšak přejí si, by přítomen byl, kdykoli shromáždí se bratři a sestry ke službě Hospodinově. Až dne zítřejšího půjdete do kostela německého, hleďte, by přidružil se k vám a svědkem byl radostného ukojení věrných církve naší dětí!“

„Vyznal se nám Jan Jílek, že jsa výrostkem a pohůnkem hospodáře přísně katolického, často přijímal tělo Páně, pod jednou však způsobou,“ vypravoval bratr Kroupa knězi. „Avšak vždy prý mu bylo teskno, vzpomenu-li slov mrtvého otce, jenž o jinakém ustanovení poslední večeře Kristem Pánem mu vypravovával. Nyní je dychtiv býti účasten přijímání dle způsobu otce svého i předků.“

„Mocným prokázal se Bůh, Pán zástupů, rozsvěcuje světlo v duši té bloudící a osamělé,“ polo pro sebe zašeptal kněz. „Vydám se k němu, bych poznal blíže hocha po spasení žíznícího. Ty mne doprovodiž, bratře Ostrý!“

Kroupa s Alžbětou doprovodili oba muže světlou síňkou do zahrady či vlastně malého sadu ovocného, kde mezi štěpy všude zeleň se bujný trávník, poset jsa zarůžovělými chudobkami, žlutými pampeliškami a modrým rozrazillem. Větve nízkých, ale rozložitých stromů rozkládaly se tak do široka, že v sadě zavládl již na mnoha místech stín; i bylo se mužům chvíli ohlížeti, než hledaného Jana Jílkova našli.

Objevil se jim v témže postavení, v němž jej bratr Ostrý knězi prve vylíčil: klečel vzadu sadu pod rozložitým, stromovitým keřem zimolezovým, jehož tenké ohnuté větve, pokryté hojnými růžovými, do běložluta se měnícími květy, činily jakési poloviční loubí; hlava jeho skloněna byla k prsům, ruce zkříženy, zraky v zelený

drn upřeny. Bledá jindy tvář rděla se; že to bylo rozrušením, tomu svědčil perlící se pot na čele, jenž smáčel dlouhé, plavé, ze spánků nazad sčesané vlasy.

Chasník oděl se patrně na cestu z vlasti nejlepším, vlastnoručně zhotoveným oděvem: měl dlouhý volný kabát, či jak doma na Sebransku říkali plášť, z černozeleňého hrubého sukna, takovou též vestu či bruslek, vše s hojnými knoflíky a červenou vespod lemůvkou, kozlovice žluté, řemínky pod koleny připevněné, na nohou modré punčochy a těžké stěvícce s olověnými přezkami. Přes vysoký, hustě prošíty límec brusleku přeložen byl neméně široký límec košile z nažloutlého plátna doma tkaného. Vedle Jílka ležel v trávě hrubý plstěný jeho širák.

Kněz Augustin Šulc se zájmem pozoroval neznámou dosud tvář budoucího úda církvičky gerlachsheimské; připadala mu, jako kdysi před lety rozpustilým soudruhům Jeníkovým, jaksi mrtva, lhostejna. Teprve když hoch náhodou zraky na trávník upřené pozdvihl a na příchozích jimi utkvěl, zdálo se kazateli, že tvář Jílkova má cosi příbuzného s tváří Alžběty Jičínské, a dále, že podobnost ta spočívá v očích obou – hleděť chasník jimi právě tak blouznivě, zádumčivě jako synovkyně hostitelova. Jenže v blouznivosti Alžběty Jičínské bylo více uvědomělosti. Jen chvílku hleděl Jan Jílek na příchozí, pak vnuknul mu talár a biryť neznámého muže myšlenku, že to po boku bratra Ostrého stojí kazatel, ježž ovšem za kázání přípravného spatřil, avšak jsa sklíčen svojí nicotou, jen jak v mlze byl viděl. Vyskočil ze země a přistupoval nesměle; čím blíže ocital se knězi, tím známější připadala mu tvář ta hubená, ale výrazem neskonale laskavá.

„Hospodin budiž s tebou, synu můj,“ oslovil kněz hocha vlídně, „a ruka jeho tě posiluj! S Pánem Ježíšem rozmloval jsi asi v klidné chvíli večerní a my příchodem svým tebe vyrušili? Nezazlívej nám proto! Bratr Ostrý, věrný církve naší pomocník, mi vypravoval, velmi že dychtíš po seznání Boha a pravého jeho náboženství; i vyšel jsem, abych ti nabídl ruku, jež zavedla by tě v mír vytoužený!“

Kněz se zamlčel a očekával bezpečně, že Jílek na uvítání jeho odpoví; avšak hoch tu stál bled, chvěl se na celém těle a pootevřené jeho rty slova nevyřkly.

Bratr Ostrý, vida chasníkovy nesnáze, přistoupil těsně k němu, a položiv mu ruku na rameno, pravil: „Nic se neboj, Jene Jílků; dobře s tebou smýšlí ctihodný otec náš duchovní! Jen mu vypověz, co tě trápí a duši ti obtěžuje, jakos to po cestě pověděl mně. Jako otci vlastnímu se mu svěř!“

„Kerak bych moh, bratře Ostrý, kerak bych moh! On je muž boží, jako proroci v knihách svatejch mluví, a já su bídnej hříšník a chlapec hloupej a nezkušenej! Och, já vím, jemnostpán kazatel me má v oškli-vosti pro ty šeredný říchy mý! Dyž dneskom mluvil k vašim – jenomej a jenomej na me to šecko bylo – kdák z vašich je slota taková?“

Jílek obžaloby pronášel zkormouceně a hlasem plačtivým, hledě na bratra Ostrého, a nikoli na kněze. Ten zaslech řeč a přízvuk hochův, trhl sebou a tvář jeho pokryla se ještě hlubší zádumčivostí, než jaká zpravidla na ní sídlila. Bratr Ostrý trapně jsa dojat, nevěděl si rady; hleděl z hocha na milovaného pastýře a posléze tomuto zašeptal: „Jan Jílků tebe urazil řečí svou, otče ctihodný?“

„Nikoli, bratře milý – tichá a pokorná jak beránka jest mysl jeho – jak mohla by rozhněvati koho? Ale mládec hovoří, jako hovořivali mnozí v mé domovině... Zdálo se mi, že jsem zase v Čermné, v milých horách českých...“

Všichni mlčeli. Jílek z ostýchavosti a bratr Ostrý věda, že neradno rušiti kněze v smutném jeho rozjímání. Přes všecku jeho oddanost k nové církviče gerlachsheimské byly přece chvíle, kdy Šulc s bolestí vzpomínal na vlast, z níž mu bylo pro víru a dobro oveček mu svěřených odejítí.

Slunce bylo ponenáhu úplně zapadlo, stín počal se rozhostovati po celém sadě, tráva pod nohama mužů vlhla a zakrátko zachvěl se kazatel zimou. „Nelze tu déle dlíti, děti moje,“ podotkl kněz, vytrh se násilně z dumání; „i v pohostinné sednici bratra Kroupy bude ti

lze pohružovati se v nábožné rozjímání, Jene Jílku. Či tobě, synu můj, volno jediné jest pod střechou stromů zelenou jako kdysi dětem národa vyvoleného za jich pobytu v poušti?“

„Tys nám poroučel, pane otče, abychme pořádem vzývali Pána Ježíše a prosili ho za udělení milosti,“ hlesl Jílek, dodav si srdce. „Tak ny napadlo, že bych nel zajdít do samoty, tam že líp s Pánem Ježíšem hovořit budu. Už před polednem sem tu na modlitbách trval, Krista do svýho srdce s pláčem volal – tak se ny chvilka zdálo, že je ny lehčejc. Tam v seknici zasej ny přišlo smutno – i došel sem semka, jenomej aby se ve me Pán Ježíš ozval!“

Kněz pohlédl s láskou na prostého hocha a pravil: „Doufej, synu a budeš uzdraven – víra tvoje pevná tebe spasí! Raduji se s bratrem Ostrým, žes vyvázl ze spáru dravých a zašel mezi pravé Kristovy děti. Ty s láskou opatrovati a učiti tebe budou.“ Kněz na chvíli se zamlčel a tu jako by chmura zastínila mu duši, zesmutněla jeho tvář a on pokračoval váhavěji: „Zdalipak, hochu ubohý, jsi uvažoval, kterak mezi námi se usadíš a užijíš? Já chud jsem jako bratři a sestry ostatní; nelze nám vydatné pomoci na dobu dlouhou ti poskytovat.“

„Vzal sem z Lubného jen trochet šatů choděcích, dyž potajmu kvíčerou sem odešel,“ vykládal hoch, s knězem i Ostrým ze zahrady se ubíraje. „Ale su vyučenej krejčířem a umím kloudný dílo postavit. Pánbůh dá, že se tu v Sacku užívím i s matkou – ta taky smejší sem ujdít, jenomej co í řeknu, jaký to tu je. My máme v Lubným chalpu, kus role i krávu, ale nende to prodat, protože by nám vrchnost na zámku v meste svolení nedala, abychme z Čech ušli. Manynka rejš chalpu pustí nežli by me tu samotného zanechala a domka se pořádem bála náhončích a udávačů.“

Tvář bratra Ostrého nabyla hněvivého výrazu: „Zdalipak bude už učiněno po právu dětem Krista pravým?“ zvolal. „Přimlouvají se knížata i králové napořád, aby nám dovoleno bylo svobodně odejít za svědomím, záležitosti svoje ve vlasti si spořádati, živnosti prodati, bychom do nové otčiny nepřicházeli jako tuláci o kus chleba žebra-

jící! Nejen pokrm duchovní, i jmění naše nám berou, nechceme-li se zhostiti víry otců svých! Zdaž nepozdvihne se pravice tvoje, ó Hospodine, a nezdrtí zpupných nepřátel víry beránkovy?“

„Odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme viníkům svým,“ pravil kněz mírně a pohlédl smutně na Ostrého.

„Já vím, otče ctihodný, že strhávat se dávám hněvem, který jest hříchem smrtelným,“ omlouval se Ostrý. „Leč připadá mi, že bezpráví křičí k nebesům jako krev prolitá.“

„Bůh těžce zkouší svých dětí již věky mnohé, leč on zajisté vyvede nás jednoho dne radostného ze zajetí. Zdaž nevodil dlouho po poušti národ izraelský, než přál mu vstoupiti v zemi zaslíbenou, jež oplývala mlékem a strdím?“

Jan Jílků pozorně a dychtivě naslouchal této rozmluvě, za níž byli se zahradou a síňkou dostali do nízké sednice Kroupovy, kahanem slabě ozářené. Mírností svou přivinul se mu kazatel milovaný ještě těsněji k srdci; hochově živé obraznosti připadlo, tak že asi mluvil a jednal Pán Ježíš, syn Boží! Při posledních pak slovech kazatelových vzpomněl i rozmluvy, kterou měl s matkou v památný večer únorový, kdy po prvé pojal myšlenku vyhledati v cizině útulek víry bezpečný. Živě pohnula se v něm žádost, by i stará matka, bratr, sestra, strýc Fillipi, všichni, které miloval, stali se účastnými milosti tak veliké, stali se duchovními dětmi laskavého pana otce a svobodně konali službu Kristovu. Ó, zde je pravá země zaslíbení – nikde není pronásledování, katanů, popravišť, všude láska – z domů všech modlitba jak dým ustavičný zvedá se k trůnu božímu, jako zvědával se dým kadidla ke klenbě kostelíčka tam na Sebranicích. Zde zůstane, dovolí-li pan otec, sem matku i rodinku svou přivede k pobytu a štěstí trvalému...!

Kazatel pozdržel se s bratrem Ostrým jen chvilku ve světnici Kroupově; blížil se noc valem. Doporučil starci a Alžbětě jen ještě vřeleji chráněnce jejich pravě: „Ejhle, nový učedník Krista Ježíše! Otevírejte oči i uši jeho neustále, aby našel cestu ku pravdě! Ty,

sestro Alžběto, nejen Martou, nýbrž i Marií zbožnou mu buď. Pán budiž s vámi všemi – zítra při stole jeho vás uhlídám.“

Bratr Ostrý rozloučiv se doprovodil kazatele k jeho příbytku; i v domku Kroupově odebrali se všichni k odpočinku. Stařec ponořoval se čtyřmi hostmi svými ve světnici, kam nastláno slámy a houní. Alžběta Jičínská odebrala se, opatřivši všechny, do maloucké podkrovní své sedničky. Záhy s ostatními světly malého Gerlachsheimu zhasl i kahanec v domku bratra Kroupy.

V Zajat!

Jarošov jest táhlá vesnice, prostírající se svými rolemi na planince mezi mohutnými lesy jehličnatými; její jeden konec sahá osamělými baráky až málem k maličké osadě Mladočovu, druhý, západní, sklání se blíže vsi Budislavi do divokého údolí potůčkem Voletinou protékaného a ohromnými pískovcovými balvany a hradbami prostoupeného. Stezičky zde všesky vinou se třpytným pískem, jsou bělavé a vedou často kolem srázu skal, jejichž šedočerný povrch zvolna mění se v sypkou světlou tříšť. Role na planince dosti jsou úrodné, zasetá na nich jeřice²¹ i žito; ale ubohá jsou políčka na úbočí mezi jednotlivými skalami lesu urvaná, na nich leda oves se daří a každý příval chudou prst' z nich splakuje. Ale zato pohled na jejich světle zelené neb dosud načernalé plochy, roztroušené mezi hluboce zelenými lesy jedlovými a borovými a mezi balvany šedými, vysoce jest půvabný a rozmanitý.

Na pěšince nad podobnou skupinou polí, lesíků a skal stanuli v májové, pěkné, ale chladné odpoledne roku 1733 dva muži a rozhlíželi se kolem sebe. Právě pod nimi kupila se souvislá spousta balvanů, nazvaných dle majetníka role Melšovy skály, a zabíhala hluboko a srázně do vlhké, travnaté úžlabiny, ve svém postupu v jednotlivé kameny pitvorných tvarů se drobíc. Nad Melšovými skalami bylo žitné pole, jehož drobná zelená stébélka již as do výše jedné stopy vyrostla. Vedle nich, do lesíků jakoby vklínovaná, černala se pole dosud nevzpučelá, na jejichž horním konci ještě povalovaly se prosté brány. V pozadí, odkud muži právě přicházeli, rozprostřena

---

21 Jarní žito.

do polokruhu na pokraji velikého lesa vesnice Budislav, malými bořinami jsou všude prostoupena. Polokruh ten uzavíraly nedokonale nečetné domky osady Kamenných Sedlišť, teprve před padesáti lety na půdě „zámecké“ založené. K šedým, většinou dochy a jen tu a tam šindelem krytým těm staveníčkům zabloudily znova zraky chodců nad Melšovými skalami stanuvších.

„Lubného ani Širokého Dolu videt nejní,“ pravil jeden z nich, muž asi dvacetišestiletý, tváře přese všecku opálenost přibledlé, dlouhých, plavých vlasů a očí bledě modrých, těžkými víčky téměř zakrytých, jež dívaly se zádumčivě, skorem blouznivě. Jeho postava byla prostřední, spíše slabší, obličej přišpičatělý, pod bradou až k uším vyrážel slabý rusý kadeřavý vous. Druhý muž, značně starší, skorem padesátník, byl těla složitějšího, snědý, ostrých rysů, jako havran černých vlasů a takového i obočí a řas, z nichž jako dvě studánky dívaly se šedomodré pronikavé oči. Šat obou mužů, z hrubého tmavého sukna ušitý, jejich těžké, vysokými nártý a přezkami olověnými opatřené střevíce a modré punčochy pokryty byly šedým prachem i drobným pískem, svědčícím dlouhé cestě.

„Ale sebranskej kostelíček ešče pořádem na nás se dívá,“ odpovídal starší chodec k poznámce plavovlasého mládce, v němž, třeba trochu zesílil a zmužněl, snadno Jílkova Jeníka poznáváme.

„Věř ny, bratře Šplíchale, už po sídmý hdu z Gerlachsheimu do Čech a dycky se ny zdá, jako bych ty naše kraje nichdá už nemel spařit. Tuze rád su tam v Sacku a velikej bych nel zármutek, dybych se nel rozejdít s naším panem otcem Šulcem – ale on ten domov přecej člověka táhne! Je tam zakopanej můj otec a tam za Sedlišťma, chde ty vysoký stromy čouhaj, sou Hůra – tam sem se neco natoulal, dyž sem byl chlapcem! Tam v Sacku nejní lesů a plan, a v Gerlachsheime taky dokonca ináč to vypadá než u našich pousi, domky sou zánovní, tak náko cizí... Och, škoda, přeškoda, že v tej českéj zemi nejní nýsta pro verný služebníky Krista Ježíše a pro jeho evanjelium – byl by to ráj – ta pravá zeme zaslíbená!“

Jílek vzdychl zhluboka a nespouštěl zraků z několika vrcholků, jež vskutku bystrému oku mezi Sedlišťmi Kamennými a Zrnětinem byly patrné.

„Já v Hennersdorfu taky ešče nezvyk,“ přitakal Šplíchal, „a su tam už romadu roků, ženu sem tam přived i decka. Ted’komej pro sestru, Kačku, chvátám. Dokad nela muže, držela se v Jarošove, ale v tom smutným vdoustvu tuze se í zastesklo a strach se í uchytil, že nebude moct spravedlive sloužit Hospodinu. Jenomej aby se ny povedlo s ňou ujdít; sme tuze blízko zámku – –“

„Já zasej se bojím vo bratra Ostrýho a vo Jakuba Jankovýho, co šel s ním! Heřmanice sou taky tuze blízko mesta na grunte zámeckým a páteři jezoviti sou tam pouši napořád! Bratr Ostrý smejší vyvíst z Heřmanic asi třidcet lidí, samou omladinu; už romadukrát zka-zovali, že tomu trápení jezovitskýmu chtej ujdít. Pan otec Šulc tuze ich litoval a poslal bratra Ostrýho, aby ich zaved do Gerlachsheimu, jako tehdivá vyved me, dyž sem už žádný rady si nevedel. Ted’komej ešče Iříka, bratra svýho, převedu, – bude nás čekat zejtra v Poříčí pod Mladočovem, – potomej bude celičkej rod náš zasej sloužit vejřeune Hospodinu, zrouna kerak si to chudera pantáta náš přál – – Že už ho černá zem kreje, že taky s náma nemůže ujdít!“

Znova obrátil se Jílek, aby naposled uzřel věž sebranického kostelíčka, sluncem ozářeného, na jehož hřbitově otec jeho byl pochován... Za trudných myšlenek šlapal pěšinku za Šplíchalem a dlouho mlčel. Až konečně, dotknuv se ramene soudruhova, pravil nepokojně: „Jenomej aby sestra tvá, Kačka, taky byla připravena a nás nemeškala! Tuze nerad do Jarošova s tebou sem se vydal – pořádem ny tajnej hlas říká, že nic po našej ceste nebude. Rejš, Šplíchale, bych byl už s bratrem Ostrým – –“

„Jejku, tys bláhovej, Jene Ilků, esli nechde, v Jarošove sme istí! To já prve jenomej tak hovořil – –,“ odpíral Šplíchal. „Dyť je Jarošov mezi samejma skalama a sestřin barák na samým konci vůbce. Semka spíš liška přinde nežli páter jezovita! Jenomej se pod’vej,“

ukazoval Šplíchal srázné údolí, „skála vedle skály – tule pod náma Toulovců stůl a ešče dálej při Voletine kaplička, co se k ní ze svej tvrze jarošovskej chodíval modlit. Vo tom ny tatík hovoříval – už je tomu romadu set let, co rytíř tu bejval – bylo to snad ešče před nystrem Husem a našema biskupama Augustou a Komenským. Ty pod Hůra, já zasej u kapličky a u studánky voletinský za mlada se toulával.“

Jakási tklivá zář přelétla osmahlou Šplíchalovu tvář, když neustáváje v chůzi, zadíval se v úzkou a sráznou úžlabinu, lesem smrkovým porostlou, na jejímž dně zelenala se šťavnatá bažinatá louka a na jejíchž úbočích roztroušeny ohromné skály a balvany nejrůznějších tvarů, tu kovadině, tu kapli, tu sloupům nemotorným podobné. I Jílek s účastí nahlížel v divoký dol, v němž zajímavě mísila se šed' balvanů se svěží zelení trávy, kovově lesklou páskou potůčku Voletiny, černozeleňmi skupinami spanile utvářených smrků a jedlí a bělavými plochami písčítými tu tam se utvořivšími.

„Tekne tu je,“ pravil posléze, „nichdá sem tu nebyl a je vod našich semka blízko dost. No, ted'kejc už toho horskýho kraje moc neuvidí, leda esli přecej nastanou časy radostný, patentů, udávačů a náhončích nebude. Potomej se vystehovalci šecky navrátej ze Sacka do svýho domova a svýho stavení, bude plesání a pochvalování Hospodina...“

„Náš pan otec Liberda dycky nám istil, že se tech časů dočkáme,“ podotkl Šplíchal. „Dokud byl s náma, šichni sme věřili, že nastane konec trápení... Och, škoda ho, přeškoda, že je na Waldheime v žaláři! Řeč jeho byla oheň živý a my, dyž i poslouchali, taky hořeli vírou a nádejí... Tys nichdá kazatele našeho neslejchal?“

„Neé, já jenomej říkal na Harfe, kerou vydal lůni nám ,detem vyvoleným, sem tam rozptýleným národa českého', jak při tysmičkách psáno. Tuze krásný sou – znám ich stývat skorem šecky! Lůni, dyž knížtičky přinesli z Loubna, růzu sem ich dones do Čech, k našim do Lubnýho k Mřeňom širockejm na Svety. Šak ny manynka a strejc

Fillipů, dyž me z Gerlachsheimu vyprovázeli, nakazovali, kam ich mám donýst. Bratr Jandík v Heřmanicích ich silu rozdal mezi omladinou. A tady v kapsi taky mám Harfu a Zákonek – ani se ny bez tech knížek nechce bejt.“

„Och, pan kazatel Liberda zná skládat tysmičky, říkání a modlitby,“ přizvukoval Šplíchal radostně, „nezná jenomej hovořit osadníkům svejm do duše! On je jako svatý nystr náš Hus – a jako nystr Hus byl upálen, tak pan otec náš je pronásledovanej a stíhanej! Tady v Čechách sou patenty a pronásledování za víru evanjelickou – a tam u nás v Sacku, v Hennersdorfe, zasej knězi luteránský sočej protivá bratřím, za kacíře je vyhlašujou a patenty na knížatech vymáhaj. Protože šecken lid jenomej našeho kazatele se držel a kněží luteránskejch vopouštěl, přišel chudera do arestu. Tak se ny zdá, že ani v Hennersdorfu, ani u vašich v Gerlachsheimu verný služebníci víry beránkovy pokoje nýt nebudou...“

„Ba, ba,“ přisvědčoval Jílek. „Dobře říká bratr Ostrý, že sme my synové národa českýho jako stádo rozehnaný, že nemáme, kam bychme hlav složili!“

Vzdychl, a znovu oba muži trudně se zamlčeli; až náhle Šplíchal zvoláním „Tule je Kaččin barák!“ vytrhl se z rozjímání.

Jílek se rozhlédl a spatřil, že se vskutku pěšinkou podél skal přiblížili k prvnímu stavení jarošovskému. Byla to chalupa dosti chudá, téměř všecka ode dřeva postavená a šedožlutými vrstvami dochů krytá, na nichž tu a tam rozlézal se krátký mech. Stála na samém srázu černošedé pískovcové skály a její dvě okénka přímo hleděla do divoké úžlabiny, zde poněkud se rozšiřující. Několik cestiček, v drolící se skálu vyšlapaných, rozbíhalo se od baráku v dolinu; jedna vedla k studánce pod skalami prýštící, jiná uhýbala se stranou, kde pod balvanem vyčnívajícím srouben chlívek pro kozu. Bouda ta spojená s hlavním stavením plůtkem z roští spleteným; za pichlavým tím obražením zelenaly se sazeničky hlavatice, na zelné pole určené, a trochu petržele, pažitky a demutu či tymiánu, na silnějších

kolech plůtků nastrčeny veliké, zelenavé hrnce hlišáky, zcela blízko stavení ověšen plot několika ženskými košilemi, právě vypranými, o řasnatém vejložku a velmi hrubé, až žlutohnědé části spodní.

Barák Šplíchalovy sestry, Kačky Kulhavé, z daleka vypadal dosti malebně; poloha jeho na ostrohu skály připomínala hrad a vskutku šla o něm dosud pověst, že tu kdysi stávala tvrz rytíře Vavřince Toulovce a že jsou pod stavením hluboké a rozsáhlé sklepy, až kamsi do skalních roklí „na hranicích“ vedoucí. Avšak čím bližším jevílo se stavení, tím zřejmější byla jeho chudoba a prostota.

Šplíchal nahlédl ve chlívek kozí, a kývaje spokojeně hlavou, podotkl: „Kačka je dom“; kráčel s Jíllem ku brance těsně při plotu umístěné, snadno ji otevřel a maličkým, téměř úplně mrvištěm zaujatým dvorcem bral se krátkou a úzkou záprsní do seknice. Ještě než vkročili do tmavé začouzené síňky, vyběhla z kolny, kde vedle chatrného žebřinového vozu nakupena hromádka dřevěného domácího náradí, obstarožní ženština, jež na špalku právě štípala drva na drobno. Měla na sobě jen zašlou sukni vlněnou, kdysi tmavomodrou, brizulou obarvenou; černý soukenný životek, nedbale na málo háčků zapjatý, objímal hubené, opálené poprsí, v košili vejložkovou oděné. Rovněž opáleny, žilkovaty a hubeny byly její ruce; ale tvář, kterou obkličoval sporý proužek temných vlasů v šátku tmavém zanikající, jevila čisté rysy, pravidelné, ač nízké čelo, úzká, slabě červená ústa a temně modré oči, jimž černé brvy a řasy dodávaly hloubky a výrazu. Žena, již asi čtyřicetiletá, byla bratru svému velmi podobna; že panuje mezi nimi poměr velmi srdečný, bylo zjevno z chvatné radosti, s níž za pravici jej uchytila, a z láskyplného pohledu, jímž v líce se mu dívala, zavádějíc ho do světničky.

Sotvaže se sourozenci pozdravili a Šplíchal se slovy „Hospodin s tebou, Kačka!“ vysoký, zpola jen otesaný práh překročil, počal příchozí ihned o účelu své návštěvy hovořiti: „Hdu pro tebe, Kačka, a pro Ančku! Eslipak seš zchystaná? – Dlouho meškat se nemůžem, tuhle Jan Ilků z Lubného tuze chvátá, chce zavíst svýho bratra do

Sacka, v Poříčí ho čeká. Potomejc šichni v Heřmanicích za Litomyšlej s bratrem Ostrým tou omladinou se sejdem a vespolem přes hranice pudem.“

„Su zchystaná, su,“ odpověděla chvatně Kačka, zblednuvši poněkud překvapením, „jenomej že sem tvýho příchodu tak brzo se nenadála! Tetka Zerzánová oženila syna, hde na vejnenek, chaloupky²² tam nejní – dám í barák svůj pod moc, může tu bejvat, dokád se já nebo Ančka nevrátíme, a peníze za nájem může ny posílat do Sacka, dyž z našich nekerej pude semka. Krauku sem prodala, koutyla i Beneška, kozu jednu taky, druhou si Zerzánka nechá. Je to tuze hodná ženská, tichá, taky pravýmu Bohu slouží, ale ze zeme ujdít se í nechce. Ale teďkomejc sednete na lajc, přinesu chlíb a ssedlý mlíko, šak ste ušlí!“ pobízela Kulhavá, šukajíc nepokojně po světnici, nízké, začouzené, v níž pro velikou pec a tkalcovský stav nebylo téměř hnutí a ve kterou malými okénky v rokli voletinskou obrácenými jen skrovně světla vnikalo.

„Tekne vám dekuju, paňmámo, ale nejrejš bych už byl na ceste. Pořádem ny neco říká, abych chvátal! Snad už Iřík čeká – snad je v Heřmanicích s bratrem Ostrým zle.“

„Jen sed'te, sed'te, hnedkom tu budu,“ volala vdova již na prahu a za okamžik přinesla bochník velmi černého, nízkého a neúhledného chleba a hrnek hustého mléka, jež před pocestné postavila. „Smejšlím, že bude nejlíp, když dneskom na strope v sene se tekne vystýte; zrána až se rozšeří²³, vydáme se vespolem na cestu. Zkážu ešče kvíčerou tetce Zerzánovej, aby k našim došla. Trochu tech hábků svejch i Anččinejch, knihy a bankocetle, co sem za krauku a kozu dostala a lůni ušetřila, dokud ešče Danihel, chudera, byl na žive, už mám zchystanejch – inšího ničehož nic s sebou brát nemůžu –,“ dodala vdova teskně.

---

22 Výměnkářského stavení.

23 Rozední.

„Hospodin nám dá se vrátit,“ těšil ji bratr. „Ančka teda pude s náma?“ ptal se dále, znova chleba si ukrojuje a douškem mléka z hrnce sousto požité zapíjeje. „Kdák i máš?“

„Byla venka na sade, za barákem, žala trochu travičky koze, ted'komejc šla asi k studánce v dolci pro vodu – hnedkom tu bude. Je z ní statečná d'ouka – šak se, bratře, podivíš, kerak vyrostla! Ale tule Jeník Ilků ani si chlebečka neukrojil, ani mlíka se netek!“

„Nejní ny do ídla, paňmámo, už sem poudal, že nejrejš bych už byl na ceste. Tuze je ny teskno! Nichde tu u vašich pateři jezoviti nebejvaj?“ zeptal se Jílek vdovy náhle.

„Páter Danihel Pelikán je na sebranskej faře hospodou a bejvá na Sedištích dost často. Před hodem Božím vánočním bylo tam dopuštění! U souseďa Vavřince Pakosty našel Postilu a Modlitby roční, nel ich Pakosta zrouna vod Klejcha morašickýho koupenny, – i dal páter Pakostu hnedkom vodvíst, v štokhauze zmlátit, až nel košili jednu handru, – ted'komejc Pakosta vozí ve meste káru a Pakostka tře dýdu i s deckama! Ale semka na Jarošov mezi skály pan páter misionář ešče nezašel a stejne nezajde,“ dodala Kačka, vidouc, že Jílek zbledl.

„Kdák to může vedít?“ řekl Jílek rychle a vstával z lajce za stolem, odkládaje krajíček, jež v rukou držel. „Dyž sme ešče byli ve svém stavení v Lubným, na širockej ceste, vo páteroj Pelikáněj ny lidi hovořili – sotva do hor z pražský rezidence přišel, už ty voldříšský mládence vypytoval a udal, – aby tak vo nás zvedel! Darmo ny tak teskno nejní! Dyž včera kvíčerku šli sme Lubným k Iříkoj, zdálo se ny, že sem kdesi zahlíd Pavla Chadimovýho, bratránka. Esli me poznal – iste pateroj Pelikáněj už řek, kerak sem z panství ušel a že su zasej tu... Snad abychme rejš hned vyšli?“

„Bláhovče, vo chvilku nebude zle, a sme tolik ušlí! Tekne se na strope vystýme, Kačka s Ančkou šecker zchystá a za šera²⁴ se vydá-

me,“ konejšil Šplíchal Jeníka, chopiv jej za rameno a tiskna jej zpět na lavici. Jílek nebyl by snad poslechl, ale tu ozval se zdola, jakoby pod skalou, ženský pěv a vždy více k sednici se blížil. Byl to prostý popěvek lidu horského, ale prozpěvovaný hlasem tak plným, lahodným, že mimoděk posluchače upoutal. Ještě nedozněl, když bylo slyšeti, jak kdosi skládá na dvorci dvojí břemeno a kamsi v kolnu neb v komoru se ubírá.

„To Ančka donesla od studánky vody a vedra do sudu vylejvá; to douče ztývá celičkej deň! Toliká máme trápení, ale í jako by se ne-týkalo, pořádem tysmičky notuje. Říkám, aby rejš ztývala z kancionálku a žaltáře – ale douče se vymlouvá, že by í mohli zaslechnout náhončí.“

Vtom již vkročila dcera vdovina do seknice; bylo to vskutku děvče urostlé, hezké, lící plných a zardělých, co do pravidelnosti tahů do rodu Šplíchalova podobné.

„Máš tu strejce, Ančka, došel z Hennersdorfu ze Sacka, pro nás, už se musíme zchystat na cestu z Čech,“ vítala matka děvče, jež ihned s jasným pohledem ku Šplíchalovi přistoupilo a ruku mu podávalo. „A tuhle: Jeník Ilků z Lubného, ten zasej pro bratra došel, aby ho do Gerlachsheimu doved.“ Děvče podávalo také Jílkovi ruku, pohlédnouc naň rychle a zkoumavě.

Jeníkova bledá tvář se zarděla, když mu Ančka upřímně ruku stiskla. Jsa pamětliv těžkého stavu duševního, jaký si kdysi u mistra Marelá hýřením způsobil, vyhýbal se styku s děvčaty; poslední čas v Lubném téměř napořád doma trávil a po léta v Gerlachsheimu prožitá promlouval leda s Alžbětou Jičínskou, které jej pan otec doporučil a jež se, jsa nejvýše klidnou, zádumčivou, zdála Jílkovi spíše jakýmsi ženským pomocníkem kazatele Šulce a bratra Ostrého než mladou dívkou. Od té doby pak, co stará Jílková obývala s Jeníkem, stýkal se i s Alžbětou méně, buď pilně doma šil, maje díla hojnost, aneb měl-li jakých peněz nastřádaných, dlel na cestách do Čech,

odkud společně s jinými bratry gerlachsheimskými již značný počet mužů, žen a dětí z Lubného, Sebranic a Širokého Dolu odvedl.

Nyní když se před ním objevila Ančka, tak kvetoucí, růžová, zpěvná, a bez ostychu ruku mu tiskla, zavlálo to kolem něho jako ovzduší časů bujných, dávno zapomenutých; proto krev do bledých tváří se mu nahrnula. Neříkal ničeho, ale když si Šplíchal synovkyni se zalíbením prohlížel a pak hlesl „Jejku, Ančka, tys d'ouka jako kvet – takovejch v Sacku třeba,“ vzhlédl radostně a usmíval se právě jako průvodčí jeho.

„Jenomej aby ten kvet v Sacku nezašel,“ odvětila Kulhavá starostlivě. „Hdu ráda za pokynutím Krista Ježíše, ale stejně se bojím, kerak tam v Sacku živi budem.“

„Nic se, Kačka, neboj,“ těšil Šplíchal. „Znáš příst i tkát – přádlu v Sacku tuze panuje; vo poli taky pracovat znáš a půda nejní u nás v Hennersdorfu horší nežlivá tady v horách. Toť, nám horákům je blaze, lidem z kraje vod Prahy, vod Kolína je hůř, sou navyklí dobrej půde a snadnej ourode – toho v Sacku nejní! Ešče Hradečtí a Litoměřičtí, ti znaj zakládat zarady a vinice, a páni v Sacku tomu přejou, ale hdo je naučenej dobrýmu a lehkýmu živobytí, s tím je chyba, nemá-li kolik kop grošů nebo pytel renčníků!! Jak poudám, ty se nic neboj – a tule Ančka, ta se vdá hnedkom, jak í ti mladí Nemci uslyšej ztývat a její líčka červený uzřou! Ženský v Němcích tuze sou málomluvný, týsmiček neznaj žádnejch a za den celičkej ani se nezasmejou.“

„Jejku, Nemce, Sasíka, bych si za muže nevzala, rejš bych do smrti d'oukou zůstala a po smrti písek vázala,“ zasmála se Ančka, při čemž se ruměncem jejích oblých tváří ještě zvýšil.

„Douče, douče, ty se tu se strejcem smeješ a toliká díla ešče nás čeká,“ kárala matka. „Bež na strop se pod'vat, esli je k senu jakej přístup; potomejc bež k tetce Zerzánovej, že í tekne pozdravuju, aby až se zrána rozšeří, semka k našim došla, dám í barák pod moc. – Dočkej, Ančka,“ volala Kulhavá znova, když děvče ze dveří na síňku spěchalo, „máš-li pak hábky šecky zchystány – ničehož nic nezapomelas?“

„Šecičko mám, manynko, jenomej se nestarejte. A na strop může si strejc a Jeník Ilků jdít lehnout hnedkom – byla sem tam s poledne, brala sem z moučnice sypání slepicům, přístup tam je. Jenomej ešče ke kozičce se podvám, pak zběhnu k tetce Zerzánovej.“

Ančka zmizela ze sednice a oba muži, poděkovavše za uhostění, zdvihli se od stolu, a vkročivše v síňku, nyní již úplně tmavou, stoupali opatrně po žebříku na strop. Bylo viděti, že je Kačka Kulhavá hospodyně dobrá i šetrná; třeba bylo do senoseče svatojanské²⁵ jen málo neděl, byla tu sena ještě zásoba slušná, i připravili si z něho muži snadno lůžko pohodlné. Odhodili jen svrchní šat, by zrána dlouho strojením se omeškávat nemuseli. Šplíchal, než ulehl, polohlasitě s pozdvíženými rukama se modlil, ale Jeník Jílků přistoupil k malé okeničce, jež byla v lomenici pod kuklou, a vyňav z kapsy malý plechem pobitý Zákonek, při matném světle, jež skytaly poslední paprsky slunce za skaliska protější zapadlého, přečetl celičkou kapitolu. Pak zapěl ještě píseň večerní, nahlížeje jen maně do milé mu Harfy Liberdovy, a konečně pomodliv se, vedle Šplíhala do suchého, leč dosti silně páchnoucího sena ulehl. Chvíli slyšeli oba muži ještě, kterak hospodyně po síni, záprsní a sednici pochází a občas těžce vzdychá; Jílek snažil se zachytiti i lahodný hlas Anččin, avšak nedočkav se ho, usnul konečně velikou únavou brzy po Šplíchalovi.

Muži spali asi hodinu, venku bylo ještě dosti světlo a poslední stopy západu na pískovcových pitvorných vrcholcích protějšího chlumu ještě nezašly, když Jílek náhle na seně se vztyčil, a Šplíhala za rameno uchopiv, prudce jím třásl.

„Cák chceš, Ilku? Pominul ses rozumem?“ pravil Šplíchal, oči si protíraje a z rukou se mu, pokud pro rozespalost byl s to, vyproštjuje.

„Chvátej, bratře, ať sme odtád, Hospodin ny dal pokynutí! Snad bude sestra tvoje i Ančka zchystána – dovedeš nás stežníkama do Poříčí. Esli budem prodlívat, istý trápení nás čeká!“

---

25 O svatém Janu Křtiteli.

„Jaký trápení – jaký pokynutís dostal?“ ptal se Šplíchal nevrle, opět na seno se ukládaje. „Neco se ti zdálo – –“

„Ba zdálo, zdálo, bratře Šplíchale!“ pravil Jílek rozčileně. „Zdálo se ny, že hdu s Iříkem přes Hůra do Heřmanic k bratroj Ostrýmu; tu dyž do Poříče pod Mladočov sem došel, vidím dva kone sivý, kerak proti nám uháněj. Na jednom sedel pater jezovita, co bejvá na sebranskej faře, nel sukni dlouhou, černou, širák velikej a na krku kříž, na druhým siváku jel deda jakejsi, bylo ny, jako by v tom snu neco ny poudalo, že to je z Litomyšle hrobník, pana pátera náhončí a pomocník. Černili na me, dyž dojížděli – růza me vobešla – a tu jako by kdos třikrát do boku me štouch a ny říkal: ‚Zdvihni se, Ilku, a utec, zdvihni se a utec.‘ Z toho sem se probudil a smejšším, že to Pán Ježíš ny dal pokynutí, abychme ušli pronásledování!“

Jeník Jílků rukávem hrubé lněné své košile stíral si z čela pot, jenž proudil tak hojně, že plavé jeho vlasy ke spánkům byly jako přilepeny; přitom každou chvíli zatřásla jím zima, tak byl jat hrůzou svého snu. Avšak ani vyjevené jeho vzezření, ani důtklivá jeho slova nepohnula Šplíchalem, jenž zcela klidně v seně zabořen zůstal, a natahuje údy znaveně, vyčítavě zahovořil: „Seš ty bláhovej! To jenomejc seň ti ukázal, vo čems s Kačkou a se mnou kvíčerou vykládal! Nehovořils pořádem vo pateroj Pelikánoj, vo Heřmanicích a vo tom našom pronásledování? A potomejc, dyžs usnul, se ti to zjevovalo! Kerak by páter jezovita semka přišel, dyž nichdá tu nebejval – a kdák by mu vo nás byl povedel. Ted'kom tekne si zasej lehni a sty, ať můžem brzo zrána na cestu se vydat!“

Zanedlouho soudruh usnul znova tvrdě; Jílek ještě valnou chvíli stíral si pot z čela a tváří a hleděl přemoci dojem hrozivého vidění. Nechtělo mu z počátku dařiti, stále ještě cítil dotek tajemné ruky v boku, stále rozrážela jej zima, byť sebe hlouběji v seno se zabořoval. Nevěda, jak by ustrašené své mysli klid získal, počal se Jílek vroucně modliti.

Posléze přemohla jej znova únava a on s nedokončenou na rtech větou usnul.

Spal tak tvrdě, že ani nepozoroval, jak se o necelou hodinu později vzdmáhá kolem baráku ruch, jak směrem od Budislavě blíží se kroky a znívají hlasy, jak zabucháno na dřevěnou branku a jak úzkostlivě v šumot mísí se otázky vdovy Kulhavé. Teprve když branka otevřena a kroky neznámých příchozích zadupaly na úzké záprsní, odkud rozléhaly se po síňce, počali se muži na stropě ze svého spánku probírat; uděšeně naslouchali, kdo to dole hřmotí a mluví, ale z četných hlasů nepoznávali ani jediného, hlas Kaččin vyjímajíc.

Vedle ustrašených jejích vět nejčastěji zaznívala k nim slova jakéhos muže, jenž však nemluvil horským podřečím, nýbrž jazykem zcela knihovým, způsobem vznešeným a velitelským, jak tomu oba muži uvykli u svých kazatelů, Liberdy a Šulce. Jílek i Šplíchal tichounce vyhrabali se ze sena, avšak netroufali si vstáti a k žebříku se přiblížiti, by porozuměli, co se dole v síňce děje; sedíce klonili se vpřed, by lépe hovor přibylých zaslechli.

Nějakou chvíli nebyli s to z šumotu slov cosi vyrozuměti; ale pak zdálo se, jako by hovor blížil se k místu, kde byl podepřen žebřík a nad nímž rozevíral se vstup ke stropu. I doznívala k nim přerývaná řeč Kačky, hospodyně, slova: „Nejní – ničehož nic – to vám nepovím – chudera – je umřenej –“; a pak uslyšeli jakoby v odpověď hovor muže svrchu zmíněného, jenž přísně a hartusivě pravil: „Nezapírej, ženo! Marně mne obelháváš, zcela jistou zprávu jsem obdržel od zbožného Chadimy, že Jílek Jan, rodilý z Lubného, poddaný k litomyšlskému zámku, nyní v Gerlachsheimu mezi bludaři usedlý, odebral se do Jarošova. Chadima i průvodce jeho poznal a pravil mi, že jest to bratr chalupnice, jejíž stavení vystavěno na samém pokraji skály – tot' bezpečně barák tvůj. Zanech, ženo, zapírání a vydej nám oba hosty své, ovce to zbloudilé a prašivé, jež církev naši svatou a samospasitelnou hyzdí a pokalují!“

„Jemnostpane misionáři, já su vdova – ničehož nic povedít neznám – su tu ve stavení sama – –,“ zajikala se žena, jež ráda by uprchlíky byla zachránila, a přece jen, jako věrná následovnice Kristova, nerada lživě vypovídala.

„Sám se po chalupě poohlédnu, zdali pravdu mluvíš,“ odpovídal, jak doslechli muži na stropě, hlas „jemnostpana misionáře“. „Avšak běda tobě, nemluvíš-li pravdu! Vy, rychtáři, zůstaňte tu s chlapci v sínce a ty, Housenko, dávej pozor na dvorek, by nepodařilo se bludařům uprchnouti, já do světnice a do ostatních jizeb se podívám.“

Jílek zatahal Šplíchala za rukáv a šeptal hlasem zpola udušeným a téměř nesrozumitelným: „Seň se ny vyjevil! To páter jezovita k hospodyni hovoří! Už sme jako ztraceni! Och, že sem pokynutí Hospodinova neuposlech! Ted'komejc zasej upadnem v moc nepravosti a do ví, esli stálí zůstanem...“

„Bud' ticho, Ilku,“ šeptal Šplíchal navzájem, „nerozímej – snad přecej Kačka se páteroj vytočí a my ujdem.“ Jeník Jílků zavrtil hlavou a upadl v hluboké dumání.

Byl tomu rád, že probudiv se ze sna neblahého, vroucně Krista vzýval, za posílnění a ustálení jej prosil – snad vyslyšen bude Spasitelem... Nenaslouchal již, co dole se děje, jen hlouběji pohružoval se v představy, co učiní, až odveden bude do žaláře, až bude nucen, by sloužil sochám a obrazům, oněm modlám, od nichž drahý otec vždy se odvracoval, přemlouván bude, by upustil od bible, od víry předků, víry beránkovy... I zdálo se mu pojednou, že ozývá se v něm radostná důvěra a síla, cítil, že posílnění se mu dostalo a že všem nástrahám, všemu utrpení odolá!

Sínka pod stropem osvětlena po chvíli matně, snad loučemi, by příchozím hledání bylo usnadněno; trochu záře vnikalo i ve tmavou prostorou podkrovní, i bylo znáti, že tou měrou, jakou Jílek, náboženským zanícením jsa jat, se upokojuje, Šplíchalovi, dříve tak důvěrnému, strachu přibývá. Stíral si z čela pot, nepokojně sebou hýbal, maje přitom pozor, by nijakého hluku nepůsobil.

Po krátké přestávce počínalo býti na síňce zase hlučněji; vrátil se patrně páter misionář ze své prohlídky po jizbách a hlasitě jeho výčitky bylo slyšeti zcela zřetelně: „Tužil jsem, že mě Chadima uvedl na dobrou stopu! Pravilas, že ničehož nevíš, a zajisté byla jsi po všechna léta služebnicí satanášovou! Ejhle svědectví – v komoře, v uzel svázaný, našel jsem knihy zakázané, bludařské, Postilu, Zákonky, Žalmy zpěvací, Manuálník Comenii! Vyznej, ženo, že jsou knihy ty tvoje!“

Šplíchal na stropě zaslechnuv slova ta, pozdvihl ruce zoufale a pak jako v křeči je sepal; poznával, že nebezpečí víc a více se blíží a že nejen je, uprchlíky, ale i Kačku a její dceru ohrožuje. Dychtivě klonil se vpřed, by uchytil sestřinu odpověď; brzy poznal, že Kačka, rozváživši nejspíše, jak marně by lžemi se poskvřovala, odpovídá zcela rozhodně a neohroženě: „Knihy sou moje, mám ich po mužoj – a ten ich koutyl vod Klejcha morašického skrzevá Letochleba Kristijána!“

„Aj, tys bludařka upřímná,“ divil se misionář zpola posměšně. „Jiní kacírské spisy chytře ukrývají a tys je k prohlídce mé takořka připravila. Či hodlalas komusi z pobloudilých je zapůjčiti a je jim donést?“

„Smejšlela sem ujdít z hor a zebrať ich s hábkama do uzlu,“ přiznávala se Kulhavá vzdorovitě. „Teďkomej vím, že přindou ke spálení, že ich už nezhlídnu!“

„Pravdus řekla; jiného není stanoveno bejlí jedovatému, mezi lidem českým přebudiž Bohu a Panně Marii žel! bujícímu. Upustilas od klamu a lží, nuže, pověz, kam skryla jsi saské uprchlíky?“

„Hledejte ich,“ bylo jediné, co vyšlo z Kaččiných úst a muži ihned po krátké této odpovědi slyšeli hlas, náležející patrně starci jakémus: „Jemnostpane páter, na dvorci nejní nikoho, ze stavení taky nikdo neušel; když neráčil jste ich najdout v seknici nebo v komorách, budou leda na půdě – tam mužští rádi přespávají.“

„Ať některý z chlapců na půdu vyleze a se poohlédne, zdali tam žena tato nikoho neukrývá,“ pobízěl páter rychle a za vteřinu lezl již kdosi hbitě jako kočka po žebříku na strop.

Jílek a Šplíchal, vidouce, že vydání jsou pátrajícím nadobro, zdvihli se ze sena, oprášili svůj oděv, oblékli svlečené kabáty a uchopili se svých širáků a holí. Stáli tu zcela vztyčení a jakoby na cestu připravení, když výrostek vyskočil ze žebříku mezi kupky sena a vítězně volal: „Tu sou ti bludaři proklatí – už ich máme! Hnedkom pote se stropu, jemnostpán misionář vás naučí, skrejvat se a poddaný lidi ze zeme vodvádet!“ Jsa zpit snadným výsledkem svého hledání, vrhl se hoch, synek jarošovského baráčníka jakéhos, na oba muže a surově jimi strčil, až na nerovné půdě se zapotáceli.

„Nejní ti toho potřeba s náma postrkovat, chlapče,“ pravil Šplíchal nevrle, „šak my pudem bez tvýho pobízení!“

Jílek neřekl ani slova, ale s jasnou tváří počal sestupovati z žebříku, jenž pod tíží dvojí povážlivě se prohýbal. Za okamžik octnul se v síňce, kde u obou vchodů, do sednice a na záprseň, i kolem černé pece v pozadí kupilo se asi deset osob. Viděl Kačku, jež s tváří ubledlou a čelem svraštělým stála před mužem vysokým a hubeným, v dlouhý talár oblečeným, v němž poznával ihned pátera Daniela Pelikána, častého hosta fary sebranické, před málo hodinami ve snu se mu na sivém koni zjevivšího. Byl jej přede dvěma lety, než z Lubného ušel, letmo zahlédl, když vesnicí po misii své se ubíral, avšak bledá, podlouhlá tvář, planoucí oči, úzké, přísně stažené rty, v jejichž koutcích zdála se sídliti hrozba, hustý, zcela krátce přistřižený černý vlas, v němž probělávala se tonsura, velice určitě utkvěla mu v paměti. Kromě pátera jezuity byl tu rolník jakýsi, kulaté, oholené tváře a dlouhých vlasů, patrně rychtář obce prve páterem oslovovaný, několik hochů, jež duchovní, ubíraje se vsí, postřehl před chalupami a na pomoc si přibral. Konečně byl tu člověk v městském ošumělém šatě, tmavých punčochách, krátkých nohavicích, řasnatém kabátě, vlasů silně prošedivělých, ba místy, při skráních, již zcela bílých; v tomto vycítoval Jílek průvodčího páterova, též ve snu spatřeného. Jen růžolíci Kaččinu dceru Ančku nadarmo hledal zrak Jílkův – snad se ve vsi omeškala, loučíc se s přáteli a družkami, – snad, zhlédnuvši

četný průvod k matčinu baráku se ubírající, včas odběhla a jinde se ukryla. V srdci Jílkově ozvalo se uspokojení, že zpěvné, svěží to děvče uniklo trýznění – ale pak zase jako by litoval, že odveden bude do vězení sám a rozjařujícího obrazu jejího již neužří...

Kulhavá, jakmile Šplíchal, Jílek a vypátravší je výrostek sestoupili z žebříku, zatřásla se na celém těle; páter Pelikán učinil jím několik kroků vstříc, maje tvář radostným uspokojením rozrušenu, ale pak hned stáhl čelo přísně a tázal se: „Který z vás jest Jílek Jan, poddaný panství lubenského?“ Jeník, uslyšev jméno své, zachvěl se zprvu, ale pak vzpomněl ihned, že umínil si před málo hodinami býti stálým, i vkročil kupředu, a nakloniv hlavu, zkřížil ruce na prsou. „Tys ušel z panství do Gerlachsheimu, jest tomu asi dvě léta – proč jsi tak učinil?“

„Chtěl jsem dojít spasení a dom v Lubným sem upadal jenomej do bludů,“ pravil Jílek tiše.

„Bludy nejhroznějšími byl jsi jat, neblahý, když vkročils v prašivé stádo gerlachsheimské, kde zlotřilý Šulc a pomocník jeho Ostrý káží nauku ďáblovu,“ zvolal duchovní prudce.

Bledá a uděšená tvář Jeníkova náhle do krvava rozhorlením se zarděla. „Jak beránek nevidnej, jako boží plamen čistotnej je pan otec Šulc; on nás vede k pravej víře Kristovej – –“

„Pravá víra jest římskokatolická, kterou jsi zavrhl, opovážlivý! Jen v ní dojíti lze spasení,“ opáčil páter, ruku velitelsky proti mluvčímu vztahuje. „Ale pověz, zdali jsi dovolení získal ze země ujíti a přátele své odváděti?“

„Šecko sem rychtářoj našemu napsal, kerak smejšlím a proč v Lubným vostat nedbám,“ odpověděl hoch zcela klidně a pokorně.

„Víš-li, žes těžce se provinil proti zákonům Jeho Milostí císařskou vydaným, žes hřešil proti milostivé vrchnosti své panu hraběti z Trautmannsdorfu? Vrchnost chrání poddané své i jest pánem nad nimi v životě i v smrti, pánem ustanoveným na místě božím. Tys okradl vrchnost o práci svou a své platy povinné, tys okradl ji

dvojnásob, desateronásob, odváděje jiné její poddané od povinností světských. Čím ublížil ti hrabě pán?“

Jílek zavrtěl hlavou: „Nesmejším ani proti nylostivému císaři pánu, ani proti panu hrabeti našemu – chci bejt jenomej živ podlévá zákona božího, kterým už můj otec se spravoval.“

„Věz, pobloudilý, žes propadl těžkým trestům. Tys od pravé víry odpadl, živnost svou bez dovození vrchnosti opustil, jiné ze země a z panství odváděl a snad i knihy bludné přes hranice nosil. Housenko, prohledej ho, zda u sebe nechová zapovězených tisků!“

Hoch sebou trhl a ústa jeho bolestně se stáhla; bylť doufal, že páter misionář, maje dosti na knihách u Kačky vypátraných, nevzpomene, by i u něho jakých hledal a že Zákonek i Harfa zůstanou mu ve vězení útěchou. Přesto stál zcela tich, když starý Housenka sahal do kapes jeho tmavých, leckde valně odřených koženek, pod vestu ke krku upjatou a konečně v hluboké záhyby dlouhého, přes lýtka sahajícího kabátu. Odtamtud vytáhl stařec obě špalíčkovité knihy a duchovnímu Pelikánovi ihned je podal. Tento knížky zběžně prohlédl a pak, pozdvihnuv zrak, sejev bílé, téměř průhledné své ruce, pravil zpola vítězně, zpola zaníceně: „Požehnána byla dnes cesta má! Valně bejlí vytrháno bude z role národa českého – dá Bůh, že vbrzku čista bude setba víry.“ Uschovav obě knížky do skrytých kapes svého řasnatého taláru, obrátil se misionář Šplíchalovi a tázal se: „A ty, Jílkův společníku, jsi-li též poddaný zámku litomyšlskému?“

„Dokád sem bejval v Čechách, nel sem barák v Jarošove a byl sem oddanej k majstrátu litomyšlskému; nynčko už kolik let sem v Hengersdorfu,“ odpovídal Šplíchal.

„A zajisté bez dovození purkmistra a pánů jsi ušel a víry kacírské se přidržel!“ zvolal páter jezuita. „Rychtáři jarošovský a Housenko, svažte Jílka lubenského i Šplíchala provazy a také tuto ženu bludnou spoutejte. Vy, chlapci, střežte je, by nám neuprchli. Ještě nyní, třeba noc se nachyluje, odebeřeme se do města; tam před panem

hejtmanem zámeckým, před purkmistrem a pány i před jemnostpanem děkanem Náchodským z Neudorfu zodpovídají se tito zbloudilí z útěku svého, z přechovávání a čtení knih zapovězených a ze svodu poddaných Jeho Milosti hraběcí i rady litomyšlské. Rychtáři, dejte sehnati na vesnici vozík a spřežení, bych snáze do města dojel, zajatce pak ved'te přede mnou!“

Rychtář promluvil na výrostka, jenž prve uprchlíky na stropě vypátral, a tento, jsa ještě stále rozradostněn očekáváním vydatné odměny, odkvapil, by pro jemnostpána misionáře povoz obstaral. Duchovní zašel do komory pro uzel Kaččiných knih, jež dílem do kapes uschoval, dílem v náručí si podržel; mezitím svazoval horlivý Housenka, maje na pomoc rychtáře a hochy vesnické, Jílka, Šplíchal a vdovu Kulhavou.

Všichni tři, ač tiše sebou vládnouti dávali, ohlíželi se úzkostlivě ke vchodu síňky, na záprseň a všem jako by na rtech tkvěla otázka. Konečně podařilo se Šplíchalovi přiblížiti se k sestře i zašeptal jí: „Chde máš Ančku? Taky i chytili?“ Žena rovněž zběžně a opatrně zašeptala: „Neé – buď Hospodin pochválen! Snad se vomeškala u karamádek...“ Dívala se k zemi a cosi na své vlňačce uhlazovala, aby nebylo zřejmo, že s kýmsi hovoří; ale přece znamenala, že jí bratr porozuměl a že i Jílek odpověd' její uslyšel – přelétlat' jeho lícemi slabá červeň a radostné pousmání.

Zakrátko přirachotil výrostek s vozem a zastavil se nedaleko baráku; duchovní Pelikán první vykročil z branky, za ním Housenka vedl za ruce oba uprchlíky, rychtář sprovázel Kulhavou a chlapci jarošovští doplňovali malý zástup, svítíce znova rozžatými loučemi. Zajatci ani nepomýšleli na útěk; viděli, že jest strážců mnoho a dosti statečných – Jan Jílek nadto zcela se odevzdal v osud svůj a chvílemi se i radoval, že přáno mu bude trpěti za pravou víru Kristovu, víru otcovu. – –

Když páter na vozík vystupoval a do slámy podle sebe knihy ukládal, zastavil se hlouček na několik vteřin; tu ohlíželi se zajatí

dychtivě kolem sebe, zdali, přes houstnoucí tmu, Ančku kdesi nespatri. I zdálo se matce její, že zakmitla se mladistvá štíhlá postava nablízku chlívku kozího při skále zbudovaného, v němž osamělá kozička žalostně mečela. Vydechla zhluboka a pak zakvílela; rychtář jí po boku kráčejíci dotkl se jí pohledem, dáváje ženě takto na srozuměnou, že z duše jí lituje a rád by jí přispěl – leč že proti mocnému jemnostpánu misionáři ani proti vrchnosti vystoupiti nesmí, jsa dvojnásob úřadem svým zavázán.

Vozík duchovního drkotal po kamenité cestě k Chotěnovu; před ním pomalu ubíral se smutný průvod, ozářený loučemi, jež chlapci neustále obnovovali neb suchými, leckde urvanými pruty nahrazovali.

Když objevila se nejasně v záři hvězd a měsíce poněnáhu vyšedšího úžlabina mezi Mladočovem a Zrnětínem, v níž krčily se malé chalupy poříčské a v jejíž pozadí k nebi čněly tmavé vrcholky Hůr, vzpomněl Jílek na bratra Jiříka, jenž za ranního šera chtěl jej tuto se ženou očekávati. Uslyšel již o jidášství bratránka Chadimy, či upadne, netuše ničeho, též v ruce náhončích?

VI

V Litomyšli

Na táhlém rynku litomyšlském kupilo se dnes mnoho zvědavců; obzvláště temné a krátké podloubí, které obkličovalo velikou radniční budovu s vysokou, tesanými kameny obloženou věží, hostilo valně mužů žen, ba i dětí.

Bylť se, jak záhy rozneslo se po městě, jemnostpánu misionáři z pražské koleje, páteru Danielu Pelikánu, vydařil lov; našel v Jarošově nejen mnoho knih bludných, jež co nevidět s náležitou slávou „na stínadlech“ budou spáleny, dopadl i dva kacírské uprchlíky, již poddané hraběti města Litomyšle ze země do Saska odvésti hodlali, ba zajal i ženu, rovněž pobloudilou, která kacíře u sebe skrývala a zprvu vši mocí ani vyzraditi, ani vydati je nechtěla. Nadto rozlétna se pověst, že také v Českých Heřmanicích náhončí ze Saska se zdržují, mladé lidi, hochy i děvčata proti svatě víře katolické kázáními a knihami bezbožnými popuzují a k sobě je lákají; i vydali se dnes páni kaplani z děkanství se serbusem a dvěma pacholky katovými do Heřmanic, by náhončí i svedenou mládež do města na výslech a ku potrestání přivedli.

Kacíři v Jarošově chycení dnes zrána již na radnici jemnostpánem misionářem vyslýcháni byli a nyní, v některou hodinu odpolední, vedeni budou na zámek před pana hejtmána. Proto již od samého poledne sbíhalo se množství lidu k radnici, v jejíž podzemní a zadní, ku městským valům obrácené části, hradební zdí ohražené a náhonem obtékané, byla vězení pro zločince a provinilce proti zákonům duchovním i komory, kde provozováno právo útrpné.

Byl pěkný, jasný den, slunce nyní, v hodiny polední, plným proudem oblávalo náměstí a nepravidelná, táhlá, poněkud se zatácející

prostora poskytovala obraz velmi pestrý a dosti pohnutý. Po obou stranách rynku táhly se klenuté podsíně o hmotných, většinou čtyřhranných pilířích, na nichž leckde zakrucovaly se ozdobné hlavice. Domky městské byly vesměs o dvou, nejvýše třech oknech, jednopatrové, a měly lomenice více méně zdobné: v lomenicích téměř všude černalo se jedno i dvě kulatá okénka, sýpky osvětlující. Střechy, lomenicemi zpola zakryté, byly špičaté, šedavým šindelem, zřídka kde prejzy kryté; rozmanitá plechová vrzátka neb korouhvičky je zakončovaly. Vysoko nad nízké střechy vynikalo několik věží, ona radniční a obě jí zcela podobné věže městských bran, jimiž rynek z obou stran, na západ i na východ, uzavřen. Na sever vyhlédala za domky vížka kostelíčka špitálského svatých apoštolů, rytířem Toulovcem založeného, nad ní pak ve značné výši pnuly se štíhlá věž zámecká, dvojvěží nového, as deset let starého chrámu otců piaristů, bachratá vížka škol pobožných, trochu opodál stará, dosti neúhledná věž kostela „velikého“. Každou chvíli zahrčel neb zaduněl vůz buď selský, buď formanský plachtou zakrytý; bylot' náměstí zároveň jedinou na Moravu vedoucí silnicí říšskou. Vozy buď branami projížděly, aneb u četných zájezdných hospod se zastavily.

Zástupy u radnice, nemohouce se převedení kacířů dočkati, vždy poněkud po náměstí se rozcházely a zase k věži se vracely; některé ženy zacházely na horní část rynku a poklekaly při velikém sloupu Panenky Marie s pobočnými sochami svatého Václava a svatého Jana Nepomuckého, patronů českých, jež zbožné měšťanstvo před šestnácti lety na poděkování za odvrácení moru místo staré sochy dřevěné tu postaviti dalo. Muži postávali uprostřed náměstí v malých hloučcích a živě rokovali. Četné knoflíky jich dlouhých kabátů a vest, přazky jich střevíců o vysokých nárttech blýštily se ve slunci; více méně hladce oholené brady ztrácely se v mohutných bílých, na prsou se rozšiřujících nákrčnicích.

Náhle jako by kdosi na rynku shromážděné zvědavce poplašil; že u sochy zanechaly modlení, muži rozprávky a všichni spěchali

k radniční věži, tísňice se ke krajnímu pilíři. Bylť z vrat do podsíně vystoupil silný ramenatý muž, oděný na způsob ostatních měšťanů; znali jej všichni jako žalárníka vězení litomyšlského, i spěli k němu, by něčeho o kacířích, jich výslechu a brzkém jich převedení na zámek zvěděli.

Někteří ihned těsně k němu se tlačili a hurtovně se ptali: „Kdák ich už povedou, ty kacíře? Bylo slyšet, že s poledne, a pořádem nejdou!“

Žalárník, či jak mu někteří i říkali štokmistr, sňal z vlasů třírohý klobouk a stíral si zvolna pot z osmáhlého, poněkud již vráskovitého čela, než měšťanům se ho vyptávajícím odpověděl: „Hnedkom ich pustím a k panu hejtmanoj povedu – na hodinu třetí s poledne jsou obesláni.“

„A cák dělají, kterak si vedou, co vypovídají pánům misionářům?“ ptali se zvědavci znova.

„Tuze divní jsou to lidé,“ odpovídal štokmistr, vrtě hlavou. „A ten mladý, na kterého jsou žaloby nejtěžší, že nejvíce poddaných odved a nejvíc knih bludných roznesl, je z nich nejdivnější.“

„Je divej – ňáko proklíná a nadává?“ ptala se jedna z žen dychtivě.

„Ale kde, to neé –,“ dal se žalárník zvědavé měšťance skoro do smíchu.

„Je tichý jako beránek, jako vovce, když i vedou na jatka! Tu noc, když páter Pelikán ich přived,“ vypravoval štokmistr do široka, „oba Jarošovští hlučeli, Šplíchal, ten starší bludař, se bránil a žena hlasem zpívala pořádem, jenomej aby nás bludnýma písničkama popouzela. Mladý z Lubného, Jílek Jan prej mu říkají, byl ticho, nic se nevzpouzel, když páter misionář poručil, abych ho vsadil do komůrky nejmenší, do té, co v ní někdy provozujem právo útrpné. Je vám to, sousedi, doura šeredná, ouzká, sotva na čtyři kroky dlouhá, plničká paučin a vidět v ní není skorem ničehož nic. Dal se ten chlapec připoutat ke kládě, taky ruce si dal svázat – ted'kom tam leží na slámě a nemůže sebou ani hejbat! A slovíčkem si nepostěžoval,

jenomej smutně na nás se díval, a když jsme odcházeli, se modlil. Pan páter misionář poručil, aby mu dřívu potravy nebo vody nepodal, dokud za ni nepožádá; on, Jílek, po dva dny ani nehles, teprve dne třetího, když sám jsem mu přines za dva grošíky chleba čerstvého, právě z pece vytaženého, vděčně na mne pohled a bochníček z ruky mi vzal. Ale nešla mu potrava k duhu, tuze veliké bolení na něho přišlo – jako červ bídný sebou po kamenech zmítal a se prohýbal. Dal jsem mu napít vody, aby okřál a já na výslech do dopravit mohl – bylo s ním ještě hůř..“

„Chuděra chlapec,“ vzdychla jiná žena, obšírnému vypravování štokmistrovu naslouchající. „Dva dny vo hladě bejt, potomej hor-kýho chlebička se naíst a tej našej nechutnej vody se napít – Japak ináč, než že s ním muselo bejt tuze zle!“

„Snad nechcete litovat proklatých kacírů a bludařů, Kubiasko?“ pravil žalářník důtklivě. „Cák by tohle musel snášet, kdyby chtěl být poctivým a věrným synem katolické církve? Cák se dnes zrána málo páni páteři do něho namluvili a on pořadem a pořadem se im vytácel a ved svou? A Housenka, kostelník, taky vypravoval, kerak v Jarošově řečňovali a se bránili a kerak po cestě tvrdošijně si vedli. Jenomej kdyby slovíčko řekli, že odstupujou od svých bludů, že věřej, co svatá katolická církev věřit předpisuje, hnedkom by s nich spadly řetězy a kladky – a nám tu by se stejně ulehčilo! Už máme štokhauz plný lidí – a co to slaunou radu a milostivou vrchnost stojí peněz!“ bručel žalářník nakonec.

„Snad už to mají v rodě a v krvi,“ omlouvala útrpná Kubiaska bludaře dále. „Slejchám, že taková víra taky u nás ve městě jedenkrát byla, prej, ve sboru‘ a za Moštěním na poli se ti kacíři scházeli – no a na vesnici ta víra zůstala!“

„Netlachejte, Kubiasko,“ durdil se štokmistr. „Maj to v krvi? Kolkupak set let už tomu, co taková víra tu panovala – esli tu stejně kdy byla? – paličatost to je, jenomej paličatost! Za našeho milostivého císaře pantáty, dokavad nebylo patentů, slyšet nebylo ničehož nic;

teprvá od panování nebožtíka císařova bratra a teďkom za nejmladivějšího panovníka našeho zasej ta neplecha panuje, protože proti ní byly vydány rozkazy. Tak vidíte, že je to jenomej umíněnost! Jsou všichni ti kacíři na jedno brdo – Měli jste vidět Jílka! Nejprve jako červ v prachu se svíjel bolestí – ale potomej, když k výsledku jsme ho vedli, zasej dál statečného a pánům páterům na slovíčko nesmlčel! Probírali apoštolské vyznání víry – on hnedkom nechtěl uznat, že ta svatá, neviditelná církev je církev katolická, a když mu jemnostpáni misionáři začli hovořit o očistci, o blahosladené Panence Marii, o svatých patronech – tu se jenomej usmíval, potomejč řekl, že v přímluvu jejich nevěří, že všechno dává na drahou, za člověčenstvo prolitou kreu Krista Ježíše a na jeho utrpení, které ho vykoupilo. Taky hovořil, že modlám nikdá se neklaněl ani on, ani otec jeho, který se držel pravé víry předků.“

„Tohle ani tak tuze kacírský není,“ prohodila Kubiaska zamyšleně, „dyť my všichni taky věříme, že Pán Ježíš prolil za nás kreu svou na kříži –“

„Inu, je vidět, Kubiasko, že jste stejně z takovýho nějakýho kacírskýho plemene,“ odpověděl za štokmistra měšťan, který prve tak horlivě tázal, brzo-li bludaře na zámek povedou. „Zapírat nejblahosladenější Panenku Marii a svaté patrony – to nejní nic? Cák nevíte, že na příklad páni piaristé s Panenkou Marií všecko začínají a koncuju, že její jméno maj zrouna za erb? Přecej jednou se podívejte, až kolem kostela jejich půjdete, že je Panny Marie jméno nad vratama a na oltářích všude! A nevěřit v očistec! Kdák by se octly duše hříšný, než je Pán Bůh do nebe svýho přijme?“

Kubiaska se zarděla a mlčela, ale štokmistr, který k řeči měšťanově pochvalně hlavou byl pokyvoval, spustil horlivě: „Kdyby jenomej toho bylo! – Ale oni ti bludaři stejne nevěřej ničemu – snad pro ně ani Pána Boha není! Nechtějí mít ani kněží, ani kostelů, ani vrchností – chtějí žít bez zákonů, v lesích a na loukách se modlit či rouhat, sami sebe křtít oddávat a pochovávat! Cák by tohle mohlo v český

zemi bejt? Nic se tomu nedivím, že jsou patenty za našeho nejmladivějšího císaře pána tak tuze přísný že je na tohle kat, hranice, metly a kára – ináč by tyhle proklatce ani nezmoht!

Hodiny na věži radniční, jasně a široko se rozléhajíce, odbily hodinu druhou z poledne a štokmistr, rozloučiv se rychle se zvědavci, zmizel v tmavém, klenutém vchodu dovnitř budovy vedoucím. Zástupy ještě těsněji tlačily se k pilířům, by bludaře co nejdříve a nejlépe uzřely, a rozprávka prve načatá za očekávání vězňů pokračovala. Zvláště Kubiaska, sousedka, byla dnes jaksí rozrušena a rozlícená a o slovech štokmistrových nepřestávala uvažovati. „Poudal štokmistr, že ta bludná víra tu ve městě panovala před kolika sty lety,“ podotkla k jedné sousedce – „ale to žádná praua nejni! Naše matka, dej í Pán Bůh lehký odpočinutí!, kolikrát nám dětem vypravovala, že naše prabába držela se docela ináčí víry a do smrti se í nespustila, – a byla prej to ženská tuze pobožná a moudrá a knihy prej číst znala jako málokdo. Jeden její syn ted’komejc prej v Žitavě, v Sacku, je živ...“

„Dobře prál kmotr Vach, že vy z kacírskýho rodu pocházíte, Kubiasko!“ zvolala jiná sousedka vítězně. „Cák byste se ináč těch bludařů ujímala?“

„Já jsem věrná křesťanka katolická, abyste věděla, Dvořačko, každičkej den na mši svatou chodím, kvíčerou na modlení – ale mám srdce v těle – dyž slyším, že člověk jak pes trpí, je mi ho líto, až bych nad ním zplakala! A bludař je přecej taky člověk – cák bychme nebyli rádi my, dyby nás v neštěstí kdo politoval?“

„Jenom dejte pozor, Kubiasko, at’ sama do neštěstí nepřijdete,“ pravil jí soused Vach. „Eslí takhle mluvit budete, jste v něm hnedkom! Školy tu máme pobožný, pannou Frebonkou založený, jemnostpáni misionáři tu kážou pořádem, – ale prašivejch ovčí je tu eště dost a dost! Tamhle pod fortanou Horneška stejně taky je bludný víry, třebaže ty její holky se s tím držejí a vyhlašují, že nemá máma rozum, jak se patří!“

„Už je, myslím, vedou,“ šeptala Dvořačka a štouchla kmotříčka, by mlčel. Vskutku otevřela se vrata do průjezdu radničního vedoucí a malý průvod, překročiv úzkou podsíň, vyšel jimi na náměstí. Dva pacholci žalárníkovi a štokmistr sám sprovázeli Jílka Jana, Šplícha kdysi jarošovského a jeho sestru Kačku, kteří vesměs měli ruce i nohy provazy neb řetězy spoutané. Zvědavci, tak dlouho na vzácnou podívanou čekající, učinili, pohlížejíce na vězně, uličku a šeptali: „Vidíte toho mladého? Ten istě je z Lubného, co se tak hádal s pány pátery! – Panenko Marja – ten je bledý! – A ta žena kerak černí! – Kacířka proklatá!“

Jílek, jehož líce nikdy nehonosily se barvou zvláště živou a svěží, byl vskutku bled takměř smrtelně. Pod očima promodrávaly se temné kruhy, plavé vlasy v nepořádku visely mu ve tvář, na temném soukenném jeho oděvu byly všude zřejmy stopy hlíny a tenká stébélka slámy v úzké komůrce vězení zachycená. Kráčel krokem nejistým, potácivým, i bylo zřejmo, že nevdí mu ani tak pouta jako veliká slabost tělesná. Jakmile octl se z podsíňe na slunném náměstí, zamhouřil oči a pozdvihl, zapomínaje, že jsou spoutány, ruce, by zakryl si tvář.

Od onoho odpoledne před čtyřmi dny, kdy po skalní pěšině k Jarošovu putoval, ocitl se zase po prvé na čerstvém vzduchu a na světle slunečním; jeho zanícené, temnotě úzké komůrky uvyklé oči nebyly s to snést plného proudu záře, nyní, v hodinách poledních, silně všude pronikající.

Ponenáhu jen si zvykal, jaksi ostýchavě otevíral zamodralá víčka a rozhlížel se po městě, jež přese všechnu blízkost rodiště svého, Lubného, viděl alespoň za dne dnes po prvé. Za let dětských a jinošských nikdy sem nepřišel a tehdy, když ubíral se do Gerlachsheimu a tajně pro spolubratry a sestry se vracíval, vyhýbal se, seč byl, městům, ve dne v lesích se ukrýval, za soumraku jen po steznicích a drahách do osad putoval. Tak se stalo, že jako svět zcela cizí a neznámý objevilo se Jílkovi starožitné město, nad nímž nyní hrabě František Václav

z Trautmannsdorfu panoval a jež svým štokhauzem, svými přísnými zámeckými hejtmany (mezi nimiž nad jiné vynikal krutostí Světelský), svým neméně přísným děkanem Náchodským z Neudorfu bylo postrachem tajných evanjelíků, „bludařů“.

Litomyšl zcela nepodobna byla milému, nezapomenutelnému Gerlachsheimu. Vše bylo tu starobylé, hmotné, důkladné, domy těsně k sobě seřaděné, nikde plůtku, stromoví, zahrádky. Na průčelí většiny budov, pod kulatými otvory lomenic, namalovány na omítce obrazy svatých, jinde zasazen obraz menší v rámeček temný a neumělý, opět jinde na výstupku vztyčena malá socha neb přimykala se ke zdi polovypuklina. Více méně nákladné tyto projevy zbožné mysli měšťanstva představovaly po většině svatého Floriána, an z nádoby hořící střechy zalívá, Pannu Marii s Jezulátkem, svatého Jana Nepomuckého pod pěti hvězdami, svatou Trojici v podobě Boha starce, syna a holubičky; řidší bylo vyobrazení božího oka, hlavy Kristovy neb znamení kříže. Pod obrazy a sochami všude i za dne blikala světélka v kaháncích a lampičkách, leckde visela na železném prutě i lucerna objemnější. Některé domy, kromě označení nábožného neb světského, ověšeny ještě slaměnými věnci neb svazky svislých hoblovaček, což značilo hospodu; jejich rozloha byla poněkud větší a průjezd měly prostranný, do široka rozevřený, poněkud jen dřevěnými jeslemi zastavený.

Nad spoustou špičatých, všelijak vyzdobených lomenic pak zdvihal se valný počet vysokých věží; i připadalo Janu Jílkovi, že tento neobyčejný, celkem ponurý svět na rozdíl od milého vlídného útočiště gerlachsheimského jest skutečným, jemu přeosudným vězením. Pozoruje všecku nezvyklou výstavnost města, a zvláště obrazy na domech, uvažoval v duchu, zdali usoudil mu Hospodin dlouho prodlévati v místě, kde obyvatelé patrně také slouží modlám jako sedláci v kostelíku sebranickém?

Štokmistr i pacholci velmi se divili, že bludař lubenský kráčí s nimi tak tiše a poddajně – i věřili zcela, že jest to pouhá lest, by ostražitost jejich uspal.

To již Šplíchal vedl si vzpurněji; oči měl stále v zem upřeny, na čele seděl mu mrak, a každou chvílí sebou škubnul, jsa pouty v kloubech řezán a trýzněn.

Kačku Kulhavou slyšel Jílek za sebou neustále ještě tichým hlasem písně z Harfy notovati; co ji vedle něho do komůrky zavřeli, nepřestala si dílem pro potěchu, dílem ze vzdoru zpívati a dosud neochraptěla. Také jeho hlasitě napomínala, by si zpěvem v tesknosti ulevil. Avšak on nebyl s to zvuku ze sebe vypraviti; uvažovalť zprvu sklíčeně, že neposlechnutím vnuknutí ve snu mu daného zajetí své sám zavinił; pak, když po dva dny ani potravy, ani nápoje nikdo mu nepřinášel, domníval se, že zemře hlady, a připravoval se vroucím vzdycháním na cestu z časnosti do věčnosti...

Byl se již všeho zřekl, se vším se rozžehnal – dobrý pan otec Šulc přišel se ve snu s chráněncem svým rozloučit, což nevýslovnou mu poskytlo útěchu, když tu štokmistr dodáním vřelého chlebička vrátil jej životu – a bolestem... Jak bude dále? Co čeká jej na zámku před panem hejtmanem – proč vedou jej tam, když již zrána na radnici pánům páterům řekl, kterak věří a že od víry své pravé nikdy neodstoupí? Bude mrskán, dlouho vězněn, či dokonce mečem odpraven neb upálen?

Jan Jílek neznal doslovného znění všech patentů císařských, ale věděl, že jsou kruty, velmi kruty, a že podléhá jim nejen onen, který bludné víry se drží, ale i ten, kdo zapovězené knihy do Čech donáší, bez dovolení vrchnosti z panství utíká a jiné k útěku svádí. A to vše byl on, Jan Jílek, hojnou měrou konal po více než dva roky, aby rozmnožena byla říše Hospodinova a pravá víra Ježíše Krista došla zase zvelebení... Veliký strach, který podporován byl nesmírnou tělesnou slabostí, zmocňoval se ob chvíli mladistvého vězně; vždy opět se vzmužil, připomenul si, že jednak neposlušností osud svůj přivodil, jednak že chce jej Kristus zkoušeti, zda obstojí, jako zkoušení byli oni mládenci v peci ohnivé, o nichž vypravuje bible ve Starém zákoně.

Chtěje rozptýliti úzkost svou, zase rozhlížel se kolem po předmětech jej obklopujících. Byli přešli severozápadní čili dolejší část rynku a přiblížili se k úzkému otvoru dolní brány, věži radniční zcela podobné; zde štokmistr, průvod vedoucí, dal se jiným směrem, do jakéhosi kopce dosti povlovného, kde tu tam zřejmy byly ještě slabé stopy domů a zdi polozbořených.

Byla to hora Olivetská, na níž kdysi „horní město“ pánů Kostků z Postupic se rozkládalo; nyní vypínala se tu na západ a sever nová budova pobožných škol, jí po boku vysoký kostel dvojvěžatý, kolej otců a při fortně několik nepatrných domků.

Naproti školám a koleji čněla zeď tak vysoká, že jen nejvyšší body zámecké lomenice bylo znáti²⁶; k této zdi zamířil průvod, obešel ji, první zámeckou branou vstoupil v nádvoří, branou druhou, ozdobnou, přešel v sloupořadí vnitřek zámku obtáčeující a konečně dveřmi, které byly pobity jakýmisi úzkými železnými pláty a pruty, v přízemní síň.

Jizba dosti vysoká, klenutá, o začernalém a hmotném stropu, cihlami dlážděná, byla jaksi rozdělena ve dvě části. V první, skorem úplně temné, bylo jen několik hrubých lavic, na něž štokmistr usadil zajatce. Sám odebral se do zadní, jasnější části jizby, v níž světlo vnikalo oknem zamřežovaným; jeho ponurost poněkud zmírněna byla svěží zelení zvenčí, ze zámecké zahrady sem se deroucí. Za málo vteřin vrátil se štokmistr pod šeré klenutí a pravil Jílkovi, by šel za ním před pana hejtmána zámeckého; pacholkům poručil, by měli pozor na Šplíchala a sestru jeho Kačku.

Když Jeník Jílků prošel dřevěným pažením, ocitl se před dlouhým těžkým a začernalým stolem, za nímž byla rozestavena sedadla, dvě tři s vysokými podpěradly a hlubokými sedátky, jiná bez lenochu, jen odřenou již hnědou koží potažená. Na stole povalovaly se rozličné

---

26 Zahradní zeď zámku litomyšlského teprve roku 1795–6 za hraběte Jiřího Josefa Valdštýna byla snížena a sochami antickými ozdobena.

listiny, svitky zažloutlého papíru, veliké v kůži svázané knihy, svazky brků atd. Na stěnách zašedlých, dávno nebílených, visely kromě plechové podoby Ukřižovaného obrazu svatých, na půdě téměř černé temnými barvami namalované, u velikých kachlových, nemotornému sloupu podobných kamen stála lavice, kolem zdí několik těžký truhlic.

Na jednom ze sedadel vysokým opěradlem opatřených seděl pán, v němž Jílek ihned tušil svého soudce, zámeckého hejtmana; dva jiní muži v hrubých oblecích stáli u oken, třetí seděl u hrany stolu, maje péro v ruce a oči tázavě na hejtmana upřeny.

Zámecký hejtman vypadal velmi statečně; podlouhlý, poněkud přísný jeho obličej obklíčen byl napudrovanými, pevně kolem spánků, uší a týla stočenými kadeřemi; hrdlo, začervenalé jako tváře, mizelo v bílém krajkovém nákrčníku, jenž prodlužoval se v řádnou, uměle skládanou náprsenku. Na pudrovaných vlasech seděl klobouk třírohý, zpředu fantasticky vyhrnutý; na sobě měl pán šosatý kabátec a dlouhou vestu z tmavomodrého aksamitu; přednice kabátu a vesty, příklopky kapes, manžety vysoko zahrnuté posázeny byly četnými blýsknavými knoflíky. Vzadu označen život kabátu dvěma velikými knoflíky, od nichž rozevíraly se vějířovité vložky šosů z hedvábí ušité. Nohavice hejtmanovy byly žluté, punčochy bílé, po stranách vyšité, nohy oděny ve střevíce vysokých zašpičatělých nártů; po boku měl krátký kord.

Písař oděn byl v šaty podobného způsobu, leč z jednoduchého hnědého dosti hrubého sukna, punčochy měl šedé, i nelišil se valně od zjevu štokmistrova, jenže měl řídké své vlasy též do běla poprášeny a v závitky stočeny.

Jakmile přivedl štokmistr Jana Jílka, přišoupl písař sedátko své blíže ke stolu a upravil před sebou bílou blánu, chystaje se zapsati na ní výpovědi bludařovy.

Zámecký hejtman zkoumavě pohlédl na příchozí, svraštil obočí a zeptal se pak nevlídně: „Tys Jan Jílek z Lubného, poddaný k zámku litomyšlskému?“

Štokmistr strčil Jílka blíže ke stolu, sám pak zůstal státi při dřevěném dveřním pažení, pošeptav mu dříve: „Odpovídej dle pravdy, pan hejtman je tu na místě nejmilostivější vrchnosti, tedy na místě božím!“

Jan Jílek hleděl se, jako prve na náměstí, vzmužiti, umiňoval si, že rád podstoupí utrpení pro Ježíše Krista a jeho učení, že vypovídati bude jen dle pravdy – nechat' se s ním děje cokoli –, avšak tu mu na mysl připadlo, že hejtman otáže se ho snad i po průvodcích jeho, po milém bratru Ostrém, po Jakubu Jankovi, po účelu jich cesty do Českých Heřmanic, po knihách, které Jílek do Čech donesl, po jich odběratelích – a že odpovídaje po pravdě, mnoho lidí do temných a smrdutých komůrek štokhauzu odsoudí a hlavně malou obec gerlachsheimskou o přední po panu otci Šulcovi oporu, bratra Ostrého, připraví...

I stáhlo se mu hrdlo nevýslovnou úzkostí a bylo třeba hněvivého zvolání páně hejtmanova a opětného citelného šťouchání žaláříkova, by zajíkávě, ale pokorně odpověděl: „Sem Ilek Jan z Lubnýho, vzácný pane!“

„Máte tam stavení nebo grunt, vykonáváte robotu spravedlivě?“

„Neli sme chalpu na širockej ceste a roboty dvacet šest dní ve dvoře oujezdském – ale teď komejc je chalpa pustá, už skorem dva roky sme v Sacku, spíš já, potomej matka sme ušli.“

„Ušli jste bez svolení milostivé vrchnosti, či můžeš se vykázati listinami nějakými na propuštěnou?“

„Nemůžu,“ hlesl Jílek.

„Proč odešel ze země, maje tu stavení, živobytí a povinnosti k vrchnosti?“ tázal se hejtman vždy přísněji.

„Pro svědomí...“

„Jak to pro svědomí?“ křikl pán. „Tys to, který vyslýchán byl dnes zrána velebnými pány misionáři? Tys odpadl od svaté víry římskokatolické, jediné spasitelné!“ dodával, bera do rukou jakousi listinu na stole rozprostřenou. „Pročs tak učinil?“

„Protože sem netroufal, že v ní budu spasen, protože to ta pravá víra nejní, kerou Pán Ježíš vyhlašoval!“ odpověděl Jílek, nabývaje smělosti.

„Víš, že na odpadlictví jsou těžké pokuty? A ty, chlapče smělý, jsi nejen víry samospasitelné se zřekl, tys i jiné k tomu sváděl, jim knihy ďábelstvím načichlé půjčoval a donášel, tys poddané vrchnostem ze země odváděl! Víš, že můžeme tě dáti za provinění tvá mučiti, spáliti, oběsiti?“ volal hejtman, pěstí do stolu buše.

„Pan Ježíš umřel na kříži za říchy moje a nás všech – a já taky můžu smrt postoutyt, dyž on zavolá,“ – pravil hoch prostě.

Žíly na čele hejtmanově nabíhaly. „Nech Ježíše Krista na pokoji, chlape kacířský, a odpovídej! Chceš podstoupit smrt potupnou, do smrti trvat ve vězení nebo na galejích, či zřekneš se bludů a jako poctivý poddaný na panství se vrátíš?“

„Chci rád umřít za praudu,“ zajikal se Jílek, svěsiv hlavu.

„Ty jinak promluvíš, kacíři paličatý, až hranice zaplane nebo meč katův nad tebou se zabytší – rád zřekneš se bludů proklatých!“ zasmál se pán zlobně. „Zde zapsati dal velebný pán Pelikán, žes přišel, abys opětně z panství nejmilostivějšího pana hraběte našeho poddané odvedl; mluv, kdo to byl, který tebe jako emisaře očekával?“

Na tuto otázku Jílek neodpovídal; teprve když hejtman zlostně znovu na něho se obořil: „Mluv, proč jsi do Čech přišel, sice dám tě zmrskati,“ řekl klidně: „Šel sem za hlasem Páně...“

„A šel jsi sám, či vydalo se vás více?“ pokračoval hejtman vždy rychleji a rozčileněji.

„Byl sem se Šplíchalem jarošovským, co je tuto vedle...“ vyznával Jílek váhavě, věda, že neublíží spoluvězni, jenž z vystěhovalectví již byl usvědčen. Že k společnosti bratra Ostrého a Jakuba Janka se nepřizná, pevně si umiňoval.

„Tys i knihy do Čech zanášel, mluv, kam jsi je nosil a komu? A které poddané panství našeho jsi svedl? Jmenuj je! Písaři, ty zapíšeš jich jména a my požádáme je zpět od kurfirsta saského!“

Avšak přes všecko hartusení a zlobnou řeč hejtmanovu mlčel Jílek tvrdošijně, za celý svět nebyl by vyzradil ani gerlachsheimské uprchlíky, ani bratra Jiříka, ani sedláka Mřeně a všechny ty ostatní věrné služebníky evangelia v Širokém Dole, Lubném, Zrnětíně, Heřmanicích, jimž zvláště Liberdovu Harfu před rokem vytištěnou a Zákonky dodával.

Pan zámecký hejtman vyskočil se svého sedadla tak prudce, že vysoký lenoch ve vzduchu se zahoupal. „Tedy vzdorovati a zapíratí budeš, lotře kacířský? Chop se ho, biřici,“ volal na jednoho z mužů opodál stojících „na záda obnažená padesát ran bičem mu vysázej – a ty, žaláříku, lotra drž! S kabátem dolů, chomoute bludařský!“

Hejtman byl ve tváři všecek rudý a prudce chodil kolem stolu; biřic uchytil se důtek, jichž v koutě u okna stálo několik, a Jílek vida nezbytí, třesoucím se rukama svlékal kabát. Byl tak sláb a sklíčen, že velmi zvolna to vykonával; hejtman zlostně dupl, i strhli z něho biřic s žaláříkem oděv tak rychle, že hocha k zemi povalili. Nemilosrdně a s jakous zjevnou rozkoší bušil biřic do obnaženého těla Jílkova; za prvních ran připomínal si hoch ještě, že bude statečným v pronásledování za pravé evangelium, pak, když řemeny zarývaly se hlouběji do rýh ranami učiněných, sténal a vzýval v duchu Krista, by zastřel jej pláštěm svého milosrdenství a dal mu v té chvíli zemřítí – konečně, když již krev řinula se mu po zádech a vtékala ve schulené záhyby odhalené hrubé košile, při čtvrté desítce ran omdlel bolestí a slabostí. Biřic dokončil dílo své na těle zcela bezvládném.

„Odneste jej ke studni na nádvoří, omejte vodou a do úst nechať vrátný nalije mu trochu kořalky; přetvařuje se asi lotr ten kacířský, aby výlohu unikl!“ poroučel hejtman. „Jakmile uvidíte, že nabývá vědomí, znovu jej sem přiveďte. Žaláříku, ty zatím přiveď lidi z Jarošova.“

Biřicové odvlékli rychle omdlelého Jílka temnou síní, chodbou sloupovou a krásným, sgrafity vyzdobeným nádvořím na maličké prostranství, ze všech stran vysokými zdmi obklíčené, kde tiše

a zpěvně šplounala studna. Položili jej na dlažbu, mezi jejíž drobnými kameny všude vyrážela zelená stébla trávy, a lili na jeho krvavá záda a na jeho ubledlou hlavu dlaněmi vodu.

Pak zapískl jeden z biřiců, a z postranní chodby sloupové vyšla obstarožná žena, manželka vrátného; na žádost biřicovu, jenž zároveň rozkaz páně hejtmanův jí opakoval, přinesla v kalíšku zahnědlou tekutinu, a snaživši se ztrýzněnému bludaři rozevříti ústa, lila do nich prostředek osvěžující. Podařilo se jí to jen zpola; většina sílících kapek rozlila se po hrubé košili věžňově a mísila se s chladnou vodou, jíž i přední, tělo halící část všecka byla prosáklá.

„Eslipak se vzbudí?“ ptala se fortnýřka trýznitele Jílkova, vidouc, že oči hochovy zůstávají stále zamhouřeny a že tvářím jeho červeni nepřibývá.

„I vzbudí dost!“ zněla odpověď. „Dyť tak tuze mnoho nedostal za svoje zapírání a svou paličatost! Dost často dává vzácný pan hejtman vysázeti ran sto!“

„Je náko silně slabý;“ podotkla vrátná útrpně, „žebra by na ňom spočítal...“

„Ale na outěk a na vzdory je stejně silný dost,“ posmíval se biřic. „Tak se mi zdá, že nabývá vědomí; Tomáši, pomoz, pozdvihnem ho s kamení a zasej k panu hejtmanoj na kancalář dovedem.“

Jílek skutečně, políván jsa neustále ledově studenou vodou šplounající kašny a dotýkán chladnými kameny nádvorní dlažby, nabýval života, otevřel matné oči, rozhlížel se kolem, a vida strmé zdi pokryté tesanými kameny díla škrábaného, nemohl se upamatovati, co se s ním děje a jak sem v úzké prostranství přišel. Žáda jako oheň dosud jej páčila a velmi bolela; jakmile sebou po prvé pohnul, stala se bolest téměř nesnesitelnou. Zrak jeho utkvěl na obou biřicích a na neznámé ženě, která pohlížela naň tak útrpně a měkce, že teprve její účastí uvědomil si nevýslovnou svoji bídu a sám nad sebou se rozplakal. Leč strážcové nic nedbali jeho pohnutí žalostného, uchopili jej oba zpod ramen, třeba bolestí dotyku jich křičel; a mezitím co žena dlouho

na hochu prodlívala pohledem, pak ruce sepjala a pokřižovavši se modlitbičku šeptala, vlékli muži Jílka zpět do sloupořadí, obkličujícího vnitřní nádvoří, a dále ke dveřím železnými pruty pobitým.

Zde očekávalo ztrýzněného Jílka překvapení neobyčejné: do kanceláře právě vcházel velebný pan misionář Daniel Pelikán, jenž na stropě jarošovském jej a Šplíchala dopadl, a za ním strejc Chadimů a bývalý mistr Marel! To jistě je pan páter obeslal, aby svědčili proti němu, koho ze země odvedl, komu knihy evanjelické donášel a jak si nevěrecky proti zákonům církve katolické počínal!

Hlava Jílkovi se zatočila leknutím a strachem; zapomínal téměř bolesti tělesné pro skličující dojem, jímž naň působilo nenadálé a nebezpečné shledání. Nyní všechno mlčení a zapírání nikomu platno nebude, pomyslí si – leda snad, že bratra Ostrého a Jakuba Janka zachrání, o nichž ani strýc Chadima, ani mistr Marel povědomost nemá.

Páter misionář a oba vesničané nezpozorovali sklíčeného Jílka a jeho strážce, až když se všichni z tmavé síně octli v kanceláři pana hejtmána; zde duchovní zkoumavě a přísně zraněného vězně prohlížel, Chadima vrhl naň pohled vítězoslavný a Marel obojetně se ušklíbl. Hochovy bledé líce, třesoucí se nohy, skrz naskrz zmáčená košile, na těle lpící, na níž tu a tam počaly proskakovati krvavé skvrny – nepohnuly ani dost málo mysllemi přítomných: vždyť to tu stál bludař proklatý, jenž rodné obci a celému panství byl na hanbu a škodu – na takového trýznění a trest žádný, ba ani šibenice a katův meč nejsou přílišny!

Duchovní pozdravil zámeckého hejtmána, jenž opět na sedadle o vysokém lenochu za stolem seděl a patrně vyslychal Šplíchala a Kačku Kulhavou, kteří před ním stáli, žalárníkem jsouce střeženi; Chadima lubenský a mistr Marel širokodolský také nemotorně, ale hluboce až k zemi se ukláněli mocnému pánu, nejmilostivější jich vrchnost zastupujícímu.

Jílek, jsa nesmírně sláb, chtěl couvnouti ke stěně a na ni se opřít; avšak i štokmistr i biřici strčili jím kupředu, takže opět ocitl se tváří ve tvář hejtmanu zámeckému. Tento posunul sedadlem nejbližším, vyzýváje pana pátera misionáře, by se posadil; avšak duchovní jen odmítavě pokynul rukou, postavil se na konec stolu naproti písaři, a vztyčiv vysokou, černým hávem oděnou postavu svou ještě více, započal: „Tvrdošíjnost tohoto kacířského poddaného, jenž ani bludů svých zřící, ani spoluviníky svoje udati nemíní, velmi nás zarmucovala za ranního výslechu dnešního. Budiž Bohu a blahoslavené matce Ježíšově žalováno, že nebyli jsme s to vyzvědět ani jediného poddaného zbloudilého, jenž, jím jsa vylákán, za hranice utekl neb knihy zapovězené a hříšné ve svém stavení přechovává. I hodlal jsem vydati se znova do farnosti sebranické, bych bližších zvěstí o zbloudilém a jeho přívržencích se dopátral. Tu přišel ke mně tento zbožný muž, který již jedenkrát na stopu uprchlého Jílka mne uvedl, a vypověděl mi, pokud sám věděl, koho Jílek Jan do Gerlachsheimu odvedl, s kým, vraceje se do Čech, obcuje a komu knihy, Klejchem Václavem tištěné, dodává a dodával. Aby dotvrdil svědectví svoje, přivedl jiného z panství poddaného, u kterého vězeň náš za chlapeckých let krejčovství se vyučil.“

Pavel Chadima velmi pozorně řeči misionářově naslouchal, při ní se zardíval, radostně se usmíval a neustále malé, skrčené své tělo ukláněl. Hořel patrně netrpělivostí, by příbuzného svého ze všech jeho těžkých poklésků usvědčil a mocnému panu hejtmanu se zavděčil.

Když pan páter skončil, obrátil se hejtman k mužíkovi a tázal se. „Tys poddaný zámku litomyšlského?“

„Poňzene prosím, nylostivý pane hejtmane, su, po celej svůj život až do smrti nejdelší poddaný nejvernejší! Mám chalpu v Lubným po otcj, už na ní sedíme kolikátý koleno, robotu vodbejváme spravedlive a vod svatý církve katolický nikdá sme nevodstoutyli. Su ve dvojím bratrstvu a vodím ty pouty a proceství na Chlumeček

k velebnejm panům páterům jezovitům, k Mejtu do Knířova a taky až na Moravu...“

Duchovní Pelikán pochvalně přikyvoval hlavou a pravil hejtmanovi: „Sebranický pan farář Krištof, můj milý hostitel, velmi na muže tohoto zbožného spolehá. Činí se, seč jsou síly jeho, by v obci Lubném, dosti bludařstvím načichlé, upevnil přesvatou víru naši. Jak sám vypravuje, vede lid na pouti, sošky pořizuje a vyzdobuje, nábožné písně s poutníky cvičí. Jak ráčíte spatřovati, vzácný pane hejtmane, zapírá i hlas krve a vlastního příbuzného udává, jsa té radostné naděje, že v lůno svaté církve jej vrátí.“

Hejtman pohlédl na Pavla Chadimu dosti vlídně, takže mužík znova radostí se začervenal, neustále ruce si mnul a se pousmíval, pak otázal se Marela: „Tys také z Lubného?“

„Poníženě prosím, nejsem; ale jako poddaný k zámku v Litomyšli patřím a na atest a dovolení nejmilostivější vrchnosti v Chrudimi a v Praze krejčovně jsem se vyučil. Jsem narozenej a usazenej v Šírokým Dole a řemeslo tam dělám už kolik let.“

„Nejspíše na straně zámecké, jinak bys patřil k městu Poličce,“ podotkl hejtman. „A nazýváš se?“

„Poníženě prosím, Milosti, Stanislav Marel č. 68 a tady lubenskej je Chadima Pavel z numeru šestnáctýho,“ vysvětloval krejčí, sladounce se usmívaje a snaže se, by co nejpěkněji a nejušlechtileji před panem hejtmanem hovořil a si vedl.

„Co jest vám známo o uprchlém Jílkovi, jeho rodě, o lidech, které navštěvoval zjevně i tajně? Mluv širokodolský!“ vyptával se hejtman.

„Ejnu, poníženě prosím, Milosti, když k našim přišel, dál hrozně hloupýho, domáciho; myslil jsem si, z tebe bude dělník poslušnej, jak se patří, ustrnul jsem se nad ním. Ale sotvaže všemu sem ho naučil, začal slotit, hejřit, se toulat, do toho božího kostelíčka nikdá nepách, jen v šenku nejrejš se povaloval.“

Jílek sebou trhl, a obrátiv se rychle tělem, nedbaje bolestí, k Marelovi, rozevřel do široka oči a natáhl proti němu ruce, jako by mu ústa zakrýti chtěl. Marel, ten machometán, který Boha a Ježíše Krista přímo zapíral, který sám k hříchu jej sváděl – tento Marel žaluje na něho pro bezbožnost?

Leč štokmistr zadržel Jílkovy paže a krejčí, nic se másti nedávaje, pokračoval: „Potomej, aby před matkou a přátelama se očistil, dal se na tu bludnou víru, pořádem ležel v knihách, sháněl je, kde moh, na Světích, na moravskej straně v Krásným a v Daňkovicích – aspoň sem tak o tom slyšel hovořit. To už ale u mě nedál, už byl vyučenej a chodil s práce pořádkou – já bych mu byl takovou lotrovinu nestrpěl a na slavnej kanceláři hnedkom relaci byl podal! Hovořili lidi širocký a lubenský, že spaloval svatý obrazy a sošky a potomej ze strachu, aby se to neobjevilo, utek do Sacka.“

„Jak stalo se, že chlapec náhle propadl učení bludnému a čtení knih kacířských?“ zeptal se páter misionář. „Byl snad někdo z předků jeho oddán bludařstvu, mistře Mareli?“

„To, poňženě prosím, nevím; když já ho přijímal, ničehož nic slyšet nebylo,“ vykrucoval se krejčí, „ináč bych ho do práce nebyl vzal! Tuhle Chadima lubenskej všecko to bude vědít, přijde s Jílkem do přátelství, je otce jeho pravý bratránek,“ dodal zlomyslně, a usmívaje se přitom potměšile.

„Mluv tedy,“ obořil se hejtman na zaraženého mužíka, „co je ti známo o přátelstvu a obcování tohoto prokletého uprchlíka? Či snad sám, jeho otce bratrancem, nakažen jsi věrou proklatou?“

„Nylostivý pane,“ koktal ustrašený Chadima, „dyť sem poudal, že my žádnéj nikdá od svatý, samospasitelný církve katolický nevodstoutyli – Panenku Marji sme vzývali a bibli nikdá nemeli! To vod toho prokletýho plemena Phillipovýho šecka ta nákaza pochází – to bylo dycky pekelnou obludou kacířstva kousnuto! Bratránek Ilek, dej mu Pán Bůh lehký odpočívání, byl dycky katolickej křesťan spravedlivej – ale Ančka, tuhle Jeníkova máma, bejvala bludařka s celým

svým přátelstvem, proto taky do Sacka ušla s bratrem svým Fillipovým, jeho ženou a deckama! Z toho přátelstva ich tuhle Ilek nejvíc převed – může ich bejt dobře k dvaceti... Ona Ančka byla tak tuze zatvrzelá, že manželoj svýmu, dyž smrt mu hrozila, ani svátostma vod panáčka posloužit nedala, třebaže sem í k tomu radil a Jakub, chudera, tomu chtěl!“

„Lžete, strejče,“ vyrazil ze sebe Jílek bled hněvem, „ináč, dokonce ináč můj otec smejšle!“

„Budeš ty ny hovořit! Ničehož nic už nepamatuješ, byls sotva vejrostek a já byl tehdivá u vašich. Pantáta byl člověk spravedlivej, protože byl z rodu našeho, ale máma, ta je slota kacířská vodjakživa – Šak ted'komej má, co í patří; chalpa pustne, z role je ouhor samý kamení a Ančka nekde v Sacku chodí s holej po prosbe...“

„Pověz nám, co jest ti dále povědomo o poddaných, které Jílek odvedl aneb odvésti chtěl ze země,“ přerušil hejtman Chadimovy rozvláčné výčitky. „Onen Fillipi a jeho přátelé – jsou to též poddaní nejmilostivější vrchnosti naší?“

„Neé, nylostivý pane; Voldříští patřej k majstratu ve meste Poličce a ti na Svetích sou na rychmburský půde. Já jenomej vím, že smejšlel Jeník vyvíst bratra svého Iříka, a to sem mu překazil, a potomej že knihy zakázaný donáší k Mřeňom širockejm – ale ty sou taky poddaný k mestu Poličce.“

„Písaři, zapiš všecka ta udání,“ poroučel hejtman, „na Jiřího Jílka nechát má rychtář náš v Lubném dobrý zřetel a o sedláku Mřeňovi budiž zpráva podána radě města Poličky.“

„Poňzene prosím, nylostivý pane hejtman, neráčeť ny zazlívát, že se vopovažuju,“ pravil náhle Chadima, „ale ted'komejc sem vzpomenul, že tuhle Jeník, dyž ze zeme ucházal, psal rychtářoj našemu list a v ňom ke všemu se znal! Rychtář ny ten list pučil pro velebnýho pana misionáře – dyby snad jemnostpán páter na to svolil to skládání přečíst.“

Hejtman tázavě pohlédl na duchovního. „Nevzpomněl jsem vpravdě, že svěřena byla mi listina ta dosti důležitá,“ podotkl páter Pelikán, sahaje v řasy svého splývavého roucha. „Račte ji, vzácný pane hejtmane, dáti přečísti; i seznáte znovu, jakou měrou mysl uprchlíkova pohroužena je v nevěrectví a v zemězradu.“

Podával jakýsi zažloutlý, hrubý, pečlivě složený papír hejtmanu, který jej rozevřel, veň nahlédl a pak se slovy „Čti, písáři!“ svému úředníku jej doručil. Písář četl chvíli rtoma, pak nahlas započal: „Milý rychtáři vůbce Lubnýho –,“ zarazil se, opět potichu jako by slabikoval, potřásl hlavou a řekl konečně: „Vzácný pane můj, jsou to divné klikyháky; které písmeno tiskacím, z knih opsaným, jiné psacím se mi zdá – nedovedu smyslu všech slov uhodnouti. Se vzácným dovolením Vaší Milosti potřeboval bych ke přečtení více času! Snad by bylo lépe, kdyby poručil zajatci, aby svoje skládání přečetl sám?“

Zámecký hejtman se zakabonil, vytrhl písáři list z ruky, nahlédl zlobně a pak hodil jej Jílkovi k nohám se slovy: „Zahráváš si na vyslance kněžského, na predikanta, lid poddaný na svou víru verbuješ, knihy jim nosíš a předčítáš a nakonec ani slušně psáti a čísti neumíš, selský chomoute hloupý! Přečti nám, cos tuto rychtáři napsal, ale dle pravdy, jinak dám tebe biřici znova zmrskati.“

Jan Jílek chtěl se sehnouti po listu u jeho noh na cihlové podlaze, avšak pro slabost, pro nesmírnou bolest v zádech a kříži a pro ruce stále ještě spoutané nechtělo se mu dařiti. I zdvihl štokmistr list a v ruce věžňovy jej vložil.

Jeník zcela dobře na psaní to se pamatoval; bylť je napsal asi před rokem, kdy po čtvrté do Čech z Gerlachsheimu zavítal, matku svou, strýce Fillipi a mnoho jiných Oldříšských a Březinských s sebou odvedl a tím jaksi nadobro všecky svazky s domovem a chalupou v Lubném přerušil. Vložil v ně, pokud pro neobratnost slohovou dovedl, všecku, vroucí mysl svou a ještě dnes pamatoval si, kterak sobě přál, by list jeho na rychtáře a všecku obec mocně působil. Neobával se

nikterak přečísti skládání svoje, vždyť to, co v něm obsaženo, řekl již páterům misionářům i při zajetí v Jarošově i dnes zrána za výsledku na radnici, řekl to, pokud byl tázán, i zde přísnému panu hejtmanu zámeckému. Jen kdyby zraněná záda při nejmenším pohybu tak krutě jej nebolela, kdyby oči trampotami tří denního žaláře ztrýzněné neplnily se ihned slzami!

Pobídnut jsa přísným pohledem hejtmanovým a nemilosrdným štulcem štokmistra, jenž neustával Jílka i oba ostatní vězně bedlivě pozorovat, četl Jeník:

„Milý rychtáři vůbce Lubnýho! Nastokrát vás a všechnu vůbec pozdravuju, za všeko, co ste ny šickni dobrýho prokazovali i pantátoj nebožtíkoj i matce, nastokrát vám dekuju a vedomost vám dávám, že z vůle Boha Hospodina a pro svedomí ze zeme český a z vůbce ujdít musím. Já ani paňmáma protivá nikomu ničehož nic nemáme, tuze rádi bychme šecky povinnosti a dane císařský, k milostivej vrchnosti a k vůbci vybejvali, na robotu chodili a ve všom poslušni byli. Ale pro svedomí nemůžem! My nejrejš ve vlastním stavení a ve vobci rodnej bychme Hospodinu sloužili podle praudy; ale to nám dovoleno nejní. My se nikdá modlám, obrázkům a soškám klanet nebudem, protože je to řích protivá Hospodinu, Pánu zástupů, který je jediný Bůh pravý, a Ježíši Kristu, jeho synu. My budem číst v bibli svatej vo bolestnej smrti Kristově a budem se učít jeho praudě a řečem osvícenejch jeho apoštolů. Tak to konal otec můj nebožtík a pobožní předkové – taky my při víre beránkovéj zůstanem. Ta jedenkrát v Čechách všude panovala, ale ted’komej je vypovezena do ciziny a jedinej stánek pravej si tam vyvolila. Och rychtáři milý, dybyste moh seznat i šecká vůbec, kerak tam v Sacku, Gerlachsheimu u pana otce Šulce sloužíme Bohu podle praudy, kerak ouplná spokojenost a blaženost je v našom srdci! Potomejc byste smejšlel taky ze zeme ujdít, kde panuje ted’kom nepravost, blud a ukrutenství! Protož, rychtáři a sousedí, me ani paňmámu neproklínejte, ale i dýlej šeho dobrýho nám přejte a naši chalpu

i role vopatrujte. Já, Jan Ilků z Lubnýho na širockej ceste č. 79, do ochrany Boha Hospodina vás šecky poroučím.“

Když Jílek dočetl hlasem chvějícím se, bylo znáti hlubší pohnutí jen na Šplíchalovi a Kačce Kulhavé, jimž list mluvil přímo z duše. Páter misionář zahrozil na Jílka prstem, Marel krejčí se v tichosti poškleboval, starý Chadima zlobně sebou vrtěl, jelikož slova Jílkova znova na něho vrhala podezření, že jest přece jen z rodu kacířského, a zámecký pan hejtman zabručel: „Stará, mnohokráte odzpívána píseň! Kolikrát ji asi již stěny této naší vrchnostenské kanceláře uslyšely, co se bludy mezi poddanými vzmohly! Věřu,“ obrátil se k duchovnímu Pelikánovi, „poslouchání mohli jsme si ušetřiti, reverendissime! A výsledku nižádného takořka jsme se výslechem dlouhým nedopátrali. Zvěděli jsme jméno několika čtenářů kacířských knih a nevěrných poddaných našich, poličských a rychmburských, ale nitky celého spiknutí nezachytili. Tento hoch není vůdcem výpravy a osnovatelem jejím, tím buďte ubezpečen, velebný pane misionáři, jest příliš omezený, blouznivý – jest toliko nástrojem někoho, jehož neznáme!“

„Račte poshověti, vzácný pane hejtmane, až se navrátí páni kaplani a biřici z Heřmanic Českých,“ konejšil duchovní rozmrzelého pána. „Mnohé a platné známky tomu svědčí, že v Heřmanicích cosi neobyčejného na úkor naší svaté víry katolické se děje. Došla nás zpráva, že ve vesnici té uschováno knih množství veliké; také sobě jemnostpán děkan Náchodský z Neudorfu i páni kaplani neustále stěžují do urputnosti mládeže heřmanické. Zdá se, že je ve tvrdošijnosti jejich podporuje zejména jakýsi sedlák Strnad a jeho sousedé, chalupník Jandík...“

Jeník Jílků zbledl a počal se třásti na celém těle jako v zimnici; nebylo ovšem velkého popudu třeba, by jeho zmořené, zraněné tělo podléhalo dojmům trapným a neočekávaným. Slovy misionářovými mizela naděje, že alespoň bratr Ostrý, drahý pana otce Šulce pomocník a opora obce gerlachsheimské, bude bezpečen před štokhauzem

a výslechy v Litomyšli. Je-li bratr Jandík v podezření bludařství, odebrali-li se k němu kaplani – pak je vše vyraženo – neboť právě u Jandíka bývali vždy všichni gerlachsheimští a hennersdorfské exulanti hospodou, u něho býval i sklad Liberdovy Harfy, Zákonků a jiných knih v Loubně a Žitavě tištěných a do Čech tajně přinášených...

Úzkost a rozčilení, jež Jílek náhle jevil, bylo tak silné a zřejmé, že i štokmistr a k významným jeho pohledům páter jezuita si ho všiml i přistoupil duchovní k hejtmanu zámeckému a pravil mu polohlasně: „Stopa naše vede cestou správnou, vzácný pane hejtmane. Vizte, vězeň z Lubného se třese bázní; jistěť, že spoluviníci jeho právě v Heřmanicích páší rejdy nekalé.“

Tvář hejtmanova nanovo zrudla a čelo hrozivě ve vrásky se stáhlo: „Jítku,“ obrátil se k Jeníkovi, „chceš dobrovolně vyznati, s kým a za jakými úmysly přišel jsi do Čech a na naše panství? Povíš-li nám jména svých průvodců a místo, kde se nyní bezpečně zdržují, přičiníme se o to, by ti trest za provinění tvá byl zmírněn. Pakli k bludům svým připojíš ještě úskok a tvrdošijné zapírání, věz, že podle patentů císařských zákonů duchovních kyne ti hranice, meč katův neb doživotní vězení na galejích! Chceš pravdu vyznati, vše vypovědíti?“

„Nemůžu podle svědomí svého ničehož nic povedít, co sem už neřek,“ odpověděl Jílek, stále se ještě na těle chvěje, ale jinak pevně.

„Pamatuj si, chlapce bezbožný, že tebe biřicem na kusy dám rozsekati, okáže-li se, žes zapíral neb lhal!“ křičel hejtman, opětně pěstí na stůl buše, až krajky svých manžet a ozdobného náprsníku uvedl v divý nepořádek. „Stokrát jsem tvrdil nejmilostivějšímu panu hraběti, lépe by bylo všechny kacíře na panství jeho bez výslechu na jedné hranici upálit!“

„Leč spása jich duše, vzácný pane,“ namítal duchovní konejšivě „pomnětež, že větší jest u Boha plesání nad jedinou ovečkou obrácenou než nad devadesáti devíti spravedlivými!“

„Neklamte se, reverendissime, nižádného z bludařů těch nadobro v lůno církve nenavrátíte,“ odvětil hejtman posměšně a netrpělivě.

„Poddaní jen z bázně a úskoku kacířské články odpřisáhnou, a jakmile dovolíme do dědin jejich se vrátiti, upadávají v bludařství znova, znova bibli a knihy na indexu zapsané čítají a tajně v lesích k čarám hříšným se scházejí. Mám toho zkušenost věru od času, co tu zasedám; ustavičně nové a nové žaloby na kacířské a nenapravitelné poddané docházejí.“

Za konečných slov hejtmanových bylo slyšeti zvenčí, z nádvoří zámeckého, vzmáhající se hluk. Páter jezuita pozorně naklonil ucho směrem ke dveřím a pravil, všecek jsa rozrušen: „Snad, vzácný pane, vrátili se poslové z Heřmanic Českých a přivádějí emisaře saské...“

„Štokmistře, odevzdej vězné biřicům a nahlédni, co se děje,“ poroučel hejtman žalářníkovi, jenž ihned k východu pospíšil. Jakmile však otevřel dvěře ve sloupořadí zámeckého dvora vedoucí, bylo viděti veliký zástup lidu, jenž jako proud ke kanceláři se valil; jednotlivé výkřiky, pokud bylo lze rozeznati, zajatým kacířům klnoucí, zaznívaly až sem, leckde nad třírohé klobouky mužů a objemné čepce žen vynikaly ruce a pěstě hrozebně zdvižené.

Jílkovi podařilo se přes úzkostlivou stráž biřiců jej obklopujících a přes zmalátnělost rozbolavělých údů obrátiti se; i spatřil v čele pohnutého zástupu dva mladé muže v řízách kněžských a jim po boku hrubé postavy serbusů, ani vedou – drahého bratra Ostrého, průvodce jeho Jakuba Jankova a věrného Čechů gerlachsheimských hostitele Jandíka! Diváci z obyvatelstva litomyšlského, k nimž družili se někteří Heřmaničtí, Bohňovičtí a Sedlišťští, byli provázeli bludaře zajaté po celou cestu předměstím Českým, dolní branou a horou Olivetskou a hlučeli a tísnili se nyní kolem přibylých. Leč pravidelná tvář bratra Ostrého byla zcela klidna a jako kamenná, takže Jílek, v němž jako by byla za příchodu zajatců všecka krev prouditi přestala, se zastyděl a v duchu příkladem Ostrého se posiloval. Jakub Janko a dobrý, měkký Jandík jevili vzrušení patrnější; ba tento poslední, když spíláno mu a natahovány proti němu pěstě – měl věrné oči plny slz!

Zástup chtěl vedrati se též do kanceláře; avšak serbusové bezohledně nejzvědavější odstrčili a zavřeli hmotné dvěře, takže se před hejtmanem octli pouze páni kaplani, heřmaničtí zajatci a jich biřicové.

Jeden z kaplanů, muž štíhlý, mladistvý, růžové tváře a rusých, lehce zkadeřených vlasů, rychle přistoupil ke stolu a pravil chvatně: „Zle je, velice zle v Heřmanicích, vzácný pane! Všecka ves vypukla ve zjevnou vzpouru, těmito zlořečenci jsouc nabádána! Račiz Vaše Milost odeslati do vsi ihned něco vojska na zámku přítomného a za další požádati do Chrudimě. Veškerá mládež mužská hodlala s těmito vyslanci proklatých kacírů ujíti službě vojenské i robotě panské do Sacka; ženy a dívky je utvrzovaly ve vzpouře, ba Strnadova Marie, dcera předního sedláka, a jak se nám podobá, hlavního podněcovatele, jako lítice sobě vedla, když knihy jsme zbloudilcům odebírali a ku přijetí svatě víry katolické je nabádali! Zanechali jsme v Heřmanicích tři pacholky zámecké; avšak, vzácný pane hejtmane, ti ubozí neodolají dlouho krutosti rozzuřeného lidu selského! Račtež pro jich bezpečnost a na ukrocení vzpoury ihned opatření moudrá učiniti!“

„Jen přísnost největší a bezohledná zde spomůžte,“ dodal kaplan druhý, „jinak račiz Vaše Milost věřiti, že veškero panství litomyšlské v jedinou výheň kacírství se promění! Jet' jedu a síry záhubné nahromaděna síla veliká; tento muž zde,“ – ukazuje na Jandíka –, „měl v komorách tajných téměř sklad spisů zapovězených, bludných!“

„Písaři,“ nařizoval hejtman, „pospěš a rozkaž jménem mým, by odebrali se vojíni, co jich na zámku a v městě pohotově, ihned do Heřmanic. Já za chvíli koně osedlati dám a za nimi pospíším, bych věci velebnými pány mi oznámené vyšetřil. Vy, reverendissime pater, doprovodíte mne laskavě jako komisař duchovní. Hodlám pouze s těmito zajatci zde opatření učiniti!“

Písař odešel ukloniv se a hejtman zase chvatně tázal se růžolícího kaplana: „Jsou-li vám povědomi lidé, které zajati jste dal, velebný pane? Jsou poddaní k zámku litomyšlskému?“

„Tohoto zde,“ vysvětloval kaplan, ukazuje na Jandíka, „který bludné knihy rozšiřoval a kacíře z ciziny přicházející u sebe nočně přechovával, známe valně let; nazývá se Jandík i jmín byl námi za muže počestného a věrného. Ostatní dva přišli prý s jinými ještě uprchlíky ze Saska, by několik rodin odvedli; jména i původ jejich jsou nám neznámy.“

„Jsem Jan Ostrý z Černilova na panství smiřickém,“ pravil neohrožený pana otce Šulce pomocník zcela klidně, „a tento jest Janko Jakub z Čermné, poddaný panství lanškrounského. Dávno zahrnala nás touha po pravé službě Kristově za hranice milé vlasti; i bytujeme nyní v Gerlachsheimu, doufajíce v Hospodina, že popřeje nám v míru a radosti se vrátiti.“

Hejtman zámecký udiveně naslouchal klidné, důstojné a vybrané řeči bratra Ostrého, jenž zcela neohroženě díval se mu ve tvář, a jak se zdálo, nijaké trýzně se neobával. Pak ale připadlo mu ihned na mysl, že opovázlivosti jeho nebude lze dlouho čeliti a za ni řádně jej trestati, jedině, co bude lze tu činiti, jest, že odevzdá jej misionářům, by na víru katolickou jej obrátili, a nepořídí-li tito, že zašle jej k jednání dalšímu vrchnosti, jejíž byl poddaným.

I nastoupil na místo podivu vbrzku hněv proti smělému emisaři a vzápětí pomýšlení, že je snad ve spojení s Jílkem, poddaným zámeckým... Je-li tomu tak, pak běda Jílkovi lubenskému, který tak drze a tvrdošíjně spolčníky své zapíral!

„Pročs přišel z Gerlachsheimu do Čech, na panství nejmilostivějšího pána našeho pana hraběte Trautmannsdorfa?“ tázal se Ostrého přísně.

„Vzkázali bratři a sestry v Kristu, abych vyprovodil je ze země strádání v krajinu Gosen, kde je mír a pokoj Hospodinův. Veliké útisky činěny prý byly jim od kněží ukrutných a vrchnosti světské,“ odpověděl Ostrý rovněž klidně a důstojně jako prve. Žíly na čele hejtmanově pod kadeřemi do běla poprášenými opět nabíhaly, leč on krotl hněv svůj a vypytał se dále: „Kdo přišel s tebou do země?“

„Jakub Janko věrným byl soudruhem mým.“

„Neměls pomocníků jiných, způsobuje pozdvižení v dědině naší Heřmanicích Českých? Tuto Jílka z Lubného a Šplíchala jarošovského společníky jsi nemíval?“

Ostrý obrátil k dobrému hochu jasné a výrazné své oči, jako by k odpovědi jej nabádal, ale sám mlčel. Jeníkovi zdálo se, že dívá se ze zraků bratra Ostrého sám Kristus Ježíš, tázaje se ho: „Zůstaneš věrným služebníkem mým, či zapřeš mne, jako zapřel mne Petr apoštol před Římany a Židy?“ Rozmýšlel se chvíli, připomínaje si strašnou hrozbu hejtmanovu, objeví-li se, že zapíral... Ale pak se vzmužil a zašeptal s hlavou sklopenou: „Šel sem do Čech s bratrem Ostrým a smejšleli sme spolem jít do Gerlachsheimu a omladinu vyvíst...“

Páter Pelikán významně pohlédl na hejtmana a tento obořil se na Jílka: „Byls někdy v Heřmanicích – znáš tohoto poddaného našeho Jandíka tuto z bludařství a přechovávání knih usvědčovaného?“

„Byl sem s bratrem Jandíkem kolikrát – sám Zákonky a Harfu sem mu dones...“

„Chlape nestoudný, prolhaný – a tys zapíral, když jsme se tebe tázali, zdali máš povědomost o lidech po panství se potulujících a poddané do ciziny verbujících! Pamatuješ-li, jakým trestem jsem ti vyhrožoval? Serbuse, chop se ho a bičem ran sto mu vysázej! Vězně ostatní do štokhauzu zaveďte, ve kládu je sevřete a pokrmu ani nápoje žádného jim, štokmistře, nepodávej do odvolání. Černilovského a lanškrounského kacíře ve vaše ruce odevzdávám, reverendissime pater; ostří výmluvnosti své na nich zkoumejte, jakmile se mnou z Heřmanic Českých se vrátíte. Poddaní města Litomyšle dne zítřejšího na radnici zavedeni buďtež; nechať purkmistr a páni jich vyzkoumají! Za všechny vězně ručíš mi, štokmistře, životem a přísahou.“

Za nařizování toho zdvihl se hejtman z hlubokého sedadla svého a kráčel ke dveřím; mezitím byl se jeden z biřiců uchopil Jílka a počal opětně do zad jeho, zkrvavenou a dosud neoschlou košilí

pokrytých, nemilosrdně bušiti. Avšak již při ráně desáté pozbyl ubohý vězeň, tolika byly i tělesnými i duševními zmořený, vědomí, a než ještě hejtman zámecký s páterem misionářem a pány kaplany dveří dostoupil, skácel se na zem. „Vzácný pane,“ pravil duchovní Pelikán, zastavuje hejtmana, „vězeň určeného počtu ran nesnese a živ je nepřetrvá; raději vykonání trestu přeložiti na některý den jiný, až sil mu přibude!“

„Aj, vy za bludaře se přimlouváte, reverendissime,“ odušil hejtman posměšně, prodlévaje okamžitě zrakem na nehybné, natažené postavě hochově.

„Blahoslavená matka Kristova hledí v nitro moje a zří, že daleka jest mne shovívavost ke kacířům hříšným –“ pravil misionář nevrle, „avšak pomnětež, že jest nám urvati duši vězňovu mocem pekla a vrátiti ji svaté církvi! Podlehne-li ranám Vaší Milostí nařízeným, marno bylo všecko úsilí, marna práce moje!“

„Nuže, staniž se po přání vašem, důstojný otče,“ řekl hejtman, pouštěje jizbu, „vzkříte Jílka a s ostatními odvedte!“

Bratr Ostrý, Jandík, Janko i oba jarošovští sourozenci velmi se podivili přímluvě pátera Pelikána a byli jí rádi; útrpně prodlévali zraky na bledých hochových lících, zavřených očích a zbitém, zkrvavěném těle, trudně si připomínajíce, že je zítra neb pozítří čeká tentýž krutý osud.

Leč Jeník Jílků ničeho nebyl slyšel ani ze slov jezuitových, jej zachraňujících, aniž cítil a viděl útrpných pohledů svých soudruhů. Dlouhý, třídní půst, jenž spíše přiosťřen než zmírněn byl požitím horkého chleba a nechutné vody, rány bičem, strach o soudruhy, přísná slova rozezleného hejtmana – vše to vyčerpávalo tou měrou veškery jeho síly, že objala jej mdloba nekonečná. Dalo štokmistrovi a biřicům mnoho práce, než zdvihli hochu s cihlové dlažby, na nohy jej postavili a spolu s ostatními vězni zpět do štokhauzu dovlékli.

VII

Rok čtyřicátý

Sporé šedé světlo podzimního rána zvolna vnikalo zamřežovaným okénkem v komůrku Jílkovu a dotýkalo se jeho schoulené, ke špaluku přimklé postavy. Vězeň ve spánku několikrát sebou pohnul, až zřetelně zachrastila sláma, za lůžko mu poskytnutá, pak otevřel oči, dívaje se jako tupě a bez vědomí kolem sebe, a opět víčka zavřel. Po chvíli zúplna protrhla se clona spaní, Jílek posadil se, rukou volnou protíral si oči, avšak bylo zřejmo, že zplna upamatovati se nedovede, kde jest a co s ním se děje.

Rozhlížel se kolem sebe tak udiveně, jako by očekával, že uvidí cosi jiného než černé, pavučinami a plísní pokryté stěny komůrky, rovněž tmavý klenutý její strop, špalek a kládu poblíž sebe a v koutě hromadu mučičích nástrojů na sebe nakupených, jež zvláště za sporých paprsků měsíčních sem vnikajících jevíly se skupinou tak příšernou. Zabaven jsa představami zcela jinými, zapomínal, že předměty ty obklopují jej již téměř po sedm měsíců den co den a že zná až k zoufalosti zřetelně každyčkový rys ponurého svého okolí.

Jen velmi zvolna nabýval úplné duševní jasnosti; a když konečně vše sdostatek si připamatoval, bylo mu úzko i radostno zároveň. Jaké to byly dny, tyto tři poslední! Těžší než všechny dlouhé týdny a měsíce předchozí v žalární komůrce strávené!

Když po opětovaném vyslychání na radnici před purkmistrem a pány, i na zámku před hněvným hejtmanem, po nekonečném přemlouvání pátera jezuity i pánů kaplanů Jílek nadobro uzavřen byl v nejmenší komůrku štokhauzu, tu usídlil se klid dosti radostný v srdci hochově a on téměř plesal, že přáno mu trpěti za pravdu, za boží zákon, že přáno mu učiniti alespoň něco za Ježíše Spasitele,

jenž pro něho a lidstvo učinil tolik, krev svou prolil, mezi lotry na kříži potupným pněl. Učinil ze své prosté mysli pravý stánek Hospodinův a stokrát za dne vzdychal: „Ó, přijď ke mně, Kriste, ženichu sladký duše mojí.“

Po několik dní stále slyšel Ančku Kulhavou vedle sebe notovati žalmy zpěvací; i počal jí přizvukovati, ba horlivěji a vroucněji zpívati než ona sama – bylť se v Gerlachsheimu a na svých četných poutích do vlasti naučil všem zpěvům Harfy nazpaměť a nic mu nepřekáželo, že mu páter Pelikán tehdy v Jarošově knížečku vzal. Spíše želel odňatého mu Zákonka; byl by tak rád znova četl řeči Kristovy i apoštolů a jimi se posiloval. Třebaže byl obyčejně ke špalku připevněn, a někdy, zvláště z počátku, i v kládu svírán, padalo okénkem přece tolik světla v malou mučírnu, že čtením byl by se mohl zabývati.

Náhle umlkla Kačka, vdova; netroufaje si štokmistra zeptati se, co stalo se s ní i se soudruhem Šplíchalem, domníval se Jílek, že po zmrskání náležitě byla, jak jí předpověděno, poslána do obce své zpět a tam přísně pozorována. Vzpomínal dosti často na onen večer v baráku nad srázem strávený, na neohroženou chalupnici a ještě více na statečnou, růžolící její dceru, která tak lahodně zpívala a vším svým spanilým zjevem chudou chaloupku osvěžovala. Zda podaří se přece oběma ženštinám do Hennersdorfu neb Gerlachsheimu ujíti? Zda se s nimi kdy shledá? Zda byl Šplíchal méně kruté pány soudci posuzován nežli on, Jílek, poněvadž dosud lidí žádných ze země neodvedl a knih mezi věřícími nerozšiřoval – zda unikne záhy vězení a se sestrou a synovkyní se spojí?

O bratru Ostrém věděl Jeník Jílků zcela určitě, že dosud ve štokhauze je vězněn, ač jako s poddaným cizí vrchnosti a mužem výmluvným a sečtělým poněkud lépe s ním nakládáno než s bludaři k zámku neb městu litomyšlskému náležejícími. Bylť štokmistr i leckdy, zvláště za nucených procházek zajatců po dvorci věžeňském, prohodil slovíčko o bratru Ostrém, jak po celé hodiny s pány missionáři o náboženství se pře, jak důmyslně jim odpovídá, ne jako

rolník, ale jako mudřec a doktor v písmech nějaký. Často slyšel Jílek, jak štokmistr s pomocníky svými neb jinými služebníky na radnici zaměstnanými o tom rokuje, zdali se podaří velebným pánům Ostrého na víru svoji obrátiti, či zda budou nuceni panství smiřické k dalšímu jednání jej poslati.

I míval Jeník velikou a hlubokou radost, že bratr Ostrý tak statečně za pravé evanjelium Kristovo bojuje a jeho království tuto na zemi cestu razí. Chtěje mu souhlas svůj a potěšení upřímně najevo dáti, sebral Jílek leckdy útržek zahozeného hrubého papíru, kouskem cihly namísto rudky načrtal na šedou blánu několik slov a okénkem vězení Ostrého, dobře mu povědomého, poselství svoje soudruhu hodil. Tváří v tvář jen zřídka kdy s Ostrým se shledával; ani o Jankovi, Jandíkovi a ostatních Heřmanických bližších jednotlivostí se nedopátral, jen tolik z kusých rozmluv svého okolí vyrozuměl, že měla vrchnost i páni na radnici se vzpourou v Heřmanicích velikou práci, že i vojsko na pomoc si zavolali, aby omladinu zkrotilo, a že proto po mnoho neděl méně všímali si vězňů ostatních, již usvědčených a v bezpečné zajetí uvedených.

Tak míjely letní měsíce a citelný chlad, jenž za rána často v komůrce zavládal, upozorňoval Jílka, který týdnů a měsíců sčítati neuměl, nebude zima asi daleka. I jinak seznával, že čas zvolna, ale bez ustání plyne; jeho kožené nohavice dosud byly pevné, ale košile, která dvojnásobným mrskáním na zámku byla poškozena, počala se ležením na drsné slámě zvolna rozsypávati, takže byl Jílek nucen pečlivě ve hrubý soukenný svůj kabát se zatáčeti, by nahotu svou ukryl a odpočinek na drsném lůžku alespoň poněkud snesitelným učinil. Avšak i kabát ukazoval silné trhliny a nebyl dalek čas, kdy všecken oděv se rozpadne – a dosud štokmistr ani slovem se nezmiňoval, že o vězně na zimu nějak postaráno jest aneb že na svobodu propuštěn bude. Denně přinášel neb posílal mu za krejcar chleba, často tvrdého a plesnivého, řka, že jest částka pány vězňům kacířským vyměřená, a tu ještě bručival, co ta bludařská cháska

milostivou vrchnost a slavný magistrát stojí, lépe že by bylo všecky přes hranice metlami vymrskati, stejně prý krásnou českou zem jen znešvařují!

Jen mladistvá síla životní, přepevná důvěra v Hospodina a pomýšlení na Gerlachsheimské, hlavně na pana otce Šulce, matku a přátele, uchránila Jílka úplné zkázy tělesné a duševní; avšak neustálá nečinnost, nepřírozené polohy tělesné v kládě neb při špalku, nedostatečná strava a otravný vzduch mučírny způsobily v něm změnu. Zhubl strašlivě, hřbet, na němž dlouho nechtěly se hojiti rány a ještě déle trvaly modřiny, nahrbil se, kolena ohýbala se a klesala; plet' jeho, vždy bledá, stala se téměř příšernou bezbarvými rty a kruhy kolem očí, chmýří kolem úst a na lícních kostech vzrostlo v řídký a dlouhý plavý vous a husté vlasy stejné barvy spadaly, s vousem se mísíce, až na špičatá, vyhublá ramena hochova. Mírné a nepatrné jeho vzezření proměnilo se v podobu přímo zdivočilou; kdokoli v plném světle věžeňského dvora jej spatřil, couvl před ním ulekán...

Jílek to vše snášel trpělivě, zpíval ve své komůrce zpěvy z Harfy, připomínal si místa z evanjelií, vzpomínal na otce nebožtíka, na vzdálené přátele, prstem do prachu, pokrývajícího zem, kládu a špalek, kreslil písmenka, cviče se takto ve psaní.

Až tu náhle jako by kalich utrpení, stále ke rtům jeho nachylovaný a ochotně polykaný, měl přetéci a hořkostí nesnesitelnou měl býti naplněn vrchem! Již po nějaký týden bylo na štokmistrovi a na ostatních služebnících radničních znáti nepokoj a vzrušení; žalářník si pobručoval, teď že teprve bude zle, práce že přibude, a místa stejně nikde že již není. Jílkovi byly žaloby ty nesrozumitelné, ale přece pojímala jej chvílemi úzkost, že snad opět kdesi v blízké vesnici pronásledovány a náhončími udávány jsou děti pravé církve Kristovy.

Před třemi dny zavítal do komůrky Jílkovy po dosti dlouhé přestávce pan páter Daniel Pelikán, a vyptav se soustrastně, jak se mu ve vazbě daří a zdali upřímným přihlášením se k církvi katolické

nehodlá vbrzku zakončiti své trampoty, osvětlil náhle záhadu slov štokmistrových a způsobil mu hlubokou, sotva snesitelnou bolest! Pravilť misionář Jílkovi, když tento opětně jakékoli změně u víře se bránil, nic že odpor bludařů nadále platen nebude; obrátitť prý se Jeho Milost císařská a všichni katoličtí vládcové světa ke kurfiřtu saskému, nejen aby přístup do zemí svých uprchlíkům nekatolickým více nepovoloval, ale aby všechny uprchlé poddané císaři a vrchnostem jejich bez prodlení vydal a sídla jich v Sasku zrušil. K čemuž prý kurfiřt tím ochotněji přistoupil, jelikož chudí přistěhovalci vlastním jeho poddaným místa a výživy ubírají a jelikož z relací císařských ouřadů jasně vyrozuměl, že nejsou vlastně praví přívrženci evanjelia, vyznavači víry Lutherovy, jimž přístřeší poskytuje, nýbrž zbytky bývalých kališníků a husitů, rozličnými sektami bludařskými promíšené. I jistil páter jezuita Jílka, že není dalek čas, kdy Gerlachsheim, Hengersdorf, Schönbrunn, Bertelsdorf a Nový Salz budou opuštěny a se zemí srovnány a kdy města Žitava a Perno brány svoje exulantům, zvláště bratrským, nadobro uzavrou! Již prý počínají přední přívrženci bludné víry neúspěšnost svého jednání vyrozumívati, sám prý bratr Ostrý, čtenář a řečník tak důmyslný, přesvědčen byv důvody duchovních katolických, co nevidět úplné vyznání víry složí, načež propuštěn bude a do Černilova ku svobodnému držení živnosti své se navrátí. „A ty, chlapče pošetilý,“ končil páter Pelikán dlouhou a překvapující řeč svou „kterýžto ani písem vykládati neznáš, ani sdostatek porozuměti nedoveđeš, dosud tvrdošíjně přijetí svatého náboženství našeho odpíráš! Včas tebe napomínám, bys bludy své odvrhl a na spasení duše své i těla svého potřebu pomysli! Kde bude opora tvá až nebude útulků za hranicemi ani kazatelů ani učitelů ani knih kacířských, až veškeří příslušníci národa českého v lůno katolické církve se navrátí? Jako kamének malý zanikneš v dravých vlnách moře, roztříštěn a rozdrcen na prášek! Přemýšlej znova a škodě své časné i věčné nechtěj!“ Páter zdvihl

varovně ruku, a pronikaje Jeníka ostrými a temnými svými zraky, zvolna z komůrky se vzdaloval.

Když zapadla malá těžká dvířka mučírny, bylo hochovi strašno. Připomněl si slova ze Starého zákona, jak truchlíci roztrhávali roucha svá, na hlavu popel sobě sypali a tváří svých zahalovali; jeho roucho takměř v cárech již viselo, hlava, vězení-li potrvá, záhy popelem šedin asi pokryje – ó, čím by ulevil velikému zármutku svému? Schoulil se u špalku a tvář položil v ruce; záhy počaly se mu z očí řinouti slzy horké a hojné a tak plakal téměř ustavičně tři dny a tři noci, ve spánku zapomenutí nehledaje a i skrovný pokrm a nápoj mu poskytovaný zanedbáváje!

Tedy nepřijde den plesání a spasení, nebude navrácena země pravým dětem Kristovým, jak tolikráte sliboval a těšil pan otec Šulc – vody neštěstí a pohromy zavrou se nad nimi?

Rozjitřené obraznosti hochově zjevovalo se na sta smutných výjevů. Hezounký Gerlachsheim a Velký Hennersdorf, útulný Ochranov, který z dále na pozemcích gerštorfských byl spatřil, a všechny ty milé osady v Sasku, kde exulanti našli nový a přívětivý domov, kde stavení zbudovali, zahrady vypěstili, role osili, budou zrušeny neb domorodým Němcům odevzdány! Odejde bez přístřeší dobrý pan otec Šulc, pozbude vlídného svého domku bratr Kroupa i nábožná Alžběta Jičínská, vyhnána bude jeho matka ubohá z nově zbudovaného stavení, kde při kolovratu a „veřtatu“ vzpomínala na staré klidné doby za života otcova, vyhnán s ní bude i strýc Phillipů a všechno to přátelstvo oldříšské, březinské a širokodolské, které Jílek s nasazením vlastního života a bezpečí přes potoky rozvodněné, mostky a lávky vetché, přes zasněžené vrcholky hor za šera ranního i noční temnoty z Čech do Gerlachsheimu převedl. A ti všichni zbožní a praví vyznavači evanjelia, věrné děti Kristovy, budou, vrátivše se v obce své, pro posměch a týrání sousedům! Na zámku v Litomyšli a Rychmburku, na radnici v Poličce budou mrskáni a trýznění, robota bude jim dána jistě trojnásobná, nebudou-li odsouzeni k obecní

práci s károu, do kostelíků hnáni budou rychtáři a serbusy, aby kořili se modlám proti svědomí svému.

Ó, jak zaplesá zlý, nyní odměnami udavačskými jistě zbohatlý bratránek Pavel Chadima a bezbožný machometán mistr Mare! Že jen mohl Hospodin dopustiti sedm ran egyptských na věrné služebníky své! Jílek prostým svým rozumem nezkoval, zdali může býti pravdivou zpráva páterova o vypuzení vystěhovalců; věřil na slovo úmyslu kurfiřtovu, vždyť věděl, jaké nástrahy chystány jsou ustavičně vyznavačům víry beránkovy, slyšel v Gerlachsheimu, jak sočí kněží luteránští na potomky bratří a na prosté jich služby boží, a zvláště od Čechů hennersdorfských doslechl o pronásledování a uvěznění bratrského kazatele Liberdy. Proto bezohledně oddával se bolu krutými těmi představami vyvolanému a zcela zřekl se vši naděje v budoucnost.

Nejvíce přemítání vzbudila v něm zpráva o povolnosti bratra Ostrého, byl jej považoval vždy za tak silného, za svůj skvělý vzor, a nyní tento muž výmluvný, pevný, pana otce Šulce miláček, podlehl přemlouvání páterů jezuitů! Och, vskutku zle je s církví Kristovou, když dělníci nejlepší utíkají z vinice Páně a nástroje své odhazují!

Tak uvažoval Jílek neustále a plakati i vzdychati nepřestával. Nebyl s to zpěvem bolu svému uleviti, měl hrdlo jako zprahlé a stažené, a kdykoli chtěl si vzpomenouti na některý útěšný verš z Písma svatého, připadala mu jen žalobná slova, jež prorok Jeremiáš ve jménu zajatých Židů pronášel na březích babylonských, a ta nanovo z očí lákala mu proudy slz.

Ke konci dne třetího, záhy navečer, sotvaže světlo počalo se tratiť z obrysů okenních, podlehl hoch vysílení tělesnému a duševnímu i dobrovolnému postu; víčka pláčem téměř zkrvavělá mimoděk se zavřela a on na své otepi podél špalku tvrdě usnul. Zprvu spal zcela klidně a hluboce, beze snů; ale pak zdálo se mu, jako by kdosi, postavy světlé, však neurčité, kráčel úzkým vězením, poklekl podle něho při špalku a s rukama pozdviženýma hlasitě k Bohu se modlil. Chtěl

ve spánku lépe rozeznati neznámou tu postavu, ale nedařilo se mu; kmitaly se před ním pouze obrysy dlouhého světlého roucha a hlavy kadeřemi stíněné. Leč zcela zřetelně slyšel, jak neznámý příchozí, ukončiv modlitbu svou, počíná rozjímati o těžkostech a obavách do budoucna, jež Jílka po tři dny a noci skličovaly, a jak posléze praví v úryvcích: „Nebude rozptýleno stádo Hospodinovo, ale spojeno v jeden veliký a svorný ovčinec. Zmařeny budou nástrahy nepřátel i nastane plesání a radování mezi věrnými dětmi Kristovými. Ještě několik let trpěti a plakati budou vyznavači evanjelia, ale pak, až po světě všem psán bude rok sedmnáctistý a čtyřicátý, ukáže Hospodin cestu dětem svým ze zajetí egyptského do země zaslíbené, jež oplývá mlékem a strdím. Ty také, jako Josua vůdce, spatříš ji, a z ní radovati se budeš za odměnu své stálosti.“ Spící hoch znovu určitěji zachytiti chtěl rysy postavy utěšitelovy; namáhaje se takto, otevřel víčka a tím ze spánku se vytrhl. – Při špalku neviděl nikoho, spatřil jen, že ranní šero vniká do komůrky, a pozoroval, že tvář jeho i všecko tělo pokryto jest hojným potem. Vzpamatovav se posléze zúplna, poznával, že dlouhý tvrdý spánek a potěšitelný tajemný sen posílil jej tělesně i duševně a téměř smazal stopy strastiplných tří dnů a nocí, sdělením pátera jezuity způsobených.

Ba, blouznivý hoch příhodu svou nepovažoval za sen, nýbrž za vidění, za zjevení pravdy, jehož zvláštní milostí Hospodinovou byl účasten. To jistě sám Pan Ježíš k němu přišel a promluvil, aby vybavil jej, hříšníka nehodného, z pout zbabělého zoufalství a posílil na další dráhu utrpení. Což nedostalo se mu podobného zjevení na stropě v Jarošově, kdy viditelná ruka třikráte uhodila jej v bok a takto k útěku včasnému vybízela? Kdyby byl tehdy poslechl, byl by ušel zajetí a strašné trýzni, byl by dnes v radostném spojení s panem otcem Šulcem, matkou svojí a vším přátelstvem v Gerlachsheimu!

I uvěřil Jeník Jílků pevně vidění svému, zcela z myslí pustil proctví duchovního Pelikána. Také zpráva o nestálosti bratra Ostrého jako by za radostného jeho rozrušení byla pozbyla trpkosti. Slovo

za slovem, větu za větou opakoval si řeč postavy se mu zjevivší; s obzvláštní určitostí dosud zněla mu v mysli věta „až po světě celém psán bude rok sedmnáctistý a čtyřicátý, vyvede Hospodin děti své ze zajetí“. Nad touto větou nejvíce přemýšlel; slibovalat' jemu a všem spolutrpicím určité vysvobození, avšak jasného obrazu o budoucnosti mu nepodávala. Neumělt' ubohý hoch dobře počítati, a v letopočtech již dokonce se nevyznal; jeho dobrý otec naučil jej čísti, písmenka rudkou malovati a on, jako člověk téměř dospělý, stav se vyznavačem evanjelia, ustavičnou četbou nábožných knih a opisováním písní v obém dosti se zdokonalil, ale o počtářství nikdy hrubě nedbal, znal nanejvýše označení kapitol a žalmů v Písmě svatém. Kdy asi nastane onen rok sedmnáctistý a čtyřicátý? A jaký asi rok panuje nyní?

Za těchto myšlenek, za nichž Jílka neopouštěla radostná důvěra, bylo se v komůrce dosti rozednilo; na věžňovi uschnul pot, tvář jeho nabyla poněkud barvy, takže štokmistr, jenž záhy poté se skrovnou částkou chleba a douškem vody do vězení se dostavil, podivil se změně, jež udála se s Jílkem, přede dnem tak zoufalým. Oznamoval mu, že za nějakou chvíli odvede jej k procházce na dvoře věžeňském; Jílek s jasnou tváří přisvědčil a ihned jal se pojídati část snídaně své s takovou chutí, jaké štokmistr dávno na něm nespatrił. Připadlot' zajatci, že nesmí již vysilovati tělo své posty zbytečnými, aby bylo dosti statečno, až nastane doba vykoupení... Což, je-li onen rok čtyřicátý zcela blížek...?

Když Jeník Jílků v průvodě štokmistrově dlouhými temnými chodbami vyšel na dvorec, bylo prostranství, poměrně malé, zaplaveno vlídným světlem podzimního slunce předpoledního; ze všech stran trčely hmotné zdi, tu tam okny prostoupené, na straně východní vypínala se vysoká věž radniční s kulatým, kapliče podobným výstupkem. Od západu zcela zřetelně doznívalo sem šplounání vody a šumot stromů; v tu stranu byly městské valy, řečištěm Loučné a náhonem ku mlýnu panskému vedeným obtékané. Tu tam zavál větřík

vadnoucí list z valů na dvorec a prováděl s ním chvíli rozmarnou hru, než do některého kouta jej smetl. Štokmistr odešel, Jílek chvíli procházel se po dvoře sám, až z budovy radniční vyšel žalárníkův synek, hoch as třináctiletý, veselé tváře a kaštanových kadeřavých vlasů. Vězeň, jenž hochu již kolikráte viděl, přál mu „dobrý deň“ a synek již ze zvyku odvětil „na věky“, načež usedl na hromadu drv blíže vchodu nakupených, švihaje před sebe přineseným prutem.

Jílek byl by se chlapce rád na cosi zeptal, ale netroufal si; i procházel se dále, a neustále o noční příhodě přemýšleje, bloudil zrakem po zdech jej obkličujících. Leckde na nich byla omítka opadlá neb kámen vydrolený, jinde opět zapuštěn prut železný; konečně postřehlo oko Jílkovo i jakási vyrytá znamení. Přiblížil se ke zdi, napínal do výše zrak a poznal, že jsou to číslice dosti podobné oněm, jež znal z nadsů kapitol Písma svatého a žalmů. Kdyby z těchto dovedl se naučiti číslicím roky označujícím a rozluštití záhadu roku čtyřicátého! Čím déle na znaménka se díval, tím určitěji byl si toho vědom, že stojí vedle sebe čísla 1, 5, 1 a pak jakési kolečko. Co to asi znamenalo?

S buchajícím srdcem přiblížil se k synku žalárníkovu, a překonav svou ostýchavost i bázeň, ptal se ho pokorně: „Mladý panáčku, vy iste znáte se v číslech a počtech?“

Hošek dal se do smíchu: „Bodejť neznal, již na třetí rok do škol k pobožným otcům na Olivetskou horu chodím!“

„Tekne bych vás žádal, dybyste ny vyložil tuty znanýnka na zdi. Sou to, smejšlím, tři cifry...“

Hoch povstal z hromady drv a přistoupil ke zdi. Zamhourav jasnýma očima po číslicích, pravil posléze s důležitou tváří: „Ne tři, čtyři jsou cifry a vyslovují se jeden tisíc pět set deset anebo patnáct set deset, nejspíše naší radnici nebo jednu její stranu opravovali či stavěli a na věčnou památku rok stavby tu vyryli.“

„Patnáct set deset,“ opakoval Jílek zvolna, „panáčku, tekne prosím, to je asi dávno?“

Hoch zase se smál. „Ó, pane, to je! Víc než dvě stě let tomu! To nik nepamatuje, ani zámek tehda nestál, byl tu jenom hrad! Tuhle nám o tom pan profesor páter Kornel od svatého Karla Boromejského vypravoval, dobře mi to v paměti uvízlo; panoval tu na Litomyšli nějaký bludný rod Kostkové z Postupic, který pak od císaře pána vyhnán byl. Potom nastoupili Pernštejní a po nich naši páni hrabata Trautmannsdorfové...“ Hoch s jakousi hrdostí vykládal vědomosti své o Litomyšli z výkladů učeného pátera piaristy čerpané; ale Jílek naslouchal jen půl uchem a opakoval si pouze „více než dvě sta let tomu“.

Synek štokmistrův, připamatovav si nejspíše, že výkladem vědomostí svých proklatému, pro tvrdošijnost neslýchanou uvězněnému bludaři vlastně se ponizuje, zeptal se náhle, ne právě vlídně: „A k čemu ti třeba vědět, co tyto číslice na stěně znamenají?“

„Jenomej tak do očí ny padly – rád bych se im přiučil, já cifer žádných skorem neznám,“ – vysvětloval Jílek jen zpola upřímně. „Tak ny na rozum přišlo, kerej rok ted'komej panuje, dyž tomu přes dve sta let, co se psalo patnáct set a deset?“ dodal chvějícími se rty a dychtivě chlapci pohlížeje.

„Tot' přece počet lehký velice!“ zvolal studentík. „Tys člověk hloupý, Jílku, hloupější, než bych řekl, když ani tolik sečísti neumíš! Patnáct set a dvě sta dá set sedmnáct, k desíti přidáš třímecítma a máš třidset tři. Ted' právě panuje rok sedmnáctýstý třidsátý třetí!“

Jílkova tvář se rozjasnila; ač letopočty ty nebyly mu ještě zcela srozumitelné, seznaval přece, že onen rok zjevením jmenovaný nemůže být příliš dalek. I odvážil se ještě k otázce poslední. „Tekne prosím, se nehnevejte, panáčku – je ešte dlouho do roka sedmnáctýstýho a čtyřicátýho?“

„Zdá se mi, Jílku, že přece lépe v cifrách se znáš, než ukázati chceš,“ odušil hoch přísně, „jinak by ti letopočet sedmnáct set a čtyřicet snadno v paměti neutkvěl! Vyznej, k čemu ti ten počet? Aby tak byl na nějakou – zradu, útěk – to by mi pantáta za můj výklad kloudně dal!“

„To jenomej dneskom ve snu pořádem o tom roce se ny zdálo,“ vyznával vězeň podle pravdy – „a tak sem chtel vedít, co to za rok! Cák bych moh ujdít ze zajetí, i dyž zvím o tech cifrách?“ doložil smutně.

„Nu, tolik ti říci mohu, že je do léta čtyřicátého ještě let sedm,“ pravil studentík, jemuž, když pozoroval smutný výraz tváře věžňovy, zželelo se nevlídnosti předešlé. „Ale nyní mne zanech s pokojem, nevyšel jsem na dvorec, abych tu učil, je toho ve školách u pánů profesorů dost!“

Pobídky té nebylo Jílkovi ani třeba; byl dostatečně poučen a slovem více neobtěžoval hoška, jenž procházel se velikými kroky po slunné ploše, pohvizdoval si a prutem si pošvihoval. Sedm let! Za sedm let potře Pán všecky nepřátele evanjelia, pravé víry Kristovy a uchystá věrným dětem svým stánky radostné. A on, Jeník Jílků, jak slíbil mu pamětihodný sen, též účasten bude blaženosti té úplné! I umiňoval si pevněji než kdy jindy, že přese všecka protiventství vytrvá, aby hoden se stal zaslíbení božího.

S jasnou myslí prodléval na dvoře, pokud štokmistr ho neodvedl zpět – do šeré komůrky; když ubíral se se strážcem svým chodbami kolem vchodu do ostatních vězení, připadl mu na mysl bratr Ostrý. Ó, že milený ten soudruh a věrný služebník Páně opustil pravdu a poddal se protivníkům čisté církve Kristovy, když již již svítá jí slavné ráno!

Myšlenka tato svírala mu pojednou srdce tou měrou, že neodolal pokušení zeptati se štokmistra, jenž právě dvířka komůrky mu otevíral: „Bratr Ostrý už byl puštěnej na svobodu?“

„Ale kde!“ podivil se štokmistr otázce Jílkově. „Nebyl a nebude!“

Hoch rozevřel oči do široka: „Dyt' přecej pan páter misionář ho vořil, že byl přemluvenej a udál vyznání víry – –“

„Ten a dát se přemluvit,“ zaškaredil se žalářník. „Pořádem se s velebnými pány pátery přel a hádal – až potomej toho měli už po uši! Přehádat ho nemohli, milostivou vrchnost a slavnou vůbec tu taky

darmo vyjídal – proto ustanovili, že ho pošlou na panství smiřický, ať ho živí vrchnost vlastní a naloží s ním, kerak sama uzná. Dneškom s večerem bude do Černilova odvezen.“

Tedy i tato obava byla marna, pomysli si překvapený hoch a ihned tento den v srdci svém prohlásil za zvláště šťastný a radostný! Tolik posilnění, tolik naděje se mu dostalo!

Dnes nevítal noc horkými slzami; když byl jej štokmistr zase ke špalku přimkl, trpělivě usedl a ihned, jak osaměl, počal po dlouhé době notovati opětně oblíbené písně z Harfy. Popolední světlo haslo, časný soumrak podzimní počal se nachylovati nad radnicí litomyšlskou a přízemní i podzemními jejími kobkami žalářními; Jílek stále ještě zpíval a se modlil, vzpomínaje roku sedmnáctistého čtyřicátého a bratra Ostrého. Byl by snad ve vzmáhající se temnotě již usnul zemdlením, ale naslouchal krokům, a zazněly-li které, vždy si pomysli, zdali nyní bratra Ostrého nevedou kolem uzavřené jeho komůrky. Již již uzavírala se jeho víčka a tělo klesalo na drsnou slámu, když znova zašustily četné kroky po úzké chodbě a těsně při klíčném otvoru zazněl známý, lahodný a zvučivý hlas bratra, připomínaje Jílkovi blahé ony chvíle, kdy pojil se v milém Gerlachsheimu ku proslovení pana otce Šulce... Hoch přiblížil se, pokud pouto mu dovolovalo, ke dveřím, by lépe bratra Ostrého uslyšel; avšak tento pravil tak jasně a neohroženě, že zajisté znělo to daleko po stavení věžeňském: „Můj bratře Jílku, poroučím tebe v ochranu Krista Ježíše! Bdiž a modli se, abys neupadl v pokušení!“ Jílek rád byl by cosi odvětil; leč hrud' stáhla se mu tak mocným pohnutím nad nenadálým a slavnostním tímto rozloučením se, že slyšitelně jen zavzlykal. Kroky vzdálily se, nastalo úplné ticho; Jílek chvíli ještě bděl v myšlenkách zádumčivých, ale pak, znovu jsa přemožen velikou únavou, ulehl, zahrabal se do slámy, podestlav si zbědovaný svůj kabát, aby jej údy tak tu nebolely. Rok sedmnáctistý a čtyřicátý byl poslední jeho myšlenkou; bude také Ostrý účasten obratu toho radostného, či viděl soudruha dnes naposled?

VIII

V sednici štokmistrově

Litomyšl téměř zapadlá byla ve hlubokém sněhu. Na táhlém náměstí kupily se ho veliké spousty, špičaté lomenice nízkých domů ztrácely ve vysokém bělostném hávu svém téměř svůj rozmanitý tvar, sochy svatých, na průčelích a ve výklencích tu tam umístěné, ověšeny byly pevnými vločkami sněhovými jako peřím, i hlavice sloupů na podsíních jimi byly zryhovány a četné vysoké věže města opatřeny mohutnými bílými čepicemi. Spousty sněhu činily rynek za nynějšího ponurého času světlejším, zato na podsíních a v jizbách domů většinou malými jen okny opatřených bylo šero a v místnostech na zadka ústících skorem neustále se svítilo. Jen v síních zámeckých a nejzámožnějších měšťanů vládla za smutného času nynějšího jakási útulnost; u malých lidí panovala na větším díle otevřená ohniště či krby a svítilo se loučí – i bylo čmoudu a dusna dosti. A přece libovali si lidé světlice sebenížší a ponuřejší jako nejmilejší nyní útočiště; za krutých mrazů a velikých závějů, kdo nemusil, za hranice města nešel a o čtvrté hodině odpoledne i vnitř města bylo chodců málo, každý domů spěchal.

Šel-li kdo z měšťanstva v podvečer kolem věže radniční, ihned vzpomněl, jak hrozno je asi v zadních a podzemních kobkách veliké, smutné a chladné té budovy, v nichž oheň nikdy nezaplanul a světlo jen málokdy se zakmitlo; otrlejší upokojili se pomýšlením, že jsou to jen lotři zlí, kteří v komůrkách svých strádají – ale měkčím i těch bylo líto, zvláště vzpomněli-li, že uvěznění tu snad i nevinní a ti svatým Duchem neosvícení pobloudilí kacíři z vesnic...

Sousedka rynecká Kubiaska, která měla domek od radnice k horní bráně čítajíc třetí, alespoň nikdy nešla kolem štokhauzu, aby

za vězně si nezavzdychla. Kdykoli štokmistra mezi vraty zahlédla, s ním se zastavila a se vyptávala, jak u něho je, zdali mnoho lidu posud je zavřeno a zdali ten mladý bledý kacír z Lubného ještě vyznání víry neučinil a propuštěn nebyl. Když pak právě před svátky vánočními po velikých chumelenicích uhodily silné mrazy, se zvýšenou účastí po věznicích a lubenském bludaři se tázala a od žaláříka se dověděla, že ve všech komůrkách již voda zajatcům ve džbáně zamrzá a Jílkovi zvláště že je zle, poněvadž košile se na něm rozpadla a on nyní drsný soukenný kabát na mrznoucím těle nosí. Kubiaska vzpomněla na nebožku svou matku a výklad její o prabábě, která asi byla téže víry jako ubohý, polonahý vězeň; pomyslila, že kdyby bába nyní živa byla, stejné utrpení by snášet musila, i rozlítostnila se velice. Na Štědrý den, když pletenice k pekaři, sousedu Vachovi, byla donesla a než se do vaření houbové polévky a do pečení jahelníku dala, vyhledala z truhly dobrou košili po nebožtíku muži, Kubiasovi, a štokmistru pro Jílka ji donesla. Měla zprvu obavu, že nebude mu dovoleno pro vězně ji přijati, i pravila zajíkávkým hlasem a s očima plnýma slz: „Vemte mu i, pantáto, ať má na hod Boží taky náký potěšení –“ Ale štokmistr mimo nadání košili vzal, Jílkovi odevzdati slíbil a Kubiasce vysvětloval: „Dobře ste udála, sousedko, že ste na toho bludaře vzpomenula. Nakázali mi páni, abych některý ty zajatce vzal do velkú seknice, když je u nich tak přeukrutná zima, a nákou práci jim vykázal. Nachystal sem jim prádlo a tomu Jílkovi nejdřív bych to udál, protože je mravů tichejch a krom toho bludařství člověk spořádaný – ale bylo mi hanba takhle v nahotě do seknice ho přivíst – přecej někdy žena tam zajde anebo děvečka oheň rozdělá, na krb přiloží, louč rozžehne – ale teď komejc, až bude po hodu Božím, směle do seknice Jílka zavíst můžu.“

Sousedce Kubiasce, když vracela se ku svému štedrovečernímu kuchtění a chystání, bylo teplo u srdce; byla ráda, že chudákovi čímsi přispěla – však je košil po nebožtíkovi v truhle ještě dosti, po léta na ně předla, synové její tuto jedinou nepohřeší – a ubohý ka-

cíř alespoň na několik hodin denně se ohřeje, dokud neuleví. Když o Hodě božím vánočním, oděna jsouc svátečním kožíškem a stříbrným čepcem, na ranní se modlila, vzývala Panenku Marií, aby pro zásluhy syna svého a také pro její vlastní dobrou vůli u Boha za její prabábu orodovala, a nedošla-li pro svojí bludnou víru dosud ouplného spasení, jí ho vyprosila.

A tak příčiněním a soucitem dobré měšťanky shledáváme se s Janem Jílkem v prvních dnech lednových v sednici štokmistrově. Byla to jizba rozsáhlá, zčernalých, dávno nebílených stěn a klenutí čmoudem ještě tmavšího, jež uprostřed opřeno bylo velikým a nemotorným sloupem. Podlaha dlážděna cihlami, tu onde vylomenými a popraskanými; podél temných stěn stálo několik starých lavic o silných trnožích a o lenochu leckde zviklaném neb porouchaném. Trochu opodál sloupu, klenutí opírajícího, bylo ohniště, sestrojené z cihel a červenice, na němž skoro ustavičně plápolal plamen. Sloužilo nejen ku vytopení rozsáhlé a dosti studené jizby, ale i k jejímu osvětlení a ku přípravě rozličných pokrmů, čemuž svědčily různé železné kuthany a rendlíky o třech neb čtyřech nohách, objemné hrnce a vysoké třínožky, jež stály buď na kraji ohni hlínou oplácaném, neb pod ním na kamenné podlaze se povalovaly. V jeden kout jizby narovnáno hrubě rozštípaných drv a pařezů, jež sedláci, mající robotu tažnou, z budislavských, jarošovských a hrádeckých lesů přivezli; v prostore mezi lavicemi a ohništěm i sloupem středním stálo několik kolovratů, velikých, podlouhlého tvaru, na jejichž přeslicích a na tažených strunách pohrával odlesk rudého plamene. Jen dva uváděny jsou v pohyb; u jednoho sedí na sedánku Jan Jílků, u vedlejšího jiný muž, prostředního věku, tváře dobromyslné, přibledlé, smutných očí a úzkých zapadlých prsou. Na lavicích kolem stěn sedí dvacet až dvacet pět mužských, rozličného stáří; někteří kudlou cosi vyřezávají, jiní koňské postroje neb hrubou obuv sešívají, většina však jen dívá se před sebe vzpurně, ba divoce, očima vypoulenýma. Ani jediný nemá vzezření přirozeného, příjemného;

oni, již pracují, jsou klidnější, ale hubené jich tváře, smutný pohled a nakloněná těla svědčí dlouhé a vysilující vazbě – a budí tolikéž útrpnosti, jako vzpurné pohyby a posupné pohledy lenošících vzbuzují hrůzu a odpor. Lze snadno rozeznati, že jsou tu lidé pro tvrdošíjně svoje přesvědčení uvěznění – a muži hrozných zločinů, loupeže, vraždy, žhářství se dopustivší.

Štokmistr přechází mezi vězni semo tamo; chvilkami i odchází malými dvířky, vedle hromady drv ve zdi umístěnými, k nimž vedou dva nízké stupně. Jeť ve vlastní jeho sedničce, u ženy a dětí, mnohem útulněji a příjemněji; zde, kde směstnáno tolik lidí, z nichž ne všichni jsou dokonale zdraví, sotva lze dýchat!

Jílek a soudruh jeho hbitě pohybují nohama a otáčejí kolem; kužele patrně se jim prázdní a cívky rostou, přitom pak hovoří dosti hlasitě, neobávajíce se, že jim kdo naslouchati bude, slyšít zde za všeobecného hovoru a šumu každý právě jen nejbližšího svého souseda. Jílek ve vzezření svém nijak se nezměnil, ledaže plavé jeho vlasy a řídký vous zase o něco vyrostly. Byl stále vychrtlý, slaboučký, postavy poněkud nakloněné; v bledé, zubožené jeho tváři nejvíce byly nápadny zanícené, churavé oči. Silnou, žlutavě bílou košilí, již mu štokmistr od Kubiasky doručil, nabyl zevního vzhledu poněkud spořádanějšího; i hrubý jeho kabát byl vyspraven, a kožené nohavice dosud ani v kládě, ani na drsné slámě valné škody nevezaly. Zato vlněných punčoch již neměl; jeho nohy, obtočeny jsouce cáry rozpadlé košile, vězely v dřevácích, jelikož mu štokmistr byl rozkázal, by střevíců svých šetřil, když by před pány měl předstoupiti neb na zámek se dostaviti. Starší soudruh podle Jílka předoucí měl oděv mnohem spořádanější, i bylo zřejmo, že tu, ve štokhauzu, dosud dlouho netrvá.

Byly asi dvě hodiny z poledne, den po svatých Třech králich; venku dosud byl jasný den, z něhož i v sednici vězňů padal jakýsi slabý odlesk. Štokmistr byl právě zase do své jizby odešel, poručiv

dříve jednomu ze zahálejších mužů, by na oheň rozštípaných pařezů přiložil.

Jílek neustáváje ve předení, naklonil se blíže k sousedu a pravil s pohledem vděčným: „Sem stejně rád, že sme tu spolem; co ny bratr Ostrý odešel, nemel sem živý duše, s kerou bych si pohovořil od srdca.“

„A přecej tu lidí jako maku,“ vzdychl muž hluboce a ohlédl se kolem sebe k lavicím i k ohništi, kde všude tlačily se postavy. „Ale tolika ich nejní jako roku dvacátýho čtvrtýho; v tejhle sednici ich bylo, že nočne ani ležet podle sebe nemohli – jenomej klečeli anebo lokty opřeli o lavice a tak spali... A času denního diu jeden po druhým nešlapal... Pamatuju to, jako by dnes bylo; bejval sem tehdivá mladší, ale trápení sem zkusil, že sotva sem se z toho vzpamatoval...“

„To bylo tehdivá taky pronásledování pro víru, pro svědomí?“ ptal se Jílek dychtivě.

„Bodejt' bylo!“ přisvědčil muž. „To zasej vyšel nový patent protivá vyznavačům evanjelia a už bylo pronásledování po celým litomyšským panství! Já su rodič z Cerekvice, hodinu odtád; tuze nám tam zle dál náš pan falář Merkos, a jemnostpán děkan ve meste ešče mu to schvaloval a mu pomáhal! Bylo nás hrůza mrskáno, až z nás kreu tekla, a potomej v tejhle sednici nás chovali, třebaže tu místa nebylo a puch se tu rozšiřoval velikej! I k pluhu nás evanjelíky zapřahali, mužský i ženský, to byl kdokoli.“

„Alespoň ste tu byli mezi svýma,“ vzdychl Jílek, „ale me dyž sem přivedli před tejdnem – strach me pojal. Samej tu skoro lotr, žhář, zlodej – – Je prauda, spasitel náš Ježíš Kristus kázal nám, abysme každýho jako bratra milovali, mu vodpouštěli – on sám mezi lotry na kříži visel a s nima hovořil –, ale dyž já tolika se ich bojím! Tule jeden, šak stojí u krbu a hrozne na nás černí, kázal, abych mu sloužil, a dyž sem otálel, hrozil, že me zabije, strčil do me, až sem se skácel, a tlouk me, co síly nel. Až potomej štokmistr se vrátil a me ubránil...“

A jak se rouhají Hospodinu a Kristu Ježíši... Ba, smejšlím, že v Boha ani neveřej, ináč by vraždě a paličství se neoddávali.“

„Ba, ba,“ vzdychl znova cerekvický rodák, jemuž říkali Kazda, „zle je nám evanjelíkům, kdy tomu konec bude?“

„Roku čtyřicátýho, bratře, iste roku čtyřicátýho!“ pravil Jílek s tváří tajemnou, a ustana v předení, zdvihl v nadšení ruce. „Sám Ježíš Kristus poselství ny zjevil a pořádem novým me naplňuje doufáním!“ Jílek trval chvíli u vytržení, ale pak zpozorovav, že vězňové u ohniště shromáždění a zvláště onen nepřítel, jenž zabitím mu vyhrožoval, všímají si počínání jeho, dal se s novou horlivostí do předení.

„Rejš aby to už bylo,“ navazoval za chvílí Kazda cerekvický rozprávku. „Smejšlím, že knížata evanjelická za nás se přimluví; alespoň tak slejchám od vystehovalců, keří nám psaní nebo knížky posílají. Stejne pomoc jenomej z ciziny, odjinád, přijít musí; doma se í nedočkáme. Co už sme zkusili – zrouna zázrak, že nejsou vesnice šecky pusty, že kde kerý sedlák, zaradník a chalupník ze zeme neušel! Co jenomej ti Heřmanští na podzim podstoupit musili!“

„Ta omladina?“ zeptal se Jílek rychle. „Máš-li o tom, bratře, povedomost, povez ny, tuze sem žádostiv, kerak dopadli! Bratr Ostrý, Janko a Jandík smejšleli ich ze zeme vodvíst, aby vojne ušli – páni páteři na to přišli – tolik ešče vím z vejslechu na zámku, dálej zprávu žádnou nemám.“

„Och, vojna je stejne neminula,“ pravil Kazda smutně. „Vícej než třidset mladejch sebrali, prvej ale ich do krvava zmrskali, statky im vzali a pokuty na peněžích im uložili! Nekerej padesát, nekerej až i dvě sta složit musil. Ženy jejich dyž se bránily, taky k zauření přišly. Bylo v Heřmanicích jako po vymření a je dosavad...“

„Eslipak bratr Jandík vyváz, či posavád je v žaláři?“ ptal se Jílek dále.

„To ti nepovím, Ilku,“ potřásal Kazda hlavou.

„A nákej Strnad a jeho douče taky v tom spiknutí bylo?“ vyzvídal Jeník Jílků na Cerekvickém.

„Matyáš Strnad je můj bratránek, sic jenomej planej, ale tuze rádi sme se mívali – pro něho a pro to jeho douče sem tu!“ sděloval Kazda a doložil, vida Jílkův udivený pohled: „Ti dva prej všecho vedli, proto taky k trestu tuze velkýmu přišli; Matyáš zkusil dost, ale Máňa ešče víc, skorem do naha i svlíkli, jeden biřic i držel, na nohách í stál, druhý mrskal, div í neumrskal. A potomej í a ešče dvě douky, kerý taky ujdít smejšlely a taky mrskány byly, do šatlavy za- uřeli. Hovořili o tom u našich v Cerekvici, co Máňa a ty douky zkusí, a táta, jako Strnad, nic že í platen nejní, dyž sám taky v šatlave se octnul. Ešče sme Boha Hospodina velebili, že paňmáma je umřená už koliko roků, že toho nedočkala... Pomyslil sem si, dyž doucheti ni- kdo nepomůže, aspoň já, strejc její, se za ňou podvám. Vydal sem se nočně do Heřmanic, smluvil se se serbusem a podstrčil Máni nějaký ty hábky a něco od ídla, co í paňmáma naše zchystala. Ale soused, Andrle kostelník, me spatřil, dyž sem se do Heřmanic po stežníkách ubíral, hodný kus cesty šel za mnou a taky na Heřmanských vyzvedel, co sem tam dál. To bylo v letě, po svatým Duše; potomej času adventního žádal, abych mu prodal pár for sena, že ho má málo, že mu škodila sucha. Já ho nel taky málo, mušel sem mu vodepřít a on, Andrle, hnedkom prál: ‚Dyž ty tak, já tě udám u jemnostpana faláře, že s bludařema se puntuješ a nočního času im pomáháš!‘ A to taky udál. Já nel u pana faláře dávno vroubek, že tajně se držím evanje- lia, že říkám na lutránských knihách, a stejne sem už za mlada byl trestanej pro víru, i byl sem volanej nejprv na faru, potomej semka na děkanství a před slavnej majstrát a pány, a zatím vstrčili me do štokhauzu. Pan falář Merkos stejne ny slibuje, že pudu na stínadla a tam padnu rukou katovou,“ skončil Kazda smutně. „Prál, že na ty, kery znova v bludařství upadají, je trest horší; já vím, že tam za Smutným mostem, pod stínadly me zahrabou!“

Kazda slzel a dobrý utýraný Jílek plakal s ním; posléze utřel ru- kávkem hrubého svého kabátu oči, a nutě se do veselosti, pravil Ce- rekvickému: „Bratře, tak zle nebude, Pán smiluje se nad tebou a nad

námi všemi... A dybys i pad rukou katovou, umřeš pro Krista Ježíše a jeho svaté evanjelium, umřeš pro praudu, jako skonali mučenníci! Pak on pojme te ve svoji náruč a bude ti blaze... Stokrát lepší je smrt třeba potupná než tole trápení. Och, bratře Kazdo, kolikrát sem volal k Hospodinu, aby ny popřál sejdít s tohoto sveta – ba řeknu praudu, dyž se ny zdálo, že me oslyšel, sám na sebe ruku vložit sem chtel! Smejšlel sem, že nejní peklo, do kerýho se činem svým připravím, strašnější než ten můj pozemský žalář! Prauda, spíš²⁷ sem doufal ve zjevení Ježíše Krista, že rok sedmnáctýstý čtyřicátý přinese vysvobození, a smejšlel sem vytrvat do onoho času; ale přišla zejma, voda ny zamrzala, chlebeček taky, košile na mým tele se rozpadala, oči se zapalovaly, prsty na ruce sbíraly – tu sem zoufal jako Mojžíš, že nespatriím zeme zaslíbený, a zapřel sem Pána jako Petr apoštol... Smejšlel sem zkusit jednoho – hodlal sem se dát na vojnu. Chtěl sem po štoknystroj, aby dones vzkázání mý pánům a se za me přimluvil. Udál to, rejš už by se nás šech tu zbavil, je nás tu tuze moc. Páni me volali před sebe, prohlíželi, točili se mnou na šecky strany, ale potomej hovořili, že sem silne slabej, že po takovým vojákoj nic by nebylo – a stejne že musím sečkat, až kerak můj ortel dopadne. Tenkrát sem vedel, že už ny pomoc žádná nejní, a smejšlel sem hlavou třísknout vo zed' nebo zadrhnout si hrdlo cárem z košile svý... Zasej se ny zjev Pán Ježíš a řekl: ‚Nepožádáš života svýho – nejní tode dán, abys utratil jeho. Vytrvej pod břemenem kříže, jak je vůle Páně.‘ Vzpamatoval sem se zasej a litoval provinení svýho; ale od onoho času, bratře Kazdo, zkormoucená duše má, ani ztývat z Harfy už neznám – mám hrdlo i pysky jako zprahlý a stažený!“

Kazda pozorně naslouchal dlouhému vypravování Jílkovu a sprovázal je vzdechy polohlasnými. Když Jílek skončil a hlavu na prsa sklonil, dali se oba zase s větším úsilím do předení a setrvali valnou chvíli v mlčení. Štokmistr do sednice se vrátil a s ním zároveň přišla

---

27 Dříve.

děvečka jeho, rozdmýchala lépe plamen na ohništi, přiložila několik dřev a jala se přistavovati některé hrnce, kuthany a třínožky. Po chvíli přišla i žalářníková žena; nesla v širokém fěrtochu, jímž tmavou svou mezulánku a soukenný obnošený kožíšek měla opásaný, rozličné vařivo, jež do hrnců a kuthanů rozdělovala a zalívala vodou, kterou děvečka v konvích ke krbu byla donesla. Štokmistrová zase odešla a jen děvče tu a tam k ohništi přistoupilo a obsah nádob dřevěnými lžícemi či vařejkami zamíchávalo. Po čase počala se po sednici, která víc a více v temno se halila, rozšiřovati vůně rozličných luštěnin a zápach nikoli příjemný mastnot, jež v kuthanech se škvařily.

„Chystají nám večeři,“ podotkl Kazda cerekvický k Jílkovi. „Přecej je špetka milosrdenství i u nepřátel našich; dopřejou nám ohrát se a taky teplýho pokrmu nám přejou.“

„Och, bratře,“ trpce odvětil Jílek, „dyby štokmistroj nebylo třeba našeho přádla, iste bychme tu nebyli – přecej se zmrzlejma prstma ničehož nenapředeš. A na večeři jenomej tuze nečítej...“

„Nebejvá po ní nic?“ tázal se Kazda podiveně.

„Dyž sem tady v seknici byl druhý den, taky dňouka štoknystrova vařila poliuku a já si liboval, že si zahřeju žaloudek; ale dyž i uvařila, šel z ní takovej puch, že se ny událo tuze zle a já až zvracel... Štoknystro me potomej tlouk, že sem bludař a přitom ešče maškrtnej^{28!} Dyby rejš chlebečka nám dali!“

Ostatní muži ve světnici šatlavní byli patrně otužilejší než ubohý Jílek. Zvědavě přistupovali k ohništi, pozorovali kutění děveččino a lokali v sebe vůni dovářejících se polévek. Oni, kteří prve pracovali, složili dílo své pod lavice a také ke krbu přicházeli; mnuli si ruce, natahovali údy a byli tomu očividně rádi, že přichází hodina večerní. Konečně přistoupil žalářník i k Jílkovi a Kazdovi, prohlížeje množství zhotovené příze, sjímal ji z kolovratů a kázal vězňům ustati a ze sedánek vstáti. Děvečka dílo své u krbu dokonala, rozvařené

---

28 Mlsný, štítivý.

luštěniny a jíchy smíchala, mastnotou je zalila a vše konečně vylila do několika hlubokých kamenných mis, jež štokmistr odevzdal vždy jednotlivým skupinám vězňů, potopiv prve do každé mísy několik lžic. Jílek a Kazda ještě s dvěma neb třemi vězni shromáždili se kolem mísy na lavici postavené; jelikož jich soudruzi z každé strany usedli, nezbývalo ostýchavcům než před lavicí kleknouti a takto sousta z mísy loviti. Avšak Jeníkovi Jílků přese všechn hlad valně do jídla se nechtělo; bylť se k nim jakoby schválně přidal onen lotr, jak se po domě šatlavním vypravovalo, práč a žhář usvědčený, který před málo dny chtěl jej v hněvu zabíti. I dnes při každém soustu posupně na Jílka pohlédl a posléze začal se mu pošklebovati, zdali „poliuka“ je mu zase špatná, bude-li zvracet, nechce-li se na zámek pana hraběte ke stolování pozvat a podobně. Jílek netroufal si zlosynu ani odvětiti, a skloniv hlavu hluboce, málokdy ji pozdvihl, by lžiči plnou k ústům přiklonil. Konečně vysvobodil jej z tísně štokmistr, jenž obořil se na vězně zhurta, by s jídlem sobě pospíšili a ku spánku se připravili. Dohasínát' prý oheň a on seknici co nevidět že zavře.

IX

Páter Daniel Pelikán u Jílka

Šestnácte tomu již bylo měsíců, co Jílek dlel v štokhauze litomyšlském. Z veliké sednice šatlavní, do které dostal se z těsné mučírny, přestěhován byl, jakmile zima a jaro minulo, v nové vězení. Byla to místnost hluboce položená, jejíž stěny dotýkaly se asi náhonu mlýnského, neboť chlad a vlhko velmi značně ji provívaly neustále a vodními parami nasycený ten vzduch i blízkost vody učinily ji sídlem rozličné ohyzdné havěti. Okénko, vysoko ve hmotné základní zdi vylomené, bylo zvicí dlaně, i neposkytovalo sklepeníčku téměř žádného světla. Podlaha nebyla vydlážděna, nýbrž jen jakousi hrubou, s hlínou pomíchanou prst pokryta; strop položen tak nízko, že člověku poněkud urostlému nebylo lze zpříma se postavit. Zsvítlo-li slunce za pozdních hodin odpoledních v okénko a ozářilo-li část stěn, bylo viděti stopy, kudy po nich lezli slimáci; dostaly-li se paprsky až do některého kouta, odkryly hbitého slepýše, nemotornou žábu vodní neb i veliké krysy, které podzemními děrami z věžeňského dvora a od náhonu i od řečiště Loučné sem vnikaly a navzájem před sebou utíkaly a se pronásledovaly. Mezi nimi pobíhali tlusté drobné stonožky a škvoři a podél stěn houpali se pavouci v širokých sítích, od stěny jedné k druhé rozpředených. Nebylo zde ani klády, ani špalku k ukování a svírání vězňů, ale ubohý Jílek brzy seznal, že nové jeho vězení samo o sobě jest kládou, nebylo lze v něm ani se procházeti, ani zpříma státi a ztýrané údy narovnat.

Byl zde sotva dvě neděle a již cítil, jak mu chromnou nohy nedostatkem pohybu; obzvláště noha pravá, za kterou v malé mučírně býval k špalku přikován, dřevěněla mu a byla jako bez vlády. I sedával po celé dny a často i po část noci v hlubokém vlhkém prachu

sklepeníčka a cítil, kterak šeredná ta havěť leze mu po nohách, ba i po trupu, kterak studené tělo žabí ve skoku dotýká se nahé jeho kůže a myši kolem něho pobíhají. Za dne dovedl se nezvaných hostí pro jich plachost snadno prudším pohybem zhostiti; jinak bylo za nocí, kdy byl nucen do vlhkého prachu ulehnutí a kdy havěť, podporována jsouc tmou, směle kolem něho prováděla své rejdy. Nejtíže bylo ubrániti se různému drobnému hmyzu, jenž našel do těžkého jeho kabátu, ba i za košili Kubiaskou mu darovanou, která dávno pozbyla své bělosti. Veliká ošklivost zmocnila se vězně, ani skrovná ta částka každodenní potravy, za krejcar chleba, nechutnala mu, pokud nevykl šerednému hemžení kolem sebe. Vzpomínal ran, jež Hospodin seslal na lid egyptský; i jemu, služebníku chabé víry, hříšníku, jenž o milosrdenství Páně pochyboval a malomyslně si zoufal, ztracenému synu, jenž tolikrát již vrátil se kajícím v dům otcovský, v lůno Kristovo, ale zase v pochybnostech a reptání z něho odešel, sesílá Bůh ran sedmero, aby jej potrestal a zároveň zkoumal. Zmrskání na zámku, kláda v mučírně, pobyt ve veliké sednici s lotry a žháři a nyní vězení mezi hady a hmyzem – ó, mocně na bedra jeho dopadla ruka Páně! Avšak, vzpomínaje zjevení Kristova, že nastane den vysvobození, statečně zprvu snášel utrpení své. Až pak, když chromly mu nohy a jemu připadlo, že takto útěk stane se nemožným, znovu zmocnil se ho těžký stesk. Co jestli bratr Ostrý vyvázne z panství smiřického, a domluviv se s milým panem otcem Šulcem, zajde pro něho na Litomyšlsko, v šatlavu vnikne a dvířka vězení mu otevře? Aneb jestli Šplíchal v Jarošově čeká na chvílku vhodnou, či dobrý Jandík z Heřmanic je-li nablízku, by mu pomohli? A on jako mrzák ubohý, jako nemluvně slabé sotva dovede pohnouti nohou – neřkuli utíkat!

Tyto bolestné úvahy zvláště živě se mu vtíraly jednoho večera, když byl ve sklepeníčku jíž více než dva týdny a kdy pravá noha právě velice jej pobolívala a tak byla namožena, že nijak natáhnouti se nedala. Veliké slzy počaly kapati z očí vězňových a on zabořil se

všecek v sydkou zem, nic nedbaje, že v dlouhý vlas i vous mísí se mu písek a prst'. „Ejhle, v prachu svíjím se před tebou, Hospodine,“ modlil se v pláči, „vyslyš hlas můj a vytrhni mne z trápení!“ Když uvažoval, že do slova pravdivý jest vzdech jeho, že vskutku jako bídný červ v prachu leží a takořka na zašlápnutí čeká, rozmnožila se lítost jeho a on plakal vždy silněji. S jakýmsi tupým odevzdáním se ani nedbal, když podle sykotu a šustotu seznal, že nezvaná havěť kolem těla jeho a na nohách provádí své rejdy, pravil si, že je jako mrtvola v hrobě, k níž zničující červi plné mají právo... Vzlykal a rozčiloval se tak dlouho, že všechno jeho tělo bylo pokryto hojným potem; nohy, potřísněny jsouce prachem a hlínou, v niž se bořily, pokryly se jakoby hmotným vlhkým obalem.

Když se dosti vyplakal, ulehčilo se mu poněkud a on, složiv ruce na prsa, pravil nahlas: „Spasiteli, ty to víš, že si pomoci neznám!“ Slova jeho rozléhala se o stěny těsné komůrky, i bylo mu, jako by zpět zněla odpověď laskavá: „Já pomohu!“ S velikou únavou přišel i jakýsi mír duševní a Jílek brzy zcela klidně a hluboce usnul. Probudiv se pak druhého dne zrána, seznal, že noha pravá skorem již ho nebolí, že dovede ji natáhnouti a na ni dostoupiti. Hbitě zdvihl se ze země, by zkusil, zdali dovede i choditi. Nechtěl tomu zprvu ani věřiti – domníval se, že sní, ale pak když, třeba nahrbeně, as desetkrátě sklepeníčko přešel, uvěřil rád a vděčně. Uvažoval jen, zda to pot strnulosti jej zbavil aneb zdali Kritus vskutku zázračně mu pomohl, jak zvečera učiniti slíbil.

Ó, jistě že vzpomenu jeho bídného a rukou dotknul se churavých jeho údů, jako učinil tolika malomocným, jako učinil dceři Jairově, dobrému Lazaru, bratru Martinu, slepému mládku, pravil si blouznivý vězeň. Třebaže, zapomínaje se, častokrátě narazil hlavou o nízký strop a mnoho podivuhodného přediva usídlených tu pavouků vlasy setřel, procházel se po uzounké prostoře semo tamo, aby sílu svých údů lépe vyzkoušel a utvrdil.

Z procházky jeho vždy jen čtyři souvislé kročeje obsahující, vyrušil jej žalárník, jenž přinášel mu chléb, džbán s vodou a oznamoval, že jemnostpán misionář páter Pelikán za chvíli přijde Jílka navštívit, by rychle pojedl a pak jemnostpána uvítal uctivě a poníženě. Jílek, lámaje chléb mu poskytnutý a klada větší část na kámen ve zdi vysedlý, by mu ho myši a krysy neohlodaly, divil se, co pátera jezuitu vede do ošklivého jeho vězení, kde ho dosud nebyl vyhledal. Od zimy nebyl Jílek misionáře spatřil; jen cosi doslechl, že měli páni páteři s bludaři opětně velikou práci, Kazda cerekvický že jim dal mnoho vyšetřování, jiní až právem útrpným k vyznání byli přinucováni.

Snad byly výsledky a soudy s přívrženci evanjelia ukončeny, a páter Pelikán, maje pokdy, vzpomněl na něho, jehož nepodařilo se mu dosud přemluvit? Jílek soudil s určitostí, že misionář i dnes obraceti jej bude, i pravil si, na poděkování za zázračné uzdravení, že musí býti zvlášť statečným. Očistil si, pokud dovedl, šat, nalil vody k pití mu donesené na ruce, oplákl je i obličej, a nemaje ničeho jiného, o rukávy košile se otřel. Přihladil i vlasy své dlouhé; nečinil tak ze zvláštní úcty k oznámené mu návštěvě, ale ze snahy, by před trýzniteli svými neobjevoval se tak tuze zpustle, jako dobytče nějaké k obrazu božímu nestvořené.

Za tohoto konání vězňova přišel štokmistr, nesa dřevěný slušný sedánek, který na nejčistší ve sklepení místo postavil, zkusiv dříve, zdali se neviklá, a do země poněkud jej zarážeje; za chvílku opět se vzdálil a s páterem Pelikánem, Jílkovi dobře povědomým, se vrátil, do široka dvířka před ním rozevíraje. Žalárník poukázal duchovnímu na sedánek, dobře že se jemnostpánu na něm seděti bude, aniž si roucho o šerednou zem potřísní, pak strčil do Jílka, šeptaje mu: „Polib ruku jemnostpánoj, Ilku!“ Přes vybidnutí štokmistrovo zůstal vězeň státi, pouze slušně se páterovi pokloniv, a žalárníkovi bylo pokynutí knězova poslechnouti a odejít, což učinil váhavě, na vzpurného bludaře velmi se škaredě.

Páter jezuita neusedl ihned; učinil několik kroků k Jílkovi a pozdravil s tváří co nejvlídnější: „Pokoj boží s tebou, synu!“ Jílek nanovo se poklonil, ale slovem neodpověděl; duchovní, jenž byl si předsevzal, že nedá se nijakou tvrdošijností pohněvati a že působiti bude na kacíře láskou a přívětivostí, usedl pomalu na sedánek a s účastí prohlížel si sešlý a ochuzený zevnějšek vězňův, jenž před ním stál s hlavou i postavou skloněnou, s rukama na prsa složenýma, o vlhkou, nečistou zeď se opíraje. „Valná změna stala se s tebou, synu!“ počal páter laskavě hovořiti. „Tělo tvé zhubenělo, kosti tvé jsou sotva masem obaleny, málem by tě nepoznali ti, kteří tě druhdý znávali. Ejhle, jakých trampot jsi byl účasten pro víru bludnou; doufám v Pána a ve blahoslavenou Matku boží, že včasně ku pravdě se vrátíš, abys nezapomněl zcela schránku duše nesmrtelné. Svěť se mně, synu ubohý, bloudící ve tmách, já ti rád pomohu, na vrchnosti vyžádám, by podána ti byla žalářníkem potrava vydatná, nápoj silný, osvěžující. Jsem tím jist, kdybys týden požíval jídel silných a pálenky dobré popíjel, jiný by se z tebe stal člověk. Nuže, mám naříditi, aby tobě, kajícímu, obrácenému, masa a pálenky podali?“

Jílek zadíval se zdlouha na pátera a pak nepatrně potřásl hlavou: „Sem lačnej a žíznivej, je ny zima, mráz me obchází v tej dōuře šerednej – ale rejš bych si dal hlavu a ruce useknout, než bych přistoutyl na inší víru,“ pravil zcela klidně a vroucně, ruce k hrudi tiskna.

„Což chceš zkáže svojí časné i věčné, hochu nešťastný?“ horlil duchovní. „Zde na této zemi shniješ v těsném žaláři mezi hady, žabami a škvory – a tam na věčnosti Bůh tě zapudí a zatratí, žes bloudil a se rouhal. Vzpamatuj se a odstup od bludů svých, v lůno samospasitelné a svaté církve katolické se vrať, abys nestál o dni soudném mezi kozly po levici Páně!“

Jílek lehce se pousmál horlení páterovu, opětně zavrtěl hlavou a pravil posléze: „Naše víra vyznávačů evanjelia je ona, kerou učil Kristus a jeho apoštolové – ti ostatní jenomej k modlám a soškám se modlej!“

„Kterak by víra tvoje mohla býti pravou vírou Kristovou, které učili apoštolové,“ namítal páter jezuita, „když církev naše římskokatolická od apoštola Petra počátek bere, o němž Pán Ježíš sám pravil: ‚Ty jsi skála, na níž zakládám církev svoji?‘ Zdaž není Svatý otec v Římě nástupcem a místopředsedou Kristovým na zemi? Mohu ti, hochu zbloudilý, vypočísti všecky Svaté otce, apoštolem Petrem začínaje až na Jeho Svatost nejmilostivějšího papeže našeho – ani jeden článek nechybí v řetěze tom přepevném, kterýžto mocí svou obemyká svět boží. Kde vy, bludaři ubozí, máte své biskupy svaté, své nástupce Kristovy?“

Páter Pelikán podíval se vítězně na Jílka, který dosud ke zdi se choulil.

„Tekne hovoříte, velebný pane,“ pravil Jílek po chvíli, když byl o slovech misionářových přemýšlel, „ale dyž je římská církev pravá církev apoštolská, pročpak si nevedou papeženci, jak apoštolové si vedli? Nikdá v bibli sem nečet, že by byli apoštolové lidi mlátili, v kláde a při špalku drželi a mezi hady a žáby je zavírali, dyž nechteli na jejich učení přistoutyt. A stejne apoštolové byli chudí jako my a znali, kerak je člověku chudýmu, a papežové maj statky a bohatství a jejich mesto je ta pyšná žena ze Zjevení svatýho Jana – tak kázal nám v Gerlachsheimz pan otec Šulc...“

Bledá tvář jezuitova se zarděla a úzké jeho rty se pevně sevřely. Znal výklad Zjevení, jímž bratři, od Komenského začínaje, hluboce uráželi základ církve, Řím... Avšak chtěje na Jílka vydatně působiti, opětne potlačil rozhorlení své, a nechávaje první jeho námitku o mučení a žalářování stranou, poučoval jej: „Což nevíš, že Svatému otci třeba bohatství, zemí a moci, aby získal více duší víře samospasitelné, aby pevnější dal základ království božímu na zemi? Až na kraj světa posílá on vojíny své, proti mnohým škůdcům bojuje, toho by nedokázal rukama holýma.“

Jílek zase potřásal hlavou a usmíval se, a páter pokračoval horlivěji. „Vidím jasně, Jene Jílku, že vězení zchromilo nejen tělo tvoje,

ale otupilo i rozum a mysl tvou! Zloba mluví z tebe a proměňuje duši tvoji v kámen, ve špalek nehybný. Nevíš, že Kristus lásku kázal, nikoli pak nenávisť: Že učil nás modliti se ‚Odpusť nám naše viny, jakož my odpouštíme viníkům svým‘? Ale tys zajisté již zapomněl se modliti! Nuže pojď, poklekni se mnou, pomodlíme se společně modlitbu Páně, a i jinak Boha vzývati budeme, abys okřál na duchu a zcela ku ztracení nepřišel.“

Když páter Pelikán viděl, že Jílek nijak k pokleknutí se nemá a zarytější oči k zemi upírá, doložil rychle: „Ničeho nepromluví proti víře tvé. Volati jen budu s tebou k Hospodinu: ‚Ó Pane Ježíši Kriste, smiluj se nade mnou ubohým hříšníkem, aby krev tvoje drahá nebyla prolita za mne nadarmo!‘“ Misionář očekával najisto, že takto Jílka obměkčí: vědět, že těmito slovy modlí se i tajní bludaři, bratři.

Avšak hoch podíval se na něho zpříma a zvolna řekl: „Prauda, tak já volám k Hospodinu kolikrát – Ale, pane páter, smejšším, že my dva přecej spolem modlit se nedokážem – vy budete prosit Pána, abych se obrátil na vaši víru papeženskou, a já budu volat, abyste byl spasen vírou naší pravou. Kerýho z nás nel by Pán Ježíš vyslyšet?“

Duchovní prudce vstal ze sedánku a křikl: „Nenapravitelná je mysl tvá, všecek jsi prosáklý jedem kacířství a odporu, Jílku! Slova laskavá padají v kamení a hloží a světlo víry nemá přístupu v temnotu tvou. Marně namáhám se, abych Kristu získal ovečku ztracenou, ty mezi zbloudilými, prašivými zůstaneš. Kéž Ježíš sám v tebe působí!“ vzdychl páter posléze. „Snad vlastní jeho slova tebe přesvědčí –,“ dodával, sahaje do kapsy svého řasnatého roucha; „mám tu Nový zákon, vím, že čísti umíš, daruji ti jej, abys četbou bohu libou krátil si čas ve vězení a jí veden zašel na cestu pravou.“

Po prvé za celé rozmluvy přiblížil se Jílek k duchovnímu a dychtívě sáhl po knížce mu podávané. Domníval se, že jest to jeho Zákonek, který mu páter více než před rokem v chalupě Kaččině v Jarošově vzal. Ohmatával knihu a posléze pozdvihl ji, by na ni padal paprsek světla z okénka vězeňského; avšak nebyl to jeho okovaný, sponami

spjatý špalíček, nýbrž kniha zcela cizí. Otevřel ji; i titulní list byl zcela nepodobný oněm, které dosud v Lubném i v Gerlachsheimu do ruky se mu dostaly. Byla v hochovi nesmírná touha pokochati se opět jednou biblí, slovem Kristovým a jeho apoštolů, ale když svazek mu podávaný dojímal jej tak zcela cize, připadla mu náhle myšlenka, že snad v tomto Zákoně nějakým tajemným a nenápadným způsobem učení Kristovo je překrucováno, a že by tudíž četbou těchto kapitol mohl býti z pravé víry vrazován. I vrátil s tváří smutnou duchovnímu knihu a řekl pokorně a prosebně: „Pane páter, dejte ny ten Zákonek, co ste ny vzal v Jarošově. Na tom já říkat budu. Tenhle Zákon vzít nemůžu – neznám, co je v nem...“

„Tvoje knihy bludné dávno na hranici shořely,“ odpověděl páter přísně; „lepší, zdatnější potravu duše ti přináším, vezmi ji, pošetily!“ Jílek složil zase ruce na prsa a pokorný výraz z tváře jeho zmizel, jakmile se misionář o spálení knih zmínil. „Ptám se tě naposled, zdali chceš spasitelným naučením mým sluchu dáti a býti žákem mým u vyučování pravého náboženství; jsem hotov co den u vězení tě navštěvovati,“ domlouval páter věžňovi znova.

„Zůstanu při svej víře,“ řekl Jílek nevlídně a popuzen, „a zacpal bych si uši, dybyste chtel ke me hovořit a ny domlouvat, abych odstoutyl.“ A jako by jasně naznačiti chtěl páterovi svůj úmysl pevný, již teď odvrátil se od něho a zakryl si uši dlaněmi.

Dlouho tajená nevole knězova propukla konečně: „Tedy zhyneš ve hříších svých,“ – křikl na Jílka hlasem mocným –, „a jako Kazda cerekvický pod stínadly zahrabán budeš katem i s pouty svými! A jako on zoufáš si v komůrce své a sáhneš rukou zlořečenou na život svůj. Hříšný život vždy konců stejných se doklopýtá. Také on knihy bludné čítal, kacířům pomáhal, víře naší svaté se rouhal a k ní vrátiti se nechtěl. Až pak Bůh jej opustil a on zhynul hůře než zvíře – ještě jej vidím zmodralého, vlastní rukou oběšeného –“

„Žádná prauda to nejní,“ křičel rozčilený Jílek navzájem, „Kazda byl člověk dobrý, bál se Boha Hospodina – žádná slota nebyl – to

vy ste ho zabili! A esli byl zahrabanej katem, stejne umřel za evangelium jako mučedník, jak nystři Hus a Jeroným!“

Stěny ohyzdného vězení rozléhaly se prudkými slovy obou mužů a volání Jílkovo znělo zajisté až za dvířka sklepeníčka. Štokmistr přikvapil, zvuky těmi přiváben, a viděl Jílka, an ruce pozdvihuje ke stropu, a jemnostpana misionáře silně rozechvěného. „Odneste stoličku, žalářníku, nebude jí třeba ani dnes, ani kdy jindy. Tento muž je kacír nenapravitelný, nebudu mařiti pro něho časem a silami – on zhyne zajisté co nejdříve mečem katovým.“ Duchovní kráčel ke dvířkám, prudce jimi trhaje, a za ním štokmistr se sedátkem se ubíral, Jílkovi rukou hroze a hněvivě po něm hlavou potřásaje.

Když odešli oba a klid znova uhostil se ve sklepeníčku, odstoupil ho ode zdi doprostřed vězení, pozdvihl obě ruce a šeptal vroucně: „Tys me posilnil, Pane Ježíši Kriste, že sem statečně vytrval a vod tvýho evangelia vodtrhnout se nedal. Ach, dej ny vytrvat až do konca, do mý smrti časný, anebo do vykoupení!“

X

Na radnici

Uhodil zase čas takový, že purkmistr a páni skorem neustále, vykonávající úřad svůj, v domě radním trvali. Nebylo konce výsledům, ortelování. Některým se líbilo právomoc vykonávati a takto důležitost svého postavení najevo dávat; jiní nemile nesli práci tu neveselou, která nadto od živností je vzdalovala. Dnes opět v starobylé a ponuré hlavní síni domu radničního nastávalo jednání se zatvrze-
lým bludařem Janem Jílkem lubenským; ani se štokmistr, jenž vězně na zámek neb před pány radní vodíval, nepamatoval, kolikátý již výslech to byl – a stále tomu tahání se zlořečencem nebylo konce.

Páni konšelé byli již kolem velikého stolu v sednici radní shromážděni a na tvrdých sedadlech o lenoších všelijak řezaných a stářím zčernalých usazeni. Pana pŕlmistra zastupoval radní nejstarší pan Jindřich Kauč, letitý muž kostnatého těla a nevlídné, zamračené, silně ruměné tváře; kromě něho byli tu radní Hanousek a Vrána, na konci stolu tiše, ale živě rokoval nejmladší radní Pecold se svými dvěma přáteli Hornešem a Jelínkem.

Mladý Pecold byl muž vzezření velmi dobromyslného i vlídného; jeho plné tváře a hladké bílé čelo obklopeno vlasy přirozeně zka-
deřenými, jež byly lehce pudrem poprášeny, kdežto ostatní páni skorem všichni opatřeni byli parukami. Shromáždění, v síni radniční příchod Jílkův očekávající bylo rozděleno jako na dva tábory. Kdežto Pecold Hornešovi cosi šeptal s tváří vážnou, ale laskavou, počínal zástupce páně pŕlmistrův s rozhorlením velikým vypravovati o bludaři lubenském.

„Vzkázal pan hejtman zámecký ve jménu nejmilostivějšího pana hraběte, aby jednání s kacířem Jílkem ke koncům nějakým přive-

deno bylo,“ započal pan Kauč hlasem povýšeným, aby hovořící sou-
druhy upozornil. „Budou málem dva roky, co do šatlavy byl přive-
den, velební páni misionáři velikou horlivost najevo dali, aby lotra
obrátili – a on pořadem hude stejnou a outraty pořadem rostou.
Mínil pan hejtman aby se mu notně pohrozilo šibenicí neboli Špil-
berkem, že se přece poddá a svatou víru římskokatolickou přijme.
I žádal po mně pan pŭlmistr, abych jakožto nejstarší v radě zkusil to
s chlapem po dobrém.“ Pecold usmál se zlehounka a významně na
souseda Jelínka pohlédl. „Šel jsem do té podzemní d'oury se serbu-
sem; ale to mi račte věřiti, páni bratři, že bych se byl skácel, kdybych
se zprvu douškem vína nebyl na cestu posilnil.“ Nejmladší radní
pousmál se znova; doušky pana Kauče a jeho posilňování se bylo
známo po vší obci. „Možno není ve sklepení chlapově ani postát,
ani se protáhnout; ale na něho, Jílka, jako by to metla nebyla, když
jsem na něho uhodil, jaké že je víry, drze odpověděl, že je evandělík!
Neznal jsem se hněvem a lotra bludařského k zemi porazil! Dál,
jako by omdlel, ale moje španělka jej ihned životu vrátila! Vypτάval
jsem se, chce-li pravou samospasitelnou víru přijati – on, že nikoli,
že to řekl již stokráte –, a když jsem serbusovi poručil, aby mu dal
30 ran, postavil se jakoby schválně, ačkoli jsem dobře viděl, že se
mu nohy třesou. Ale potom přece prosil, by si směl lehnouti neboli
kleknouti.“

„A to nazýváte, pane Kauči, jednáním po dobrém?“ vpadl radní
Pecold, zardívaje se rozčilením. „Třicet ran! Ubohý, kterak jich měl
snést!“

„Což jsem mu jich vysázeti dal?“ durdil se radní Kauč. „Jen jsem
tak vyhrožoval – vždyť by jich chlap nebyl snesl, je kost a kůže, sot-
va nohama po komůrce plete! Ale mysl má tvrdou, nezkcrocenou;
byl jsem tam asi šestkrát neboli sedmkrát, dost a dost mu hrozil,
přemlouval, a sotvaže jsem vykročil ze dvířek, počal ty svoje pro-
klaté kacířské písničky notovati a hlasem se modlití! Prál jsem
panu pŭlmistrovi, lépež že bude, aby před celou radu obeslán byl,

přecej snad my všichni s lotrem něco svedem a věc jeho ku konci přivedem.“

„Těch šest neboli sedm poutí do šatlavy mohl jste si ušetřit, Kauči,“ podotkl Pecold polo trpce, polo posměšně.

„Já konám, co nejmilostivější vrchnost poroučí a na čem jsme se s panem půlmistrem pro dobro obecní usnesli,“ odvětil radní pyšně. „Chcete vy snad městu a vrchnosti další outraty činiti, jenomej aby lecjakému kacířskému lotru bylo vyhověno?“

„To nechci,“ odpovídal Pecold mírně, „a proto smýšlím, aby tento člověk, jehož nikdo od víry jeho evanjelické neodvrátí, byl poslán do obce své domovské neboli do Saska, odkud přišel.“

„Ale to je proti císařským patentům, pane bratře,“ vpadl mu radní Hanousek do řeči. „My na panství víru bludnou trpěti, aniž poddané robotou povinné za hranice pouštěti nesmíme!“

„To je řečí a hádek, páni bratři, o jednoho chlapa bludařského,“ posmíval se Vrána. „Vymrskejte ho za hranice panství, ať si jde, kam se mu ráčí, anebo, rostou-li outrary, nedávejte mu ničeho – nechat zajde hladý!“

„Vy nemluvíte jako křesťan, Vráno,“ podotkl radní Horneš. „Pomněte, že i bludař je člověkem, ba i údem církve Kristovy, jelikož křesť svatý byl mu udělen.“

„Vám je snad křesťanem, ale mně míň než dobytčetem,“ křikl Vrána prudce; „dobytče alespoň víru Kristovu neprzní jako chlapi kacířští –“

„Už aby tu byl den, kdy poslední z nich zahlazen bude z povrchu země české,“ vzdychl radní Hanousek.

„A my, světská vrchnost, k tomu vši silou vrchnosti duchovní pomaháti musíme,“ dodal pan Kauč, z vysoka na ostatní členy rady se dívaje.

„Španělkou, šatlavou, šibenicí, kládou a palci jí nepomůžete, pane radní Kauči,“ pravil Pecold, „tím poddané bloudící jen více od víry naší katolické odvracetí budete.“

„Vy jste první, pane bratře,“ odvětil Kauč jízlivě, „který takovouto moudrost o bludařích káže!“

„Nikoli, nejsem první; jemnostpan děkan vysokomýtský, náš pan vikář foraneus, tutéž radu slavné konzistoři arcibiskupské vyslovil a podání o tom učinil, kterak ukrutností misionářů a kněží víra katolická v nenávist upadá.“

„Slavná konzistoř arcibiskupská panu děkanu Scherzerovi zaslouženou důtku učiniti neopomene,“ odvětil radní Kauč prudce. „Pan vikář foraneus jistěť nedobří křesťan a kněz jest, jenž po krajině chodě, všady koukol místo pšenice seje. Obžalovat' on i ctnou naši radu i s panem purkmistrem, že pokuty, kterou kacířským poddaným ve vsi naší Sloupnici jsme uložili, ke svému dobru jsme užili. Zdaliž takto jedná laskavý pastýř oveček svých?“

Vrána i Hanousek pochvalně ku řeči Kaučově pokyvovali a poslednější dodal: „Toho jemnostpan děkan náš Náchodský z Neudorfu nikdy by nebyl učinil; jemu prospěch svaté věci katolické přede vším ostatním platí.“

„Jednají-li páni misionáři jako laskaví pastýřové oveček svých?“ vyčítal Pecold znova.

„Ba právě že jednají,“ horlil radní Kauč; „vím od samého štokmistra, že pan páter Pelikán několikráte do šeredného vězení Jílka lubenského zašel, knihy nábožné mu donášel, kterých kacíř nepřijal, jemu nabízel, že se s ním po jeho způsobě pomodlí, lepší stravu, pálenku pro posilnění, že mu vyprosí – přímo jako otec se synem ztraceným velebný pan s lotrem jednal!“

„Kterak by páter Pelikán co s Jílkiem svedl, když ani Jeho Milosti biskupské se nepodařilo,“ vzdychl Hanousek, sejev v ustrnutí ruce. „V měsíci červenci Jeho Milost z Chrasti k nám přijela, a uslyšíc o bludařích, je všecky, i Jílka, předvésti si dala. Vypravoval Jeho Milosti poenitentiař, když po městě jsem jej sprovázel, že na všechna slova důtklivá kacíř ten ani slabikou neodvětil!“

„Jest ihned znát na chlapovi, kterak je zatvrzelý,“ šeptal Vrána, když brzy po tom dvěře síně zasedací se otevřely a Jílek v průvodu štokmistrově vkročil. „Jen se podívejte, páni bratři, kterak pichlavě hledí, kterak ousměšně ústa stahuje!“ Pecold i ostatní zadívali se na vězně, jenž před jich stolem zůstal státi, ale nic z toho, co radní Vrána jim ukazoval na Jílkovi nepozorovali. Viděli člověka předčasně zestárlého, nahrblého, jehož bledá tvář dlouhými vlasy, nespořádaným, řídkým vousem a zanícenými víčky očními činěna divokou, ba poněkud příšernou. Divokost tu zvyšoval nespořádaný oděv. Ale posměchu ve zbědované té líci nebylo...

Jílek navzájem uzřel před sebou za dlouhým a starobylym stolem několik mužů, z nichž tři prohlíželi si jej velmi přísně, tři opět hleděli naň s účastenstvím, ba lítostivě. „Ti poznali jistě pravdu Páně a jsou snad i tajní vyznavači evanjelia,“ problesklo Jílkovi mozkiem, když pln bázně tváře svých soudců prozkoumával. Největší strach měl hoch z onoho pána, jemuž štokmistr nejhloběji se klaněl a na jehož pokynutí odcházel; poznával v něm svého trýznitele z mnoha minulých večerů.

Radní páni chvíli prohlíželi si vězně mlčky od nohou drobnými ranami pokrytých a jen starými a zkornatělými střevíci oděných až po schýlené, plavovlasé temeno; pak vypnul se pan Kauč, jako by náhle vlastní úkol dnešní si byl připomenul, a zaklepav prsty na stůl, písemnostmi pokrytý, započal: „Jílku lubenský, ty víš, proč jsi sem před radu města Litomyšle byl obeslán?“ Jeník Jílků uklonil se slušně. „S velikou nelibostí,“ pokračoval pan Kauč, „znamenala milostivá vrchnost zámecká, jakož i všeka obec města Litomyšle, žes ke všemu laskavému přemlouvání a poučování jak z strany velebných pánů misionářů, tak z strany vrchnosti světské hluchým býti se ukázal. I zavolali jsme tebe před sebe, abychom tě naposled vyzvali ku pokání a přijetí svaté víry katolické. Pakli v bludech svých setrváš, jistá a strašná smrt tě čeká!“

„Ba strašná!“ vpadl radní Hanousek hlasem ještě zvýšeným. „Snad znáš patenty o bludařích vydané – šibenice a meč katův kacířům a roznášečům knih zapovězených slibují!“

„Víš, chlape,“ dodával zlostný Vrána, „že můžeme tě dát do komína pověsit, hrachovinu pod tebou zapálit a za živa tě udit? A to také uděláme, neobrátiš-li se ihned, ba uši ti dáme uřezat, šibenici a kolo na drzé čelo ti vypálíme a takto na doživotí na Špilberk tě dovezeme!“

Vrána i radní Kauč ve tváři modrali rozčilením a hněvem, neboť Jílek stál tu při všech těch hrozbách jako sloup a nijak pokořením a kajícností najevo nedával. Když pak radní Vrána takovou spoustu hrozeb sobě odporujících na kacíře vychrlil a jeden z oněch laskavých pánů (byl to Pecold) lehce se usmál, opustila bázeň na okamžik i Jílka a i na jeho rtech úsměv skrovný se objevil. Avšak jakmile to předsedající radní Kauč pozoroval, obořil se zprudka na vězně: „Nesměj se, chlape nestydatý – zdaž se domníváš, že máš před sebou lidi malované? My jsme tvoji soudci, i náleží nám moc nad životem tvým a smrtí!“

Vrána pak vyskočil ze svého sedadla, obrátil se k Jílkovi, jenž nejblíže k němu stál, a sevřev ruku v pěst, hrozil mu jí: „Zkřivíš-li svou proklatou tvář ještě jednou, nestoudný, ihned do komína udit tě dáme!“

Neurvalost Vránova tou měrou Jílka poděsila, že couvl, zbledl a na celém těle počal se třásti.

„Nuže, jak jsi se rozmyslil, Jílku?“ hurtovně volal na něho radní Kauč.

„Pane radní Kauči,“ ozval se Pecold, „vězeň je postrašen a svých smyslů neschopen. Bude lépe, popřejete-li mu chvíli klidu.“

„Nechat' tedy odstoupí za dvěře na síň,“ svoloval Kauč, „my té doby o něm se poradíme.“

Jeník Jílků ochotně zamířil ku dveřím, kam radní Pecold jej následoval, tváře se, jako by na vězně dohlédnouti chtěl. Jakmile dvěře

sednice radniční se zavřely a Jílek do tmavého koutka při veřejích se skrčil, naklonil se k němu pan Pecold a pravil hlasem tichým: „Nic se, Jílku, nestrachuj! Tys ničeho proti vrchnosti světské nespáchal, i nemůže tobě býti ublíženo. Páni bratři radní jen tebe zastrašují, abys snáze k víře katolické přistoupil a šatlavy zproštěn byl. Ničeho proti tobě nezmohou, dokud vrchnost duchovní ortel tvůj nestanoví. Budiž dobré myslí, člověče; ne všichni jsou zatvrzelí a nelaskaví proti bloudícím u víře.“

Ubohý Jílek sotva věřil svým uším; kolik týdnů, ba měsíců již uplynulo, co laskavých, přátelských slov nikdo k němu nepromluvil, a nyní tak činí jeden ze soudců jeho, jimž vydán jest životem a smrtí! Klesl dojmutím velikým na kolena a chtěl objati nohy radního Pecolda; ale ten Jílka zdvihl, a vida oči bludařovy plniti se slzami, sám značně byl pohnut. „Znovu pravím ti, Jílku, ničeho se neboj! Já a přátelé moji přimluvíme se a učiníme, seč jsme, ve prospěch tvůj.“

Jílek slzami smáčel ruku pana Pecolda a vyrazil ze sebe hlasem zcela udušeným: „Sám Pan Ježíš pohnul vám srdcem, pane laskavý – on taky odplatí za dobrotu vaší.“

„Velmi jsem tebe želel, pro utrpení tvá, Jílku,“ pravil Pecold spěšně, ke dveřím síně radní zpět se ubíraje, „až vyjdeš ze šatlavy, ke mne a příteli Hornešovi se obrať, my potravou tě opatříme a práci ti dáme, abys jsa sláb a nemocen, dále nestrádal...“

Dvěře za laskavým mužem zapadly a Jílek zůstal v temné síni sám. Byla z obou stran uzavřena, i panovalo v ní ticho tak úplné, že slyšel vězeň hlasy pánů konšelů ve veliké sednici rokujících. Nerozeznával slov, ale že častěji bylo slyšeti radního Pecolda, domníval se, že tento nenadálý jeho příznivec v jeho prospěch mluví. Proto když za chvíli jedním z písařů volán byl zpět a zase uveden před pány, šel se srdcem radostným a bez obav.

Jakmile vězeň vstoupil, ustali páni ve svém rozhovoru; všichni dívali se na Jílka mlčky, jako by prozkoumati chtěli, zda se poddá, aneb ve tvrdošijnosti své u víře vytrvá. Za hodnou chvíli zaklepal

pan radní Kauč na stůl, mrkl na písáře při okně a povýšeným hlasem opakoval otázku prve, před odchodem vězňovým, pronesenou: „Jak jsi se rozmyslil, Jílku lubenský? Chceš bludů svých se zhostiti a ku svaté římskokatolické víře se navrátit!?“

Jílek podíval se navzájem na shromážděné pány, a setkav se s největším pohledem Pecoldovým i těch, kteří v sousedství jeho za stolem seděli, odvětil pevně: „Pro svedomí tak učinit nemůžu.“

„Jenomej uvaž,“ vpadl radní Hanousek horlivě, „jak polepšíš osud svůj, vzdáš-li se bludů! Budeš ze šatlavy propuštěn, posilníš se pokrmem a nápojem dostatečným i oděvem opatřen budeš a pak vydáš se do obce své domovské, kde ti živnost po otci zděděná vrácena bude.“

Hanousek s jistotou očekával, že tyto skvělé vyhlídky zlákají zbědovaného bludaře, jenž byl již po tolik měsíců hlad, žízeň, zimu a kruté útrapy žalární snášel. I ostatní páni s napětím očekávali, co bludař řekne. Avšak Jílek stále jen hlavou potřásal a opakoval: „Nemůžu, nemůžu, pro svedomí nemůžu...“

Kauč i Hanousek velmi se zamračili a Vrána, zrudnuv ve tváři, opět Jílkovi pěstí hrozil; ba i Jelínek a Horneš nad bludařem si vzdychli, nemajíce té radostné důvěry co Pecold, jenž dále vlídně se usmíval.

„Rad'te, páni konšelé, co se zatvrzelcem počítí nám jest?“ pravil předsedající pan Kauč polohlasně.

„Smýšlím, pane Kauči,“ ozval se z protějšího konce stolu Pecold, „že by lépe bylo vejslech ukončiti, zprávu milostivé vrchnosti o něm učiniti a Jílka lubenského panu hejtmanu zámeckému jako zástupci milostivého pana hraběte našeho odevzdati. Vy, pane Kauči, jménem pana púlmistra a rady povinnost svoji jste vykonal; nechať milostivá vrchnost sama Jílka rozsoudí.“

Pan radní Kauč nejprve k návrhu tomu mlčel; nelíbil se mu a byl mnohem raději sám zatvrzelého Jílka ku přestoupení a vzdání se přinutil. Avšak když soudruh jeho Vrána velmi pochvalně hlavou kýval a hlučně se rozesmáv, pravil: „Jenomej Jílka na zámek pošle-

te! Vzácný pan hejtman krátce s chlapem zatočí a mozkovici mu napraví! Nenadělá pan hejtman s takovými lotry mnoho slov, alebrž biřicem hnedky ran nasázeti jim dává?“ – svolil, aby po radě pana Pecolda se stalo.

„Než vězně na zámek dodáme,“ podotýkal Hanousek, „bylo by dobře vejslech tuto odbývaný dáti písařem zapsati, aby milostivá vrchnost seznala, že o přestoupení jeho jsme se my, rada obce, přičinili. Račte pane Kauči, ještě jednou Jílka lubenského vyslechnouti, tak jak u bloudících ve víře obyčejem bývá.“

Pan Kauč slavnostněji v sedadle svém se vzpřímil, na písaře u okna pokývl a pak opakoval obvyklé otázky výslechu s bludaři a exulanty: „Jílku lubenský, proč jsi ze země české a obce své bez povolení vrchnosti ušel?“ a „Proč jsi odstoupil od svaté víry římskokatolické, ve kterou jsi byl křtem svatým přijat a v ní vychován?“

Na první otázku odpověděl Jílek: „Pro svedomí“ a na druhou: „Protože sem smejšlel, že v ní spasení nedojdu.“ Když pak pan Kauč do třetice se zeptal: „Jílku lubenský, chceš se v lůno církve navrátiti, aneb ve svých bludech setrvati, i kdyby ti hrozila smrt umučením?“, tu jasně a pevně řekl: „Chci při svej víře vytrvati, i kdybych smrt podstoutyt musel.“ Písaři při okně pilně zaznamenávali i otázky i odpovědi a listinu pak přinesli pánům ku prozkoumání a podpisu. Potom poslán byl z písařů jeden pro štokmistra, jenž v přízemí rozkazů rady očekával; radní Vrána pak si liboval, že pan zámecký hejtman, přísný a neúprosný jako pan Světelský slavné paměti, Jílkovi dá co proto, k čemuž Hanousek velmi horlivě přitakal.

Jílek mimoděk naslouchal rozpravce pánů radních, a když i na tváři pana Pecolda pozoroval chmuru, znova jat byl strachem, který sotva jej byl po laskavých slovech nejmladšího konšela opustil. Měl dosud v dobré paměti, jak nemilosrdně, ba ukrutně byl si k němu vedl před půl druhým rokem předchůdce páně hejtmanův – snad jest tento k bludařům ještě neúprosnější, horší – snad jej na místě za tvrdošijnost jeho dá rozsekat – Tam nebude nižádného laska-

vého pana Pecolda, který by jej povzbuzoval nadějí – – Nesmírná sklíčenost zmocnila se Jílka; sklopil hlavu a cítil, jak mu slzy stékají po tvářích. Ale pak mu ihned připadlo, že takto, roven Petru, zapírá Krista Ježíše; i vzmužil se, počal v duchu se Spasitelem svým rozprávěti, jej v srdce své volati a za posilnění jej žádati. Když pak, písařem byv přivolán, štokmistr se dostavil a vězně odváděl, poklonil se tento pánům zcela oddaně a s tváří klidnou odcházel. Hluboká soustrast ozvala se v mysli Pecoldově a mírnějších jeho soudruhů nad ubohým odsouzencem, kdežto ostatní se trestuhodné umíněností jeho dosti vynadiviti nedovedli a ji zavrhovati nepřestávali.

XI

Exkomunikován a odsouzen!

Sychravá doba listopadová, za níž byl Jílek předveden pánům konšelům a o několik dní později za studeného lijavce veden na zámek, přešla v temný čas prosincový, jenž záhy přihlásil se zimou velmi krutou. Poněvadž opětně počala zamrzávati voda v hliněném džbáně a stěny uzounkého a vlhkého vězeníčka pokrývaly se bělostnou jinovatkou, očekával Jílek každodenně, že přestěhován bude štokmistrem ve velikou klenutou sednici, kde již jedenkrátě nejtuzší týdny zimní byl strávil a kde s nešťastným Kazdou cerekvickým, nyní v okovech pod šibenicí zahrabaným, se byl seznámil. Avšak mnoho dní po výslechu na radnici uplynulo, aniž věžňovi jaká změna ohlašována byla; ba ani velebný pan misionář Pelikán, jenž Jílka přes minulou jeho tvrdošijnost zase navštívil a jím opětně mlčením a ucpáváním si uší hluboce rozhořčen byl, nezmiňoval se o tom, zdali ortel bludařův vbrzku prosloven bude a jaká budoucnost zatvrzele uchystána jest. Velmi trapná nejistota mučila ubohého hochu; měl sice v ošklivosti veliké rotu v sednici štokmistrově ubytovanou, avšak mrazu též nesmírně se obával, zvláště když šat jeho více a více chátral, takže již leckde nahé tělo sotva kryl. Jedinou útěchou vedle modlitby a písni, které zpaměti uměl prozpěvovati, byla mu vzpomínka na mladého konšela Pecolda a na výstup s panem hejtmanem zámeckým, jehož prchlého hněvu tolik se byl obával. Nebylť mu pán ten, vyslechnuv jej znova za přítomnosti pana pátera jezuity, nijak ublížil; ba naopak, podotkl duchovnímu, že on, Jílek lubenský, jest alespoň upřímný, neslibuje, že víru katolickou přijme, kdežto jíní tak činí, a pak přece slovu svému nedostojí a odpadávají. Nakonec prohlásil zámecký pán, že déle o věžňovo přestoupení usilovati nebude, a když bludař

odveden byl, ještě po písáři jeden groš almužny v síni mu doručiti dal. Jak rád by sobě nešťastný hoch byl darovaný peníz na památku prokázaného mu milosrdenství nechal; avšak hlad trápil jej skorem ustavičně tak krutě, že nezbývalo mu než zaměnit grošík za několik krajíčků božího dárku a doušků mléka neb teplé, byť vodové polévky – vždyť denní, prisouzenou mu dávkou chleba někdy za jeden, někdy za dva krejcary nikdy ani trochu nasytiti se nemohl!

Jaká to zase bude zima o hladě! Což toužený ten rok čtyřicátý nikdy nenastane? Což milé obce gerlachsheimské, drahého pana otce Šulce, bratra Ostrého a svých vlastních přátel z Lubného, Širokého Dolu, ze Světů a z Jarošova již neuvidí? Zdalipak jsou ještě na živě i ta jeho ubohá matka, která o osudu milého syna ničeho neví, i ctihodný pan otec Šulc, o němž se Jílkovi často zdálo, že samým Spasitelem jsou mu vkládána v ústa slova k malé obci gerlachsheimské promlouvaná? A což neohrožená Kačka Kulhavá, sestra Šplíchalova, a její růžolíčí dcera Ančka, která pěkně svoje písně Jílkovi tehdy zazpívala, jak na rozloučenou se svobodou – zdali ony ještě chodí pod boží oblohou?

Přenesmírně dlouhým zdál se mu čas v šatlavě strávený; kdyby Jílkovi kdosi byl řekl, že necelé dva roky uběhly teprve od zajetí v Jarošově, nebyl by mu uvěřil – jemu připadalo, že leta v Gerlachsheimu strávená jsou daleká, velice daleká – – Ba, nejen měsíce a týdny, i dny a zvláště noci vězni ubíhaly zvolna v jednotvárnosti, nečinnosti a dočasném zoufání si – – Byly i chvíle, kdy přál si býti na místě Kazdově – toho mučenníka víry Pán Ježíš již přijal ve svůj klín – on, Jílek, marně volá a neustále strádá. S dychtivostí obracel se každodenně po štokmistrovi, zdali jako novinu změnu mu nese; avšak žalářník hovorů s nenapravitelným bludařem nezaváděl a vždy, dodav mu pokrmu a nápoje, ze sklepeníčka velmi pospíchal.

Až konečně dva tři dny před hodem Božím vánočním přišel štokmistr dosti časně zrána ještě za tmy k Jílkovi a nakázal mu, by se přichystal, k osmé hodině že veden bude na děkanství, aby ze

svaté církve římskokatolické pro tvrdošíjně bludy byl slavnostně vyobcován. Ubohý zajatec nedovedl se k vážnému jej čekajícímu obřadu jinak uchystati, než že si částkou vody za nápoj mu přinesené ošplíchal obličej a ruce a přihladil dlouhé zcuchané vlasy; pak vyklepal ze střevíců, v koutku na kameni chovaných, prach a hlínu, obul je, a přistoupiv k okénku, jímž pomalu prodíralo se ranní šero, obíral z nohavic a kabátu stébla slámy a pavučiny, jimiž rozpadávající se látka byla potřísněna. Hluboce zahanben poznal, že přes všecko čištění a obírání objeví se před svými soudci světskými i duchovními hůře než nejnižší žebrák, nejzpuštější lotr; bylť jeho šat změněn a zničen tou měrou, že bylo nemožno původní dobré látky na něm poznati. Na pevném kdysi tkanivu soukenném rýsovaly se již jednotlivé chabě související nitky a hladký kdysi povrch kožených nohavic všecek byl kostrbatý a cárovitý; košile dobrou sousedkou Kubiaskou Jílkovi před rokem darovaná jevila zřetelné stopy dlouhé té doby a nezadala špinavou svou žlutí a četnými trhlinami mnoho oné, které byl vězeň zatím na obal zbědovaných svých nohou užil.

Do temného a ohyzdného rámce sklepeníčka hodila se Jílkova postava dokonale; ale jakmile štokmistrem odveden byl do hořených místností domu radního, kde očekáván již konšelem Vránou, a jakmile s oběma muži vyšel na jasné náměstí, zdál se ve své sešlosti, špině a divokosti jako skvrnou všeho okolí. Půda na rynku byla přes noc pevně umrzla, na ní byl bílý poprašek sněhový a jinovatkový; špičaté střechy městských domků byly také do běla zaváty. Právě vyšedší slunce oblévalo střechy i průčelí přívětivým světlem a učinilo z táhlého náměstí obraz velmi vlídný. A do této záře usměvavé a běloby vlídné padl zjev bludařův jako cosi ohyzdného, mračivého, jako odstín zcela jiného světa. Nebylo divu, že se sbíhali a zastavovali kolemjdoucí: i drobné děti do školy v domě děkanském spěchající²⁹ i studentíci přes Špitálek fortnou do škol pobožných se ubírající

---

29 Tehdy škola v domě tom umístěna byla.

i hospodyně, jež u venkovanů na rynku s koši svými rozložených potraviny kupovaly aneb s „houskami“³⁰ na prknech narovnanými k pekařům spěchaly.

Znova, po více než půldruhém roce, spatřila svého chráněnce sousedka Kubiaska a téměř ohromena jeho zpusťlostí si umiňovala, že pantátovi žalárníkovi zase kus oděvu a nějaký grošík pro něho doručí...

Za šuškáni a pokřikování školní mládeže, zástupem neustále jsa doprovázen, ubíral se Jílek napříč přes náměstí, pak temnou a úzkou, několika oblouky překlenutou Umrlčí uličkou pod dům děkanský, vedle kostela na kopci se pnoucí. Konšel Vrána ani nekáral skotačící mládeže, jež rozličnými posunky Jílkovi se pošklebovala, anobrž těšil se z toho, že někteří zvláště bujní klučící na vězně „kacíř“ a „pikhardit“ pokřikovali. Liboval si, jak je ta mládež čiperná, že vypravování starších si všímá! Školáci tudíž pranic po tom se neohlíželi, že jim štokmistr několikrát pohrozil a je rozháněl a že vězeň, vida neurvalost mládeže proti sobě namířenou, až se rozplakal. Vyprovázeli malý průvod dále i přes děkanský kopec; teprve u samého vchodu do stavení školního bylo se jim s vězněm rozejítí.

Okolí kostela a domu děkanského i školního spolu souvisejících – bývalého to chrámu a kláštera augustiniánského – neposkytovalo tehdy pohledu utěšeného. Stavení tato byla několikrát požáry velmi utrpěla; i zely na nich nedostatky všude. Nízký dům děkanský byl ledabylo zbudován; kryt naň dán narychlo a pouze starobylá kaple svaté pany Markyty v sousedství kostela opatřena slušnou střechou. Při chrámu zmizely obě statečné věže, i stála při lodi pouze nízká zvonice bez orloje, nad níž vysoká klenba kostelní značně čněla; návrší pod kostelem bylo všecko rozkopáno a sníž se choulil v nahromaděných hrudách a v pádalcích. Pěkně vyjímal se pouze portál, kdysi paní Manriquez z Lary zbudovaný, jenž čelil městu; po

---

30 Vánočkami.

straně pak, blíže domu děkanského, byla malá vstupní síň, ve svorníku jejího klenutí modralo se hrábě erbu Kostků z Postupic.

Jílek veden nejprve v obydelní dům děkanův. Šeré tu byly chodby, cihlami již hodně vyšlapanými dlážděné, do chodeb ústily mohutné dvěře kaple svatomarkytské a menší, vesměs černá dvířka, vedoucí do světnic děkanových a obou kaplanů i jiných úředních a společných místností. Štokmistr zůstal na počátku chodby hlavní blíže vrat do kaple státi a Jílek veden byl konšelem Vránou k panu děkanovi Zikmundu Náchodskému z Neudorfu. Kráčel podle četných dveří a výklenků, brzy po několika stupních vystupuje a pak zase sestupuje; pozoroval na stěnách, na nichž zřejmě byly stopy mnoha roků i hojného kouře, pestré malby zobrazující divná města o věžích, cimbuřích a hradbách. Jílek domníval se v nich viděti Jeruzalém, Řím neb Damašek, o nichž v bibli a jiných svých knihách mnohokrát byl četl; vpravdě byla to však vyobrazení staré Litomyšle za dob předhusitských i za Kostků z Postupic. Vedle obrazů měst visely na stěnách krucifixy a černavé obrazy svatých a světic, dále i veliká podobizna muže v kněžském hávu s odznaky vysokých důstojenství. Jílek všiml si pěkné a bystré jeho tváře a hádal, zdali jest to snad pan děkan, k němuž právě jest veden?

Avšak když s panem Vránou po několika stupních vstoupil do obydelní světnice děkanovy, spatřil místo vlídných rysů Tomáše Pešiny z Čechorodu, kdysi děkana litomyšlského, jež na podobizně byl zočil, tvář temnou, zasmušilou, žlutavou, vyzáblou, v rámci krátce přistřižených vlasů černých, silně šedivějících, jejíž oči, neurčité barvy, byly hluboko do důlků zapadlé; i konšel Vrána, jehož zpupnost a vzpurnost byla obecně známa, byl, jakmile před „jemnostpanem“ se ocitl, jaksi zaražen. Jílkovi se zdálo, že tento pán jest asi ještě přísnějším soudcem bludařů než páter misionář. Zároveň si vzpomněl, jak štokmistr i dočasní obyvatelé veliké klenuté sednice leccos o „jemnostpanu děkanu“ byli vypravovali, jakých že je mravů přísných, jak žádné nádhery co do oděvu ani v bytu svém nestrpí,

ba v sednici své ani od služebných děveček pokliditi sobě nedá, a jak velice se na samou Jeho Milost hraběcí rozhněval, když mu tento, odstraniv jej prve, pokoj vybíliti a vyčistiti dal. Tvrдили také, že jemnostpán, byv dříve vojákem, než znechutiv si neklidný tento stav, za duchovní jej vyměnil, stručně a určitě jako vojevůdce nějaký si vede a kážeň co nejpřísnější od veškerých farníků svých žádá.

Zdalo se, že tyto u štokmistra vypravované povídačky zakládají se z veliké části na pravdě; šat jemnostpánův byl ze sukna hrubého a ponurá sednice, těžkým povalovým stropem opatřená, postrádala všech ozdob. Kromě obrovského kříže s ukřižovaným Kristem nebylo tu ani obrazů, nábytek byl prastarý, ze dřeva zčernalého, na stole, pultících a sedadlech povalovaly se knihy, traktáty a listiny. Když konšel Vrána, políbiv prve děkanovi hubenou, skorem průhlednou ruku, na Jílka poukázal, prose, aby jemnostpán ráčil rozkázati, jak si s odsouzcencem mají vésti, pravil děkan krátce: „Do kostela jej ved'te; ne já, páter misionář Pelikán o něm promluví – já pouze svědkem budu –“ a zamávl rukou, jako by Vránovi označiti chtěl, aby jej nechal na pokoji. Vrána znova pokorně knězi ruku políbil a také Jílkem zatrl, aby tak učinil, což ovšem při bludařovi zůstalo zcela bez účinku; pak měl se k odchodu, dvířka sednice opatrně za sebou zavřel, aby nějakým hlukem jemnostpána nepopudil, a po šerých chodbách zpět ku vchodu kaple svatomarkytské se bral. Zde odevzdal Jílka čekajícímu štokmistrovi a sdělil s ním, jemnostpán poručil, aby s vězněm do kostela se odebrali.

Když z chodby domu děkanského na posněžený kopec vystoupili a ku postranní síňce kostelní se ubírali, připadalo Janu Jílkovi, jako by zase z vězení byl vyveden býval; učiniloť i na něho, jenž temnotě a smutku byl uvykl, obydlí děkanovo s těmi podivnými svými obrazy a ponurými tichými chodbami dojem velmi skličující, a osobnost přísného, nemluvného jemnostpána ještě dojem ten zvyšovala. Byl by tak rád venku na čerstvém vzduchu státi zůstal a se ohlížel po domech naproti kostelu čnějících a sluncem pěkně ozářených, nad

nimiž vysoko trčela orlojem a baňatou střechou opatřená věž radniční – avšak pan Vrána a štokmistr pobízeli jej do síňky kostelní, jednak že jim bylo zima, jednak se obávali, by jim věžeň neprchl. Chvíli stál Jílek se štokmistrem v šeré síňce, ale pak, když pan Vrána vyšetřil, že se jemnostpán děkan s kaplany již do kostela odebral a že nyní již veškera rada městská a všecko kněžstvo v kostele je přítomno, aby přednesení pana misionáře vyslechli a vyhoštění Jílkovu svědky byli – odveden bludař do chrámu a postaven do presbyteria blíže hlavního oltáře.

Jílek zprvu měl oči sklopeny a neviděl ničeho než bílé kamenné dlaždice; po chvíli, třeba byl jat úzkostí, neodolal pokušení, by se neohlédl po svých soudcích a neprohlédl místo, kde bude rozhodnut osud jeho příští. Uzřel, že je ve chrámě neobyčejně vysokém, jakého dosud nepoznal; když pozdvihl oči k umělé klenbě, v jejíž síti vynikaly tu tam erby šlechtické, pojímala závrať slabou jeho hlavu. I jinak byl kostel zcela nepodoben vesnickým svatyňkám v Širokém Dole a Sebranicích a kostelu „německému“ v milém Gerlachsheimu, kam s ostatními bratřími někdy chodíval k večeři Páně, když Češi dosud božího domu se nedomohli. Hlavní oltář, na němž vyobrazena Panna Maria, dosahoval málem klenby³¹; rovněž vysoká byla úzká okna chrámová, jimiž v prostor vnikalo dostatečné světlo. Vedle oltáře hlavního byl menší svatého Kříže, z druhé strany pak vchod do kaple Fródlovské. Po celé délce presbytáře táhly se z obou stran lavice; na konci presbytáře viděl Jílek kazatelnu třemi sochami opatřenou a dále rozličné oltáře skrovného rozměru a jednoduché ozdoby. I v lodích byly lavice a naproti oltáři mariánskému, velkému, čněl hlavní kůr a na něm veliké varhany; nad lodí postranní rozkládal se kůr druhý, literácký.

Škamny v lodích byly prázdný; zato lavice po obou stranách presbyteria byly velmi hustě obsazeny: z jedné strany seděli páni světští,

---

31 Tehdy chrám litomyšlský i co do oltářů jinak byl spořádán.

purkmistr s konšely, zámecký pan hejtman, písaři, z druhé strany děkan s kaplany, několik otců pobožných škol, již často v duchovní správě vypomáhali, a jeden dva misionáři z pražského profesního domu Tovaryšstva Ježíšova, právě na panství litomyšlském se zdržující. Mezi oběma stranami stál v řasném černém svém rouše páter Daniel Pelikán, spisy nějaké v rukou svíraje a časem v ně nahlížeje. Jílek s hlídajícím jej štokmistrem byl jemu poblíže, kdežto pan Vrána přisedl k ostatní radě. Ve dveřích do kaple Fródllovské stáli kostelník a hrobař.

Většina přítomných byla Jílkovi známa a jím ihned poznána. Zhlédl přívětivou růžovou tvář Pecoldovu i vlídné líce ostatních dvou konšelů, dle jména mu neznámých; poznával i pyšné konšely Kauče a Hanouska, poznával pány kaplany, tytéž, kteří tehdy na zámku milého bratra Ostrého, dobrého Jandíka a Janka z Heřmanic přivedli, zámeckého hejtmána, jenž byl mu místo ran almužnu udělil, ba i tvář Housenkova byla mu jaksi povědoma, ač nevěděl, kam ji zařaditi. Konečně vzpomněl si, že muž ten byl přítomen jeho zajetí v Jarošově u Kačky Kulhavé, slouže páterovi misionáři za vůdce a pomocníka.

Jílkova prohlídka přítomných přerována byla náhlým proslovením pátera misionáře, jenž vypjav postavu svou vysokou a stočiv listiny svoje ve svitek, obrátil se ku shromážděným a promluvil takto: „Důstojní páni bratři, urozený pane hejtmáne i ctný pane purkmistře s pány konšely! Tuto přítomný Jan Jílek z Lubného, poddaný k zámku litomyšlskému, tajně a bez dovolení ze země a panství ušel, bohopustým bludům kacířským se poddal, jiné osoby z příbuzenstva a na panství k nim sváděl, ošklivé knihy kacířské jim dodával, a nakaziv je heresí a apostasií, lidi ty taktéž nedovoleně ze země odváděl. Tyto pikle a rejdy zatratitelné nepřetržitě po dva roky páchal, až nakonec mnou, nástrojem Boha spravedlivého, Krista Ježíše, spasitele našeho, a Marie, neposkvrněné jeho matky, při tom postižen a polapen byl. Byv pohnán před vrchnost duchovní a světskou, ku kacířským zločinům se přiznal, avšak k napravení náklonnost nižádnou neuká-

zal. Maje na paměti slova Spasitele našeho, že větší jest radost nad jedním hříšníkem kajícím než nad devadesáti devíti spravedlivými, za touto ovcí ztracenou a prašivou choditi jsem neustával, abych ji očistil a ve stádo Páně zase uvedl. Avšak nepotkalo se konání moje s užitkem. Všeliké výstrahy soudců světských, pánů konšelů i urozených pánů hejtmanů zámeckých času nynějšího i před roky dvěma, všeliké varování a napomínání zhola ztraceným a marným se ukázalo; pročež tento zde přítomný Jan Jílek za viny svoje zaslouženého trestu světského i duchovního, časného i věčného účasten budiž.“ Učiniv k Jílkovi krok blíže, upřev na něho svoje planoucí oči a vztyčiv v extázi i ruku pravou, pokračoval misionář hlasem zvýšeným, o klenbu chrámu dunícím: „Z moci a rozkazu Jeho Svatosti pána a papeže našeho, nástupce Kristova na stolci Petrově, z moci a rozkazu nejdůstojnějších pastýřů arcibiskupa pražského a biskupa králohradeckého já, Daniel Pelikán, z Tovaryšstva Pána Ježíše, tebe, Jene Jílku, proklínám a z lůna naší svaté církve samospasitelné vyhostuji a vymítám. Ani modliteb, ani přímluv svatých a světic, aniž jiných práv církevních účasten nebudiž, z užívání svátostí, sumou z dobrodiní všech budiž vyloučen navždy a neodvolatelně! A pohřeb křesťanský, až dny svoje zatratitelné v kacírství hnusném ukončíš, budiž ti odepřen! Anathema! Budiž proklet! Odevzdávám tě ďáblu a peklu jeho plápolajícimu! Vám pak všem a každému zvláště zakazuji a varuji vás, abyste s tímto přítomným proklatcem a vyhoštěncem spolků neměli, jinak nápodobně těžkými pokutami církevními stiženi budete!“ Účinek slavnostního proslovení misionářova na všechny přítomné byl patrný; odsouzený třásl se jako osika a i svědci neobyčejného výjevu většinou zbledli, anebo alespoň se zasmušili nad kacířem právě prokletým.

Po krátké přestávce oslovil páter Pelikán Jílka znovu: „Nuže, Jílku, jak jest ti, když peklu a jeho hrůzám jsi odevzdán – zdali lítost nepojímá tě nad zločiny tvými?“ Hoch hned neodpovídal; ale pak, stále ještě na celém těle se třesa, odvětil, zakvílil: „Já odevzdávám

svýho ducha i duši i telo spasiteloj svýmu Kristu Ježíši; Pán náš Hospodin rozsoudí nade mnou, esli mám zajdout a zhynout v pekli mezi dáblama.“

Nad takovou zatvrzelostí ovšem páni duchovní a svěští potřásali hlavou; misionář přistoupil k nim a tichounce s nimi porozprávěl o věžňovi. Vtom ozvalo se mírné zabušení na postranní vchod chrámový; kostelník šel se podívat, kdo se dobývá, a za okamžik, vrátiv se, oznamoval, že věřící za přístup žádají a že literáci spolu s varhaníkem chtějí se na kůr odebrati. Děkan Náchodský otázal se misionáře, zdali jednání jeho skončeno jest, a když páter Daniel na souhlas se poklonil, poručil kostelníkovi, aby dvěře do kostela i na kůr otevřel, tak aby obvyklá, starodávná mše literácká „devátá“ mohla konána býti. Misionář děkoval svěským pánům za přítomnost jejich a pravil, že s ostatními pány bratřími ještě k exkomunikovanému v sakristii několik slov promluví, načež jej štokmistrem na radnici odvésti dá, by ortel z Prahy došlý vyslechl.

Mezitím co rada se rozcházela a Jílek do sakristie odváděn byl, plnil se kůr literácký postavami v tmavé pláště či kaputy o několika límcích oděné, jež na určitá místa zasedaly a těžké zpěvníky před sebou rozevíraly, lavice v lodi záhy byly osazeny lidem městským, který netrpělivě čekal, až varhany zaznějí a „páni literáci“ píseň na den ten připadající spustí. Mnozí z přítomných byli o tom do slechli, že v osmou hodinu ranní vykonán bude soud nad kacířem zatvrzelým, i ohlíželi se, zdali z neobyčejného výjevu ještě cosi pochytí. Avšak užřeli již jen tmavé kleriky kněžší míhati se při dveřích sakristie a záhy vyprázdnila se presbytář docela. Kostelník, jenž za kněžími vyšel poslední, za malou chvíli opět se vrátil, by svíčky rozžehl, na kůru počalo se ozývati preludování varhaníkovu, starší kaplan, již v kasuli pěknou oděný, přistoupil k oltáři a pozornost lidu odvrátila se ode dveří kaple Fródllovské k službám božím. Literáky jsouce vedeni, notovali pobožní chutě „Z nebes posel vychází“.

Kdežto páni světšší za denním úkolem svým se rozešli, zdrželi se kromě pátera Pelikána ještě tři čtyři duchovní, to mladší kaplan, ostatní misionáři a páter Amadeus od svatého Antonína, otec řádu pobožných škol, v šeré klenuté sakristii, aby Jílkovi naposled domluvili. Štokmistr stál v koutě, opíraje se o skříňně zčernalé, uměle řezané, jež dvě stěny místnosti zabíraly, a čekal, kdy mu bude rozkaz dán, by vězně odvedl na radnici. Mrzutě přemítal, že tak hned jednání s kacířem skončeno nebude, a že se tudíž před jedenáctou do svého obydlí nedostane. Rozhněván v duchu divil se pánům slavné rady i velebným duchovním, že se selským holomkem tolik okolků nadělají a vydání si způsobují. Proč krátce přes hranice ho nevymrskají? Jílkovi v jiném způsobě tanulo na mysli totéž; co mu páni ještě chtějí? – proč nedovedou ho přímo na radnici, aby zvěděl, kterak nad jeho budoucností rozsoudili v Praze? Nedovedl si pomysliti, jaká slova k němu promluví misionáři, a byl tudíž téměř vyjeven, když páter Pelikán znovu jej přemlouval, aby víry bludné se vzdal. Kněz patrně četl podiv v očích Jílkových, neboť pravil chvatně: „Vše bude odvoláno, změněno, pakli jen kajícně odvoláš. A byť jsi hříchu smrtelného se dopustil, byť jsi vraždil a loupil, rozhrěšení ti dáno bude námi ve jménu Boha všemohoucího a tajemství tvoje zpovědní námi zachováno bude. Vrať se, synu, v lůno samospasitelné a svaté církve naší!“

„Ano, vrať se, vrať,“ naléhal i mladý, rusovlasý kaplan, „všeho dobra hojně se ti dostane a po smrti ne v peklo planoucí, ale v radost věčnou vejdeš!“

A otec Amadeus od svatého Antonína, pokyvuje pěknou a výraznou svojí hlavou, přistoupiv k bludaři pravil: „Nemá Bůh zalíbení v zatvrzelosti, ale v chování mírném, proto stojí psáno: ‚Budte podobni beránkům.‘“

Jílkovi všecko to úsilí bylo téměř k smíchu; jak na něho dorážejí sliby, pěknou řečí, hrozbami! – ale on se nezpronevěří, věren zůstane Kristu Ježíši. Nepromluvil ke všemu společnému naléhání

duchovních ani slova, jen ruce složil, chvílemi hlavou zavrtěl a se usmíval. Tu páter Pelikán vida, že i poslední pokus při bludaři zcela je marný, pokynul štokmistrovi a dvěře sakristie otevřel. Žalářník chopil Jílka za rameno, vyšel s ním do kaple Fródlvské a odtud na svah od kostela k městu se sklánějící.

Zde procházel se konšel Vrána, s měšťany kolem jdoucími se zastavoval a vždy několik slov s nimi promlouval. Jakmile štokmistrem uctivě pozdraven byl, dal se rychle na pochod směrem k úzké Umrlčí uličce, chvílemi se ohlížeje, zdali vězněm jest následován. Za málo vteřin octl se průvod v hlubokém podjezdu domu radničního a vystupoval po schodech Jílkovi dobře známých do síně polotemné, kde tehdy pan Pecold byl k bludaři promluvil slova tak laskavá. Konšel Vrána vstoupil do jizby zasedací, ale záhy se vrátil. Odešel, opět na síň se dostavil, a promluviv několik zběžných slov dosti mrzutě se štokmistrem, znovu do dlouhé chodby vedle síně zabočil. Bylo zřejmo, že purkmistr a páni dosud shromáždění nejsou a že Vrána soudcovský sbor, jenž Jílkovi rozsudek oznámí, teprve shání.

Věžeň se štokmistrem asi čtvrt hodiny čekali na temné a velmi studené síni; pak počaly se dole, na schodech i po chodbách ozývati kroky a poněáhlu vcházel jeden radní po druhém do světnice. S panem purkmistrem a písaři přišel i páter Pelikán, jsa dychtiv zvěděti, jaký trest zatvrzelci dán bude.

Když byli shromážděni, byl Jílek odveden před známý dlouhý stůl, kolem něhož v plném počtu zasedla rada; páter Pelikán nepokojně poposedal na vysoké židli mu nabídnuté a pohrával se záhyby svého dlouhého roucha. Na pokyn purkmistrův vstal jeden z písařů a zvedl se stolní desky svitek, na němž na bílé hedvábné šňůrce visela pečeť; zašel k věžňovi, a když purkmistr zavolal přísným hlasem „Jílku lubenský, uctivě polib sigillum Jeho císařské Milosti,“ přiblížil ji k ústům bludařovým Jílek všecek jsa zmámen, poslušně pečeť políbil; písař vrátil se po bok purkmistrovi, a podáváje mu listinu, očekával další nařízení. „Otevři přípis, jménem Jeho císařské

Milosti radě naší poslaný, a přečti rozsudek v něm obsažený, pane písaři, abychom zvěděli, kterak s věznem naložiti. A ty, Jílku lubenský, pokorně a s pozorností sleduj, jaký trest za ohavnosti spáchané jest ti přisouzen!“

Písař s posunkem slavnostním rozevřel listinu a četl pronikavým svým hlasem, že pro nenapravitelné bludařství, nedovolené ujiti ze země a jiných k tomu svádění, pro rozšiřování knih zakázaných kacířských Jan Jílek z Lubného, poddaný panství litomyšlského, odsuzuje se na dva roky do okovů a k práci obecní, pročež s károu jezdit, ulice, cesty a rynek městský zametati a vůbec, kde toho potřeba v městě se ukáže, k ruce býti má. Začež mu denní plat dvou krejcarů denně a pobývání v šatlavě městské vykázáno budiž. Po dvou letech nový rozsudek nad ním vyneseno bude. Jílek naslouchal předcítání písařovu trpělivě, ba skorem spokojeně; byl v první chvíli očekával, že sejde smrtí brzkou a hanebnou jako Kazda cerekvický. Avšak když uslyšel dodatek rozsudku, zesmutněla jeho tvář; takto ovšem není návratu do Gerlachsheimu, k přátelům, obnovení rozsudku za dva roky znamená žalář doživotní... Písař listinu s uctívou poklonou odevzdal purkmistrovi a radní Kauč, nedoveda přemoci kypící v sobě nevělu proti tvrdošíjnému kacíři, vybuchl:

„A věz, chlape, že pod trestem smrti na útěk pomysliti nesmíš, alebž věrně a poslušně musíš sloužiti obci, která dvě léta již zbůhdarma tě živí a ještě živiti bude! Bylo by dobře,“ obrátil se k purkmistru předsedajícímu, „a račtež, pane purkmistře i páni bratři, to v úvahu vzíti, aby chlapovi ihned práce vykázaná byla! Lenoší již měsíce nepočítaně a obec vyjídá! Zachováme rozkaz samé Milosti císařské, natáhneme-li mu pořádně údy!“ Hanousek pochvalně přikývl a po krátkém přemyšlení dodal: „Chceme dnes rybník konšelský dáti prosekati, nezbylo-li v něm snad ryb, dej, štokmistře, vězni sekeru, ať s ostatní chasou na Žaboškrtí se odebere.“ Ostatní páni byli s návrhem Hanouskovým spokojeni a vůbec rádi, že to se záležitostí Jílkovou, dlouho se vlekoucí, nějaký již konec vzalo.

Přítakali a zároveň chvatně ze sedadel svých vstávali, mezitím co vězeň ze schodů sváděn byl. Radní Pecold tajně Jílkovi přikývl, jako by mu říci chtěl, že jej ve strastech neopustí; když pak ubíral se kolem pátera misionáře, jenž rozloučiv se s purkmistrem, zamračeně o lenoch svého sedadla se opíral, nedovedl si odepřít otázku: „Reverendissimus neráčí s ortelem na exkomunikanta vzneseným býti srozuměn?“

„Patenty císařské v minulých rocích prohlášené,“ odušil páter Pelikán prudce, „na tajné schůzky kacířské, na rozšiřování bludných knih a svádění lidu obecního ustanovují trest na hrdle mečem. A tento smrti desateronásobné hoden – jet' jako nákaza morová, pod níž kolemjdoucí upadají! Alespoň metlami dle patentu měl býti mrskán a na galeje dopraven!“

V Pecoldovi vše se bouřilo proti muži, jenž byl povolán hlásati Kristovo evangelium lásky, a namísto toho tolik zloby najevo dával. „Mně, velebný otče,“ podotkl poněkud rozčileně, „zdá se jezdění s károu a zametání ulic v okovech a k tomu denní mzda dvou krejcarů trestem věru dostatečným! Vždyť ráčil jste viděti, že člověk ten dlouhým vězněním jsa zeslaben, nohy sotva vleče – trvám, že nebude s to práci mu vykázanou zastávati pořádně.“

„Bude věcí slavné rady a jejích služebníků, aby údy mu napravila, aneb nemístnou útrpností lotra v bludech tvrdošijných ještě více utvrzovala,“ odušil páter jezuita špičatě. „Věztež, pane konšeli, že jest psáno: ‚Pokouší-li tě oko, vyrvi je,‘ a i tato ovce prašivá z těla neposkvrněné obce duchovní vyvržena býti musí.“

„Nuže, proč ji nevyvrhnete?“ zvolal Pecold horkokrevně. „Proč nevyženete ho přes hranice, alebrž ponecháváte jej na obtíž obci, která ničeho s ním nesvede? Hádám, že si nebožák nepřeje ničeho vroucně nežli návratu ku svým. A lépe by bylo popřáti mu, by sloužil Bohu dle svého svědomí, než vnučovati jej naší církvi katolické, která odpadlíkem nezbohatne.“

„Aj, pane Pecolde, nejste-liž sám pikharditem zakukleným, že kacířů se ujímáte a cesty věrných služebníku církve zatracujete? Dosti hojně jak řečeno mi bylo, bují koukol bludných učení na tomto panství, zdali i páni měšťané obce věrně katolické k selským parobům se přidávají?“

Misionář pronikal Pecolda svými temnými a ostrými zraky, ale konšel snesl pohledu zkoumavého, a tlumě v sobě hněv, pravil zdvořile: „Reverendissime, nejsem ani pikhardit, aniž jinému učení bludnému jsem poddán. Lito mi jen ubohého muže, dnes exkomunikovaného; hlad, bída a trýzeň hledí mu z očí a hýbe mi srdcem.“

„Tot' právě chybou největší, že blahosklonností mrháte při lotru kacířském; mám obavu, že i jiní útrpností jati budou a tím důstojnosti naší svaté církve uškodí! Leč, při rozsudku dnešním zůstati nesmí; pan prokurátor císařský listin mu zaslaných dobře neprozkoumal, sám do Prahy se odeberu a za změnu trestu se přičiním. Kdyby nic jiného, alespoň železa i při práci mu ponechána býti musí, jinak zajisté brzy útekem svobodu si zjedná a dále na škodu našeho svatého náboženství lidi kaziti a sváděti bude!“

Pan Pecold na duchovního pohlédl udiveně; bylo mu nepochopitelné, že by jediný, nepatrný bludař misionáři za to stál, aby cestu do Prahy podnikal a se soudy o přiosťření trestu se tahal. Nevěděl, co by odpověděl, i uklonil se pouze hluboce knězi a opouštěl síň radniční. Avšak i páter Pelikán v prázdné takměř jizbě déle neprodléval. Přijav od písáře plášť a klobouk, spěchal ze schodů. Když radní Pecold vycházel z podsíně na náměstí a zahrnul k Špitálskému plácku, kde stál jeho dům, viděl, že páter rychlými kroky ubírá se k horní bráně. To jistě spěchá k rybníku konšelskému, aby na nešťastného vyhoštěnce dohlédl a napomenul ty, jichž mysl chtěla by se třeba pohnouti útrpností!

XII

Litomyšl hoří!

Nesnesitelným, několik dní trvajícím vedrem byla Litomyšl všecka zprahlá; na střechách šindele téměř praskaly, tráva na rynku a v ulicích ze země vyrážející žloutla a mizela, bíle natřená průčelí domků skorem ranivě dotýkala se zraků mimojdoucích. Na valech vysýchala Loučná, takže bylo lze kameny v řečišti spočítati, a také potůček z panské zahrady vytékající ztrácel sporou svoji vodu. Toužebně dívali se sousedé litomyšlští na oblohu, zdali na ní objeví se mraky, bouři a déšť slibující; avšak nebe bylo stále skvěle modré a slunce zapadalo každovečerně; v nádhernou červeň, klidně a čistě. Včera při západu dlouho potrvaly červánky po celé obloze rozestřené, a znalci počasí z toho věstili prudké povětrí, nikoli však déšť, tolik již potřebný.

Zdalo se, že dobře bylo prorokováno; ráno posledního srpna 1735 bylo jasné a žhoucí, ale již k polednám zdvihl se silný, avšak teplý víchř, jenž byl téměř nesnesitelnější než bezvětří. Bylo, jako by kdosi rozdmýchoval vzduch žhavé pece; povozy na silnici jen stěží se pohybovaly, a když přijížděly na rynek, byly pokryty bělavým prachem i s koni, jimž jazyky visely z tlam. Formanům bylo se přes všechn spěch stavěti v zájezdních hospodách na náměstí. U domů byla vrata podjezdů zotvírána, ba i okna byla dokořán, což nebývalo sousedům zvykem činiti. Oni sami zanechávali v nesnesitelném vedru práce alespoň vždy na chvílku a usedali na kamenné lavičky, které stály skoro při každém pilíři podsíní, i hospodyně odcházely od svých krbů a k manželům se přidávaly. Všechn hovor obíral se panujícím vedrem a možností požáru, který by vzniknuv nabyl rozměrů zajisté strašných. Litomyšl byla požáry svými již pověstná, a jsouc částečně

ze dřeva vystavěna, šindelem kryta a majíc nedostatek vody, trpívala vždy nesmírně. Jak bylo by teprve dnes, kdy vše jest vyschlé jako troud a kdy v řece skorem ani vody není!

Bylo-li měšťanům samostatným a zámožným dnes trudno oba-
vami, což teprve trpko bylo těm, kteří byli nuceni pracovati, třeba
je pálily všechny údy a ústa prahla ustavičně po vláze! Nejhuře bylo
zedníkům, kteří za vedení mistra Koníčka dokončovali stavbu pod
kostelem „velkým“ nedaleko fortny, při čemž jim několik nádeníků
čili podavačů pomáhalo. Koníček neustále pomocníky svoje pobízel,
aby spěchali, dnes že musí dospěti až ke krovu; podavačům pak
velmi vzpurně lál, že nevedou si dosti rychle a obratně. Nešetřil ani
nadávek, ani štulců; nejvíce jich utržil vyzábly člověk velmi bledých
lící, dlouhých plavých vlasů a poněkud temnějších divokých vousů.
Byl oděn pouze v chatrnou košili, plátěné nohavice a starý, leckde
potrhaný bruslek, jemuž nedostávalo se knoflíků; nohy měl hustě
ovázány plátěnými cáry, nemaje ani střevíců, ani punčoch.

Na pravé noze měl okov železný, který řetězem silným spojen byl
s okovem na levé ruce; ruka pravá byla volna, avšak těžká železná
pouta i takto dosti zdržovala jej v práci. Pročež každou chvíli jím
strčil mistr Koníček se slovy „Chvátej, chlape, nelelkuj!“, ba i zedníci
nejednou se naň rozkřikli, nepodal-li jim kamene dle libosti.

Jím každý měl právo postrkovati a mu spílati – bylť to Jan Jílek,
jenž pány konšely byl mistrovi za pomahače propůjčen. Byl tu již
tři dny a nemohl se dočkati, aby stavba byla dokončena, neboť tak
zle jako u Koníčka dávno se mu nedařilo. Byl v zimě sekal ledy, drva
dělal, což mu by rozhodně milejší než nečinně ležeti ve vlhkém,
tmavém, neřesti plném vězeníčku.

Již se skoro v osud svůj vpravil a těžké práci uvykl, když mu byla
náhle levá ruka k pravé noze přikována, což, jak štokmistr za rozpráv-
ky mu vyzradil, stalo se na přímluvu pátera jezuity, jenž v mírném
trestu Jílkově spatřoval veliké nebezpečí a příklad neblahý. Nové
toto trápení nastalo mu v týdnů velikonočním; práce velice mu byla

ztěžována a jen vlahý a příjemný vzduch jarní, jenž nastoupil po krutých mrazech, a pak zřejmé slitování téměř všech, kdož odsouzenec v poutech pracovati viděli, učinily, že Jílek i tuto novou ránu trpělivě nesl. Poznal, že ne všichni katolíci jsou podobní páteru misionáři, radnímu Kaučovi a Vránovi, a byl ze srdce vděčen za každé slovo a čin laskavý.

A těch bylo nemálo! Pan radní Pecold, věren jsa slibu sobě samému i Jílkovi učiněnému, nejenže takměř nikdy kolem Jílka, rynek zametajícího, nešel, aby mu krejcar nebo grošík nedaroval, on jej i do domu svého k práci najímal (byl řemeslem soukeník), kde se vězni vždy dostatečné potraviny dostalo. Jíní sousedé a sousedky srdce útrpného, vidouce, že se oblíbený konšel neostýchá bludaře k práci najímání a lecčeho mu dopřáti, ustrnuli se nad Jílkem a dávali mu rovněž práci, kdykoli nebylo mu právě naříděno, by ulice a rynek čistil. Z těch první byla sousedka Kubiaska, o níž vězeň již od štokmistra věděl, že neznajíc ho ani sdostatek, košili mu darovala. Ač měla Kubiaska domek jen maličký a k tomu jen kousek pole a louky, nedařilo se Jílkovi u ní hůře než u radního Pecolda; byla k němu štědrá, hledíc takto u Boha vymoci spásu a věčnou blaženost své bludně věřící prabábě... I oba ženatí synové Kubiasčini Jílka k práci najímali; od dobré sousedky pak dověděly se o něm panny Hornešovy, jež ve stavu svobodném žily se starou chorou matkou svojí v domku vždy uzavřeném pod fortanou, vedoucí k bývalému městu „hornímu“, nyní ke koleji, kostelu a školám otců pobožných. K nim chodil Jílek tuze rád; stále se mu zdálo, že slyší z jejich řečí cosi známého, příbuzného, – a když jednou zavedly jej k nemocné matce, jež v lenošce za slunného dne na dvorci se vyhřívala, vzpomněl si, co by to bylo: tak za dávno uplynulých dob mluvil sedlák Mřeň a jeho matka, později pak bratr Ostrý a všecka ta milá obec gerlachsheimská... Jistě že také panny a sousedka Horneška mají poznání pravé...

Tak ucházelo Jílkovi léto. Osud jeho byl by býval snesitelnější prvních dvou roků, kdyby nebyla jej trýznila myšlenka, že vysvobo-

zení zaniká v mlhavé, neurčité dáli, ačli kdy vůbec se uskuteční... Rok sedmnáctistý a čtyřicátý ještě je dalek – a jako vzpomínka na tuto věštbu bledla i víra v ni během času! Jeho nitro bylo tak rozryto pocity nejbolestnějšími, že každodenně se své slámy v šatlavě vstával s otázkou, co dnes trpkého, nesnesitelného se mu přihodí; a když ve dnech právě minulých přidělen byl mistru Koníčkovi, řekl si, že obavy jeho nebyly marny. Zdálo se mu, že v surovém zedníku soustřeďuje se všechna zloba pana zámeckého hejtmana, tehdy po zajetí jeho jej vyslyšavšího, konšelů Kauče a Vrány – pouze páter Pelikán byl mu ještě strašnějším – neustálé přemlouvání, obracení, hrozby a disputace skorem více jej děsily než rány a nadávky.

Zedníci i podavači se činili, do krovu již jen málo zbývalo, a Jílek se zadostiučiněním pohlížel na skrovnou hromadu kamenů před sebou. Za málo okamžiků mělo býti dáno znamení k polednímu odpočinku, když tu náhle počaly zvony zvoniti – ale nikoli obvyklým zvukem poledním, nýbrž temně a zároveň řezavě. Všichni při stavbě zaměstnaní ustali naráz v práci a udiveně naslouchali. Mistr Koníček rovněž zbystril sluch a pravil ihned chvatně: „Šturmujou – kdák to asi hoří?“ Vylezl na nejnižší oddělení lešení a hleděl směrem k horní bráně, kam táhla se od fortny ulice kolem kostela „velkého“. Ale sotvaže se octl na lešení, již zase seskočil a volal všecek ustrašen: „To hoří někde pod kostelem, blízko našich – sběhnu dom, cák asi naši dělají – – –“ Zanechav stavby, tovaryšů i podavačů, chvatně, jak byl zaprášen a zmazán, běžel směrem východním ku svému obydlí. Zvony zatím dále na poplach bily, z domků vybíhali sousedé a sousedky, chasa, děti a utíkali týmže směrem jako Koníček. Již bylo viděti, jak valí se kouř směrem od náměstí, a záhy spatřil Jílek, i jak vyšlehl plamen vysoko k obloze. Všichni při stavbě zaměstnaní rozutíkali se, nesebravše ani nástrojů svých, ani neobléknuvše kabátů a čepic opodál odložených.

Jílek osaměl úplně při holém zdivu, mezitím co se zmatek a křik neustále vzmáhal. Bylo mu divno, že zůstal sám, bez dohledu, a oče-

kával každou chvíli, že objeví se štokmistr, aby odvedl jej do vězení a útěku jeho zabránil. Útěk...! Žhavě projelo mu to hlavou a útroby – jestli kdy, dnes bylo by možno oň se pokusiti – jestli kdy, dnes mohl by se podařiti... Štokmistr nepřicházel, měl patrně jiné starosti než Jílka lubenského; zato čím dále tím více lidí kolem Jílka utíkalo, i bylo slyšeti ze vřavy hlasité výkřiky, chvatná sdělování, vzdechy plné obavy. „U souseda Vacha, pekaře, to chytlo,“ slyšel vězeň, „to istě přetopili pec – iskry vylítly komínem na šindele – a už byl konec všemu! – Vedlejší domy taky chytly a teď komejc to přeskočí na Špitálek – a už bude po Litomyšlej!“ Jílek si ihned představil, proč i staveníště je již všecko zahaleno v kouř a proč i on z nízkého svého místa vidí plameny šlehati; bylť domek Viktorina Vacha, pekaře, šikmo proti kostelu děkanskému v řadě stavení, jichž zadky souvisely s Umrlčí uličkou a domy ryneckými. Od fortny bylo k domku Vachovu jen několik set kroků a ještě blíže bylo k Špitálskému plácku, kde uprostřed vypínal se malý kostelík dvanácti apoštolům posvěcený a kde po jedné straně stál dům pana radního Pecolda.

Uslyšev jmenovati Špitálek, vzpomněl Jílek ihned na příznivce svého, že i jeho majetek jest v nebezpečí. Štokmistr stále nepřicházel, i pustil se Jílek se zástupy k stavení Vachovu, umiňuje si, že se ihned poohlédne, nechytlo-li již i stavení Pecoldových. Z domku pekařova šlehaly plameny a valil se černý dým tak silně, že nebylo jeho stěn již viděti, zoufale přebíhal před ním soused Vach, vzpínaje ruce k obloze a volaje na pomoc patrona svého svatého Viktorina, jehož ostatky uloženy byly ve chrámě zdejším. Z každé strany chytli již i domek sousední, a tak rychle, větrem stále prudkým jsa podporován, šířil se plamen kolem rohu na jednu stranu rynku, z druhé, přeskočiv oblouk Umrlčí uličky, i směrem ke Špitálku.

Nešťastní obyvatelé domků pod kostelem činili jako beze smyslů; jen málokterému připadlo, aby spěchal pro vodu, což ostatně valné záchrany neposkytovalo, bylať Loučná daleko, nejbližší studánka prýštila na hoře Olivetské, a než se lejty vláhou naplněné vrátily,

ohořel a zhroutil se vždy hodný kus stavení, k němuž byly přivezeny. Většina lidí poklekala na holou zem před soškami a obrazy na domech umístěnými a vzývala horoucně zvláště svatého Floriána, jehož vyobrazení bylo na městských staveních nejvíce, aby živel sobě poddaný zkrotil a ctitele své od pádu úplného zachránil.

Jílek i v této chvíli, kdy ohnivé kusy šindelů a vazby kolem něho lítaly a smrdutý kouř div jej nedusil, nedovedl se ubrániti úsměvu nad pošetilostí těch, kteří „se klanějí modlám“. Podáváje jednomu muži okov vody, kterou z voznice načerpal, podotkl kroutě hlavou: „Japak může vám přijdout na pomoc obraz ze dřeva neboli z kamene? Dyť přecej vidíte, že to taky chytá a na zem padá! Vzývejte Boha Hospodina a Syna jeho, spasitele našeho!“

Muž vytrhl Jílkovi okov z ruky a křikl na něho: „Nerouhej se – –,“ a Vach, pekař, jenž přebíhaje nablízku, slyšel řeč vězňovu, pravil rozhorlen: „Eště se nám chlap bludařská bude posmívat v našom nešťestí! Stejně jenomej Pán Bůh ty rány egyptský na nás posílá, že je naše panství plno adamitů a kacífů! No počkej, ty machometáne, však trestu neujdeš!“

„Sousedí, nepřipustíte, aby se ten odřezanec rouhal,“ křičela sousedka Dvořačka, která také k tomu se naskytlá, „ináč eště hůř se nám povede! – A do ví,“ dodala, měříc Jílka, jenž tu stál s hlavou sklopenou, „esli ten machometán nám oheň nepřičaroval, aby se naší obci pomstil, že ho v neplechách zadržela!“

Jílek vida, že zde pomocí jeho opovrhují, ba přítomnosti jeho přímo se obávají, tiše popošel blíže k Špitálskému plácku, a když slyšel lidi volati: „Taky Pecoldom už stavení chytá!“, dal se přímo do běhu. Přišel právě včas, aby co nejhorlivěji se zúčastnil vynášení nábytku a náčiní z domu svého dobrodince. Namáhal se, seč síly jeho byly, raduje se uvnitř, že jest mu přáno zavděčiti se muži, jenž první v tomto městě zajetí ukázal mu přívětivou tvář. Předměty z domu, všude chytajícího, vyneseny byly na valy při říčce Loučné, kam oheň ještě nevnikal; byl nejvyšší čas, neboť kusy dřev a sláma ve vzduchu

poletující počaly zapalovati i špitálský kostelík a odtud dostával se požár na stranu protější, k domkům postaveným pod skalou, na níž strměl chrám piaristický s kolejí a školami. Jílek vracel se přes náměstí hořekujícím obyvatelstvem naplněné k domu Pecoldovu, aby poohlédl se, zdali by bylo ještě třeba v něčem pomoci, když ušel spěchati lidi na Špitálku shromážděné kolem nedokončené stavby mistra Koníčka k fortně. „Och, chudera Horneška, nemůže na nohy, kerak jenomej dcery ze stavení i dostanou!“ volala žena jedna, lomíc rukama. Žaloba ta zrychlila Jílkovy kroky; brzy octnul se vedle fortny, a netázaje se ani, vnikl do skromného domku dobře mu známého, jehož vrata bývala téměř vždy uzavřena, který však nyní naplněn byl zmatkem a křikem rovněž takovým jako domy ostatní. Chodby a schodiště u Hornešů byly úzké a klikaté a obě obstarožné sestry velmi bědovaly, když jen zvolna a s velikými obtížemi kus po kuse vypravovaly svoje skrovné, starosvětské, ale čistoučké nářadí na malý, zčásti malými stromky posázený dvorek a odtud na ulici. Avšak jejich zoufalost stupňovala se, kdy viděly, že nablízku jich domku není jediného místa bezpečného. Plameny plazily se již pod horu Olivetskou a na rynku zachvátily již celou stranu až k dolní bráně, předměstí České uzavírající. „Už ničehož nic nezachráníme, všecičko nám shoří,“ naříkala Hornešova Anežka. „Ale jenomej panímámu aby nám Pán Bůh zachránil – chudera je na dvorci, sedí na sedánku, o zed’ se opírá a pořádem se modlí, aby Hospodin smiloval se nad námi! Lidičky, pomozte, Pán Bůh vám zaplatí!“ Jílek sběhl dlouhou tmavou uličkou na dvorec a ihned, třebaže síly jeho nebyly valny, chopil se stařeny, aby ji vynesl z nebezpečného okolí. Druhá dcera, Barbora, byla mu v tom nápomocna. Stařena dívala se kolem sebe jako vyjeveně; měla ruce na prsou složeny a polohlasem neustále cosi odříkávala, mezitím co ji panna Barbora a Jílek dosti obtížně tmavou uličkou vlekli. Bludař jako mimoděk zachycoval souvislá slova a s pohnutím poznal, že to stařena jednotvárným, zpěvavým hlasem odříkává žalmy...

Když octli se s břemenem svým na ulici, byli ihned obklopeni sousedy, kteří Hornešku vítali a s ní svoje zděšení nad nenadálým neštěstím sdělovali. Nejvíce se k ní měla Kubiaska, jejíž dům stál na protější, neohrožené straně rynecké, a která proto nedovedla si odepřítí, aby po Hornešových vždy jí milých se neohlédla. „Pán Bůh zaplať, že jste ven, Horneško! Už jsem věru trnula, že v domku uhoříte, když jste na nohy tak špatná! Každý utíká a svoje odnáší, ale vás, chuděro, aby odnes. Co to jenomej Pán Bůh na nás dopustiti ráčil! Inu, máme se jeho vůli podrobiti ve všom, ale přecej jenomejc ukrutně je mi tý naší obce líto! Pomyslete, už napočetli osumdesát stavení vyhořenejch, a dostane-li se oheň za dolní bránu, bude ich jedenkrát tolik. Na předměstí Českým je to samej doch a chajda! A ten náš milej špitálskej kostelíček taky se neubráníl; čekaj tu chvíli, že krov i věž spadne a že zvony se rozlejou. Tý milý svatyňky tuze lituju – tolik ráda jsem se tam chodila modlit!“

Sdílná Kubiaska jistotně očekávala, že Horneška jí v žalování jejím bude přizvukovati, ale stařena s týmže vyjeveným pohledem pozdvihla ruce, slabostí se třesoucí, a zamumlala: „Bůh Hospodin tresce nás za hříchy naše – – Falešným bohům oltáře jsme stavěli a k nim se modlili – jméno jeho nadarmo jsme brali! Opustili jsme víru otců a dědů, v přetvářku a licoměrnost halili tváře své –“ Obě dcery úzkostlivě na sebe pohlédly; přistouпивše k matce, pojaly ji, která na lavičce seděla, v náruč a konejšivě pravily: „Upokojte se, paňmámo, bude zasej dobře, Pán Bůh pomůže – jenomejc když budem mít vás zachráněnou, kmotra Kubiaska vás k sobě zatím veme.“

„I vemu, vemu, ráda vemu, dokavád' k našim oheň nepřijde,“ slibovala dobrosrdečná žena. Ale stařena nedala se mýliti; vedla dále svou, na rozpaky svých dcer a na podiv sousedům před domem shromážděným. „Neustane Hospodin tohoto města trestati,“ volala zase, „dokád' nebude vyrván koukol ze země a zaseta pšenice zrna dobrého! Zničí on stavení všhecka blesky nebes svých, takže kámen

na kameni nezůstane – A potomej teprv na spálenisku zbuduje nové svoje království.“

Panny Hornešovy v rozpacích nejtrapnějších odbíhaly do domku, spíše aby ušly pohledům zvědavců, než aby ještě cosi zachránily. Kubiaska, která na lavičce vedle stařeny seděla a ji tělem svým opírala, ustrašeně položila své buclaté ruce na její vyzáblé a vyhrkla: „Jenomej se, Horneško, nerouhejte, snad byste nechtěla, aby město naše od plamenů bylo stráveno? Smejším, že se vám rozum plete – no, nejní divu – týmhle pádem ledakdos nejní svůj – dá Pámbíček, že zasej rozumu nabudete, až ohně ubude. Anežko,“ obrátila se Kubiaska k mladší z dcer Hornešové, která právě kolem se kmitla, „nejlépej bude, když paňmáma k našim zajde. Seber i pod páždej –“

Anežce nemohlo býti nic vítanějšího, přiskočila k matce a počala ji zdvihati; i Kubiaska chtěla tak učiniti, ale vtom předešel jí Jílek, jenž byl pozorně sledoval celý výjev a slova stařenčina dychtivě v sebe vpíjel. S největší šetrností snesl Hornešku z lavičky, a Anežkou jsa podporován, rychle unášel ji uličkou naproti fortně, neboť Špitálkem se bráti bylo již nemožno. Kubiaska ubírala se za nimi.

Ale i cesta úzkou uličkou, třeba jen několik vteřin trvající, byla dosti strašna, neboť praskot a syčení rozléhalo se tu silněji, a když utíkající dospívali právě oblouku podsíně, všecken vzduch otřásl se podivnou temnou a jakoby z kovu pocházející ranou.

Kubiaska sepjala ruce: „To sou zvony špitálský – rozlily se a spadly – bud' nám Pán Bůh milostiv – –“ Slzy vyhrkly jí z očí a těžce zavzlykla – leč, nebylo času k pláči, – byla i s ostatními ráda, když octla se na volnější prostoře náměstí, z jedné strany šlehajícími plameny ozářeného. „Zčerstva, zčerstva, lidičky, chvátejte, ať jsme u našich,“ pobízela malý průvod před sebou. Utíkali napříč přes rynek, ve stín domků, požáru dosud prostých, nevšímajíce si ničeho kolem sebe.

Když běželi kolem domu radního, jehož temné zadní a podzemní kobky více dvou let sloužily Jílkovi za obydlí, kmitla hlavou tohoto

myšlenka: Což, bude-li štokmistr státi v podsíni při věži – a jeho do šatlavy s sebou odvede? Pak ovšem naděje na vyvážnutí mine – – Zachmuřil se trochu, vzpomenuv, že pro přispění jiným výhodný čas k útěku zmeškal – ale pak upokojil se vědomím, že bylo povinností přispěti dobrodincům, a odevzdal vše v ruce Hospodinovy – bude-li on chtěti jej osvoboditi, zajisté že se tak stane... Štokmistr přede věží nestál, ani kdo z pánů konšelů, – a kdyby i, ve strašném zmatku, jenž všude na náměstí se jevil, nebyli by si zajisté Jílka bludaře všimli!

Domek Kubiasčín byl nedaleko radního domu a všichni si oddechli, když Hornešku do sednice, hned vedle vchodu se nalézající, šťastně donesli a ji usadili ve staré pohodlné lenošce, památce po Kubiasčíně manželu a tchánu. Sousedka s potěšením pozorovala, že majetek její dosud je neporušen; náměstí bylo právě zde velmi široké, takže sutiny ohořelých domů protějších sem nedopadaly, ostatně hnal vítr, dosti ještě prudký, plameny na sever, směrem k Špitálku a koleji na hoře Olivetské. Majíc mysl poněkud upokojenou, běžela Kubiaska tmavou síní kamsi do komor, a přinesši odtamtud pecen chleba, všem přítomným notné krajíce ukrojovala. Anežka jen jako nesměle do chlebička kousla a stará Horneška ani se ho netekla; bylat' po velikém svém rozčilení upadla v jakousi tupost, v níž sotva srozumitelně obvyklé žalmy odříkávala. Zato Jílek s chutí dal se do svého krajíce; od svítání, kdy štokmistr k zedníkům jej byl odvedl, ničeho nejedl, o polední dávku zmatkem při požáru přišel, a nyní odpoledne silně nachylovalo se k večeru. Namáhavou prací při stavbě, ustavičným přebíháním a snášením vody i vynášením náradí byl se v něm probudil krutý hlad, který teprve při pohledu na bochník, Kubiaskou přinášený, plně si uvědomil. Zhltl chléb za málo okamžiků a děkoval: „Pán Bůh nadel a zaplat'!“ a pak vida, že ho tu není více třeba, vyšel ven do podsíně. Osvěžen jsa pokrmem, počal opět rozbíratí myšlenku možného útěku. Není večer dalek – za nočních stínů nebude lze jej poznati, pronásledovati – –

Když z podsíně, poněkud již stinné, vyšel na rynek, setkal se s výjevem zvláštním, velikolepým a spolu dojemným. Protějšší část náměstí všeka hořela; červenavé plameny vyrážely z otvorů lomenice, z oken a z podjezdů – krovů na domech některých již nebylo, ani komínů. Plamenná zeď táhla se od brány horní až k hoře Olivetské; i ulička, kterou před půlhodinkou Jílek s Horneškou churavou utíkal, byla zaplavena kouřem a ohněm, domy v její blízkosti se nítily a plamen zcela zjevně přeskakoval na dolní bránu, vedoucí na chudé předměstí České. Náměstí v okolí Kubiasčina domku bylo prázdno a nehlukno, ledaže tu tam sutek naň dopadl. Zato na nejhořejším konci blízko sochy Panny Marie bylo černo od lidu shromážděného a v praskot, dunění i sykot požárem způsobený mísily se jakési vážné zvuky, podobné pláči neb táhlé modlitbě. Jílek popošel blíže i spatřil, an celý zástup měšťanů a měšťanek na holé zemi před sochou mariánskou klečí, maje ruce sepjaty a oči pozdvíženy nikoli k soše, na štíhlém podstavci vysoko k oblakům čnějící, nýbrž na stranu severní, kde v kouři zcela zřetelně bylo viděti chrám piaristický, o dvou vysokých věžích a několika okrouhlých kaplích a věžičkách. Plamen byl se vyšplhal od domků pod fortnou po skále, počal zahalovati i stěny kostela a šlehal již z okének věže městu nejbližší velmi znatelně. Tváře klečících jevily hluboké rozrušení a byly málem tak bílé jako řásné náprsenky a nákrčníky mužů, z dlouhých hnědých neb šedých kabátů vynikající, a jako tenké šátky žen, které měly tyto přes šaty své na prsou zkrříženy a v pasu zastrčeny. Hlavy mužů byly vesměs obnaženy, i bylo viděti jejich dlouhé vlasy buď přirozené hnědé barvy, neb hojně napudrované. Hlavy žen pokrývaly trubkovité čepce se špicí do čela zabíhající a vlasy úplně zahalující, buď černé, neb stříbrné.

Od tohoto všeobecného rázu měšťanů a měšťanek litomyšlských velmi podstatně lišila se postava kněze piaristy v dlouhém řásném taláru, mezi jehož krátce ostříhanými černými vlasy znatelná byla tonzura. Byl prostředního věku, podlouhlé, ušlechtilé tváře a očí ne

strachem, nýbrž zanícením plápolajících. Klečel v popředí a odříkával, jak Jílek přiblíživ se srozuměl, modlitbu k Panně Marii, kterou sousedé a sousedky po něm opakovali, nevědouce napolo, co mluví, a majíce ustrašené zraky neustále k hořící části města a k chrámu na skále upřeny. Když všichni společnou modlitbu doříkali, vstal kněz piarista, jehož jméno bylo páter Bruno od svatého Antonína, a zvučným, pohnutým hlasem oslovil klečící:

„Sousedé a sousedky ctné,“ pravil, „vzývali jsme královnu nebes, která vysoko nad oblaky a hvězdami sídlo své má, aby za nás, svoje nejponíženější děti, orodovala u Syna svého, ochranu našich příbytkův i zmírnění živelův strašných nám vymohla. Zajisté že uslyšela nás Máti milostivá, ale hříchové naši nedopouštějí tomu, aby splnění žádostí našich nám poskytla. Ejhle, zachvátily plameny i školy pobožné, kde žáky v úctě k ní vychováváme, již i chrám posvátný jejím jménem ozdobený kořistí ohně zlého se stává. I příbytky vaše ohroženy jsou, že v popel obráceny budou, jako stavení bratrů a sester vašich. Nestačí jen nejmilostivější matku Kristovu vzývati, potřeba pilná jest, abyste ukázali, že přítulnými dítkami jejími jste. Učiňte slib, královně nebes milý, a ona snáze hlasům vašim slyšení popřeje.“

Oči všech klečících z hořících stavení svezly se na kněze; sousedé mlčeli chvíli, ale pak otázal se nesměle jeden z měšťanů páteru Brunovi nejbližší, muž starý, vráskovité tváře: „Kerak, důstojný pane páter, Panenku Marji uctiti máme?“

Piarista ihned neodpovídal, i ozvala se sousedka, byla to Dvořáčka Jílkovi známá: „Zaslibuju se, že každičkou sobotu věnec na její oltář udělám a taky ve svátky Panence zasvěcené!“

Páter Bruno potřásl hlavou: „Kvítí vadne a jest obrazem marnosti světské – lépe, důstojněji jest vám Marii orodovnici uctíti.“

„Máme sochu postaviti nebo obraz její malovati dáti?“ otázal se jiný měšťan, dychtivě ku knězi pohlížeje.

„Dobřes řekl, sousede,“ příkyvoval piarista, „zdaliž i vy ostatní ve srozumění jste se sousedem Hradeckým?“

„Jsme, jsme, pane páter Bruno,“ ozývalo se zevšad z řad klečících. „Nuže,“ odvětil kněz, poklekaje znova blíže sochy, „pomodleme se znova ku blahoslavené Panně.“ Ukončiv modlitbou měšťanům známou, kterou všichni za ním opakovali, dodal ještě: „My tuto shromáždění sousedé a sousedky města Litomyšle slavným slibem se tobě, královno nebes, zavazujeme, že pakli našich domů od ohně strašného uchráníš, plášť svůj nad chrámem při školách pobožných rozestřeš a ohně prudkost zastavíš, my na poděkování obraz tvůj, matky milosti, mistrem slušným vymalovati dáme, jako vděčné dítky milé naší máti. A ty, svatý Floriáne, patrone ohně, i ty, svatý Michale archanděli s mečem plamenným, přímluvu svoji u Boha nám přidejte! Jestli bychom ve slibu tom se zpronevěřili, nechat' spravedlivý trest boží na světě tomto i onom nás stihá.“³²

V očích sousedů i sousedek zableskla naděje; vděčně hleděli na pátera Brunona, jenž nyní stál vztyčen, upřeně k chrámu piarist-skému pohlížeje. Ponenáhlu povstávali i ostatní, a rozcházejíce se k svým obydlím, hovořili mezi sebou: „Eslipak věž druhá nechytne? – A což děkanství a velký kostel?“

„Eště plamen nepřeskočil,“ podotkl Hradecký, jenž věnování obrazu navrhl, radostně a důvěřivě – „a pozor mějte, sousedé – povětrí se tiší, Panna Marja istě nás slyšela a v oumyslu našom zalíbení má!“

„Och, pan páter Bruno byl nám dobrou radou, je to pán moudrý, svatý,“ ozývaly se pochvalné hlasy, jen sousedka Dvořačka jako vzdorovitě si povídala: „A já přecej Panence Marji to kvítí každičkou boží sobotu uviju, esli se oheň k našim nedostane.“

Jílek byl tichým, ale velmi pozorným svědkem výjevu a přemítal o něm po svém náboženském přesvědčení. Líbila se mu ušlechtilá

---

32 Obraz ten měšťané vsutku vymalovati dali; viděti na něm Pannu Marii, svatého Floriána a Michala archanděla spolu s anděly vznášeti se na oblacích. Pod nimi zobrazeno město hořící, kdežto v popředí sousedé a sousedky klečí. Nápis, ku věnování obrazu se nesoucí, přidán na části nejdolejší. Obraz visí v oratoriu koleje piaristické.

tvář piaristova, jeho výmluvnost, dobrotivý způsob, jakým k sousedům promlouval – zdaž je možno, aby skutečně věřil, že věnováním obrazu Hospodin dá se pohnouti, aby změnil oumysly svoje? Ó, ubohá, chorá Horneška lépe rozumí slovu Páně než tento pán vznešený a vážený – a ona řekla, že vyvrátí Bůh z kořene město, jež bylo pecí ohnivou vyznavačům Kristovým. Zdaž učiní tak na postrach těm, kdož proti příkázáním jeho před obrazy a sochami lidskou rukou vyrobenými poklekají? Pravda, vítr počíná se tišiti a na západě ukazují se lehké mráčky – snad Hospodin prodlouží lhůtu městu svému nevěrnému, aby stalo se kajícím?

Hlouček měšťanů a měšťanek byl se všecek rozešel a Jílek za přemítání svého byl blíže sochy téměř osiřel. Nechtěje vzbuditi pozornost, bral se za ostatními; když právě ve velikých obavách blížil se k domu radnímu, vyrazil z blízké uličky, vedoucí k fortně valů městských, muž všecek udýchaný a upocení, v němž poznal jednoho ze synů Kubiasčiny. Kubias, spatřiv Jílka, ihned ve běhu se zastavil, jeho za rámě chytl, až zařinčel řetěz, a chvatně hovořil: „Jdu z valů, jsou tam žena i děti a trochu těch hábků a harampátí taky jsme tam zanesli – smejšším, že se oheň přecej k našim dostane, když už dolní brána chytá – ted'komej eště Plosku krávu musím vyvíst, aby v maštali neuhořela – buď mi, Jílku, na pomoc!“ A již vězně za sebou dolů po rynku táhl. Kubias byl jirchář a měl svoje stavení nedaleko panského mlýna na oné straně náměstí, která dosud požáru ušetřena zůstala. Poněvadž však od dolní brány táhla se skrovná řada domků k mlýnu panskému, zmocňovala se obava již i Kubiase, jehož stavení od místa vzniku požáru tak vzdáleno bylo. Spěchal tak, že mu Jílek ve svých poutech sotva stačil; byl se prve, když Hornešku unášel, tou měrou namohl, že měl kůži pod okovy všecku sedřenu a krvavu. Jsa přesvědčen, že oheň vbrzku celé město stráví, nechtěl mladého Kubiase bezdůvodně těšiti a zabočil raději k jinému předmětu: „Hornešku zpod fortny přestěhovali sme k paňmáme Kubiase – stěžkem sme

i dostali venka – její stavení stejně už lehlo popelem – ale u paňmámy bude s pokojem – –“

„Totž,“ přisvědčoval jirchář, stále spěchaje, „naše paňmáma, ta má dobře! A o Hornešku to ona se stará, ale my jako bysme nebyli – – Stejně si pomyslit může, že s náma taky zle bude – –“

„I neé, neé,“ odpíral Jílek, „dyby vedela, iste by přichvátala, paňmáma je laskavá, outrpností jatá – –“

„Už sme tu,“ volal Kubias, na vše ostatní zapomínaje, „a bud’ Pán Bůh pochválen, i svatý Florián, eště u našich nechytlo! No, Plosku vyvedem pro všecko!“

Nechávaje Jílka na rynku státi, zaběhl do domku a za malou chvíli vedl pěknou hnědou kravku za rohy. Zvíře, když ozářily je plameny, protějšší strany náměstí stravující, počalo se děsiti. „Jílku, chvátej, chvátej,“ pobízěl Kubias pomocníka svého, „vem Plosku za rohy a odved i na zadka a po valech ke stodolám u Smutnýho mostu. Jsou tři, u tý třetí na mě posečkej, přijdu za tebou, až to tu pospravím.“

Jílek ochotně zachoval se podle slov jirchářových a se značným namáháním odvedl ustrašené zvíře na valy. Tam, odkud ohně spátřiti nebylo, dařilo se mu s krávou již lépe; znala trochu jeho hlas, poněvadž u Kubiase právě v poslední době, než k zedníkům se dostal, často pomáhal, a když jí hladil a k ní hovořil, přestala bučeti a se vzpínati, a dala se zcela klidně odváděti. Brzy octl se u tří stodol mu naznačených, z nichž nejbližší držel Kubias s několika ještě sousedy. Postavil se k ní a čekal.

Hořící město bylo odtud dobře viděti, zvláště nápadna byla věž kostela piaristického, na níž dosud plameny plápolaly; druhá zůstala nezachváčena. Rozhlížel se; město před ním, zvláště severní a západní jeho část, byla obrovský chomáč kouře, jediné na jihovýchod bylo trochu jasněji. Tam rozprostírala se pole většinou již sklizená a za nimi dosti blízko temněly se rozsáhlé lesy. Pohled na ně probudil v Jílkovi opět prudkou touhu po útěku. Tak blízká jest jich šeř, tak snadno lze jí dosíci a v ní se ztratiti...!

Tam, tam za těmi lesy jest jeho bývalá domovina, Lubný, Široký Dol, Sebranice, jest Jarošov nad skalami, kde byl zajat. Ach, rád by se tam podíval, s otcovým hrobem se shledal, rodnou chalpu navštívil, avšak jinam, na stranu opačnou vede jeho cesta, vzhůru k Labi a od pramenů jeho přes hory k Žitavě. I v tu stranu modrají se bory...

Málo jen lidí pobíhalo kolem stodol, všechno obyvatelstvo soustředilo se takměř v hořící části města, aby buď jiným pomáhali, neb vlastní zboží zachránili. A večer nemůže býti dalek – – Pro kouř a plamen nebylo obzoru na západě viděti; leč slunce již velmi značně sestoupilo, takže stodoly vrhaly dlouhé stíny. „Spasiteli můj, Kriste Ježíši,“ modlil se Jílek v duchu, velikým rozčilením a úzkostí jsa jat, „máš-li me za hodna, vysvobod' služebníka svýho! Ukaž ny, kerak se zachovat, abych proti zákonu tvýmu nehřešil. Och, slyš mýho hlasu, Vykupiteli!“

Čím déle Jílek přemýšlel o svém postavení, tím více se mu zdálo, že nezhřeší, prchne-li. Ale co s Ploskou, majetkem to Kubiasovým? Smí dobrého muže o ni připraviti? Konečně rozhodl se takto: Položí se za stodolu a bude očekávati, zdali kdo pro něho přijde. Nestane-li se tak do soumraku, bude to považovati za pobídku boží k útěku. Za stodolou krajní stál topol; Jílek odvázal si plátěné cáry z nohou, stočil z nich obratnou rukou provaz, ten opět ovinul Plosce kolem rohů a přivázal jí takto volně ke stromu. Ploska byla trpělivá a škubala si trávu z drnu pod topolem. Pak schoulil se Jílek ve stín stodoly; cítil, že jest velmi, velmi unaven a že by snadno usnul, avšak mocně zdržoval se spaní, maluje si v duchu, jak krajinou okolní k hranicím zemským utíkati bude a jak se po dlouhých měsících a rocích shledá s milou obcí gerlachsheimskou.

Místa na noze a ruce, kde byly okovy přimknuty, krutě jej páčila, ústa měl všechna zprahlá a oči zaníceny kouřem. Jak asi, takto jsa zbědován a pouty obtížen, poběhne k lesům, jak vůbec na útěku se mu povede? Sáhl do kapsy lněných nohavic; měl všeho všudy dva krejcary, za něž chtěl v poledne při staveništi potravu si koupiti –

jak dlouho to na pout' dalekou stačí? Či najde bratry a sestry, již mají poznání pravé a nad ním se smilují?

Soumraku přibývalo a Kubias nepřicházel, ani štokmistr... Zase se ozvaly kroky a Jílek vzhlédl; byli to tři muži zcela cizí, z nichž jeden na Jílka se obořil, proč že nejde raději hasit a dobrým lidem ku pomoci? „Čekám na souseda Kubiasa, hlídám jeho Plosku,“ odvětil Jílek, „a už co den se zašeril, pořádem pracuju, pomáhám – A řetěz mám na noze a ruce, už kreu ny z ran teče...“

Muž poohlédl se po vězni pozorněji, a když viděl, že tento nelže, mlčky s ostatními odcházel. Záhy potom počali v kostele děkanském či „velikém“ odzváněti klekání; na něm věž zvonice zůstala neporušena a zvony se nerozlily. Soumrak přešel ve tmu, parno ustupovalo chladu, avšak do lahodného večerního vánku, jenž přicházel od lesů, mísil se šeredný kouř, vše otravuje. „Pán Ježíš me vyslyšel,“ zašeptal Jílek a vyskočil ze svého místa. Kolem nebylo nikoho – Ploska stála pokojně; města nebylo již viděti, jen jednotlivé plaménky šlehaly ze tmy a z kouře. Nebe leckdes bylo pokryto mraky, jinde však blýskaly hvězdy – nebyla tedy očekávaná bouře ještě blízka. Jílek kradl se na stežník v polích a jím bral se tak dlouho, až byl města dosti vzdálen, čemuž svědčil ubývající kouř a zápach. Pak dal se na širokou bělavou cestu, jež zdála se vésti k lesům. Kráčel statečně; avšak záhy pozoroval, že v okovech svých daleko nedojde. Ve slabém svitu pátral po kamenech; našel dva tři, v draha zaryté, vyhrabal je a usedl do škarpy. Tloukl do pout tak dlouho, až povolila. Poranil si ovšem při tom údy, takže krev prudčeji se prýštila – leč, zajisté že zrána nalezne studánku, kde rány vymyje a údy občerství! Dlouhé řetězy, jimiž byly okovy spojeny, zakopal pak na poli, aby nestaly se stopou jeho.

Po mnoha, mnoha měsících byl zase volný! Nebylo třeba roku sedmnáctistého čtyřicátého, Hospodin vysvobodil jej dříve... Ani se neohlédnuv po místě svého utrpení, ubíhal dále, obrys temných, bezpečných lesů maje neustále před sebou.

XIII

V lesní krčmě

Nové Hrady, hrad na kopci nyní pustnoucí, i nový pěkný zámek se dvory a vesnicí při rybnících, zboží náležející hrabatům z Harbuval-Chamaré obklopeno bylo na všechny strany lesy rozsáhlými, téměř neproniknutelnými, o hlubokých údolích, jimiž prodíraly se potoky Roudná, Olšinka i Novohradka, a velikolepých, pitvorných skalách. Na stranu k Litomyšli jen tu a tam při vesnicích byl les vymýtěn, k Proseči, Rychmburku, Skutči a Luži táhl se krásný bor skoro nepřetržitě, takže vesnice tu vzniklé téměř ve klín lesa byly vnořeny. Nejsvětlejší jevila se strana severní, Vysokému Mýtu nejbližší, jejíž stupňovité svahy jen háječky menšími byly porostlé.

Hustým borem jihozápadním k Rychmburku hradu, k Proseči a Skutči, městečkům poddaným, vedlo několik cest a silnic vesměs příkrých a špatných, takže vozy vyjížděly tu z kolejí do škarpy a koně klesali. Přesto vystřídal se tu dosti chodců i povozů, neboť za Skutčí dále bylo Hlinsko a Brod Německý, kde kvetla řemesla, veden byl čilý obchod a kde v okolí bylo množství hamrů i skláren. Hospodám ve vesnicích dařilo se dobře a kromě nich povstávaly leckde i krčmy lesní, kde vozkové, zlézáním příkrých cest a nebezpečným řízením vozů svých umdlení, občerstvovali se douškem piva nebo kořalky z pivovarů a pálenek „zpod Nových Hradů“ a rychmburského, dle toho, kterému panství půda lesní náležela.

Takovou zbudoval si před několika roky Dudycha, poddaný panství novohradského, při hrbolaté cestě vedoucí zpod Nových Hradů vesničkou Borem do Proseče, městečka; zrumoval nejbližší okolí svého baráku na políčka, vyrovnal kolem nich hrobky, stavení si opatřil plůtkem z roští, ochranou i proti větrům i zvěři lesní. Bylo to

místo velmi osamělé, velmi tiché, a nebyti lesní cesty, do roka sotva by sem byl jediný človíček zabloudil. Cesta pjala se tu přes úzkou jakousi planinku; vpravo i vlevo zely hluboké, skalami pískovcovými prostoupené rokly, z nichž ona směrem k drobné osadě Roudné zvláště byla malebná. Skály porostlé byly všude jehličnatým stromovím, takže se jejich šed' pěkně střídala s rozmanitými odstíny zeleně.

Okolí Dudychovy krčmy bylo méně divoko; les zde byl smíšený, jasně zelené buky, nízké javory, jasany a olše mísily se s ponurými jedlemi a smrky. Staveníčko krčilo se pod jich korunami; šindelová jeho střecha i stěny z povalů a trámů zešedly záhy. Nebylo-li v lese zcela jasno, slunečno, nebylo malinkou krčmu ani znáti a jen políčka a plot upozorňovaly chodce, že tu nablízku lidské obydlí. V noci ovšem malinkými k cestě obrácenými okénky kmitalo nejasné světlo louče, která u Dudychů často po celou noc v železném svícnu hořela, zvláště byl-li kdesi v okolí jarmark. I měli krčmářovi zvyk nechávat po celý den dvěře staveníčka otevřeny a také pokud možno před barákem neb nablízku se zaměstnávali, aby byli s to kolem jedoucím a jdoucím ihned posloužití aneb na živnost svou je upozorniti.

Teď, za svítání, byla krčma uzamčena a světla v okénkách nebylo; krčmářovi zajisté tvrdě spali. Zanedlouho nastane jim, jak počítali, noční bdění, blížilt' se starodávňý jarmark svatého Viktorina v Litomyšli, k němuž svratečtí hrnčíři, herálečtí sítaři, skutečtí ševci a krovenští hračkaři přes Proseč a Nové Hrady houfně se ubírali neb sjížděli, a valnou částí i v Dudychově krčmě se stavěli – ba i tu nocovali³³. Kromě toho mají ještě oves na poli, i hrách není vytrhán, takže je práce plné ruce. I ubírali se alespoň teď' časně na lůžko a večer nerozžíhali, aby na trampotu, ovšem výnosnou, se posilnili.

---

33 Jarmark ten povolen byl již Václavem IV. (1401); nyní koná se o několik dní dříve.

Nejhlubší klid sídlil kolem stavení; tráva i zelený dosud oves na políčku pokryty silnou rosou, veliké krůpěje chvěly se v kalíšcích žlutých pryskyřníků, modrých zvonků a v záhybech motýlovitých květů hrachoviště. Chladný vánek pohrával nepatrně s nejmenšími ratolístkami olší; jedle a smrky stály nepohnutě, hrdě a smutně, nedotkl se ještě první záblesk slunce jich temných větví, aby jejich čern v přívětivější odstín zeleně proměnil. Ani ptáčky dosud nebylo slyšeti; teprve když za Dudychovým stavením z malého dvorka byl se ozval několikrát kohout, jemuž jakoby odpovědí se ozývaly hlasy dole z Roudné a nejasněji ze vzdálenějších Nových Hradů i Mokré Lhoty, počalo se to hýbati i ve větvích a ponenáhlu zaznělo hlasité cvrlikání jako na přivítanou růžové záře, která směrem od Roudné počala mezerami stromů probleskovati. Po červených a stříbrošedých kmenech smrků a jedlí vyšplhaly veverka a přehupovaly se z větve na větev; zajíci ostražitě blížili se k hrobkám kolem políček, pozorující, zdali by se na hrachovišti a zvláště mezi hlavaticí co okousati dalo. A tak třeba nikde lidský tvor se nehýbal, bylo prostranství před krčmou ponenáhlu oživeno zvířectvem, a to tím silněji, čím více vzrůstala se červená záře, čím dále přes střechu staveníčka kladla se na lesní drn, hrobky, pole, cestu.

Náhle drobné ptactvo odletovalo z větví, veverka zmizely ze stromů a ušáci prchli od hrobek do tmavé houštiny. Ozvalť se nablízku šustot, jenž zjevně pocházel od kohosi, kdo klestil si cestu listím spadalým, již tu onde se vyskytující. Zanedlouho objevila se na prostranství před krčmou mužská postava a skoro zároveň otevřely se i dveře krčmy, jimiž vykročila Dudychová se srpem a plachtou trávnicí v ruce, aby porosené trávy nažala. Z pozadí baráku pak vyšel muž její, krávu na ranní pastvu vyváděje.

Krčmářovi chtěli za svou práci několik kroků od stavení poodejti, když jim nový příchozí vkročil v cestu. Všichni tři stanuli a nespouštěli ze sebe oči; krčmářovi podivením a skoro strachem nad neobyčejným a divokým zjevem člověka v začernalých plátěných

nohavicích, takové též košili a potrhaném soukenném brusleku, nespořádaných vlasů a dlouhých vousů, jaké ze selského lidu nikdo nenesl; Jílek (neboť on to byl) zase patrnými nesnáze, v nichž nevěděl, kde vhodné slovo nalézt. Nejistý pohled a stálé mlčení uprchlíkovy naplnilo krčmářovy ještě větším podezřením; couvli oba ku dveřím svého stavení, Dudycha postavil se před krávu a žena jeho pevněji v ruce sevřela srp. Považovali jej patrně za zbojníka a očekávali snad, že za ním přijdou soudruzi, by osamělou krčmu vyloupili a je oba pobili.

Tak dívali se na sebe chvíli; pak dodal si Jílek přece zmužilosti, učinil krok kupředu a zakoktal: „Tekne vás prosím, truňk tyva a krajček chlebečka ny dejte, tuze me hlad i žízeň souží –,“ a ihned vytáhl z kapsy své dva krejčary a na dlani jim je podával, aby poznali, že nechodí po prosbě, nýbrž poctivě zaplatiti chce. Avšak Dudychovi dosud se nehýbali; takového pocestného jakživi ještě nespatriili, i věřili spíše v nekalý jeho úmysl, než že skutečně strádá hladem a žízní. Hleděli ku stezce, po níž byl přišel, zdali neblíží se mu posila, a když nic se tu neukazovalo, tázal se krčmář zamračeně: „Odkud a kam hdeš teďkom za svítání? Anebo snad bloudíš?“

Tuto otázku Jílek neočekával; nerad by byl lhal, a přece bylo nemožno, aby řekl, že prchá z litomyšlského štokhauzu na saské hranice a odtud do Gerlachsheimu! Zajisté že by ihned nejbližším serbussem dali je odvésti a vrchnosti jeho jej vrátili! A pak – nevěděl ani na určito, kde jest! Pustil se od „smutných stodol“ k lesům, na severozápad, avšak ztratil v nejistém světle několikrát cestu, octl se nablízku lečkeré vesničky a samoty, leč nebyl s to kohosi se zeptati, dobře-li jde, až pak před svítáním zaslechl hlas kohouta, o němž soudil, že ozývá se z lidských obydlí; i zamířil tím směrem a s potěšením spatřil na staveníčku osamělém svazek hoblovaček, hospodu označující. „Zde hlad ukojím,“ pomyslel si – a hle, potkal se s nedůvěrou, která brání mu překročiti práh. Jak odpověditi jim, z kterého nejbližšího místa jde a kam se ubírá, aby to bylo pravdě podobno?

Krčmář hurtovněji opakoval otázku svou a Dudychová dodala přísně hlavou pokyvujíc: „To istě jenomej po lesi se toulá – takovejch je sila – –“ Jílkovi bylo úzko; leč v těžkosti své jako vždy útočiště bral k Ježíši Kristu, spasiteli, a v duchu vzdychl: „Och, Vykupiteli, kerak jenomej ke krčmářom promluvit, aby ny uvěřili?“ Ihned bylo mu lehčeji u srdce a on zanedlouho opáčil otázku Dudychovu řka: „Esli ste doslechli, cák včerejšního dne se stalo?“

„Ničehož nic sme neslyšeli – kdák se co stalo?“ vyhrkla krčmářka a přísnost ve tváři její i mužově ustoupila napjaté zvědavosti.

„Och, zle tam bylo, tuze zle, budou nýt památku na kolik roků!“ pravil Jílek.

Dychtivost Dudychových dostoupila takové míry, že odešli od veřejí a krčmář i krávu pustil, aby k neznámému muži mohl blíže přistoupiti. „No, pověz přecej, kdák se co sběhlo? My ničehož neslyšeli, sem na naši samotu sotva co dojde a pod Nový Hradý ani jednou do tejdna nesejdem, máme-li práci – třeba to jen půl hodiny cesty bylo.“

V očích Jílkových se zablesklo; jest nedaleko Nových Hradů, nešel tedy zcela z cesty, jak se již obával. „Hdu z Litomyšle – stejne víte, na kerou stranu to je –“, započal.

„Bodejť nevedeli,“ zvolala krčmářka, „tam ted'komej na jarmark svatoviktorinskej se chystaj – bude co nevidet!“

„Och, nechystaj,“ – zavrtěl Jílek hlavou –, „kerak by se chystali, dyž skorem celá Litomyšl vyhořela? Po jednej strane rynku až k dolní bráne šecky domy chytly a taky pod fortnou a na předměstí Českým šecko lehlo popelem. Na špitálským kostelíčku zvony se rozlily, v klášteře věže ohořely i školy – šecko jeden plamen a kouř bylo – chorý z domků vynášeli – dobytek k řece vedli – já do slunce západu pomáhal.“ Za přerývané řeči své ukazoval Jílek na své učerněné šaty a na nohy i ruce, kde leckdes, nejen od pout, byla zjevna krvavá rýha a skvrna.

Dudychovi uprchlíkovu řeč téměř hltali; všecka nedůvěra z nich spadla, a kdežto krčmářka ruce spínala a „Kriste Ježíši, Panenko

chlumecká!“ volati nepřestávala, vzal muž Jílka za ruku, uvedl jej přes práh a tam k zasedlému stolu o rozložitých trnožích jej usadil. Chvatně ukrojil mu z pecnu na polici připraveného kus chleba, v plecháči piva mu donesl a pak postavil se před něho a vyhrkl: „Tot, to pro Litomyšláky je věc hrozná, rána veliká – zrouna teďkomejc, dyž jarmarečníky čekaj a městu celýmu užitek z nich de – – Kerak jenomej se to zběhlo? Povídej – zapálili nechde, neboli sám sebou oheň vyšel?“

Jílek si s odpovědí dával na čas; chvatně lámal chléb, po velikých soustech dával jej do úst a žvýkal tak rychle, jak mu dásně ve vězení často otékající, a tudíž churavé dovolovaly. Snědl třetinu krajíce a pleháč skorem vyprázdnil, než opět k naléhání krčmářových dal se do povídání; byli zcela na práci svou zapomněli a stáli nehnutě před podivným návštěvníkem, by podrobností neštěstí litomyšlského se dověděli.

„Chytly saze u Vacha, pekaře, pod kostelem velkým,“ pravil Jílek posléze, „tuze naříkal a svatýho Floriána na pomoc volal, ale nic to platno nebylo – –,“ dodal s úsměvem sotva znatelným. „Na rynku taky bylo veliký modlení – –“

„A kostel děkanskej, velkej, nevyhořel?“ tázala se krčmářka. „My na Pozdvižení svatýho Kříže tam s procestvím chodíme!“

„Snad neé – to vám ale nepovím,“ odvětil Jílek; „já u fortny a na Špitálku pomáhal lidem. Šak su zchvácenej tuze, rány mám krvavý, šeredne me pálejí – kerak jenomej dojdu dom!“

„A kde máš doma?“ ptal se krčmář; vida, že host pivo dopíjí, zbytek krajíce do kapsy schovává a krejcary na stolní desku klade – avšak nikoli již nedůvěřivě, nýbrž s opravdovou účastí k muži, jenž při požáru jiným pomáhaje, do krvava se upracoval.

Jílek vstal od stolu, leč váhal s odpovědí; ocital se znovu v nesnážích, nechtěje lháti a nemoha Gerlachsheim jmenovati. „Tam kdesi za Labem,“ odvětil neurčitě.

Krčmářovi uchytili se výroku toho velmi dychtivě. „To istě něchde u Holic. Eslipak znáš cestu od našich tám?“ pravil Dudycha a Dudychová rychle vpadla: „To abys se pustil od našich dolů pod Nový Hradý a pak pořádem oudolím podlevá Olšinky až pod Košumberk. Potomej přes Chlumeček a Luž na Chroustovice – odtamtád’ už leda-kdos cestu k Holicům poví. Sic odtád by bylo nejlépej jdit lesem, byl bys v Luži spíš – ale kdo nejní stežníků znalej, zbloudí a nenadejde si!“

Z uprchlíka veliká tíseň spadla; byl se stále obával, že budou krčmářům nápadny rány způsobené okovy a že uhodnou, koho mají před sebou. A hle! nyní ti, kteří jej podezřívají, ještě cestu mu ukazují! Na svých tajných poutích do Čech a z Čech několikrátě Holicemi se ubíral, i věděl, že odtamtud nutno jíti k Hradci, Jaroměři a Vrchlábí – pak již bude na úpatí hor, a jakmile je přejde – v bezpečí! Již cítí, že mu bude přáno s milou obcí gerlachsheimskou se shledati; snad jej síly neopustí a na cestě zajisté že opět osamělou krčmu nalezne, kde nenápadně pokrmem se posílí!

„Pán Bůh zaplat’ a vám nadel,“ pravil krčmářce za její radu a to-těž opakoval Dudychovi, když tento, jat jsa lítostí, že v duchu muži nevinnému křivdil, pouze jediný peníz od hosta vzal a druhý mu vrátil. Vyšli s ním oba před stavení a Dudychová ukazovala rukou, kudy má do údolí sejíti.

„Hospodin budiž s vámi!“ loučil se, mize jim mezi stromy; pravil to způsobem slavnostním a jakoby v žehnání pozdvihl obě ruce – takže krčmářovi znovu nad tajemnou návštěvou se zarazili a jati byli prudkou žádostí o osobnosti jeho cosi bližšího zvědět. Avšak již nebylo Jílka vidět a zakrátko zanikl v jitrním tichu i šustot jeho kroků. „To byl jakejsi divnej člověk – až me mráz rozrazil, dyž nad náma ruce vztahoval,“ potřásal krčmář hlavou, vraceje se k stavení a chápaje se provazu z rohů krávy visícího, by ji odvedl.

„Eslipak ta Litomyšl přecej vyhořela?“ pravila krčmářka. „Či to bylo pouhý mámení? Škoda by jarmarku svatoviktorinskýho bylo –

ten bejvá nejlepší, je po žněch a mezi lidma peněz dost a dost – – Kvíčerou sběhnu pod Nový Hrady – máme tam stejně jednat truňk – tam istě budou mít vědomost, je-li to s tím ohněm prauda.“

Dudycha zacházel s krávou hlouběji do lesa na blízký palouček a žena, pohlédnuvši ještě jednou jaksi bázlivě směrem k cestě, kudy Jílek odešel, sebrala pohozený srp a vešla do stavení.

Mezitím byly se jitřní červánky proměnily v žlutavé světlo sluneční, jež vítězně pronikalo i nejhustším stromovím a všemu okolí staveníčka dodávalo jasnějších, veselejších odstínů. Každé kvítko rosou obtížené a pokropené zaskvělo se v duhových barvách, šedá lesní krčma jako by se usmívala uprostřed svěží své zeleně, temné jedle a smrky obetkány byly slabou zlatou září a i ponuré skály do rokle sestupující měnily černošedý svůj povrch i hrozivé tvary své v obrazy vlídnější. Všecka údolí, všechny rokly jen poněkud k východu otevřené naplněny byly zlatým oblakem světla, líbezným vánkem, zpěvem ptactva; potoky v nich klokotaly přes kamení, v průhledné vodě nádherně lámaly se paprsky sluneční a zhlížely se vysoké okolní stráně; v mechovité trávě voněly a kypěly zralé jahody, po sušší půdě ploužilo se ostružinčí o polozralých plodech, tu onde v olšové keře se zamotávají. A touto svěžestí nevýslovnou, touto vůní, zurkotem, zpěvem, šumotem stromů spěchal Jílek, téměř zázračným způsobem bédám vazby uniklý, po více než dvou letech zase svobodný, ku radostnému cíli. Kráčel tu po měkké, sytě zelené louce, tu po úzkém stezníku, nádherným údolím Olšinky, v něž vážně dívá se nedostupná stráň Kadaně, vesnička Chlum, „nedobytná“ Rabouň, les Paletín. Kráčel neúnavně, jen někdy z louky sestupoval do jasné Olšinky a brodil se chvíli mělkým a širokým řečištěm, by palčivost utřýzněných nohou umírnil.

Na Chlumečku při rezidenci pánů jezuitů teprve vyzváněli na ranní, když se poutník náš octl u nepatrného kostelíčka janovického a uzřel nad sebou strměti velikolepé, valně chátrající zdivo Košumberka hradu, jehož rozličné odstíny, z bělava do žlutava a černošeda

přecházející, promlouvaly o rozličném stáří hlásek, obou paláců i ostatních obydelných stavení. Překročiv Olšinku, obešel vrch hradní, pustil se k Chlumečku a dolů k Luži, vroucně Krista Ježíše vzýváje, aby popřál mu i dále pouť v bezpečí konati a dokonati.

XIV

Mezi Berlínem a Rixdorfem

Na druhý svátek vánoční roku 1745 v ulici Vilémově, v jižní části Berlína, velmi bylo živo již od samého svítání; obývající zde Čechové vystěhovalci chystali se k obřadu slavné večeře Páně ve chrámě špitálském a téměř každý čekal hosta, některého bratra neb sestru z blízkého Rixdorfa, církvičky to kazatele Augustina Šulce. Hodlalit' rixdorfští i berlínští Čechové slavnostního obřadu zúčastniti se společně s hrabětem Mikulášem Zinzendorfem, biskupem bratří moravských, jenž po dlouhém očekávání konečně přibyl do severních osad exulantských, aby poznal se se vzdálenými bratry a svazek Herrnhutských s nimi utvrdil. Rixdorfští ještě za tmy vyšli, i děti s sebou vzavše, aby tyto na významný den měly památku.

K jedenácté hodině před polednem hemžení bylo nejsilnější; obřad ve špitálském chrámě byl ukončen a lid hrnul se po ulici Vilémově i Friedrichově kolem kostelíka Betlémského, jenž nazván památkou na mistra Jana Husa a posvěcen krátce po jeho příchodu z Gerlachsheimu panem otcem Šulcem spolu s kazateli Macherem a Petermannem. Někteří Rixdorfští postávali po ulicích, jiní zacházeli do prostých nových domů vystěhovaleckých: všichni čekali, až vyjde z kostela hrabě Zinzendorf s kazatelem Šulcem – chtělít' se ještě jednou a co nejlépe naň podívati.

Poněkud opodál na rohu ulice Vilémovy při stupních přízemního domku, jenž přívětivě vyhlížel z temně zeleného plotu jej obkličujícího, seděla a postávala malá skupina lidí a velmi napjatě dívala se vzhůru ke kostelu. V popředí seděla žena asi třicetiletá, pěkné, urostlé postavy, růžové, zakulacené tváře; zpod pestrého šátku vinul se kolem čistých skrání proužek černých vlasů a také temně modré oči

obklíčeny byly dlouhými, tmavými brvami a temným obočím, čímž stávaly se velmi výraznými a téměř černými se zdály. Za červenými rty blýskaly se bílé jak sníh zuby – vše dýchalo plným, svěžím, mladickým zdravím. Na klíně držela žena klouče as dvouleté, plavovlasé, dosti slabounké. Nepodobalo se jí ani trochu, spíše mělo rysy muže, jenž vedle mladé ženštiny stál; byl též rusých vlasů a vousů, ve tváři pobledlý, postavy ne právě silné, volných pohybů. Klouče k muži, asi otci svému, často zdvihalo hlavičku a ručky; mladá žena pak vždy dítě hladila a laskala, snažíc se je k sobě upoutati. Tato rodinka byla patrně po cestě, jsouc proti zimě vyzbrojena těžkými soukennými i beránčí koží podšitými kusy oděvu; druhý muž byl zde v Berlíně doma, měl tmavý oděv sváteční, na střevíciích ozdobné přezky, rásnou náprsenku a pěkný bílý límec košile, z něhož vyhlédala tvář veselá, usměvavá, osmahlých rysů.

Vždy znova a znova vzpřimovali se muži i mladá žena na stupních a ke kostelu špitálskému se obraceli; ale skupiny po ulicích se neměnily, čekaly patrně dosud marně. Posléze pravil muž svátečně oblečený: „Abychom šli dovnitř – je zima a sníh začíná poletovat! Sednem kamsi nablízku okna – šak je nezmeškáme!“ Popošel ku dveřím a již již chtěl je otevřít.

„Och, neé, neé,“ zvolali oba jeho společníci; pobledlý muž chytil jej za rukáv a dodal: „Nejní ny zima, bratře školnystře, mám obůj i šat, jak se patří, su tomu naučenej v zejme se potloukat. Což tode, Ančka,“ – obrátil se k ženě –, „kerak ti je?“

„Ráda tu posečkám,“ odpovídala ochotně; „nela sem po ceste nohy kapánek zmáčený, ale potomej ny uschly, nejní ny zle! A tule Iříček dobře je vopatřenej, zeme se skorem ani netek, zima mu nebude.“

„Smejším,“ naléhal opět muž, „že pan otec s nylostivým panem hrabetem či biskupem hnedkom přijdout musí. A taky bratra Ostrýho ešče sem nespátřil, iste dosavád se v kosteli mešká. Rád bych se s ním smluvil, kerak vespolem dom se vodeberem.“

„Tedy tu nezůstanete přes noc?“ vyčítal majitel domku. „Aspoň do rána vytrvej, Jílku, po noci líp se tobě, vám všem domů půjde.“

„Kdák bych moh, bratře Holube,“ bránil se oslovený. „Teďkomejc skorem tři dny sme nedáli, práce leží a je í romada. Deň tuze je krátkej, trvá to dobu, nežli se zrána rozšeří – –“

„Jsem rád, že máš díla hodně, přece jenom řemeslo nejlepší,“ chválil Holub. „Sedíš pěkně v suchu a plat za práci ti jde jistý, máš se líp než tehdá, když jsme vespolečně gerlachsheimskou školu drželi. To i já byl pořádem pod krovem a v bezpečí – – Sic nenaříkám – rád po světě za obchodem a s knížkama chodím – ale pro každýho to nejní – tobě, milý bratře, cesty jistě by nesvědčily – nemáš podle toho zdraví a sílu.“

„Tot, tot,“ – přisvědčoval smutně Jílek –, „přecej ty šeredný doury v litomyšlským štokhauze, to bití, železa a šecker trýznění do tela se ny zakouslo jako vlčí zuby. Dyž se čas vobrací, zkusím dost a dost, starý rány pálej a slotej. Dyž sem ponejprv v Gerlachsheime se vocejt, sídmkrát za jedinkej rok do Čech sem došel – ale teďkomejc už je se mnou chyba!“

„No, jen když řemeslo dělat můžeš,“ povzbuzoval Holub, kdežto Ančka pěknou svou hlavu přitiskla k boku Jílkovu, jako by muže svou něžností potěšit chtěla.

„To můžu, bud' Hospodin pochválen, a letního času taky vo poli a sade pracovat dokážu. Ale stejne je ny líto, že nikam vodebrat se nemůžu; aspoň do Herrnhutu tuze rád bych byl zašel... Ale nel sem tule Iříka – chuderu malýho –, dál sem mu mámu, než Ančka k našim za hospodyní se přistěhovala. Proto toliká se raduju, že nylostivýho pana Zinzendorfa sem zhlíd a ešče zhlídnu. Ti herrnhutští bratři tuze sou osvícený duchem božím, co jenomej ten bratr Ješek a Bušek dobrýho ny prokázali, dyž sem ve tmách tápal jako bludná vovca! Dyž sami bratři sou takový, ten biskup jejich musí bejt zrouna člověk svatej.“

„Náš pan otec je nejinej,“ pochvaloval Holub. „Od mlada, jak slejchám, jen protivenství snášel, a přece svý víry se nespustil a nás všecky ještě posiloval. Nebejt jeho, kdož ví, jestli mnohý z našich by byl vytrval.“

„Jenomej nemysli, bratře Holube,“ pravil Jílek rozčileně, „že si já pana otce neváším – – Dyž sem byl v zajetí, pořádem sem na neho vzpomínal – – šel bych za ním třá kraj sveta, až do zeme mouřenínský, co nám odtamtád bratři spisy poslali – –“

„Dyt' já vím, já vím, žes věrnej služebník Páně a že pana otce v srdci chováš,“ udobřoval Holub, „šak ses ho dočkal, tamhle, troufám, už se z kostela bere s hrabětem bertelsdorfským. Bratr Ostrý a někteří Herrnhutští taky jsou při něm.“

Ančka, žena Jílkova, vstala ze stupňů a hošíka vzala na ruku; ukázala mlčky na cestu, kudy se malý průvod bral, a Jiříček do široka rozevřel své veliké bledomodré oči, aby zhlédl, nač matka jej upozorňuje. Těž oba muži se vzpřímili, Jílek sňal svůj veliký širák, a plni očekávání hleděli do ulice. Kazatel Šulc šel po levé straně pána vysokého, oděného v šat šlechticů tehdejší doby, ale tmavých, střízlivých barev. Zamyšlená, dosti pravidelná tvář byla hladce oholena, od čela nazad splývaly dlouhé, pěkně spořádané vlasy. Všecky pohyby, chůze, mávnutí ruky, sklon hlavy, byly důstojny, leč nezarážely důvěru, poněvadž tvář dívala se vlídně, jímavě. Muži poznali okamžitě hraběte, kterého v kostele na chvílku byli spatřili, a Ančka domyslila se snadno, kdo cizinec jest.

Kazatel Šulc nebyl ani tak stár jako utrpením a ustavičným rozčilením tělesně sešlý. Vlas měl zeřídly, v plavém vousu tu a tam stříbrné nitky; tvář byla takměř průhledna a jevila přehluboké vrásky i temná kola pod očima, zimničně zářícíma. Toto hubené tělo, jemuž ani volný kněžský talár okrouhlosti nedovedl dodati, stravovalo se vnitř hárajícím ohněm blouznivosti a plamének života hořel rychle, rychle – – V nepatrné vzdálenosti za oběma vůdci ochranovských i rixdorfských bratří šel Ostrý; jeho širokoplecí postava nezhubla,

ale poněkud se naklonila, dlouhý vlas a vous skorem zbělel. S Ostrým šli někteří Ochranovští; Jílek s radostí zvláště poznával bratra Ješka, s nímž ze všech nejlépe se znal a již několikrát za jeho návštěv sešel. I mnozí Rixdorfští a Berlínští brali se za biskupem bratří moravských; od těch, kteří po ulicích postávali neb z oken se dívali, byl hrabě uctivě pozdravován, i děkoval úklonem hlavy a vlídným pousmáním.

Holub a Jílek hlasně pozdravili; na jich podiv zastavil kazatel hraběte Zinzendorfa u stupňů Holubova domku a pravil: „Tuto jest Jílek Jan z Lubného v Čechách, o němž dne včerejšího zvečera jsem Vaším Milostem zprávu podával, že dva roky pro víru vězněn byl vrchností svou i pátery jezuity, utrpení převelikého účastným se stal, posléze ku těžké práci odsouzen byv, způsobem takořka zázračným při požáru města s pomocí boží uprchl. Příhody jeho plamenem hoří na stránkách historie a budou po všecky věky hanobící obžalobou nepřátelům evangelia!“

Jílkovi prudce bilo srdce při každém slově řeči kazatelovy, pro slovené čím dále tím pozdviženějším hlasem. Hrabě prohlížel si Jílka pozorně a po chvílce tázal se: „Lubný jest na panství lanškrounském, jež náleží knížeti Lichtenštejnu? Utíkali poddaní pro víru na pozemky mé, a když přijal a chránil jsem jich, obžaloval mne kníže u císaře pána.“

Jílek zavrtěl hlavou: „Lubný patří k zámku litomyšlskému – ale do Lanškrouna daleko nejdí, kdo zná jít na urážku, je tam za čtyři neboli půl patý hodiny. Šak z našeho, z poličského a rychmburského panství taky pro víru ze zeme ucházejí.“

„Jsi tu šťasten, dobrý bratře?“ tázal se hrabě znovu. „Oželel jsi již tolikeré utrpení?“

„Pán Bůh zaplat,“ odpovídal Jílek, „práce mám dostatek a taky políčko a sádek. Pán Ježíš neopouští tech, kerý se ho drže.“

„To jistě žena tvá a dítě? Také z Čech?“

„Tot, tot,“ přisvědčoval Jílek, „Ančka je taky z panství litomyšlského, ale z iný vesnice, z Jarošova, a patřila k mestu. Tady v Berlíně zasej sme se sešli.“

„A bratr tvůj?“ pokračoval hrabě, ukazuje na Holuba.

„Tobiáš Holub není krevním bratrem Jílkovým,“ vpadl kazatel Šulc. „Za časů gerlachsheimských, když pro lepší vedení mládeže založil jsem školu, zastával místo školmistra a Jílka Jana přidal jsem mu pomocníkem. Tu v Berlíně úřadu svého pozbyl, učil tu mládež vystěhovaleckou učený pan bratr můj Jiří Petermann. Avšak Tobiáš Holub dále Pánu slouží věrně – třeba děti neučil slovo boží čisti, roznáší po světě roztroušeným dětem církve české pokrm duševní.“

Velmož přívětivě pokývl hlavou: „Bohulibá obec shromážděna jest tuto v dalekém Braniborsku! Zdrávi bud'te a vytrvejte, bratři milí! Povede-li koho z Rixdorfských i Berlínských cesta k hranicím českým blíže Žitavy, v Herrnhutě se stavte hospodou, ráda obec moje věrné bratry uvítá.“

Pokynul ještě jednou a pak s kazatelem Šulcem bral se dále, následován jsa zástupem. Jen Ostrý kývnul na ochranovského Ješka, uchopil jej za ruku a bral se s ním místo za biskupem k stupňům. „Dej vám Pán Bůh dobré poledne vespolek; přicházím, bratře Jílku, jak jsem slíbil, a ještě hosta vedu ti pro potěšení; snad i Tobiáš Holub rád nás uvidí?“

„Vítám vás oba,“ pravil bývalý školmistr srdečně. „Pojd'te do sednice, i ty, Jílku, a sestro Ančko. Teď, když jste hraběte viděli, ba s ním mluvili a bratra Ostrého dočkali, netřeba vám dýlej tu mrznout. Tmí se, mračna se shlukují, troufám, že notná vánice se sesype.“

Všichni vděčně přijali Holubovo nabídnutí a odebrali se do světlice, kde veliká tmavá kamna vydávala dosud příjemné teplo. Bylť Holub nařídil staré Kristině, která za jeho nepřítomností dům mu opatrovala, aby nezapomněla na oheň přiložiti.

Jizba byla prostranná a světlá, okna její ústila na ulici čili bezprostředně na smrkový kolem domku plot; jinak byla zcela prostě zaří-

zena. Několik čistě ohoblovaných lavic, nějaké sedadlo, veliký stůl s širokými trnožemi a lůžko Holubovo houní přikryté stály kolem obílených stěn. V koutcích jizby měl Holub nahromaděny svazky příze, stučky plátna a jiných látek, na stojanu pak vršily se knížky, které bratřím dodával a jichž si vždy zásobu donášel z knihtiskáren v Berlíně, v Halle, ba i z Loubna a Žitavy.

Exulanti sundali klobouky a svrchní šat a rozesadili se na lavicích a po sedadlech blížě stolu; malého Jiříka, jenž se ustavičně k němu drápal, vzal si Jílek na kolena, domnívaje se, že bude Ančka již unavena.

Tobiáš Holub zašel do komory, přinesl bochník chleba, dřevěnou slánku, kus syra, trochu sušeného ovoce a kladl vše na stolní desku: „Berte si a jezte, přátelé, je vám přáno; zatím vezte zavděk, než vám Kristina polívku uvaří. Chlapci taky dej sliv do sukničky, Jílku; smlsne si, pohraje a bude ticho. Slívy jsou už chvála Pánu ze stromků mnou zasazených a štěpovaných – jsou v Branibořích vzácný!“

Hosté ukrojovali si chleba i syra a Holub se těšil, že obého ubývá; mezitím s vroucí radostí dívali se jeden na druhého – zvláště Jílek ob chvíli usmál se na Ješka a zase zrakem zatékal k Ostrému jakoby kajícně. I Holub si toho všiml; naklonil se k ochranovskému bratru a pravil mu vesele: „Jsem tolik rád, žes mezi nás přišel, bratře; bude moje stavení mít památku – a pak, podívej se, jak se Jílek Jan z tebe těší! Dneskom, když sme pana hraběte čekali, vzpomínal tebe, cos mu dobrýho prokázal.“ Jílek radostně pokyvoval, ale ochranovský host, muž asi čtyřicetiletý, jasné, ač poněkud přísné tváře, odmítavě zamáchl rukou: „Bratr Jílek těší se ochraně pastýře osvíceného a bratr Ostrý mu přítelem – čím já bych mu prospěšen býti mohl?“

„Přecej, přecej,“ horlivě ozval se Jílek. „Jenomej pamatuj, bratře, keraks me tehdivá zastih v ulici Vilémový. Už sem smejšlel, že su nadobro ztracenej, nikady cestu pravou najdout sem nemoh – a tys ny šecker vyložil, zeušeho me vyved – – Už pamatuješ?“

„Jen co je pravda,“ přitakal Holub, „vy Herrnhutský přec jenom ste před náma. Pořádem v těch učených knihách bádáte a o víře přemejšlíte – – A že ty spisy vsecky i nám posíláte a vykládáte, to nám jistě k dobru slouží.“

„Teď, když pan hrabě váš k nám zavítal, ještě lépe jednota naše utvrzena bude,“ dokládal Ostrý. „Tuze se tomu náš pan otec těšil –“

„Och, su rád, su rád, že ke mne promluvil,“ zahorlil Jílek, „já co deň za neho se modlím – takovej přecej pán, a s ubohejma vyhnan-cema se přátelí a dobře im činí. U nás v Čechách vrchnosti jenomej poddanýho trýznej a šlapou.“

„Nebylo tak vždy,“ podotkl Ostrý tesklivě. „Byl čas, kdy mocní toho světa šli s dětmi evanjelia a s nimi vykrváceli...“

Všichni umlkli a upadli do truchlých myšlenek; venku zatím vskutku se zatemnilo a sníh počal hustě se sypati. I ve světnici nastalo pološero, v němž velmi útulně působily odlesky ohně v kamnech plápolajícího. Stará Kristina stála u kamen, občas na oheň přikládala a za pomoci Holubovy snesla vše k polévce potřebné. V kotlíku pěkně to klokotalo, silná vůně šířila se po sednici. Holub, vida náhlou zamlklost svých hostí, byl rád, když mohl polévku, vlastně jakousi hustou krmí z masa, krup a zeleniny, vylíti na hlubokou mísu a uprostřed na stolní desku postavit. Přinesl malované talíře, lžíce, pohárky na vodu, vše pěkné, úpravné; v exulantských domácnostech panovala veliká prostota a chudoba, ale Holub, obchodník, ze svých cest leccos památkou přinesl. „A nyní, milí bratři, nechte smutného rozjímání a posilněte se polévkou na cestu ve mrazu. Tebe, bratře Ostrý, jako z nás nejstaršího, prosím, abys předříkával modlitbu.“

Hostům přes Holubovo pobízení nejprve do jídla se nechtělo, ale silná, libě páchnoucí krmě konečně přece je přilákala. Jedli všichni mlčky, malého Jiříčka vzala si Ančka na klín, horká sousta mu foukáním zchlazujíc.

Bylo v sednici velmi útulno, vše pěkné, ač velice jednoduché, a všichni cítili, jakým je dobrý, vždy přívětivý Holub vzácným hos-

titelem. On to byl, jenž mlčení nejdříve přerušil. „Jestlipak víš, Jílku, čeho právě vzpomínám?“ Všichni pohlédli k němu tázavě. „Těch časů v gerlachsheimské škole! To jsme taky za tmy sedávali, když děti odešly; v prsku svítilo, a tys kuchtíval večeři. Někdy jsme mívali trochu hrachu, krup – ale nejčastěj šišky z votrub, neslaný, nemaštěný – ty u nás panovaly! Knedlíky z mouky, ty už byly svátkem!“

„Ba, ba,“ přisvědčoval Jílek, „bylo s náma zle kolikrát –“

„A ještě hůř by bylo bejvalo, nebejt bratra Kroupy,“ hovořil Holub dále, „ten uděloval nám ze svýho dostatku. Byl od Mělníka neboli Litoměřic, sadař výborný, v zahradě se mu urodilo rok co rok, ještě odprodával! Šak jsem se lecčemu od něho naučil! A jak ta jeho synovkyně Alžběta Jičínská o tebe dbala a se starala!“

„V Pánu zesnulá sestra Jičínská,“ podotkl Ostrý mírně, „byla podle příkázání Kristových i Martou pečlivou i Marií vznícenou.“

Jílek sklopil hlavu, zato tím pozorněji naslouchali Ančka a bratr Ješek, ba i polohluchá Kristina hlavu vpřed skláněla, aby některé slovo zachytila.

„Když Jílek Jan tak zázračně z ohně vyváz a do Gerlachsheimu přišel,“ pokračoval Holub, „nestačili k nám lidé do školy chodit a vypravování jeho naslouchat, jak v lesní krčmě pochodil, jak v horách i s vlky se setkal a jim s pomocí boží ušel, kterak už jen o berlích po kopcích scházel, až do sackýho kraje se dobelhal. Litovali ho, co hladu a žízně snášel a pro rány od bití a želez – ale žádný tak nenaslouchal, žádný nad ním tolik se nenaplakal jako sestra Jičínská.“

Anče vstoupila krev do tváře; na klíně, nasytiv se a uspán jsa teplem, usnul jí chlapec, i vstala, aby zakryla rozpaky, a položila jej na lůžko Holubovo. Mlčky nad děckem se skláněla – ale přitom dychtivě v sebe pila slova vypravování Holubova.

„Ona jen neplakala – ona činně pomáhala,“ zase podotkl Ostrý.

„Dyť tomu ani připustit nechtěla, aby kdo jiný Jílkovi přispěl,“ živě připomínal Holub. „Jak zaslechla, že mu ve vězení kterási měšťanka košili darovala, hned vinutí, co napředla a setkala, na košile na-

stříhala a dnem i nocí je šila. A nechtěla se k tomu ani znát, že je dáva – pamatuješ ještě, bratře Ostrý, jak toho večera skorem mocí k našim ji přivedl?“

„Vím, vím,“ pokývl stařec. „Bylo to za smutného času – tehda začalo znova pronásledování naše vrchnostmi a kazateli luteránskými.“

„Pak do Berlína jste se stěhovali?“ vyptával se ochranovský bratr. „Dlouho-li v Gerlachsheimě jste přebývali?“

„Let nemnoho; deset as,“ vzpomínal Ostrý. „A přece s panem otcem naším jsme doufali, že sídlo stálé jsme si založili! Nesrovnávali se s námi ani vrchnost, ani Sasíci u víře; za husity, neznabohy, bludaře nás obžalovali! Pan otec Šulc šel ke králi pruskému prosit za útočiště, a my za ním až do Chotěbuzi a pak dále do Berlína. Snášeli jsme hlad, mrazy, často po kolena ve sněhu se brodili – děti plakaly, starci a stařeny sotva stačili – – Bratr Kroupa, pěstoun sestry Jičínské, první manželky tuto Jílka, už se po té zlé cestě nezmož – zemřel namáháním.“

„A tesknoutou po svém hezkém domku, sadě a záhonech,“ zašeptal Holub, „poznal, že tady bude jináče!“

„Ale v Berlíně a Rixdorfě pokoje zajisté jste došli?“ pravil Ochranovský. „Zde, troufám, pronásledování nijakého již není a nebylo?“

Ostrý zavrtěl hlavou. „Nebožtík král ukázal se nám milostivým, jako byl k těm, co přišli dřív; ale jináč – – Bylo to po slovech Kristových: ‚Přišel jsem do svého a svoji mne nepoznali.‘ Tady už měli kazatele, školu, kostel – my byli tu všichni na překážku. A když se pan kazatel Liberda vrátil (však už je tři roky na pravdě boží), tu teprve nedělalo to dobrotu; on vedl svoji obec jinak, náš pan otec taky. Pravda, měl dar ducha, řeč mu šla proudem ohnivým, uměl knihy psát, výborné písně skládal – ale pravou křesťanskou pokoru, tu neměl. A té náš pan otec ustavičně svou církvíčku učí.“

Ješek pochvalně kýval hlavou a Ostrý dodával: „Trvám, že i vy Ochranovští tak smejšlíte a učíte – pan Liberda zase pořádem Pís-

mo svaté rozebíral, s osadníky o něm povahoval, sumou víc rozumu než víry užíval.“

„Tot, tot,“ horlivě přisvědčoval Jílek. „Pan otec náš dycky k srdci doved ny hovořit – ale při panu Liberdoj tuze ny přišlo líto, že su člověk hloupej, domácí – – Až pak, dyž přestal, řek sem si, že taky za me Pán Ježíš umřel – –“

„Nebylo možno tu v Berlíně vytrvat,“ pokračoval Ostrý. „Šli jsme zakrátko do Rixdorfu a tam se usadili.“

„A ted' žijete konečně v míru a pokoji?“ tázal se Ješek.

„Od té doby, co pan Liberda z časnosti na věčnost se odebral, je líp. Ale dlouho-li to potrvá?“ pravil Ostrý s povzdechem. „Jsme přece jen poutníci bludní, z vlasti jdeme do vlasti, ale domova nikde nenalzáme. Mír a pokoj bude až tam za hrobem – –“

„Svatá pravda,“ přisvědčoval Holub a i jeho veselá tvář se zasmušila. „Z Gerlachsheimu nás vyhnali – a tam za horama? Tam je samý udavač, biřic a ukrutný misionář!“

„Tot,“ horlil Jílek. „I přátelstvo pokreuní na zvedy tam chodí! Prosil sem bratra školnystra, aby až do Čech zajde, na to naše panství se podval; smutnou zprávu ny dones. Ešte se naši scházej na potůčkách, na Kamenníkovej roli u Mrhova, na Perničkách a Karštejne – je to, kerak bejvalo! Tule zasej Letochleb morašickej přišel k udání a s ním Sloupnický, Oujezdský a Chotěšinský, že na zakázanejch knížkách říkali. A udavači bohatnou; náš strejc Chadimů nel jenomej chalupu dost pomalou a ted'komejc, jak ny bratr Tobiáš řek, má dva grunty, koutyl ich po takovejch, co ze zeme ušl, – a za idášský groše!“

Prudká lítost chvěla se v řeči Jílkově a také Ančka, která dávno zase ke stolu se vrátila, vzdychla zhluboka, vzpomínajíc rodiště a těch, kteří jsou tam ve stálém nebezpečí. „Eslipak s našima bude jedenkrát ináč?“ pravila s očima plnýma slz.

„Hospodin vodil Izraelské dlouhá léta po poušti, než došli země zaslíbené,“ slavnostně proslovil Ješek, jsa pohnut očividným žalem

všech přítomných, „také s našimi bratry a sestrami tam za horami tak bude – a s vámi zde!“

„Jenomej aby nám pan otec zůstal,“ podotkl Holub, „ňáko schází.“

Vráskovitá tvář Ostrého zbledla a také Jílek se zachvěl. „Nebojte se, bratři,“ zahovořil Ješek, „kdykoli do Berlína zavítám, vždy stejného jej spatřuji! Byla by ho škoda; náš pan biskup, hrabě Zinzendorf, ctí ho měrou neobyčejnou, dnes a včera takořka od sebe odstoupiti mu nedal. Trvám, že pan Šulc do zítřka s ním pobude; mnoho rokují vespolem o stavu církve.“

„Ale my abychme už do Rixdorfa se vodebrali, bratře Ostrý,“ pravil Jílek, vstávaje od stolu. Bylť zpozoroval, že jest ve světnici světleji, že venku černá mračna se rozptýlila a sních již jen drobounce padá. „Tmu tu budem nýt hnedkom – stejně za dne nedojdem, ale nechce se ny jdit tuze hlyboko do noci.“

„Nevrátím se dnes do Rixdorfa,“ odpovídal Ostrý. „Pobudu s bratrem Ješkem a taky bych rád našeho pana otce vyprovázel. Až se vydá on, půjdu s ním.“

„To teda půjdem s Ančkou sami – no snad nám teskno nebude; jenomej aby nesíc šeřil jako včera – ale smejšlím, že je za mraky.“

„Jestli se vyčasilo, svítit bude,“ sliboval Holub, „ale nechvátejte, není proč!“ zdržoval je, vida, že Jílek plášť obléká a širák hledá, že Ančka šátek těsněji si uvazuje a chlapce z postele zdvihá.

„Než dojdem dom, bratře školnystře, bude dlouho – dýlej bude hrubší zima, mohly by chojoj tváře vomrznout ve spaní.“

„Zabalím Iříčka do loktuše, vydržím bez ní,“ navrhovala Ančka.

„Neé, neé,“ odpíral Jílek, „ponesu ho a skovám pod plášť. Pán Bůh ti, bratře Holube, zaplat' za uctení – až se ti nahodí jdit Rixdorfem, stav se u našich – a buďte tu všichni s Bohem Hospodinem. On dopřej ti, bratře Ješku, šťastne se vrátit dom, do Herrnhutu, a zasej jedenkrát do Berlína zavítat!“

„I tobě, bratře Jílku, dej požehnání!“ děkoval Ochránovský.

Potrásli si všichni ruce, Jílek vzal spícího hoška pod plášť, Ančka zakuklila se v loktuši a již se brali po stupních z domku Holubova, v němž více než čtyři příjemné hodiny strávili. Bylo dosud světlo, sníh padal již jen drobounce, nepatrně. Když se vrátka zavřela, vykročili statečně; byli syti a zahřátí, šlo se jim dobře.

Tato jihovýchodní část Berlína, skorem vesměs českými exulanty osazená, byla čtvrtí dosti tichou; třebaže teprve se smrákalo a nebylo více než čtyři hodiny z poledne, byly ulice přece velmi osamělé, jen semo tamo některý chodec se kmitl, ale brzy zašel. Jílkovi z ulice Vilémovy dali se na jih; brzy došli posledních roztroušených domků a octli se v širé krajině. Pole byla polední vánicí všecka zasněžena; prostírala se před nimi nesmírná bílá pláň, na níž hrály fialové odstíny zmírajícího dne a procházeli se krákorajíce havrani a černošedé vrány. Brzy i ty odletěly, i bylo všude pusto, ticho. Jílek jen podle jistých známek poznával cestu dosti hrbolatou, do Rixdorfa vedoucí, nyní všecku zavátou; putoval sem aspoň jednou za týden – drželít se Rixdorfští kostela českého v Berlíně.

Obloha poněkud se rozjasnila, tu tam ukázal se slabounký zásvit hvězdy, konečně i mráčky na jednom místě se roztrhly a kalný měsíc mezi nimi se objevil; ale zmizel zase brzy, ustavičně s mraky bojuje.

„Podřvej se, Ančka,“ upozorňoval Jílek, „přecej nesíc zašeril!“ Šli oba valnou chvíli mlčky, za rychlé chůze měnil se jim dech u úst v bělavou páru, usazoval se na řasách očí, Jílkovi i na vlasech a vousech. Malý Jiřík ustavičně spal; otec nesl jej trpělivě – ale nyní počalo mu býti teskno v té nekonečné běli, kde oba zdáli se černými skvrnami – a nové objevení se měsíce rozvázalo mu jazyk. „Troufám, že bude noc tekná, dojdem dom za šera.“

I Ančka se rozhovořila: „Musím v zejtrější deň zajdít k paňmáme naší; řeknu í, jak sme se sešli s nylostivým panem biskupem. Ona, manynka, trochet se rozveselí; časem tuze si zasteskne po Jarošove, po lesi, po přátelstvu, naříká, že v Čechách nezvostala – –“

„Dočkala by se tam leda potupný smrti –“, smutně podotkl Jílek.

„Naše manynka doufat nepřestává, že Bůh vrchnosti osvítí, že pronásledování přestane, proto lituje – –“

„Tule sem čet v knížkách, že ti první, co ze zeme ušli, istotne smejšleli se vrátit, ináče neé – – No, my už nedoufali, my vedeli, že to v Čechách, za horama, vobrat neveme!“

„A neveme?“ tázala se Ančka.

„Žádnej z nás netroufá – – Ale cák ti to tak tuze jako cizina připadá, Ančka? Cák nejsme mezi bratřima a sestrama, cák nehovoříme, kerak rodiče hovořili – cák tule Iřík, trá je zrozenej v Branibořích, nejní decko český? Máme jenomej inýho panovníka – – Sic voni tam v Čechách maj ted’komej císařovnu, neé císaře.“

„Dyž sme v naší chalpě,“ pravila Ančka, „nichdá ny teskno nejní; ale dyž do Berlína zajdu, už je ináč, nerozumím lidem. Taky ny na mysl přišlo, kerak bude, až pan otec, až bratr Ostrý odejde, esli se my Češi udržíme?“

„Udržíme, budem-li chtet, budem-li se svýho jazyka a víry beránkovy držet – – Jenomej se, Ančka, neboj a hlavu ny nedelej! Dokavad sme spolem, Rixdorf ny dycky domovem zdát se bude. Dyž ztýváš svoje tysmičky, dyž Iříka učíš říkadlům a modlitbám – tu ny je, jako bych byl pod Hůrama u Lubnýho, jako by kvítí vonelo, ptáci ztývali, kukačka kukala – – Už tehdivá, dyž sem se semka přistehoval a řekli ny: ‚Je tu Kačka Kulhavá z Jarošova, s dcerou a bratrem Šplíchalem, šťastne ze štokhauzu se dostala, chalpu prodala, ze zeme ušla – je tu usazená,‘ – bylo ny tekne teplo u srdce. Zpomel sem, keraks ztývala jasným hlasem toho kvíčerka, dyž sem byl chycenej pro neposlušnost ke Kristu Ježíši. Potomej sem te zhlíd, tys byla pořádem veselá, mrštná jako ten pták na větvici, jako veverky na jedlích pod Hůrama, tvářes nela růžový, ve vočích iskry. Pomyslel sem, dybych moh bejt s tebou – – Ale pan otec Šulc usoudil, abych ve stav manželský vstoutyl se sestrou lčínskou, že ny bude dobrou pomocnicej, že budu utvrzenej ve víře, že je ny toho třeba. Nebožka Beta dála ny dobře

před časem, chdyž sem byl ešče nezkušenej chlapec, a ženská byla moudrá, jako kazatel nákej. Ale byl bych i nel rejš za sestru pokreuní než za manželku – – – Přecej sem pana otce poslech, chdyž prál, že ny to bude k dobrýmu – taky tu zvostala Beta vopuščená, chdyž její strejc, Kroupa, z časnosti vyšel. Ďála vo me jako vo decku – rány se ny vobnovovaly, já byl dost často špatnej, – a přecej sama byla silne slabá! Decka dve slabotou nám umřely – a po Iříkoj umřela ona, Beta. No, ted'komejc nám se dal Pán přecej sejdít v manželství a ty nelituješ, že, Ančka, žes me pojala ve stavu vdouským a že hnedkom starost vo hoška ti nastala?“

„Tot' neé!“ pravila Ančka vroucně, vyprostila ruku z loktuše a na manželovo rameno ji položila. „Ani já sem nezapomela – častokrát s manynkou sme hovořily, kerak se tode vede a esli přecej vyvázneš. Ale skorem sem netroufala, že se kdy shledáme – – Pak z vůle boží tu v Berlíně sme se sešli – Tys se pak zaslíbil s Betou Ičínskejch – smutno ny z toho bylo dost a dost, ešče ted'komejc mám srdce jako v kleštích, chdyž vo ní slejchám... Cák sem si mohla pomyslit, že i Hospodin zas povolá? No, už to tak nelo bejt, že sme se my dva k manželství zaslíbili: z jednoho sme kraje, jednou řečeš mluvíme, Pána po stejnu uctíváme – tys ny pomocníkem, já tode pomocnicej – a tak zůstanem!“

Bledý obličej Jílkův zazářil radostí – ne, není poutníkem bludným, opuštěným, i v této daleké zemi braniborské...

„Dej ny ted'komejc Iříka,“ nabízela se Ančka, „iste se protížil!“

„Už ho donesu dom – probral by se ze spaní, a chdyby cestou se rozkřičel, nadejchal by se mrazu.“

Vykračovali zase statečně, každý do svých citů a vzpomínek jsouce pohrouženi. Jen Ančka zpod zakuklení častěji vroucně na muže pohlédla sivýma, černě obrvenýma očima, o nichž i zdrženlivý Jílek pravil, že jsou v nich „iskry“.

Po nějaké době neprostírala se pláň sněhová již do nekonečna před nimi; cosi tmavého ji přerývalo, a když ještě více se přiblížili,

blýskala z toho neurčitá světla: Rixdorf Český byl již před nimi. Svit hvězdného na obloze přibývalo, i měsíc vítězně vymanil se z mračen a plul nyní po bledém, zašedlém modru klidně, kroky poutníků sprovázející.

„Tekná se udála noc, že, Ančka?“ pravil Jílek radostně, „a šťastně jsme dom došli. Budem nýt památku krásnou na tento deň – s nyllostivým panem biskupem, spravedlive hrabetem Zinzendorfem, sme promluvili, u večere Páně s ním se sešli i s dobrým bratrem Ješkem – tekne se nám spát bude! – No, už je před náma naše chalpa!“ oznamoval Jílek.

Vložil spícího chlapce Anče do rukou, otevíral branku i dvěře do sednice a snažil se rozdělati světlo. Ančka počala chlapce svlékati – ten budil se jí a broukal, ale pak, když na lůžko jej uložila, omámen jsa mrazivým vzduchem, jímž tak dlouho byl nesen, zase tvrdě usnul. Jílek uložil oděv svůj sváteční a chystal si dílo na zejtrejší den; Ančka vyšla ven podívat se do malého chlěva při stavení; měla tam krávu a dvě kozičky – byla venkovskému hospodářství tak uvyklá, že nemohla bez něho býti.

Když byl Jílek s chystáním hotov, usedl ke stolu a složil ruce v klín, vzpomínaje dnešních příhod; venku zazněl hlas Anččin, jasný, lahodný, ana zpívala píseň večerní. „Jako tehdivá v Jarošove,“ řekl si Jílek a naslouchal dychtivě, jak zvuky se blíží, ztrácejí a zase blíží prahu sednice.

XV

Na odchodu

Přelétlo roků mnoho přes Rixdorf Český a plamenným křídlem leccos sežehlo a smetlo v osadě vystěhovalecké. Odešel blouznivý kazatel obce pan otec Augustin Šulc – horoucí jeho duše konečně zlomila křehkou nádobu churavého těla – a bratr Ostrý dlouho nepřežil ztráty toho, jenž mu byl zároveň velitelem, vůdcem a přítelem. Odešla stará jarošovská exulantka Kačka Kulhavá i s bratrem svým Šplíchalem; a podle ní před devíti roky uložili i dceru její Ančku, když po skorem třicet let byla manželci svému věrnou a láskyplnou pomocnicí, pečlivou hospodyní. A dnes ve pěkný slunný den podzimní čekají hodinku Janu Jílkovi, jenž s kazatelem Šulcem, bratrem Ostrým a mnohými jinými, již dávno odpočívajícími, přišel z Gerlachsheimu v braniborský kraj. Půl druhého roku tomu, co téměř ustavičně na lůžku odpočívá, co denně častokráte k Bohu volá, by již jej k sobě povolal a trápení jeho ukončil. Dlouho bránil se nemoci a slabosti, řemeslem pilně se zabýval i na poli pomáhal, chodil do shromáždění, v nichž po léta byl ustanoven bratrem pomocníkem. Ale když dokonal roků sedmdesáte, ochabovaly síly jeho pojednou; vyplnila se na něm slova Písma: „Všech dnů let našich jest let sedmdesáte, aneb jest-li kdo silnějšího přirození, osmdesáte let, a i to, co jest nejzdrárnějšího v nich, jest práce a bída.“

V chalupě, když již věrné jeho Ančky, do poseda přívětivé a zmužilé, nebylo, zůstávali s ním jeho dva synové Jiřík a Mikuláš. Jiřík vyučil se po otci krejčířem, ale Mikuláš, dítě Ančky Kulhavé, a na památku návštěvy hraběte Zinzendorfa tak pokřtěný, oblíbil si způsob života Tobiáše Holuba, chodil nejprve s ním a po jeho smrti sám s přízi, plátnem, lnem a knihami všude tam, kam jindy Holub zavítával. Oba

synové, ač více než třicetiletí, byli dosud stavu svobodného, Mikuláš pro ustavičné putování nedbal domácnost samostatnou si zařídití a za návratu poskytovala mu chalupa otcova dostatečného zotavení; Jiří pak byl povahy tiché, nesmělé, rád četl, rád hloubal o věcech víry – „vrhl se“, jak starší bratří tvrdili, po matce a po otci. Janu Jílkovi byl věrným a vděčným synem; čím více rostla nehybnost a churavost starcova, tím přibývalo i péče a starostlivosti synovy. Přitom pilně dělal řemeslo, i na políčku se přičiňoval, takže nedostatek nepřistoupil ani nyní k Jílkově útulné chalupě, ba starci dostávalo se hojně pohodlí, sílící stravy, dostatečného tepla.

Když již od podzimního slunovratu bylo zřejmo, že dnů Jílkových jest namále, odložil i Mikuláš svoje cesty a zůstával doma, seděl u churavého otce a vypravoval mu o svých poutích, zvláště v oněch končinách, jež otec znal. Ubíral se jen do okolí nejbližšího a tu všem známým bratřím a sestrám s bolestí vypravoval, jak otec vůčihledě schází.

I přicházeli všichni, kdož Jílka Jana jen trochu znali, do jeho domku a nebylo jediného, aby se nepodivil odevzdanosti starcově, jež za svého života tolik hrozného zakusil, a přece stále Boha velebil. Někdy sténal, ba křičel bolestí, neboť utrpení za let v zajetí strávených krutě nyní se mstilo na zestárlém těle – a za chvíli, jakmile poněkud se mu ulevilo a řeči nabyl, ihned sebe za to káral, že se bolesti poddal, a si připomínal, že Ježíš Kristus, tento beránek pro něho utracený, mnohem více zakusil, v zahradě Getsemanské krví se potil, na kříži potupen a za hrozných muk umíral. V posledních dnech navštívil je pan kazatel české obce berlínské Elsner, muž učený, senior veškerých bratří polských; Jílek velice si vážil této cti; ale ještě větší radostí naplnilo jej, že bratr Ješek, jemuž tolik písemného i ústního poučení děkoval, právě tehdy v Berlíně a Rixdorfě se objevil. Bratr Ješek nebyl Jílka ve stáří valně rozdílný; ale byl dosud zdravý a silný, takže troufal si ve společnosti několika mladších bratří cestu dalekou podniknouti. Činil po smrti hraběte

Zinzendorfa (r. 1760) spolu se ctihodným Ondřejem Grasmannem pojítko Berlína – Rixdorfu s osadami bratrskými a jich Sionem, Ochranovem. I neopomenul Ješek Jana Jílka navštívit, zvláště když uslyšel, že jest s ním velmi zle a že již dlouho nevydrží.

Jest 3. října 1780; sluneční paprsky malými, na jih obrácenými okénky proudí ve světnici chalupy Jílkovy, prostou jako všechny jizby vystěhovalců – stůl, lavice, několik židlí a sedánek, římsa na knihy pobožné, police na nádobí a dvě lůžka úplně ji vyplňují. V kamnech plápolá ohníček, aby nebylo nemocnému zima. Jílek leží na posteli nedaleko okének, zabalen jsa v houně, pod hlavou má velikou dušnu; ruce jeho každou chvíli vykrádají se v nepokoji zpod pokrývek. Vlas a vous zbělely úplně, zubů v ústech skoro není, oči jsou silně zapáleny, tvář rozryta hlubokými vráskami, zažloutlá a pokryta oním zvláštním šedým odstínem, který objeví se na každé tváři jen jednou – stínem to smrti. Jiřík sedí na pelesti otcova lůžka, Mikeš na sedánku u jeho hlav, bratru Ješkovi přistavili stolicí k lůžku a pokryli ji měkkou pokrývkou, aby se mu dobře sedělo. Jílek viděl milému hostu přímo do tváře; chvílemi díval se na něho upřeně, chvílemi upadal v jakousi dřímotu, v níž duch jeho již bloudil, pomalu svoje svazky s tělem přetrháváje. „Nejní už svůj,“ podotkl Jiřík tiše, „jinak by nepřestával s tebou, bratře Ješku, hovořiti. Natesknil se po tobě dost a ještě před týdnem si přál, aby s tebou neboli s někým z Herrnhutu potěšit se mohl.“

Jiřík i bratr Mikuláš nezatrhovali již po východočesku, třebaže rodiče tak mluvit slýchali; setkávali se příliš často s jinými Čechy, než aby byli ráz řeči Jílkovy i Anččiny zachovali.

„Skonává,“ pravil Ješek smutně, „viděl jsem mnoho lidí umírat; i biskupa našeho milého – znám ta znamení.“

Jiřík vzal ruku otcovu ve své, pohladil ji a pravil hlasitě: „Pantáto, tuto bratr Ješek má naspěch, vzbud'te se, pěkně vás prosím, rád by se s vámi ještě smluvil.“

Jan Jílek otevřel oči, díval se kolem sebe výrazem zmateným, těkal zrakem z jednoho na druhého, až pak na Ješkovi ulpěl. Tento hleděl využití příznivého okamžiku a oslovil nemocného:

„Jsem rád, bratře Jílku, žes se vzbudil, málo jsme si ještě řekli – jistě máš leccos na srdci – co vzkážeš Herrnhutským?“ Jílek s namáháním se vzpřimoval, aby byl Ješkovi blíže; Mikuláš vyskočil a podložil otci záda peřinou, takže tento seděl zcela pohodlně.

„Cák mám zkazovat Herrnhutským?“ pravil Jílek slabým hlasem. „Zkazuju ich pozdravovat a že doufám, kerak Hospodin ny už brzo vysvobození se dá dočkat – už se s nima neshledám na tomto svete – až na věčnosti.“

Nikomu nepřipadlo, aby starce klamal nějakými lichými nadějemi; Ješek řekl, bera jej za vyzáblou ruku:

„Mnoho jsi vytrpěl, bratře, za víru a svědomí, juž ti bude přáno vejíti ve věčný mír a blaženství. Budeš šťastnější nás, kterým dále tu putovati přikázáno.“

„Och, jenomej aby to praudou bylo!“ zakvílel stařec. „Pořádem každej ny slibuje, že už vejdu ke Kristu, svýmu ženichu vzácnýmu, deň přechází za dnem a Pán na me zavolat nechce! Čím sem ho urazil? Už pan otec Šulc, bratr Ostrý se mnou se rozžehnal, Beta i Ančka ny odešly a já svýho konca vezdejšího dočkat se nemůžu a nemůžu!“

Oběma synům splývaly slzy po tváři, když otec tak dychtivě o svém odchodu hovořil; ale bratr Ješek si pomyslí, šťasten že ten, jenž smrti se nebojí, nýbrž ji očekává jako sladký věčný sňatek s Ježíšem Kristem.

„Pravím znovu, nenaříkej, milý bratře Jílku! Již otevírá se náruč Páně, aby na věky tebe přijala. Dá tobě soudce korunu spravedlnosti a setře všechny slzy z očí tvých, v radostech radostí zapadne, co tě tuto trýznilo.“

Blahé usmání objevilo se na sinavé tváři Jílkově; ale pak hned potřásl hlavou, pokud tomu slabost jeho připoůstěla:

„Bídnej říšník su; jedno jenomej ny pomohlo, žes byl utracenej, beránku boží! Och, nylost ny dej – Otče – na nebi, pro umučení a krveprolití Syna svýho – a ty, Duše svatej, nedej nazmar přijdout dílu, kerýs ve me započal – Bud' při me, až nýho srdce tlukot se zastaví, a potomej do sboru spravedlivejch me zaved.“ Tak hovořil úryvkovitě v přestávkách; pak unaven sklonil hlavu a syn Mikuláš opíral jej, by z postele se neskácel; byl by zdřímnul zase, ale prudká bolest v útrokách jej chytla, i zápasil s ní několik minut, oběma syny jsa podporován. Když záchvat přešel, pravil Jiřík lítostivě:

„To má pantáta náš jenomej všecko z toho štokhauzu v Litomyšli! Tuze nelidsky, jako s hovady, s lidem evanjelickým tam nakládali. Bůh Hospodin posilň ty, kteří tam zasej zapadnou!“

„Už tomu, troufám, je konec učiněn, už není hrdelních soudů pro víru, jak slyším od poutníků tam zavítavších – a řádu Tovaryšstva Ježíšova už není,“ – podotýkal Ješek stařec.

„Ba pravda, pravda,“ připouštěl Jiřík, „bratr Mikuláš ondyno se vrátil z Čech a prál, že se mnohá věc přejinačila.“

„Tys byl v Čechách?“ tázal se Ješek Mikuláše se značným zájmem. „Až kams se spustil?“

„Šel jsem s knížkama a napadlo mi, že bych moh zasej jednou zajít do otcova kraje, odkud pochází rod Jílků, Kulhavých, Šplíchalů a Fillipích. Cestou všade po Čechách bylo znát jinačí dobu. Lidé už nejsou tak zaleklí, každý blahořečí panovníkovi, jejich to císaři – co ho paní matka jeho udělala vedle sebe pánem, je lehčejc v zemi. A povahujou, až umře stará císařovna, jináč eště se vším že zatočí, ted' šetří pořádku, co ona zavedla. Tím, že páteři jezuiti ke zrušení přišli, lid nejhorší trýzně je zbvanej, ale v klášteřích všude se třesou, že taky je zkasírujou a bratrstva že budou zrušena³⁴ – dyť už ani tolik proceství není dovoleno a na mraky taky zvonit se nepřipouští. Prej má císař valně osvícených rádců při sobě, který evandělíkům přejou; musí to lež

---

34 To se zakrátko – na podzim r. 1781 – také stalo.

nebejt; kterak jináč by se na panství litomyšlským, rychmburským a poličským byli dověděli, že přijdou kláštery a bratrstva ke zrušení, a že taky bude mít každý v zemi ouplnou svobodu víry a svědomí? Všude, kam jsem s knížkama přišel, řekli mi, teďkom že už si jich budou kupovat veřejně, a těšili se, že všichni vystěhovalci ze Sacka, z pruskýho Slezska, z Branibor i z Uher se vrátěj!“

„Dejž to Hospodin, aby vše pravdou se ukázalo,“ vzdychl bratr Ješek, „a aby také víra naše, víra biskupa Komenského, k nové oslavě přišla! Doposud pořádem byla jen ve psí dána u knížat a vrchností všech.“

„Prál jsem jim, aby předčasně nedoufali, ale slyšet o tom nechtěli. Tuze je císař potěšil a jim ulehčil, když pátery jezuity vyhnal; teďkom všichni věřej, že dopadne rána na ránu. V Širokém Dole u Mřeňů, kde se našemu pantátovi dostalo prvního osvětlení – jsouť tam děti a vnuci toho sedláka! – s pláčem si hovořili, kterak to všechno bude jinaký – že bude, jako by se vrátily dávný časy...“

Za vypravování Mikšova a za rozmluvy jeho se starcem Ješkem byl Jan Jílek, unaven jsa bolestí, podřimoval; snad dotkla se ho známá jména, dávno neslyšená, a přivolávala těkajícího jeho ducha zpět – ale pouta byla valně uvolněna a na místě srozumitelného pokračování hovoru pravil:

„Nedejte ny jdt zasej k tomu machometánoj Mareloj – pantáto, – a na proceství nepudu – a do bratrstva nestoutým – su bídnej říšník – beránku boží – utracenej, nylostiv ny bud“ – Mluvil to s očima vytřeštěnýma, slabýma rukama nad houní se rozháněje.

„Blouzní,“ vzdychl Jiřík, „smejšlí, že je za mladosti doma v Lubným neboli v Širokém Dole! – Pantáto, nebojte se, jsme tu s vámi,“ konejšil jej pak, ruce jeho ve svých svíraje. Avšak Jílek hleděl se mu vytrhnouti a sípavým hlasem dále šeptal:

„Och neé, neé – strejče Chadimo –, nebudu se kořit modlám – můj otec taky se nekořil – pantáto drahej – vobratte ke mne svý voči – co sem vám sliboval, udál sem, i vám, manyňko...“

„Vidí své rodiče,“ zavzlykl Jiřík, „jdou si pro něho, och, to už brzičko bude s ním konec.“

Mikuláš opatrně naklonil se nad starcem a pozoroval každé jeho hnutí. Tento svezl se opět do peřin, zapálená víčka očí zavřel, ale dýchal, dýchal slyšitelně chraptivým zvukem. Bratr Ješek zdvihl ruce ke stropu a modlil se, aby udělena byla druhu šťastná hodinka. Náhle otevřel Jílek zase oči, které nyní hleděly zcela vědomě a jako by čehosi žádaly.

„Pantáto, jak je s vámi?“ ptal se Mikeš. „Bolí vás něco?“ Stařec slabě zavrtěl hlavou a pak po chvíli řekl sotva slyšitelně: „Nebolí – nic – nebolí –“

„Přál byste si čeho, pantáto?“ optal se nyní Jiřík, pozoruje, že nemocný stále jest nepokojný. Jílek díval se naň chvíli, jako by vzpomínal, a pak šeptnul: „Žízním...“ Jiřík ihned nalil do koflíku vody a přidržel ji k ústům otcovým – Avšak ten nedovedl již se napít; i ovlažoval mu Jiřík, násilně pláč potlačuje, rty vlhkým šatem a pozoroval, jak se dásně starcovy mění, jako by z nich měly skrovné zbylé zuby vypadnouti a bělající se maso od kostí se oddělit. Chroptivého zvuku v dýchání přibývalo a očí zase ztratily vědomý pohled, brzy se zavíraly, brzy dívaly se prázdně. Až náhle rozevřely se do široka a stařec řekl srozumitelně.

„Vidím Hůra – pojď, Ančka –, sednem pod jedlema, ztývej, Ančka –, beránek dýlý plove v oblakách – nejní beránek – je Kristus – sláva mu a čest – a chvála – beránku –“

Poslední slova již jen chraptěl – chtěl pozdvihnouti ruce – ale přišel konec, klesl zpět a zůstal nehybně ležeti se zraky rozevřenými, s bílými vlasy potem k čelu přilepenými. Čelist se zastavila v pohybu, jazyk ulpěl na rtech, ani dechu již jimi neprošlo. Mikuláš jemně zavřel zemřelému ústa, zatlačil zarudlá víčka očí a srovnal mu ruce na prsou. Pak šel otevřít obě okénka dokořán a bratřím i sestřám, již se kolem ubírali, aneb vědouce o beznadějném stavu nemocného, kolem domku postávali, zvěstoval, že právě z časnosti na věčnost

Pánem života a smrtí povolán byl jeho otec Jan Jílek z Lubného. Pak teprve došel k lůžku úmrtnímu, tiše modlil se a plakal. Jiřík otci ruce i tváře hladil, šedý vlas kolem čela mu upravoval a nehybné tělo hojnými slzami kropil. Posléze oba bratři k sobě se přivinuli a slyšitelně zaštkali. Kroky ozvaly se podle nich, Ješek stařec, jenž odešel do pozadí sednice a jimi takměř byl zapomenut, přiblížil se k nim a kladl jím své vrásčité ruce na ramena.

„Neplačte,“ pravil, „ale těšte se, jako tento zemřelý se těšil, že otevře se mu brána nebes. A jistěť tak se stalo; byl hlínou poddajnou, již Bůh obměkčil a svlačil pramenem lásky a víry, byl dělníkem Páně požehnaným při národě svém, který učil příkladem utrpení a vedl důvěrou dětinnou. Věru, jako dítě k prsům matčiným, tak vinul se on k Spasiteli svému. Dobrý boj jest bojoval – odpočiňž vesele ve jménu Páně. Nad smrtí spravedlivých plakati hříšno jest – třeba jim záviděti! Pročež ani vy netruchlete, bratři – nýbrž živi buďte po příkladě otců svých!“

Bratr Ješek ještě jednou přistoupil k Janu Jílkovi; tvář zemřelého nabývala klidu, ba zdálo se, jako by ji prozařoval slabý úsměv. Stařec dotkl se čela dosud vlahého i složených rukou, pak sprovázen jsa bratry, ubíral se z domku.

Slunce silně chýlilo se k západu, žlutavá jeho zář rychle měnila se v červen, všecka obloha byla jí zalita. I byla plna sednice plamenů slunečních a i na sinavé tváři mrtvého zahrály si, dodávající jí odstínů růžových. Snad v téže chvíli oblévaly i lesnaté kopce nejvýchodnějších Čech, oblévaly Jílkovy milované Hůry, sebranický kostelíček a vnikaly okénky v chalupy světa neznámých těch vesnic, jichž utrýzněný lid spatřoval právě západ roků pronásledování a již již jásal vstříc jitrním červánkům nového, svobodného času!

Ediční poznámka

Knižní vydání románu *Jan Jílek* (SNKLHU, 1956), z něhož jsme e-knihu připravili, edičně zpracovala Karla Kozlová na základě prvního vydání díla. Veškeré její úpravy jsou popsány v ediční poznámce, na niž čtenáře odkazujeme.

Redakce MKP

Teréza Nováková
Jan Jílek

Ilustrace na obálce František Kaván – Zoufalství
Redakce Petra Kučerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 31. 8. 2023

ISBN 978-80-274-3527-2 (epub)
ISBN 978-80-274-3528-9 (pdf)
ISBN 978-80-274-3529-6 (prc)